Neerlandistiek in een meertalige Caribische context, met bijzondere aandacht voor vreemdetaalbenadering

Redactie

Bernadette Bérénos, Ria Severing-Halman, Eric Mijts,
Elisabeth Echteld, Hilde Neus, Ronald Severing

Zesde CARAN-conferentie
Op Curaçao

CARAN 6

Neerlandistiek in een meertalige Caribische context,
met bijzondere aandacht voor vreemdetaalbenadering

Neerlandistiek in een meertalige Caribische context, met bijzondere aandacht voor vreemdetaalbenadering

Zesde CARAN-conferentie in Curaçao
9, 10 en 11 december 2021

Redactie
Bernadette Bérénos, Ria Severing-Halman,
Eric Mijts, Elisabeth Echteld,
Hilde Neus en Ronald Severing

Met bijdragen van
Lisette Agatha, Usha Balesar, Bernadette Bérénos, Madeleine van den Berg, Elisabeth Echteld, Adrienne Fernandes, Sita Doerga Misier-Patadien, Bernadette Heiligers, Jeroen Heuvel, Michiel van Kempen, Eric Mijts, Hilde Neus, Martijn Nicolaas, Vanessa Pietersz, Wim Rutgers, Ronald Severing, Ria Severing-Halman, Anneke Visée, Marjan de Visser-Lemstra, Mineke de Vries, Veronica Wenzel

Universiteit van Curaçao, Algemene Faculteit (AF),
Universiteit van Aruba
Anton de Kom Universiteit (AdeKUS), Instituut voor Maatschappijwetenschappelijk Onderzoek IMWO

2023

Neerlandistiek in een meertalige Caribische context, met bijzondere aandacht voor vreemdetaalbenadering, 2023
CARAN 6: 9, 10, 11 december 2021, Universiteit van Curaçao

Eerdere publicaties:
Taalkunde, literatuur en onderwijs: Nederlandse taal in contact, 2021
CARAN 5: 27, 28, 29 en 30 november 2019, Anton de Kom Universiteit

Conferentiebundel Caribische Associatie voor Neerlandistiek, 2018
CARAN 4: 22, 23 en 24 november 2017, Universiteit van Aruba

Taalbeleid in het Caribisch Gebied heden en in de nabije toekomst, 2017
CARAN 3: 16, 17 en 18 november, 2015, Universiteit van Curaçao

Conferentie Neerlandistiek in het Caribisch gebied, 2015
CARAN 2: 14, 15 en 16 november, 2013, Instituut voor de Opleiding van Leraren (IOL), Suriname

Conferentie Neerlandistiek in het Caribisch Gebied, 2012
CARAN 1: 22, 23 en 24 november 2011, Universiteit van Aruba
Symposium Nederlands als Vreemde taal in het Onderwijs, 2008, Universiteit van Aruba

ISBN: 978-99904-4-070-6

Omslagfoto-, -ontwerp en Lay out: Ronald Severing
Foto’s: de auteurs, Ronald Severing en Michiel van Kempen
Realisatie: Wietske Dijkstra, Penta Educatief, Zeist

Inhoudsopgave

Over literatuur

••••

WOORD VOORAF TER INLEIDING

Ria Severing-Halman en Bernadette Bérénos
Algemene Faculteit van de University of Curaçao

••••

De voorbereiding van de 6e CARAN-conferentie in 2021, waarvan de bijdragen in deze bundel vervat zijn, begon formeel in april van dat jaar op het eiland Curaçao. Naast de bestuursbesprekingen waren er bijeenkomsten met andere betrokkenen van de Algemene Faculteit van de Universiteit van Curaçao.
Het doel van de Caribische Associatie voor Neerlandistiek is het ondersteunen van docenten in het hoger onderwijs en het delen van onderzoeks- en onderwijservaring. Het bestuur van de associatie is samengesteld uit vertegenwoordigers uit Aruba, Curaçao en Suriname. Het bestuur bestond in 2021 uit de leden: Eric Mijts, voorzitter (Aruba), Kitty Groothuijse (Aruba), Hilde Neus (Suriname), Bernadette Bérénos (Curaçao) en Ria Severing-Halman (Curaçao). Er wordt om de twee jaar een conferentie gehouden op een locatie die per keer wisselt.

Op 9, 10 en 11 december 2021 vond de zesde CARAN-conferentie op Curaçao plaats. Sprekers uit verschillende landen die verbonden zijn door de Nederlandse taal deelden drie dagen lang hun onderzoeksresultaten en ervaringen met elkaar. Het centrale thema van deze conferentie was: Neerlandistiek in een meertalige Caribische context, met bijzondere aandacht voor vreemde-taalbenadering.
Al jaren is er in het basis-, het voortgezet en het hoger onderwijs ten aanzien van het onderwijs Nederlands een duidelijke behoefte aan een aanpak en methoden die aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen voor wie het Nederlands een vreemde taal is. Vandaar dat deze CARAN-bijeenkomst op Curaçao van extra belang was.
Het enthousiasme om te participeren aan de conferentie was groot. Helaas moesten door een nieuwe uitbraak van het covidvirus en daarmee gepaard gaande verscherpte maatregelen, enkele deelnemers aan de conferentie afzien van hun geplande reis naar Curaçao. Sommigen van hen namen later toch online deel aan de bijeenkomsten.
Gelukkig was er ook nog een groot aantal participanten ter plekke aanwezig. Deze deelnemers waren afkomstig uit Aruba, de Bovenwindse Eilanden, Suriname, Europa en de Verenigde Staten.
De conferentie werd georganiseerd door Bernadette Bérénos en Ria Severing-Halman van de University of Curaçao. Ria trad ook op als moderator en mc. Voor de realisatie van deze conferentie en de CARAN-publicatie gaat dank uit naar De Taalunie, De Universiteit van Curaçao, De Universiteit van Aruba en De Anton de Kom Universiteit

van Suriname. De volgende CARAN-conferentie wordt van woensdag 6 tot en met zaterdag 9 december 2023 gehouden aan de Universiteit van Aruba in Oranjestad, Aruba.

••••

••••

Dr. Francis de Lanoy, rector magnificus van de Universiteit van Curaçao, was als gastheer de eerste spreker op 9 november 2021 bij de aanvang van de 6e CARAN-conferentie. Tijdens zijn welkomsttoespraak liet hij een proefschrift uit 1973 zien en wees erop dat we nu precies een halve eeuw verder zijn, en dat toen reeds in haar dissertatie dr. Nelly Prins-Winkel op de effecten wees van het leren van Nederlands in een Papiamentstalige context en de effecten daarvan op het schoolsucces van de Curaçaose leerlingen. Hij vroeg de aanwezigen om gedurende deze CARAN-conferentie bijzondere aandacht te besteden aan een vreemdetaalbenadering bij het aanbieden van het Nederlands in ons Caribisch onderwijs. Hij wenste alle deelnemers een vruchtbare en aangename conferentie toe.

••••

Taalbeleid en taalonderwijs

••••

NEDERLANDS ALS VREEMDE TAAL BINNEN DE BACHELOR- EN MASTEROPLEIDING NEDERLANDS VAN DE ALGEMENE FACULTEIT VAN DE UNIVERSITY OF CURAÇAO DR. MOISES DA COSTA GOMEZ

LISETTE AGATHA, BERNADETTE BÉRÉNOS, MADELEINE VAN DEN BERG, ELISABETH ECHTELD, ADRIËNNE FERNANDES, UNIVERSITY OF CURAÇAO

••••

Inleiding

Deze bijdrage gaat in op het Nederlands als vreemde taal binnen de bachelor- en masteropleiding Nederlands van de Algemene Faculteit van de University of Curaçao Dr. Moises Da Costa Gomez en is een uitgebreidere weergave van een presentatie gehouden door vakcollega's tijdens de conferentie Neerlandistiek in een meertalige Caribische context. Alvorens dieper op het Nederlands als vreemde taal binnen de genoemde opleidingen van de Algemene Faculteit in te gaan wordt eerst bij wijze van contextualisering achtergrondinformatie gegeven (1). Vervolgens wordt kort aandacht geschonken aan de curriculumopbouw van de bachelor- en professionele masteropleiding Nederlands met een speciale focus op de modules taalvaardigheid; in hoeverre wordt bij die taalvaardigheidsmodules qua aanpak binnen de beide opleidingen rekening gehouden met het Nederlands als vreemde taal. Ook de modules vakdidactiek van de bacheloropleiding Nederlands worden beknopt toegelicht (2). Daarna volgt een uiteenzetting over de onlosmakelijke band tussen onderwijs en onderzoek binnen het hoger onderwijs (3). Hierbij is er aandacht voor een voor de lerarenopleidingen Nederlands uit te ontwikkelen onderzoeksagenda, leidraad voor toekomstig (praktijkgericht) onderzoek binnen het concept Opleiden in School, met mogelijkerwijs onderzoeksthema's rond het Nederlands als vreemde taal binnen het lokale onderwijs, als een van de speerpunten (4).

1 Achtergrondinformatie

Meertaligheid in het Curaçaose onderwijs

De meertalige context in het Curaçaose onderwijs vormt voor de bachelor- en de professionele masteropleiding Nederlands een specifieke uitdaging. In de Curaçaose samenleving zijn diverse talen in gebruik voor verschillende doeleinden. De meest gesproken talen in de gemeenschap zijn het Papiaments (79.9%), Nederlands (8.8%), Spaans (5.6%) en Engels (3.1%) (CBS, 2011). De grootste omgevingstaal is het Papiaments: deze taal wordt in alle lagen van de maatschappij zowel formeel als informeel, mondeling en schriftelijk gebruikt. Voor de meeste inwoners is het Nederlands dus een

vreemde taal die voor hen geen rol speelt in het dagelijks leven buiten school (Ministerie van Onderwijs, Wetenschap, Cultuur & Sport, 2014). Dit alles heeft een directe doorwerking binnen het lokale onderwijs. Op de meeste scholen voor het voortgezet onderwijs is Nederlands nog altijd de voornaamste instructie- en examentaal (Kritische Reflectie, Algemene Faculteit, 2016).

Ontstaansgeschiedenis lerarenopleidingen Nederlands

Ingegeven door een groot tekort aan taalleraren Nederlands binnen het Curaçaose onderwijs op alle niveaus werd aan het begin van de eenentwintigste eeuw, in 2005, door de Universiteit van de Nederlandse Antillen (nu University of Curaçao) gestart met de vierjarige tweedegraadsopleiding leraar Nederlands. Ook werd door de Algemene Faculteit vanuit de dependance die de UoC sinds 2006 op Bonaire heeft gevestigd, vanaf 2017 incidenteel voor een groep studenten, van wie de meesten aldaar inmiddels zijn afgestudeerd, de bacheloropleiding Nederlands verzorgd. Zeer recent, werd ook aan een groep studenten van Sint-Eustatius en Saba de kans geboden om in te stromen in de bacheloropleiding leraar Nederlands. Dit wordt mogelijk door gebruik van het digitale platform Blackboard Collaborate Ultra.

Loopbaan

Sinds de start van het eerste cohort van de bacheloropleiding Nederlands in 2005 studeerden er zestig studenten af. Deze afgestudeerden zijn grotendeels in het lokale onderwijs als docent Nederlands werkzaam. Vier jaar na de start van het eerste cohort van de bacheloropleiding leraar Nederlands, in 2009, werd aan afgestudeerden van dit cohort of aan personen met een diploma van gelijkwaardig niveau, de kans geboden om in te stromen in een professionele masteropleiding Nederlands, die vanaf dat jaar met een eerste cohort van start ging. De professionele masteropleiding Nederlands werd eerst alleen op Curaçao aangeboden, maar vanaf 2013 ook op Bonaire en Aruba en vanaf 2015 tevens op Sint-Maarten. Dit geschiedde steeds met gebruikmaking van het digitale platform Black-Board Collaborate Ultra.

Inmiddels studeerden er, vanaf de start van het eerste cohort van de professionele masteropleiding Nederlands in 2009, 24 masterstudenten Nederlands af. Deze afgestudeerden zijn grotendeels in het lokale onderwijs werkzaam. In tegenstelling tot afgestudeerden van de bacheloropleiding Nederlands, is deze groep vaak niet alleen als docent Nederlands in het middelbaar onderwijs tewerkgesteld, maar tevens als docent Nederlands in het hoger onderwijs of als leidinggevende op een school voor voortgezet onderwijs of in de onderwijssector. Een enkeling verlegde de professionele bakens naar elders, voornamelijk richting het onderwijs in Nederland.

2. Curriculum bachelor- en masteropleiding Nederlands

Curriculum bacheloropleiding Nederlands

Binnen het curriculum van de bacheloropleiding Nederlands is er aandacht voor de domeinen Taalwetenschap/Kennis van de taal; Literatuur/Cultuur; Taalvaardigheid en Didactiek. De student van de bacheloropleiding Nederlands krijgt gedurende zijn studie de gelegenheid om de nodige vakdidactische kennis en vaardigheden te ontwikkelen om het Nederlands adequaat in de (lokale) praktijk te doceren. Door de veranderende status en positie van het Nederlands in de samenleving is een andere aanpak van het onderwijzen van het vak Nederlands op alle schoolniveaus een conditio sine qua non.[1]
Voor de bacheloropleiding Nederlands geldt dat de instroom van studenten een grote variatie te zien geeft ten aanzien van hun taalachtergrond en de beheersing van het Nederlands. Voor aanvang van de colleges wordt daarom een digitale diagnostische instaptoets afgenomen. Onderdelen die getoetst worden, zijn lezen, luisteren en taalverzorging. Op basis van de resultaten wordt in het eerste jaar gewerkt met een remediëringsprogramma. Dit remediëringsprogramma bestaat uit taalvaardigheidslessen en een adaptief onlineprogramma. In de taalvaardigheidslessen ligt de nadruk op een didactiek die gericht is op het sturen van het eigen taalleerproces dat de student voor een groot deel zelfstandig tijdens zijn studie moet voortzetten. Halverwege en aan het eind van het eerste jaar worden de studenten opnieuw getoetst om hun voortgang te meten.

Jaar 1

In het eerste leerjaar van de bacheloropleiding Nederlands is het streefniveau voor Nederlands - gebaseerd op het Europees Referentiekader - voor alle vaardigheidsonderdelen B2+. In de overige leerjaren is het streefniveau C1.

Geïntegreerde taalvaardigheid

Centraal staat dat taal 'heel' gehouden wordt en ingezet wordt als communicatiemiddel over betekenisvolle inhouden. De gedachte hierbij is dat taal het beste wordt geleerd door haar voor *authentieke doeleinden* te gebruiken (Mearns & Hajer, 2020). De *vakoverstijgende samenwerking* is hierbij cruciaal.

---

[1] Dit geldt overigens ook voor de lessen taalvaardigheid Nederlands binnen de Lerarenopleiding Funderend Onderwijs (LOFO), een opleiding voor leraren voor het primair onderwijs aan de Algemene Faculteit en voor de bacheloropleiding Nederlands. Taalvaardigheid Nederlands wordt binnen beide opleidingen expliciet onderwezen als vreemde taal.

Binnen de bacheloropleiding Nederlands is het streven om beroepsidentiteit en taal in samenhang te ontwikkelen aan de hand van *beroepsgerichte taaltaken*. In het echte leven is communicatie georganiseerd rondom taken en is taalgebruik contextafhankelijk. Bij taakgericht taalonderwijs is het leren van een taal niet zozeer gericht op het uitvoeren van toekomstige taken, maar wordt de taal geleerd door taken uit te voeren. Een beroepstaaltaak is een realistische taak in een authentieke beroepscontext, die leidt tot een concreet resultaat of product in de doeltaal. Criteria voor de beoordeling: het succesvol realiseren van de beroepstaak en de talige kenmerken van de uitvoering, zoals bijvoorbeeld het geven van een miniles aan medestudenten tijdens de les vakdidactiek (Pennewaard & Van Batenburg, 2020).
Het is wel van belang om het werken met beroepstaaltaken te combineren met het aanleren van meer algemene communicatiestrategieën waarmee onverwachte communicatieproblemen het hoofd kunnen worden geboden. Niets is namelijk weerbarstiger dan de praktijk (Pennewaard & Van Batenburg, 2020). Wat studenten ook houvast biedt en hun autonomie stimuleert, is een duidelijke omschrijving van de einddoelen voor taal in termen van het ERK. Dit is van belang om ervoor te zorgen dat het gebruik van de doeltaal daadwerkelijk bijdraagt aan het taalleerproces. Wanneer een student begrijpt wat er gezegd wordt en meedoet met een les in de doeltaal wil dat nog niet zeggen dat hij de taal op dat moment ook leert. Om zijn taalvaardigheid te ontwikkelen, moet voor de student vanaf het begin duidelijk zijn welke talige doelen naast de inhoud aandacht gaan krijgen (Dönszelmann, 2020).
Lesgeven in de doeltaal vraagt om een specifieke didactiek als naast inhoudsdoelen ook taaldoelen worden gesteld. De aandacht van de studenten moet heel bewust gericht worden op die aspecten van de taal die op dat moment aangeleerd moeten worden: *noticing*. Tijdens interactie onderling en met de docent is het van belang dat diezelfde aspecten bewust ingeoefend kunnen worden, bijvoorbeeld door herhaling: *pushed output*. Feedback speelt hierin een centrale rol, maar te veel corrigeren kan ook weer demotiverend werken en daarom werkt het beter om vooral feedback te geven op de aspecten van de taal die op dat moment centraal staan. Op veelgemaakte fouten kan desgewenst klassikaal nog teruggekomen worden (Dönszelmann, 2020).

Vakdidactiek
Vanaf jaar 2 worden zes modules vakdidactiek aangeboden. Te weten: in jaar 2 Inleiding vakdidactiek, Training didactische vaardigheden en Didactiek grammatica. In jaar 3 Taalgericht vakonderwijs, Vakdidactiek en Vreemdetaaldidactiek.

Jaar 2
In de eerste periode van jaar twee begint de lijn vakdidactiek met de module Inleiding vakdidactiek. Gedurende een periode van acht weken maken de studenten kennis met de moderne didactiek van het Nederlands in de basisvorming en het voorbereidend secundair beroepsonderwijs. De nadruk wordt gelegd op algemeen didactische en pedagogische aspecten van het beroep van leraar. Tevens leren de studenten werken met lesplanformulieren, het observeren van lesactiviteiten en het geven en ontvangen van feedback. In deze periode geven de studenten minilessen aan elkaar. Verder raken zij bekend met de inhoud van de Kerndoelen voor de Curaçaose basisvorming en met de bijzondere positie van het Nederlands in het Curaçaose onderwijs.
Tijdens periode twee vindt er verdieping en oefening plaats bij het vak Training didactische vaardigheden. Er wordt verder gewerkt aan de ontwikkeling van de theoretische bagage. Eerst wordt er in vogelvlucht aandacht besteed aan communicatief taalonderwijs en verschuivingen in het onderwijs Nederlands als moedertaal (Bonset, 2005). Verder wordt stilgestaan bij een aantal didactische principes voor docenten Nederlands als tweede taal, waaronder het scheppen van een krachtige leeromgeving en het strategisch inzetten van de moedertaal en andere hulptalen als steuntaal (Bossers, 2010). Ook taaltaken en taalfuncties als uitgangspunt bij het vak Nederlands in meertalige klassen worden uitvoerig bestudeerd. Men spreekt dan van functioneel taalonderwijs (Van de Laarschot, 1997).
Tijdens de module Didactiek grammatica leren de studenten grammaticalessen functioneel en effectief in te richten. De module geeft antwoord op de vraag hoe de docent topics uit de traditionele grammatica, zoals zinsontleding en kennis van de woordsoorten, zodanig kan aanbieden dat ze functioneel zijn. Functioneel betekent in deze context dat ze bijdragen tot het leren en correct gebruiken van het Nederlands door taalverwervingsgericht grammaticaonderwijs. In deze module leren de studenten dat in het moderne grammaticaonderwijs de aandacht voor de taalvorm ingebed wordt in een functionele, communicatieve activiteit. Deze aanpak staat bekend onder de term *Focus on Form* en sluit vooral aan bij de zwakke-interfacehypothese (Bossers, 2010). Deze zienswijze is ook terug te zien in Dönszelmann die aangeeft dat grammaticaonderwijs zich moet richten op de toepassing van taalvormen in een reëele, communicatieve context (Dönszelmann, 2020).

Verder is Woordenschatdidactiek ook een onderdeel van deze module. Aan de orde komen vier verschillende woordleersituaties die Verhallen en Verhallen noemen, evenals de kernvragen die een rol spelen bij de selectie van woorden die geleerd moeten worden en tenslotte wordt er geoefend met de toepassing van het didactisch

model voor woordenschatuitbreiding, de viertakt (Verhallen & Verhallen, 1994).

Jaar 3

De module Taalgericht vakonderwijs gaat over het lesgeven aan leerlingen die zelf de instructietaal niet voldoende beheersen om alle belangrijke elementen uit een les op te kunnen pikken en die vervolgens te onthouden. Dus een situatie die helemaal opgaat voor het onderwijs op de meeste scholen voor voortgezet onderwijs op Curaçao. Hier hebben grote groepen leerlingen moeilijkheden met de les, doordat ze het Nederlands niet voldoende beheersen. In die zin is dit verschijnsel niet iets typisch voor de les Nederlands. Bij Taalgericht vakonderwijs 'ligt de focus op de vraag hoe leraren van verschillende vakken concreet kunnen bijdragen aan de taalontwikkeling die leerlingen voor dat vak nodig hebben' (Hajer, Meestringa, 2020). Op school worden leerlingen geconfronteerd met het speciale taalgebruik of met vaktaal en de denkwijze bij het doceren van de verschillende vakken. De resultaten worden beter als docenten bewust die vaktaal opbouwen. In deze module leren de studenten hoe zij aandacht kunnen besteden aan de rol van taal in schoolvakken. Belangrijk hierbij is de focus op de talige kant van het vakonderwijs en vervolgens het onderwijs *contextrijk* aan te bieden met t*aalsteun* en *interactie.* Dit zijn tevens de drie pijlers van taalgericht vakonderwijs (Hajer & Meestringa, 2020). Bovendien maken de studenten kennis met het kwadrant van Cummins en leren zij hoe de lessen zodanig ingericht kunnen worden dat de overgang van dagelijkse algemene taalvaardigheid naar cognitief academische taalvaardigheid wordt bereikt (Hajer & Meestringa, 2020). Verder leren de studenten dat niet alleen de beoordeling van het resultaat (summatief toetsen), maar juist tussentijdse evaluaties (formatief toetsen) belangrijk zijn in het leerproces (Hajer & Meestringa, 2020). Ook leren de studenten dat goede beoordelingen valide, betrouwbaar en transparant zijn (Hajer & Meestringa, 2020).
De module Vakdidactiek is een vervolg van de module Training didactische vaardigheden 2.2. Er wordt verder gewerkt aan de kennis van de moderne didactiek van het Nederlands als vreemde taal in de basisvorming en hoe de studenten deze kennis in hun eigen vakgebied kunnen toepassen. De nadruk wordt gelegd op algemeen didactische en pedagogische aspecten van het beroep van leraar. Tevens werken de studenten verder met lesplanformulieren, worden lesactiviteiten geobserveerd en wordt er feedback gegeven en ontvangen. Tijdens deze module werken de studenten met de stappenplannen voor zowel de receptieve als de productieve vaardigheden. Verder wordt stilgestaan bij het ABCD-model waarbij woorden, uitdrukkingen en taalfuncties worden aangeleerd 'in een volgorde van receptief

naar productief, van gesloten oefening naar meer vrije, spontane productie' (Van de Laarschot, 1997).
In de module Vreemdetaaldidactiek worden alle verworven kennis en vaardigheden uit de diverse modules met betrekking tot het onderwijs van het Nederlands in een Papiamentstalige context bij elkaar gebracht en geïntegreerd in een basisdidactiek. Met de studenten wordt stilgestaan bij de theorieën achter doeltaal-leertaalgebruik. Alleen blootstelling aan de doeltaal is niet voldoende om deze taal te leren. In verband hiermee is het begrip *noticing* van belang: pas wanneer de taalleerder bewust aandacht vestigt op de te leren woorden en constructies, is er sprake van leren (Dönszelmann, 2020).
Het overgrote deel van de Curaçaose leerlingen komt buiten de school bijna niet in situaties terecht waar ze omwille van de communicatie 'gedwongen' zijn Nederlands te spreken, te lezen, te schrijven of ernaar te luisteren (taalinput en productieruimte).
Er wordt nagedacht over de vraag hoe docenten Nederlands in het Curaçaose onderwijs taalgebruikssituaties de klas kunnen binnenhalen. Verder leren de studenten hoe ze kunnen zorgen voor voldoende taalinput in de klas of daarbuiten. Ook wordt er aandacht geschonken aan de rol die effectieve feedback heeft bij het leren van het Nederlands en aan de rol die attitude kan spelen in het taalleerproces. De studenten zijn in dit stadium van hun studie door de ontwikkelingen die zij hebben doorgemaakt, beter in staat zich in te leven in de behoeften van de leerlingen en hun beperkingen.

Curriculumopbouw professionele masteropleiding Nederlands

Bij het opstellen van het programma is rekening gehouden met de lokale, meertalige context en met de schooltaalsituatie. Het studieprogramma van de professionele masteropleiding Nederlands bestaat uit vier domeinen: Taal (vakkennis en taalvaardigheid); Onderwijs (beroepsvorming); Onderzoek en Keuze.

Modules Taalvaardigheid

De component 'eigen vaardigheid' vormt de kern van de masteropleiding Nederlands. Bij deze component wordt aandacht besteed aan de eigen beheersing van het Nederlands met een C1+-streef/eindniveau voor alle vaardigheden. Alle vier de vaardigheden (kijk- en luistervaardigheid, spreek- en gespreksvaardigheid, leesvaardigheid en schrijfvaardigheid) komen binnen deze component aan bod. Per communicatieve activiteit kunnen onder C1 de volgende subcategorieën aangehouden worden: *receptie* (gesproken, audiovisueel en geschreven), *interactie* (gesproken en geschreven) en *productie* (gesproken en geschreven). De component 'eigen vaardigheid Nederlands' bestaat uit vijf modules van acht colleges van elk drie klokuren. De eerste twee modules Taalvaardigheid 1 en Taalvaardigheid

2 (TAVA 1 en 2) zijn gericht op de mondelinge taalvaardigheid; in de overige drie modules Taalvaardigheid 3, Taalvaardigheid 4 en Taalvaardigheid 5 (TAVA 3, 4 en 5) staat de schriftelijke taalvaardigheid centraal.
In TAVA 1 passeren verschillende gespreksvormen de revue en wordt er ingezoomd op de mondelinge, persuasieve presentatie, het analyseren, interpreteren en beoordelen van gesproken teksten, met name het interview, het samenvatten van onderzoeksinterviews en het zelf opzetten en uitvoeren van een onderzoeksinterview.
In TAVA 2 gaat het om het verhogen van de eigen kennis en vaardigheden die betrekking hebben op de groepsdiscussie, het debat en de onderzoekspresentatie. De studenten bekijken en/of beluisteren (fragmenten van) groepsdiscussies, analyseren en beoordelen deze en vatten deze gesproken teksten samen. Daarnaast moeten ze zelf groepsdiscussies voeren en hierop kunnen reflecteren. Verder volgen ze debatten in het Nederlands die een tamelijk hoog abstractieniveau hebben en moeten ze in staat zijn om op C1-niveau van het ERK te debatteren. In deze module verrichten de studenten ook een klein onderzoek, presenteren ze de resultaten daarvan aan de medestudenten en reflecteren ze op hun onderzoekspresentatie.
De derde module, TAVA 3, is de eerste module waarin de nadruk ligt op schrijfvaardigheid. Door middel van functionele schrijftaken oefenen de studenten de verschillende deelvaardigheden in het schrijfproces. Ze worden zich bewuster van de verschillende aspecten die hierbij een rol spelen, zoals de fasen in het schrijfproces, de tekstopbouw, het aanbrengen van een goede structuur en een duidelijke samenhang. Hierbij leren ze werken met een bouwplan als hulpmiddel voor het plannen van de inhoud van hun tekst en als leidraad voor het schrijven ervan.
Om zelf een goed gestructureerde tekst te kunnen schrijven waarin uitgebreid een specifiek standpunt uiteengezet wordt en argumenten aangevoerd worden ter ondersteuning of weerlegging daarvan, dienen de studenten natuurlijk hun leesvaardigheid in te zetten. Zij moeten zelfstandig teksten lezen, analyseren en evalueren en moeten informatie en argumentatie uit verschillende bronnen kunnen beoordelen en deze in eigen teksten kunnen verwerken.
In TAVA 4, *Zakelijk schrijven,* ligt de nadruk op het schrijven, analyseren, beoordelen en reviseren van wat langere zakelijke teksten. Het vergroten van de schrijfvaardigheid wordt in deze module op een andere dan de gebruikelijke manier aangepakt. De gehanteerde aanpak is gebaseerd op de methode *Goed geschreven. Zakelijk schrijven binnen opleiding en beroep* van Wilma van der Westen (2011). De studenten brengen bij de start van de module een tekst in die zij recentelijk voor een andere component van de opleiding of voor hun werk hebben geschreven. Bij teksten voor de opleiding kun je denken

aan teksten die ze hebben geschreven naar aanleiding van opdrachten bij bijvoorbeeld literatuurwetenschap, taalwetenschap of taalverwerving. Deze teksten geven een reëler beeld van de schrijfvaardigheid van de studenten dan teksten die ze specifiek voor de component eigen vaardigheid Nederlands schrijven. Uit al deze schrijftaken kan worden afgeleid of de studenten het geleerde toepassen in reële situaties en krijgt de docent zicht op de onderdelen waaraan meer aandacht besteed moet worden. Aan de hand van een analysemodel analyseren en beoordelen de studenten zelf stapsgewijs hun begintekst. De eisen waaraan een goede tekst moet voldoen, zijn in het analysemodel verdeeld over vijf niveaus: algemeen, tekstniveau, zinsniveau, woordniveau en spelling. De indeling is dus top-down.

Naar aanleiding van de zelfbeoordeling van de begintekst stellen de studenten hun eigen leerdoelen vast. De docent geeft feedback op de zelfbeoordeling en op de gestelde leerdoelen waarna de studenten de tekst reviseren en ter beoordeling inleveren. De docent beoordeelt de gereviseerde tekst en geeft daar weer feedback op. Ook van die tekst kan weer een nieuwe analyse gemaakt worden waaruit bijgestelde leerdoelen volgen. Deze werkwijze sluit aan bij onderwijsvormen als 'leren leren', zelfstandig leren en competentiegericht leren.

De laatste module schrijfvaardigheid, TAVA 5: *Academisch schrijven*, is een goede voorbereiding op het schrijven van de eindscriptie in het Nederlands. Deze module levert de studenten kennis van en inzicht in de kenmerken van wetenschappelijke teksten en leert ze procedurele vaardigheden te beheersen teneinde bij het schrijven van een wetenschappelijke tekst adequaat te werk te kunnen gaan. In deze module schrijven de studenten een paper over een onderwerp uit hun eigen vakgebied, de Nederlandse taal, uitgaande van een probleemstelling en gebaseerd op een beperkt aantal wetenschappelijke publicaties.
De studenten doorlopen in deze module met instructie en onder begeleiding het schrijfproces, waarin de volgende fasen aan bod komen: kiezen, verkennen en afbakenen van het onderwerp, formuleren van de probleemstelling/onderzoeksvraag, opstellen van het onderzoeksplan, het zoeken van wetenschappelijke artikelen die ingaan op de probleemstelling, het maken van een tekstschema, de beschrijving van materiaal en methode en het schrijven van de paper. De bijeenkomsten bestaan voor een deel uit toelichting bij de theorie en het geven van tips en voor een deel uit het toepassen van de theorie aan de hand van gerichte opdrachten. De studenten houden de verrichte opdrachten bij in hun taalportfolio en werken daarnaast stapsgewijs aan hun eindopdracht: de wetenschappelijke paper.

3. Onderwijs en Onderzoek

Onderwijs en Onderzoek UoC en AF

De UoC streeft bij het doen van onderzoek naar structuur, samenhang en samenwerking. Dit komt ook tot uiting in de visie op onderzoek wetenschap en in de missie inzake wetenschap en onderzoek.
Met de visie en missie als leidraad, is er een onderzoeks- en wetenschapsbeleid geformuleerd. Er is daarbij niet alleen oog voor materiële randvoorwaarden en immateriële randvoorwaarden. Ook zijn er, met de SIDS (=Small Island Developing States) domeinen als fundament, per faculteit een beperkt aantal onderzoekslijnen geformuleerd, die als basis dienen voor een onderzoeksagenda, waarvan de weerslag is terug te zien in aan specifieke opleidingsprogramma's gelieerde onderzoeksprogramma's.

Onderzoekslijnen

Voor de Algemene Faculteit volgen de onderzoekslijnen de driepoot Taal, Educatie en Cultuur, waar de faculteit haar bestaansrecht aan ontleent. Dit levert uitgewerkt verschillende deelgebieden (onderzoekslijnen) op, waarvan er twee - relevant in de context van deze bijdrage - bij wijze van voorbeeld worden genoemd: Taalverwerving en Onderwijsbeleid.

Onderzoeksagenda en onderzoeksprogramma

De faculteit streeft naar het leggen van dwarsverbanden tussen de onderzoekslijnen, de daaraan gekoppelde onderzoeksagenda, onderzoeksprogramma's en afstudeeropdrachten van studenten, zowel op bachelor- als op masterniveau. De hoogleraren van de faculteit geven mede vorm aan de component onderzoek binnen de faculteit en dus ook binnen de bachelor- en masteropleiding leraar Nederlands.
Binnen de bacheloropleiding leraar Nederlands wordt gewerkt aan het opleiden van leraren met een onderzoekende houding, een houding die zij ook over dienen te dragen op de doelgroep. De onderzoekende houding van de student wordt aangeleerd bij het uitvoeren van verschillende opdrachten in modules zoals *Methode-analyse en Taalonderzoek*, met een stevige relatie met ontwikkelingen op de praktijkschool, waar de student door praktijkervaring, inspiratie opdoet voor een uit te voeren onderzoekje.

Relatie met scriptieonderzoek
Uit sommige titels van bachelorscripties is af te lezen dat er onderzoek wordt gedaan naar taalvaardigheid in de klas binnen verschillende onderwijsniveaus.[2] Bij de professionele masteropleiding Nederlands komt onderzoek in het curriculum gedurende de hele opleiding voor. Door het geven van verschillende kleine onderzoeksopdrachten bij de verschillende colleges, ontstaat er een relatie tussen onderwijs en onderzoek. De meeste opdrachten zijn gerelateerd aan taal en onderwijs. Hierdoor wordt de coherentie tussen de componenten versterkt. De onderwerpen van de scripties zijn afkomstig uit een van de drie pijlers van de professionele masteropleidingen, Taalwetenschap, Taalverwerving of Literatuurwetenschap. Verschillende afstudeerscripties hebben, net als de scripties bij de bacheloropleiding Nederlands, een directe relatie met de onderwijspraktijk en met taalvaardigheid (en taaldidactiek).[3]

4. Opleiden in School (OPLIS) en onderzoeksagenda
De onderzoekslijn, met een versteviging van de onderzoekende houding van de student, past in de inmiddels gangbare trend om te werken met leergemeenschappen en kenniskringen, met het oog op een versterking van de kennisvalorisatie en kennisbenutting door praktijkonderzoek. Dit dringt ook door tot de lokale lerarenopleidingen op bachelor- en masterniveau. Het concept Opleiden in School, dat zich momenteel uitrolt binnen de lerarenopleiding Funderend Onderwijs, en binnenkort ook zal uitwaaieren naar de lerarenopleidingen Nederlands op bachelor- en masterniveau, zal een stroomlijning richting een onderzoeksagenda versterken. Voor deze in gezamenlijkheid te bepalen onderzoeksagenda's zullen de hiervoor genoemde SIDS-domeinen richtinggevend zijn, zoals door het land Curaçao omarmd.
Het onderzoek binnen de bachelor- en masteropleiding Nederlands zal bij het ten uitvoer brengen van OPLIS in projectvorm gegoten kunnen worden en aan de hand van de maatschappelijk verankerde onderzoeksagenda op verschillende onderzoeksgebieden kunnen focussen. Daarbij zal er ook nadrukkelijk aandacht dienen te zijn voor

---

[2] Voorbeelden van scriptietitels bij de bacheloropleiding Nederlands zijn: Luistervaardigheid. Luisterstrategieën in de basisvorming van het voorbereidend secundair onderwijs; Verbetering spreekvaardigheid Nederlands bij jongeren van de 3e en 4e klas TKL op de VSBO St. Jozef; Het gebruiken van het woord 'er' door vooral vreemdetaalsprekers van het Nederlands; Het bewustzijn van moedertaalspecifieke problemen bij het leren van het Nederlands op de Gouverneur J.R. Laufferschool voor vsbo; Spreekvaardigheid Nederlands: Hoe deze te verbeteren in het secundair beroepsonderwijs?
[3] Enkele voorbeelden van scriptietitels bij de professional masteropleiding Nederlands zijn: Hoe kan spelling effectief onderwezen worden in het voortgezet onderwijs op Aruba?; Een leerlijn bij spreekvaardigheid Nederlands op de avondhavo Aruba.

onderzoek naar het Nederlands als vreemde taal binnen het lokale onderwijs.

Verwijzingen

Algemene Faculteit (2016). Kritische Reflectie, Bacheloropleidingen leraar Papiamentu, Engels, Nederlands en Spaans. Deel A. University of Curaçao.

Algemene Faculteit (2016). Kritische Reflectie, Bacheloropleidingen leraar Papiamentu, Engels, Nederlands en Spaans. Deel B. University of Curaçao.

Algemene Faculteit (2017). Kritische Reflectie Lerarenopleiding Funderend Onderwijs (LOFO), Curaçao en Bonaire. University of Curaçao.

Algemene Faculteit (2017). Kritische Reflectie, Professional masteropleidingen leraar Papiaments, Engels, Nederlands, Spaans. University of Curaçao.

Batenburg, E. van & Pennewaard, L. (2020). Vreemdetalenonderwijs in het (v)mbo. Beroepsgericht talen leren. In S. Dönszelmann, C. van Beuningen, A. Kaal & R. De Graaff (red.). *Handboek Vreemdetalendidactiek. Vertrekpunten, vaardigheden, vakinhoud.* (pp. 291-305). Bussum: Coutinho.

Bonset, H. (2005). *Nederlands in de onderbouw. Een praktische didactiek.* Coutinho.

Bossers, B., Kuiken, F., Vermeer, A. (2010). *Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenonderwijs*. Coutinho.

Central Bureau of Statistics Curaçao (2011). https://curacaodata.cbs.cw/census-2011.

De Wachter, L., Fivez, K., & Van Soom, C. (2020). *Academisch schrijven. Een praktische gids* (Herziene editie, 6de druk). Leuven: Acco.

Dönszelmann, S. (2020). Doeltaal - Leertaal. Taal om van te leren. In S. Dönszelmann, C. van Beuningen, A. Kaal & R. De Graaff (red.). *Handboek Vreemdetalendidactiek. Vertrekpunten, vaardigheden, vakinhoud.* (pp. 71 -86). Bussum: Coutinho.

Mearns, T. & Hajer, M. (2020). Taalbeleid, CLIL en tweetalig onderwijs. Over de grenzen van de vakles. In S. Dönszelmann, C. van Beuningen, A. Kaal & R. De Graaff (red.). *Handboek Vreemdetalendidactiek. Vertrekpunten, vaardigheden, vakinhoud.* (pp. 167-180). Bussum: Coutinho.

Ministerie van Onderwijs, Wetenschap, Cultuur en Sport (2014). *Leerlijnen voor het Educatiegebied Taal, Geletterdheid en Communicatie Nederlandse taal.* Curaçao, Fundashon Material pa skol.

Van de Laarschot, M. (1997). *Lesgeven in meertalige klassen*. Wolters-Noordhoff.
Verhallen, M., Verhallen, S. (1994). *Woorden leren, woorden onderwijzen*. CPS.
Westen, W. van der (2011). *Goed Geschreven. Zakelijk schrijven binnen opleiding en beroep*. Bussum. Coutinho.

••••

Lisette Agatha

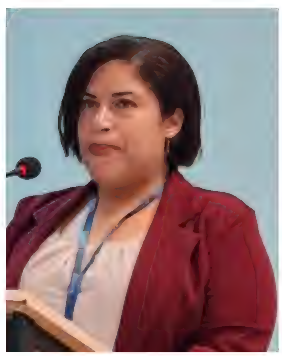
Bernadette Bérénos

Madeleine van den Berg

Elisabeth Echteld

Adriënne Fernandes

••••

HET LEREN VAN PAPIAMENTU EN NEDERLANDS IN HISTORISCH EN TOEKOMSTIG PERSPECTIEF: VAN ONDERZOEK NAAR PRAKTIJK

RIA SEVERING-HALMAN EN RONALD SEVERING, UNIVERSITY OF CURAÇAO

••••

Inleiding

In deze bijdrage staat het meertalig leren van de twee talen Papiaments en Nederlands centraal. Eerst is er kort aandacht voor het leren van het Nederlands met gebruikmaking van het Papiaments in de geschiedenis. Vervolgens wordt beknopt een eigentijds onderzoek aan de orde gesteld naar het leren van beide talen op Curaçao. Op deze wijze wordt er enerzijds geïllustreerd dat Nederlands leren met behulp van de thuistaal, het Papiaments, twee eeuwen terug al toegepast werd. Anderzijds laat de studie zien, dat onderzoeksresultaten van betekenis kunnen zijn voor het huidig leren van Papiaments en Nederlands naast elkaar. Deze bevindingen in combinatie met nieuwe inzichten kunnen toekomstig meertalig leren aandrijven.

1 Het leren van Papiaments en Nederlands in historisch perspectief

Vanaf 1816 vormen de zes Caribische eilanden, in een aaneengesloten periode van dik twee eeuwen, deel van het koninkrijk. Toen de Spanjaarden de ABC-eilanden voor het eerst aandeden (1492), troffen zij de oorspronkelijke bewoners aan, de Caquetio-indianen, met hun eigen inheemse taal het Caquetio. Daarna was het bestuur van de eilanden wisselend in Spaanse (1527-1634), Nederlandse (WIC: 1634-1791; Nederlandse kolonie: 1791-1800; 1803-1807; 1816) en Engelse (1800-1803; 1807-1816) handen. Door de geschikte natuurlijke haven werd Curaçao een belangrijke Caribische havenstad. Vanwege de functie van handelscentrum en door wisselende Europese besturen, werden er diverse talen gesproken in Willemstad. Er was sprake was een meertalige havenstad. Na het tweede Engelse tussenbestuur (1816), werd de katholieke missie vanuit Nederland formeel actief, ook in het onderwijs, en dan vooral voor de minderbedeelden; voor de meerderheid dus. Voor het openbaar onderwijs werd er een landsonderwijzer aangesteld die het onderwijs van het Nederlands zou bevorderen. In een boek over de eilanden, dat deze onderwijzer vlak na aankomst uitgaf (NN, 1819), verweet hij de Nederlandse inwoners dat zij hun eigen taal verwaarloosden. Ze spraken 'Creoolsch' of 'Papiament'.[4]

---

[4] De onderwijzer voor het openbaar onderwijs, Gerrit van Paddenburgh (1783-1824), kwam in 1816 aan en publiceerde snel daarna een boek over het eiland Curaçao

Voor de katholieke missie op de eilanden arriveerde de priester Martinus Niewindt, die in 1826 een eerste catechismus in het Papiaments in druk uitgaf.[5] Er verschenen nog meer gedrukte religieuze werken en ook werd er in de eerste helft van de negentiende eeuw didactisch materiaal vervaardigd. De gedrukte kerkboeken en leerboeken in het Papiaments waren bedoeld voor de gelovigen, voor vrijgekomen kinderen en ook voor volwassenen. De kinderen van de totslaafgemaakten zelf, kregen geen toestemming om massaal mee te doen, ook niet met de zondagschool. Wie goed kon leren, mocht daarna ook onderwijs Nederlands krijgen, lezen we in het dagboek van Putman (Rutgers et al., 2016; Severing, 2016).

Nederlandse spraakkunst leren via het Papiaments in de negentiende eeuw op Curaçao

Opvallend is, dat bij de gevolgde benadering, de lokale taal, het Papiaments, werd ingezet om Nederlands te leren. Dit is te beschouwen als het leren van Nederlands als vreemde taal, NVT avant la lettre, dus.

De katholieke priesters wisten al snel een schrijfwijze voor het Papiaments te ontwikkelen. Niewindt (1837) schreef: corticu ('kort'), catolicanan ('katholieken'), quico ('wat'), terwijl Putman (1850) kortikoe, katoliekanan en kiko spelde. Het is duidelijk dat de spelling van Niewindt gebaseerd was op de Spaanse schrijfwijze en dat Putman koos voor Nederlandse lettercombinaties. Van eenheid van spelling was nog lang geen sprake. Er kwam ook een woordenboek Papiaments-Nederlands en andersom, met samenspraken, een soort conversaties of dialogen voor de leerders (Frederiks & Putman, 1859).

Voor de goede leerders werd er een spraakkunst geschreven (Putman, 1849) met de titel: *Proeve eener Hollandsche spraakkunst: ten gebruike der algemeene armenschool, in de gemeente van de H. Rosa, op Curaçao, eerste stukje. Gedrukt te Santa Rosa 1849.* In het werkje van 48 pagina's, worden in 18 lessen alle tien de woordsoorten van het Nederlands aan de orde gesteld. Er worden telkens oefeningen aangeboden. In lessen 6 en 7 worden zelfs de vier naamvallen besproken. Deze leerwijze, de grammatica-vertaalbenadering, was gebaseerd op het onderwijs in de klassieke talen, Latijn en

(NN, 1819), waarin hij ook aandacht besteedt aan de taalsituatie, met een fragment over het Papiaments en het Nederlands in de gemeenschap toentertijd.

[5] De eerste editie van de Papiamentstalige catechismus uit 1826 van apostolische prefect, Mgr. Martinus Joannes Niewindt (1796-1860) is verloren gegaan. Van een volgende uitgave *Catecismo Corticu pa uso di catolicanan di Curaçao* (Niewindt, 1837) is een exemplaar bewaard gebleven, dat sinds 2009 op het 'Memory of the World'-Register van Unesco staat, als immaterieel cultureel erfgoed van de gemeenschap. Het werk vertegenwoordigt het ontstaan van het schrijven in het Papiaments en is het oudste nog bestaande gedrukte boek in deze taal.

Grieks. Mondelinge vaardigheden kwamen niet expliciet aan bod. Er werd vaak uit het hoofd geleerd vanuit tweetalige woordenlijsten en de lessen waren gericht op het vertalen naar de doeltaal. Daarbij had de taalstructuur alle aandacht. Het communicatieve en functionele was wel enigszins terug te vinden in de conversaties, de samenspraken (Kalsbeek, 2015; Wilhelm, 2005; Bossers, et al. 2017).

Figuur 1 Gebruik van het Papiaments om Nederlands te leren 1849; spraakkunst van J.J. Putman

PROEVE

EENER

HOLLANDSCHE

SPRAAKKUNST,

TEN GEBRUIKE DER ALGEMEENE ARMENSCHOOL,
IN DE GEMEENTE VAN DE H. ROSA,

OP

CURAÇAO.

Eerste Stukje.

Gedrukt
TE *SANTA ROSA.*
1849.

PROEVE

EENER

HOLLANDSCHE

SPRAAKKUNST.

EERSTE LES

Kwantoe letters tien?
Bientie seis.
Koom noos ta parti ees letters?
Na zelfklinkers i na medeklinkers.
Kwantoe zelfklinkers tien?
Sienkoe ees ta: *a, e, i, o, u.*
Pakiko noos ta jama nan zelfklinkers?
Pasoba noos poor papia nan, sien joedanza di oter letters.
Pakiko noos ta jama toer oter letters medeklinkers?
Pasoba noos no poor papia nan, sein joedanza di oen zelfklinker.

1*

Bijzonder is dat in deze eerste grammatica de auteur het Papiaments gebruikt om de grammatica van het Nederlands aan te leren[6]. Daarbij begint hij bij de eerste les met termen in het Nederlands als: letters, zelfklinkers en medeklinkers.

[6] In deze specifieke situatie beheerste de Nederlandstalige leraar de moedertaal van de Papiamentstalige leerlingen, waardoor een vertaalbenadering als praktische basis kon dienen voor didactische doeleinden. De huidige term translanguaging zou hier goed passen. Immers bij translanguaging is het de leerder toegestaan om gebruik te maken van zijn eigen taal bij het leren van de tweede of vreemde taal (García, 2009; Otheguy, García, & Reid, 2015).

Figuur 2 Nederlandse spraakkunst leren via het Papiaments op Curaçao in de negentiende eeuw. Een lesfragment (p. 1) met vertaling in het Nederlands

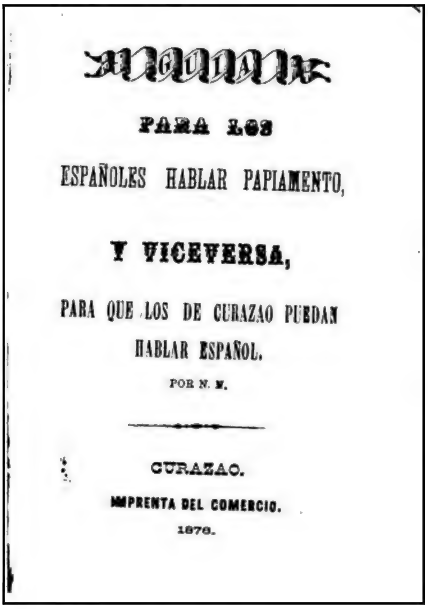
Papiaments	**Nederlands**
Kwantu letters tin? Bientie seis.	Hoeveel letters zijn er? Zesentwintig.
Koom noos ta parti ees letters? Na zelfklinkers i na medeklinkers.	Hoe delen we deze letters in? In zelfklinkers en medeklinkers.
Kwantoe zelfklinkers tien? Sienku ees ta: a, e, i, o, u	Hoeveel zelfklinkers zijn er? Vijf, te weten: a, e, i, o, u.
Pakiko noos ta jama nan zelfklinkers? Pasoba noos poor papia nan, sien joedansza di oter letters.	Waarom noemen we die zelfklinkers? Omdat we die kunnen uitspreken zonder de hulp van andere letters.
Pakiko noos ta jama toer oter letters medeklinkers?	Waarom noemen we alle andere letters medeklinkers?
Pasoba noos no poor papia nan, sien joedanza di oen zelfklinker.	Omdat we die niet kunnen uitspreken zonder de hulp van een zelfklinker

Het is te zien dat de Nederlandstalige termen die de leerlingen moesten leren, aangeboden werden in de Papiamentstalige leertekst. Opvallend is dat de onderwijsstijl er een is van vraag en antwoord.

Spaans leren via Papiaments en vice versa 1876

Ook om bijvoorbeeld Spaans te leren werd het Papiaments ingezet zoals in dit leerboek uit 1876 getiteld: *Guia Para Los Españoles Hablar Papiamento Y Viceversa, Para Que Los de Curazao Puedan Hablar Español* (Handleiding voor de Spaanssprekenden om Papiaments te spreken en vice versa, Voor de Curaçaoënaars om Spaans te kunnen spreken) (N.N., 1876). Ook dit leerboek bestaat uit tweetalige woordenlijsten. Hier betreft het thematisch geordende lijsten Spaans-Papiaments met onderwerpen als getallen, maanden van het jaar en eten. Het is niet verrassend om grammaticale themalijsten tegen te komen: bijwoorden, bijvoegelijke naamwoorden en voorzetsels. De samenspraken of conversaties en dialogen (conversaciones i diálogos) zijn ook in dit werk te vinden. Bij de aanvang hiervan, wordt de leerder in de vorm van waarschuwingen (advertencias) attent gemaakt op de grammaticale verschillen tussen het Spaans en het Papiaments. Bij het vervoegen schuwt de schrijver geen ingewikkelde terminologie (pretérito, copretérito, pretérito imperfecto, pretérito coexistente, pospretérito, antepospretérito enz.).

Figuur 3 Gebruik van het Papiaments om Spaans te leren en vice versa, 1876

GUIA

PARA LOS

ESPAÑOLES HABLAR PAPIAMENTO,

Y VICEVERSA,

PARA QUE LOS DE CURAZAO PUEDAN HABLAR ESPAÑOL.

POR N. N.

CURAZAO.

IMPRENTA DEL COMERCIO.

1876.

— 6 —

½ centavo	Un cens chiquitu
Un peso fuerte	Un patin rondó
Un doblon	Un dublon
½ dublon	Mein dublon
¼ doblon	Un cuartu dublon
Una morocota	Un morocoto
½ morocota	Mein morocoto
5 dollars	Un cuartu morocoto
Pesas y medidas.	*Pesa i midinan.*
Un miriametro	Diez mil meter
Un kilómetro	Mil meter
Un hectometro	Chen meter (*)
Un decámetro	Diez meter
Metro	Un meter
Decímetro	Un diez parti di un meter
Una hectárea	Diez mil meter cuadrá
Uu kilolitro	Mil litro
Un litro	Un liter
Un decilitro	Un diez parti di un liter
Un kilógramo	Un quilográm
Un gramo	Un gram
Un decígramo	Un diez parti di un gram
Un barril	Un barí
Un poco	Un poco
Una pipa	Un pipa
Un pie	Un pia

2 Van onderzoek naar praktijk

Het Papiaments hoort bij de creooltalen die het best onderzocht zijn. Bij deze uitspraak moet met name gedacht worden aan taalkundig onderzoek. Empirisch onderzoek naar taalvaardigheid Papiaments en Nederlands op de Benedenwindse eilanden is relatief beperkt. Naast enig afstudeeronderzoek, zijn ook enkele wetenschappelijke publicaties te vinden (Narain, 1995; Severing, 1997; Severing-Halman & Verhoeven, 2001). Onderzoek in de bovenbouw, op basis van verzamelde data, is eveneens schaars (Noor & Severing, 2011; Juliana & Severing, 2012).

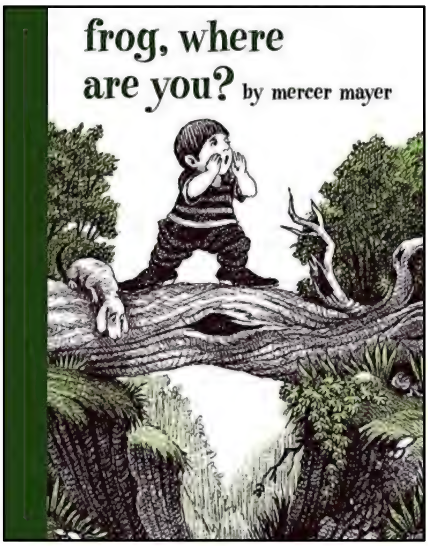
Voor deze presentatie worden twee onderzoeken bekeken over meertalig leren van Papiaments en Nederlands. Beide studies betreffen narratieve vaardigheden van leerlingen in het primair onderwijs. Zowel de mondelinge als de schriftelijke vertelvaardigheid van de leerlingen wordt bestudeerd. Vervolgens wordt nagegaan wat de resultaten van deze specifieke studies kunnen betekenen voor de praktijk van het leren van met name het Nederlands.

Bij het eerste onderzoek waren 105 leerlingen op Curaçao betrokken. Bij het tweede 200 kinderen. De leeftijd van de leerlingen lag in beide studies tussen de 5 en 12 jaar.

In beide studies werden alleen leerlingen bij het onderzoek betrokken van wie de moedertaal het Papiaments was. Deze kinderen hadden nauwelijks kennis van een derde taal. Voorts waren het allemaal leerlingen die nooit waren blijven zitten. Dit laatste om een ongestoorde taalontwikkeling na te kunnen gaan.
Bij het eerste onderzoek werd gekeken naar mondelinge narratieve vaardigheden. De publicatie van Severing-Halman en Verhoeven (2001) rapporteert hierover. Bij het tweede onderzoek worden zowel de mondelinge als de schriftelijke vaardigheden onder de loep genomen. De analyses van die data vinden momenteel plaats.

Narratieve vaardigheden van leerlingen in het primair onderwijs Frog Story
Om ervoor te zorgen dat de narratieve producties van de leerlingen vergelijkbaar waren, werd gebruikgemaakt van het bekende beeldverhaal The Frog Story van Mercer Mayer dat door alle kinderen moest worden verteld. Alle gesproken teksten werden vastgelegd d.m.v. een voicerecorder.

Figuur 4 Omslag Frog Story van Mercer Mayer en een prent

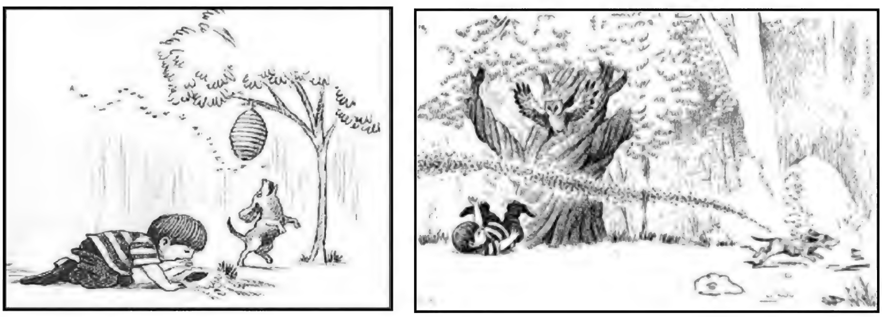
The Frog story is een stripverhaal bestaande uit 24 illustraties. Op de omslag van het boek is de titel van het verhaal te lezen in het Engels. Dit is de enige aanwijzing over het thema van het verhaal.
De twee hoofdfiguren uit het verhaal zijn een jongen en een hond.

Zij hebben één gezamenlijk vriendje: een kikker. Als de kikker 's nachts wegloopt, hebben de beide protagonisten één doel: het vinden van de kikker. Zij komen op hun zoektocht echter ook andere dieren tegen die de zoektocht belemmeren.

Frog story als elicitatie-instrument

De taak van het vertellende kind is niet gering. Allereerst moet de leerling de belevenissen van de jongen en de hond die tegelijkertijd plaatsvinden, zodanig weten weer te geven dat de gebeurtenissen een vloeiend samenhangend opeenvolgend linguïstisch geheel vormen. Beurtelings moet worden gerefereerd aan en worden geschakeld tussen de beide protagonisten.
Bij het eerste onderzoek vonden er telkens twee mondelinge afnames plaats. Bij het tweede onderzoek vonden er telkens vier afnames plaats. Twee mondelinge afnames. Eén in het Papiaments en één in het Nederlands en twee schriftelijke afnames in beide talen.
De schriftelijke afnames vonden klassikaal plaats. Bij de mondelinge afnames kwamen de kinderen om de beurt naar een aparte ruimte op school. Daar kregen ze het beeldboekje met het verzoek het goed door te nemen en aan de hand van de plaatjes het verhaaltje voor te bereiden. Er werd pas begonnen met de afname als het kind verklaarde daarvoor klaar te zijn.

Figuur 5 Twee pagina's uit het boekje van Frog story

Om een zo natuurlijk mogelijke situatie te creëren werd het boekje tijdens de vertelling dichtgelaten. Op zo'n manier werd voorkomen dat het kind de plaatjes zou gaan beschrijven. Dit ging bij alle kinderen goed, behalve bij de kleuters. In beide onderzoeken bleek geen enkele kleuter in staat onder deze conditie het verhaal te vertellen. Noch in het Papiaments, noch in het Nederlands. Daarom werd bij de jongste kinderen het boekje wel opengelaten.
Bij de vertellingen in het Papiaments gingen de kinderen heel enthousiast aan de gang. Ze gebruikten vaak ook de nodige mimiek om hun vertelling kracht bij te zetten.

Bij het verzoek het verhaal in het Nederlands te vertellen, zag je vaak een schrikreactie bij de kinderen. Sommigen vielen in eerste instantie zelfs helemaal stil of gaven direct aan het niet te kunnen. Eén leerling zei in het Papiaments: 'Mi no por konta e kuenta na hulandes. Yùfrou ta bini bèk ora mi bira grandi? E ora ei sí mi por.' ('Ik kan het verhaal niet in het Nederlands vertellen. Komt u terug juf, als ik groot ben? Dan kan ik het wel.')
Toch probeerden praktisch alle kinderen, na enkele bemoedigende woorden, het verhaaltje te vertellen. Opgemerkt dient wel te worden dat de kleintjes hier veel moeite mee hadden en dat ze regelmatig naar woorden moesten zoeken. Bij het eerste onderzoek losten de kinderen het probleem op door óf een Papiaments woord te gebruiken óf van een Papiaments woord een zogenaamd Nederlands woord te maken. Kenden ze bijvoorbeeld het woordje kikker niet, dan maakten ze er sap van (afgeleid van het Papiamentse woord sapu = kikker) en in het meervoud zeiden ze dan sappen of sapen.
Bij het laatste onderzoek werden in zo'n geval dikwijls naast woorden die afgeleid waren van het Papiaments, ook vaak Engelse woorden gebruikt. Voor veel kinderen was het woordje hert bijvoorbeeld een onbekend woord. Dan gebruikten ze het Engelse 'deer'. Je zou dus kunnen spreken van code-switching op woordniveau.
Alle 1010 verhalen werden getranscribeerd met behulp van het computerprogramma CHILDES (Child Language Data Exchange System) van MacWhinney (1992; 2020). De verhalen werden voorts geanalyseerd op woord-, zins- en tekstniveau.

Aan de hand van enkele voorbeelden wordt nu geïllustreerd hoe enkele resultaten uit het vermelde eerste onderzoek al toepassingen hebben gevonden in de methodes die gemaakt werden voor de dagelijkse lespraktijk van het taalonderwijs. Denk hierbij aan de methodenreeks Trampolin, Trampoline[7] (groep 1 en 2), Salto (aanvankelijk lezen voor groep 3) en Fiesta di Idioma (groep 4 tot en met groep 8)[8].

Het woordniveau
Naarmate kinderen ouder worden en de taal beter beheersen, worden naast inhoudswoorden langzamerhand steeds meer functiewoor-

---

[7] Trampoline is de methode Nederlands voor taalontwikkeling, voorbereidend lezen en rekenen voor de kleutergroepen, terwijl Trampolin de overeenkomstige methode is voor het Papiaments.
[8] Deze totaalmethoden voor het het vak Papiaments die vervaardigd zijn tussen 2001 en 2014, worden op Curaçao en Bonaire gebruikt in het primair onderwijs. De samenwerking tussen auteursgroepen op Curaçao en Aruba hebben equivalente parallelleergangen opgeleverd voor alle drie de Benedenwindse Eilanden (zie voor Curaçao, Severing et al., 2014; voor Aruba, Departamento di Enseñansa di Aruba, 2018).

den gebruikt. Hoewel functiewoorden heel frequent voorkomen, worden ze later verworven dan inhoudswoorden, omdat ze moeilijk te concretiseren zijn.
Soms wordt de betekenis van de zin begrepen op grond van syntactische, semantische of pragmatische informatie. Het eindig aantal functiewoorden zal pas, en dat blijkt ook uit de literatuur, rond het twaalfde jaar worden beheerst en correct worden geïnterpreteerd.
De verwerving van conjuncties, voegwoorden, verloopt in etappes. Het allereerst worden temporele en causale conjuncties onderscheiden. Voegwoorden van beperking (zoals 'behalve') en voegwoorden van toegeving (zoals 'ofschoon') worden als laatste onderscheiden.

Tabel 1 Percentage nevenschikkende voegwoorden in het Nederlands gebruikt door de leerlingen

	Kleuters	**Klas 2 (groep 4)**	**Klas 4 (groep 6)**	**Klas 6 (groep 8)**
en (a)	98.77	91.66	79.00	78.99
maar (t)	--	7.90	19.74	18.68
want (r)	1.23	.44	1.26	2.43

Noot. a=aaneenschakelend; t=tegenstellend; r=redengevend

Uit tabel 1 blijkt dat leerlingen uit het onderzoek in het Nederlands het voegwoord *'en'* het vaakst gebruikten. Duidelijk is te zien dat het gebruik van 'en' afneemt naarmate kinderen ouder worden. Het woordje 'en' heeft bij kleintjes vaak eerder de functie van discourse marker dan dat het een relatie aangeeft tussen uitingen. In tabel 1 is verder te zien dat bij de kleuters in het Nederlands het tegenstellend nevenschikkende voegwoord *'maar'* niet voorkwam.

Tabel 2 Percentage nevenschikkende voegwoorden in het Papiaments

	Kleuters	**Klas 2 (groep 4)**	**Klas 4 (groep 6)**	**Klas 6 (groep 8)**
i (a)	4.34	14.63	31.00	28.41
anto (a)	90.54	79.92	44.60	57.05
ku (a)	--	--	.38	.45
pero (t)	4.51	3.93	21.10	12.78
logá (t)	--	1.52	.95	1.08
ma (t)	.61	--	1.97	.23

Noot. a=aaneenschakelend; t=tegenstellend; r=redengevend

In het Papiaments zijn er meer mogelijkheden wat de aaneenschakeling betreft. De grootste voorkeur bleek te bestaan voor het nevenschikkend voegwoord 'anto'. Ook in het Papiaments werd er sporadisch door kleuters gebruikgemaakt van tegenstellende conjuncties.

Tabel 3 Gemiddeld aantal gebruikte onderschikkende voegwoorden Papiaments en Nederlands

Klassen/Groepen	Papiaments	Nederlands
Kleuters	1.33	0.50
Klas 2 (groep 4)	1.97	0.70
Klas 4 (groep 6)	6.46	3.00
Klas 6 (groep 8)	6.21	3.96

Het aantal onderschikkende voegwoorden bleek in beide talen een heel stuk lager te liggen dan het aantal nevenschikkende voegwoorden. Vergelijking van de scores liet verder zien dat het aantal gebruikte onderschikkende voegwoorden in het Papiaments groter was dan in het Nederlands.
Zowel in het Nederlands als in het Papiaments werden de voegwoorden van tijd (*toen* en *als*) het meest gebruikt. In het Papiaments werd vooral het voegwoord *ora* gebruikt. Verder werden in beide talen vooral de voegwoorden van doel en grammatisch verbindende voegwoorden gebruikt. In het Nederlands: *om, dat, of*. In het Papiaments: *pa, si, ku*.
Concreet bleek uit de eerste studie dat leerlingen voegwoorden in het Papiaments en het Nederlands in een bepaalde volgorde leren. Dit had tot gevolg dat in leerboeken Papiaments die we mochten schrijven, de voegwoorden in de ontdekte volgorde aangeboden werden en successievelijk werden uitgebreid.

Het zinsniveau
Op het niveau van de zinsbouw werd er gekeken naar de zinslengte. Het gemiddeld aantal uitingen (MLU, Mean Length of Uttererance) werd per kind en per taal berekend. De gemiddelde uitingslengte is een algemeen betrouwbaar geachte maat voor het inschatten van de taalproductie. Uit de literatuur blijkt ook dat de vooruitgang in de taalontwikkeling van het kind een rechtstreekse invloed heeft op de lengte van zijn uitingen. Wie langere zinnen maakt, zal gewoonlijk een taal van grotere ingewikkeldheid produceren dan iemand die in korte zinnen spreekt. Wel moet opgemerkt worden dat de gemiddelde zinslengte wat zegt over het niveau van complexiteit, maar niks zegt over de inwendige bouw van de uiting.
Nagegaan is wat de MLU per vertelling is voor de verschillende leeftijdsgroepen in de talen Papiaments en Nederlands.

Tabel 4 Groepsgemiddelden MLU en POZ Papiaments en Nederlands

	Kleuters	Klas 2 (groep 4)	Klas 4 (groep 6)	Klas 6 (groep 8)
MLU Papiaments	6.38	7.39	8.18	8.44
MLU Nederlands	5.41	7.13	7.75	7.76
POZ Papiaments	3.69	5.48	9.43	10.12
POZ Nederlands	2.28	2.29	7.87	9.52

Duidelijk is de zien dat over de hele linie de gemiddelde uitingslengte in het Papiaments groter is dan in het Nederlands. Leerlingen maken in het Papiaments ook meer ondergeschikte zinnen dan in het Nederlands.

In de ontwikkelde methoden is gebruikgemaakt van deze uitkomsten wat betreft leeslesjes en oefeningen die te maken hebben met het formuleren van zinnen en het gebruik van voegwoorden in die zinnen.

Het tekstniveau
Dan het tekstniveau. Kinderen moeten leren dat ieder verhaal een hiërarchische opbouw en bepaalde verhaalkenmerken heeft, zoals bijvoorbeeld een begin en een einde. Ze moeten weten hoe gebeurtenissen, gegevens en verwijzingen aan elkaar gekoppeld moeten worden. Bij het vertellen van een verhaal spelen twee activiteiten een rol: de referentiële activiteit en de discourse activiteit.
Uit het onderzoek is gebleken dat er een relatie bestaat tussen leeftijd en de wijze waarop kinderen verwijsstrategieën hanteren in de twee talen: Papiaments en Nederlands. Jonge kinderen zijn vaak nog niet in staat rekening te houden met de toehoorder.

Kinderen kunnen zich moeilijk inleven in de toehoorder
Zo introduceerden tijdens het onderzoek de kleuters de protagonist, de jongen, zowel in het Nederlands als in het Papiaments vaak met een pronomen. Verschillende kleuters gebruikten de pronomina daarbij op deiktische wijze. Veel kleuters introduceerden de jongen ook met een bepaald lidwoord en een zelfstandig naamwoord.
Bij de genoemde voorbeelden veronderstelden de kinderen dat de informatie waar zij het over hadden, bij de luisteraar al bekend was. Uit het onderzoek is gebleken dat naarmate kinderen ouder worden, ze leren rekening te houden met de kennis van de toehoorder.

Voorbeelden
De jongen zat naar de kikker te kijken. (Welke jongen en welke kikker?)
E tabata sinta wak e sapu. (Hij zat naar de kikker te kijken.) Wie is *hij*?
Die had een kikker gekregen. (Wie wordt er bedoeld met *die*?)

In de klassen 4 en 6 kwam het noch in het Papiaments noch in het Nederlands voor dat een van de hoofdfiguren enkel door middel van een pronomen werd geïntroduceerd.
Bij de voortzetting van het verhaal bleken vooral de oudere kinderen in beide talen in toenemende mate pronomina te gebruiken. Toch werd er vooral door de oudsten af en toe doelbewust voortgezet met een nominale vorm daar waar misverstanden voorkomen dienden te worden, waar de protagonist nadruk behoefde of als er met een nieuwe episode in het verhaal begonnen werd. De jongere kinderen hadden hier duidelijk nog moeite mee.

Om na te gaan hoe *coherent* de narratieve monologen waren, hoe kinderen relaties leggen tussen de verschillende gebeurtenissen in het verhaal, werd de tekst tijdens het onderzoek allereerst opgedeeld in inhoudselementen, zogeheten proposities.
Per verhaal werd bekeken welke coherentierelaties er waren. De typen coherentie die voorkwamen, waren: oorzaak-gevolg, oorzaak-doel, probleem-doel, probleem-oplossing, situatie-gevolg en oppositie.

Uit het onderzoek bleek dat narratieve producties van kinderen naarmate ze ouder worden, in beide talen meer inhoudselementen en meer coherentierelaties bevatten. Verhalen worden kwalitatief beter en dus gestructureerder naarmate kinderen ouder zijn.
Door het berekenen van correlaties bleek ook dat kinderen die in het Papiaments een goed gestructureerd verhaal vertelden, dit ook deden in het Nederlands. Het omgekeerde was ook het geval. Kinderen van wie de narratieve producties nog niet erg samenhangend waren in het Papiaments, waren ook nog niet in staat een coherent verhaal in het Nederlands te vertellen.

Bij het schrijven van de methodes werd ruimschoots aandacht besteed aan het leren schrijven van verhalen en tekstjes. Zo werden er oefeningen opgenomen waarbij de leerlingen zinnen van een verhaal in de juiste volgorde moesten plaatsen, of een beginalinea en een middenstuk moesten schrijven bij een gegeven einde van een tekst, of juist een einde moesten verzinnen bij een verhaal. Ook waren er strips waarbij de kinderen tekstjes moesten schrijven bij de tekeningen die ze zagen.
Hier werd telkens aangegeven hoe de bevindingen uit onderzoek van nut waren bij het ontwikkelen van didactisch materiaal voor het leren bij het schoolvak Papiaments. Waarom alleen voor het Papiaments? Dat is eenvoudig. Voor het Nederlands waren de financiële middelen toentertijd niet voldoende en was ook de tijd niet toereikend om voor het Nederlands lokaal schoolmateriaal te ontwikkelen bij de implementatie van onderwijsvernieuwingen tussen 1998 en 2014.

3 Toekomstig perspectief

Bij het ontwikkelen van een toekomstig perspectief kan ervaring en kennis uit het verleden meegenomen worden. Er is sprake van voortschrijdend inzicht dat kan leiden tot het vermijden van misvattingen, aanhoudende discussies en polarisering rond taalaangelegenheden. Onderdompeling, de zogeheten emersie, 'Dutch only', is in de afgelopen eeuw niet de oplossing gebleken. Een evenwichtige eclectische benadering zal oplossingen kunnen bieden. Een benadering waarbij de thuistaal van de meerderheid, het Papiaments, dat ook de algemene voertaal is, gestructureerd wordt ingezet in het onderwijs. Er moet effectief gebruik worden gemaakt van de thuistaal, en de algemeen gebruikte gemeenschapstaal, het Papiaments, bij het leren van andere talen.
Eerder werd betoogd dat Nederlands als Vreemde Taal in het Caribisch Gebied, NVTIC, nieuwe perspectieven kon bieden (Teunissen, et al., 2013). Dit houdt in dat het leren van het Nederlands als vreemde taal met de positie van een instructietaal op school in Caribisch Nederland een bijzondere aanpak verdient. Dit betekent dat op de Benedenwinden het Papiaments kan worden ingezet bij het leren van vreemde talen en op de Bovenwinden het Engels. Het is de moeite waard om de NVTIC-benadering opnieuw te overwegen.
Bij het ontwikkelen van didactisch materiaal zoals methoden en ondersteunend materiaal en additioneel audiovisueel materiaal, is kennisbenutting, ook wel de valorisatie genoemd, vanuit resultaten van onderzoek noodzakelijk. Dit paper kan ten slotte ook beschouwd worden als een pleidooi voor de bevordering van lokaal meertalig taalonderzoek.

4 Tot slot

Enigszins samenvattend kan gesteld worden dat reeds twee eeuwen terug meertalig leren voorkwam, waarbij het Papiaments werd ingezet als ondersteuning voor het leren van het Nederlands. Als voorbeeld is lokaal meertalig onderzoek gepresenteerd, waarvan de resultaten aangewend konden worden in het kader van kennisbenutting en toepassing. Als laatste gaven we het denkbare belang aan, van de geregistreerde lokale ervaringen uit het verleden en ook uitkomsten van lopende en nieuw aan te vangen empirische en andere studies. De voorbeelden waren slechts illustratief. We koesteren de verwachting dat de doelen, leerlijnen, leerboeken en ander didactisch materiaal en voor scholing en nascholing genoemde verworven plaatselijke kennis en ervaring mede het fundament zullen vormen van hernieuwde progressie in het Caribisch-Nederlandse taalonderwijs.

Verwijzingen

Departamento di Enseñansa di Aruba (2018). Catalogus. Een overzicht van leermiddelen, methoden en leesboeken ontwikkeld voor het Arubaanse onderwijs. Aruba: Afdeling Curriculum Ontwikkeling en Proyecto Idioma den Enseñansa.

Frederiks, Bernardus TH. & Jacobus J. Putman, *Woordenlijst der in de landstaal van Curaçao meest gebruikelijke woorden met zamenspraken.* Met nawoord. Curaçao: Fundashhon pa Planifikashon de Idioma; Bloemendaal: & Stichting Libri Antilliani 2004 [Facsimile-uitgave van 1859, Curaçao, Drukkerij van het Vicariaat].

García, Ofelia (2009). *Bilingual education in the 21st century: A global perspective.* Malden, MA and Oxford: Blackwell/ Wiley.

Juliana, Sharine, Severing, Ronald (2012). Dominio di papiamentu i hulandes den eneñansa sekundario na Kòrsou, In: Nicholas Faraclas, Ronald Severing, Christa Weijer, Elisabeth Echteld (Eds.). *Multiplex Cultures and Citizenships, Multiple Perspectives on Language, Literature, Education, and Society in the ABC-Islands and Beyond*, Proceedings of the ECICC-conference, Grenada 2011, Volume 1. Curaçao/Puerto Rico: FPI/UNA; 363-382.

Kalsbeek A. V. (2017). Taalonderwijs en didactiek. In: Bossers B. Kuiken F. & Vermeer A. (Red.). *Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenenonderwijs*. 2de herz. ed. Coutinho B.V

MacWhinney, Brian (1992). The CH1LDESDatabase (2nded.). Dublin, OH: Discovery Systems.

MacWhinney, Brian (2022). The CHILDES-system. *American Journal of Speech-Language Pathology 5(1)*
DOI: 10.1044/1058-0360.0501.05

Niewindt, Martinus Joannes, Prefecto Apostolico di Curaçao (1837). *Catecismo Corticu pa uso di catolicanan di Curaçao.*

Narain, Goretti (1995). Taaltalent in ontwikkeling. Tilburg: Tilburg University Press (dissertatie).

N.N. (Paddenburgh, Gerrit Gijsbert van) (1819). *Beschrijving van het eiland Curaçao en onderhoorige eilanden. Uit onderscheidene stukken, bijdragen en opmerkingen opgemaakt, door een bewoner van dat eiland*. Haarlem: Erven François Bohn.

N.N. (1876). *Guia Para Los Españoles Hablar Papiamento Y Viceversa, Para Que Los de Curazao Puedan Hablar Español.* Curazao: A. Bethencourt e Hijos, Editores.

Noor, Dayanara & Severing Ronald (2011). Ortografia di papiamentu na skol sekundario. In Nicholas Faraclas, Ronald Severing, Christa Weijer & Elisabeth Echteld (red.), *Iguana's newfound voices, Continuity, divergence and convergence in*

language, culture, and society on the ABC-Islands, 67-82. Curaçao/Puerto Rico: Fundashon pa Planifikashon di Idioma, FPI, Universiteit van de Nederlandse Antillen, UNA, Universidad de Puerto Rico, Recinto de Río Piedras, UPR, University of the West Indies at Cave Hill UWI.

Otheguy, Ricardo, García, Ofelia & Reid, Wallis (2015). Clarifying translanguaging and deconstructing named languages: A perspective from linguistics. *Applied Linguistics* Review, 6(3), 281-307.

Peeters, Carola (2018). Catalogus. Een overzicht van leermiddelen, methoden en leesboeken ontwikkeld voor het Arubaanse onderwijs. Aruba: Departamento di Enseñansa di Aruba (2018). Afdeling Curriculum Ontwikkeling en Proyecto Idioma den Enseñansa.

Putman, Jacobus Josephus (1849). *Proeve eener Hollandsche spraakkunst: ten gebruike der algemeene armenschool, in de gemeente van de H. Rosa, op Curaçao, eerste stukje.* Curaçao: Santa Rosa.
https://archive.org/details/proeveeenerholl00armegoog/page/ n4/mode/2up?view=theater

Putman, Jacobus Josephus. (1850). *Kamiena di Kroes, koe Historia, Meditasjon i Orasjon Kortiekoe*. Curaçao, Santa Rosa.
([Facs.]). Bloemendaal/Curaçao: Stichting Libri Antilliani & Fundashon pa Planifikashon di Idioma.

Severing, Ronald (1997). *Geletterdheid en onderwijssucces op Curaçao, Een longitudinaal onderzoek naar verwerving van Papiamentu en Nederlands.* Tilburg: Tilburg University Press (dissertatie).

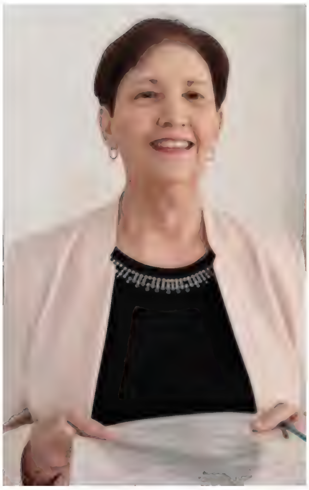
Severing, Ronald (2016). Papiamentu als belangrijke schooltaal. In: Wim Rutgers, Maritza Coomans-Eustatia, Henny Coomans, Elisabeth Echteld, Armando Lampe, Ronald Severing, Christa Weijer (Red.) (2016). *Jacobus Putman, Godsdienst, taal en onderwijs op Curaçao in de negentiende eeuw.* Fundashon pa Planifikashon di Idioma, FPI, University of Curaçao, UoC. p. 389-420.

Severing, Ronald, Statia, Ini, Weijer, Christa, Leonora, June (2014). *Catalogus FPI. Een overzicht van producten en werkzaamheden van de Fundashon pa Planifikashon di Idioma*. Curaçao.
https://www.researchgate.net/publication/367338752_Catalogus_FPI_Een_overzicht_van_producten_en_werkzaamheden_van_de_Fundashon_pa_Planifikashon_di_Idioma_Curacao/citations

Severing-Halman, Ria & Verhoeven, Ludo (2001). Bilingual narrative development in Papiamento and Dutch. Ludo Verhoeven &

Sven Strömqvist (eds.) *Narrative Development in a Multilingual Context. Studies in Bilingualism*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
Teunissen, Frans et al. (2013), NVTiC Taalconcept. *Nederlands als vreemde taal in het Caribisch onderwijs*, SPLIKA/CLU).
Unesco (2009): https://www.unesco.nl/nl/catecismo-corticu-eerste-geschreven-catechismus-in-het-papiaments.
Geraapleegd op 29-03-2023.
Verhoeven, Ludo, en Severing, Ronald (2021). Postcolonial Literacy Development in the Caribbean. Verhoeven & Perfetti.
Wilhelm F. (2005). *English in the Netherlands: a history of foreign language teaching 1800-1920: with a bibliography of textbooks* (dissertation). Gopher.

••••

••••

NEDERLANDS ALS VREEMDE TAAL IN HET ARUBAANSE VOORTGEZET ONDERWIJS

VANESSA PIETERSZ (ARUBA) & VERONIKA WENZEL (DUITSLAND)

●●●●

1. Inleiding

In Aruba is het Nederlands een officiële taal (naast het Papiamento), de taal van het onderwijs (instructietaal) én een vreemde taal voor de meerderheid van de bevolking. Dat betekent dat de leerling les krijgt in een taal die nauwelijks een functie als voertaal in de maatschappij heeft. In 2012 is het *Proyecto Scol Multilingual* (PSML), een meertalig programma, op twee pilot basisscholen van start gegaan, dat nu, na zijn evaluatie als *Scol Arubano Multilingual* (SAM), met een Papiamentstalige alfabetisering op alle basisscholen gerealiseerd moet worden. Het Nederlands moet dan worden gegeven als vreemde taal (Raamovereenkomst 2019). De landelijke implementatie heeft echter nog niet plaatsgevonden en in het voortgezet onderwijs (vo) is er nog weinig beweging te bespeuren. Recent is de Minister voor Onderwijs en Sport, Endy Croes, een project gestart om tot een integraal taalbeleid voor het kleuter- tot het hoger onderwijs te komen.

In 2021-2022 werd een uitgebreid onderzoek verricht dat focust op de docenten die in het Nederlands lesgeven.[9] Hoe zien zij hun rol hierin? Waar lopen zij tegenaan? Er is naar gestreefd om de betrokkenen zelf zo veel mogelijk aan het woord te laten en niet alleen onderzoek náár de docenten te doen, maar ook mét hen en hun expertise. Een uitvoerig rapport is te vinden in de Coleccion Arubiana, Biblioteca National Aruba (Wnzel, 2022).

In dit artikel willen de twee auteurs de volgende aspecten belichten: de stand van zaken in het huidige talenbeleid (2) en een onderzoek naar de houding en beleving van vo-docenten tegenover de instructietaal Nederlands en de les Nederlands als vreemde taal (3).

2. De stand van zaken in het huidige talenbeleid

De Arubaanse meertaligheid is een vaak benoemd aspect dat zowel binnen als buiten het onderwijs wordt aangekaart. Echter is het begrip 'meertaligheid' in de Arubaanse context, een context die gekenmerkt wordt door het feit dat vanaf de geboorte van een kind meerdere talen een rol spelen, zowel binnen als buiten het huishouden.

---

[9] Met dank aan de Taalunie die het onderzoek financieel ondersteunde.

In Aruba betekent meertaligheid dat een gemiddelde Arubaanse leerling vaak naast het Papiamento als thuistaal ook een andere taal (of talen) gebruikt in de dagelijkse omgang met anderen.
Volgens de resultaten van de Pilot Census 2019, zoals aangegeven in het document Censo Piloto 1 october 2019 Resultadonan (2019) worden in 47% van de huishoudens op Aruba twee of meerdere talen gebruikt. De vier meest gesproken talen op Aruba zijn volgens de Pilot Census 2019[10]: Papiamento (80%), Spaans (28%), Engels (16%) en Nederlands (13%). In de huishoudens waar meerdere talen worden gesproken werd tijdens de pilot census gevraagd om de twee meest gesproken talen aan te geven.
Als men naar het huidig talenbeleid op school gaat kijken, dient er een onderscheid gemaakt te worden tussen enerzijds wat er wettelijk wordt voorgeschreven betreffende voertaal (primair onderwijs) en instructietaal (voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs en hoger onderwijs) en anderzijds de talen als vakken in de verschillende onderwijstypen. Dit is relevant voor de doorstroom naar het voortgezet onderwijs en de doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs naar het vervolgonderwijs op Aruba of in het buitenland.
Momenteel bestaat er op Aruba voor het primair onderwijs een meertalig beleid waarbij het Papiamento de taal is waarin de leerlingen worden gealfabetiseerd en het Nederlands als een sterke vreemde taal wordt geleerd naast het Engels en het Spaans. Dit meertalig model is verankerd in het Kerndoelendocument Arubaans primair onderwijs (2017) waarin voor de verschillende leergebieden, dus niet alleen taal en communicatie, streefdoelen zijn geformuleerd voor de leerlingen bij het bereiken van het einde van het primair onderwijs. Het diversificatiebeleid zoals vastgesteld in het beleidsdocument Nota di Maneho Diversificacion di Idioma di Instruccion (2016) voor de instructietaal in het primair onderwijs stelt dat afhankelijk van de thuistaal van de schoolpopulatie Papiamento *of* Nederlands, de twee officiële landstalen, als instructietaal gebruikt kunnen worden. Zoals eerder genoemd, geven de data van het meest recent gepubliceerde onderzoek door het Centraal Bureau voor de Statistiek Aruba (oktober 2019) aan dat voor het grootste deel van de bevolking Papiamento de meest prominente thuistaal is (80%). Dit betekent in de praktijk dat op de meeste scholen voor primair onderwijs Papiamento als instructietaal gebruikt zou moeten worden als naar de thuistaal van de schoolpopulatie gekeken zou worden. Dit beleid is echter nog niet wettelijk verankerd, wat in de praktijk betekent dat er nog veel

[10] De ondervraagden konden één of twee talen aangeven als de meest gesproken talen binnen het huishouden.

scholen zijn waarbij Nederlands nog de officiële instructietaal is (maar in de praktijk met Papiamento als voertaal). Er worden methodes uit Nederland en toetsen in het Nederlands gebruikt, die niet aansluiten op de taalsituatie van de Arubaanse leerlingen. Dit heeft natuurlijk gevolgen voor de aansluiting naar het secundair onderwijs.
In het algemeen voortgezet onderwijs (avo) is Nederlands wettelijk gezien de officiële instructietaal. Wel stelt de wet in de memorie van toelichting dat Nederlands als vreemde taal aangeboden dient te worden. In de praktijk is dit echter nog niet het geval. In het avo is het talenbeleid erop gebaseerd om taalonderwijs in de vier talen (Papiamento, Nederlands, Engels en Spaans) in de verschillende leerjaren aan te bieden. Voor Papiamento en Spaans betekent dit dat het verplichte vakken zijn in de eerste drie leerjaren van het mavo, havo en vwo. Voor de overige leerjaren zijn het keuzevakken afhankelijk van het gekozen profiel van de leerling. Voor Nederlands en Engels is er een verplichting in alle jaren van het avo (Landsbesluit examens v.w.o., h.a.v.o., m.a.v.o., AB 1991 no. GT 35). Frans heeft de positie van een keuzevak, momenteel alleen te volgen in het vwo.
Tussen de 50 en 55% van de leerlingen die het avo verlaten (specifiek de mavo en in sommige gevallen leerlingen van havo-4) komt terecht in het middelbaar beroepsonderwijs, zoals vermeld in het rapport Dienst Inspectie Onderwijs (2021): Beroepsopleiding in kaart 2016-2017 t/m 2018-2019. De aansluiting tussen het avo en het beroepsonderwijs is ook in het talenbeleid een belangrijke factor. In het beroepsonderwijs is er recentelijk een nieuw beleid ingevoerd, het zogenoemde Arubaans Beroeps Onderwijs Beleid (2018) en Deelbeleid Structuur, Randvoorwaarden en Processen voor het Arubaanse beroepsonderwijs (2021) waarin er ook voor de talen een nieuw beleid is uitgestippeld. Hierin zijn de talen Papiamento, Nederlands en Engels verplichte generieke vakken en is het vak Spaans een keuzevak. Afhankelijk van de specifieke behoeften van een beroep kunnen er specifieke eisen gesteld worden aan welke talen er gevolgd dienen te worden. De instructietaal in het lager beroepsonderwijs is afhankelijk van het niveau Papiamento of Nederlands. In het middelbaar beroepsonderwijs zijn de instructietalen Nederlands of Engels, afhankelijk van de opleiding.
In het hoger onderwijs is er geen nationaal beleid vastgesteld met een specifiek beleid voor de talen. Wel is het in de praktijk zo dat bij de instellingen voor hoger onderwijs , het Instituto Pedagogico Arubano (IPA) en de Universiteit van Aruba (UA), de instructietalen van de verschillende opleidingen Nederlands of Engels zijn.
In 2022 heeft de Minister van Onderwijs en Sport, Endy Croes, een nationaal project in het leven geroepen. Het nationaal project heeft

tot doel om tot een integraal taalbeleid van kleuter tot en met hoger onderwijs te komen. Er zal een doorlopende leerlijn/rode draad moeten worden ontwikkeld waarbij er een samenhangend talenbeleid voor het onderwijs voor Aruba vastgelegd wordt. Hierbij worden bestaande (goedgekeurde) taalbeleidsdocumenten, op Aruba uitgevoerde onderzoeken op het gebied van taal en consultaties met verschillende experts en stakeholders als verankering gebruikt om zo de stevige fundering te creëren die noodzakelijk is om tot een succesvolle implementatie te komen. Het talenbeleid dient de nodige competenties bij de leerder te ontwikkelen zodat hij/zij kan functioneren op de volgende gebieden: de arbeidsmarkt, het vervolgonderwijs, het persoonlijk ontwikkelingsvlak en tenslotte om ook te kunnen bijdragen aan de maatschappij.
Het nationaal talenbeleid is op macro-niveau en zal vertaald worden in een nationaal implementatieplan dat als basis dient voor de schoolbesturen om zo de implementatie op hun scholen mogelijk te maken. Hierbij kunnen ze invulling geven aan het taalbeleid op meso-niveau (volgens visie en waarden van het schoolbestuur) en op microniveau (op de individuele scholen) afhankelijk van de verschillende doelgroepen en hun behoeften op het gebied van taal.

3. Onderzoek naar houding en beleving van vo-docenten

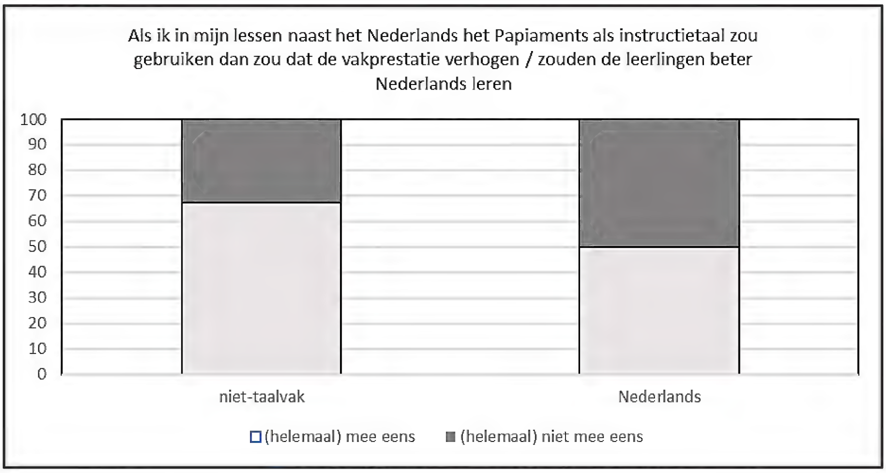
Zoals boven vermeld, is de instructietaal in het avo-onderwijs officieel het Nederlands en heeft de ommezwaai naar het Nederlands als vreemde taal nog niet plaatsgevonden. Er wordt grotendeels gewerkt met dezelfde boeken en materialen die ook in Nederland in de klas te vinden zijn en het zijn de Nederlandse Centrale examens die de Arubaanse leerlingen afleggen. Het is al langer bekend dat dit geen garantie is voor een goede aansluiting op het hoger onderwijs in Nederland (Nederlandse ombudsman 2020). Op school is het zittenblijverspercentage hoog, te weinig leerlingen volgen het havo-/vwo-onderwijs en het rendement is laag. Het Nederlands wordt al lang als drempel ervaren inzake de doorstroom binnen het middelbaar onderwijssysteem, waardoor leerlingen belemmerd worden om hun maximale opleidingspotentieel te bereiken, terwijl vo-docenten met steeds meer uitdagingen moeten kampen (SER 2015).
En toch zijn het de docenten die een talenbeleid moeten opzetten. Hoe staan zij tegenover het Nederlands als instructietaal? Wat doen ze in de praktijk? Welke rol zien ze voor zichzelf weggelegd in verandering in hun lessen die nodig zal zijn indien het Nederlands als vreemde taal zal worden gegeven? Voor vragen als deze werden drie soorten data verzameld: (1) antwoorden op 37 vragen in een kwantitatieve *online survey* voor docenten niet-taalvakken en docenten

Nederlands in het vo (zomer/herfst 2021; 91 docenten), (2) *lesobservaties* en individuele gesprekken met docenten (oktober 2021; 36 lessen en 32 gesprekken) en (3) elf *focusgroepgesprekken* die ingebed waren in zeven workshops[11] met vo-docenten en bachelorstudenten (november 2021; 112 deelnemers).
Het onderzoek werd verricht door Veronika Wenzel tijdens haar verblijf van vier maanden in Aruba. De werkwijze kan grotendeels worden geplaatst in action-research en community based research. Er werd mét de docenten onderzoek gedaan en niet enkel òver hen: door met zo veel mogelijk docenten in gesprek te gaan over de thematiek, door workshops als setting van het onderzoek en door de betrokkenen met hun praktijkervaring, expertise en vragen aan het woord te laten. Het werd mooi meegenomen dat dit het bewustzijn zeker al verhoogt. Ook werkte de achtergrond van de onderzoeker - noch Arubaans, noch Nederlands – juist in het voordeel van het onderzoek: docenten legden veel uit wat anders onbesproken zou zijn gebleven. Voor de precieze beschrijving van de dataverzameling wordt verwezen naar Wenzel (2022).

3.1 Het Nederlands als instructietaal

In de online survey reageerden de niet-taalvakdocenten (n=62) en de docenten Nederlands (n=30) onder andere op de stelling

Figuur 1 Houding tegenover het Papiamento als (aanvullende) instructietaal

[11] Deze workshops vonden plaats bij de Directie Onderwijs, zie https://www.ea.aw/pages/workshops-nvt-voor-docenten/

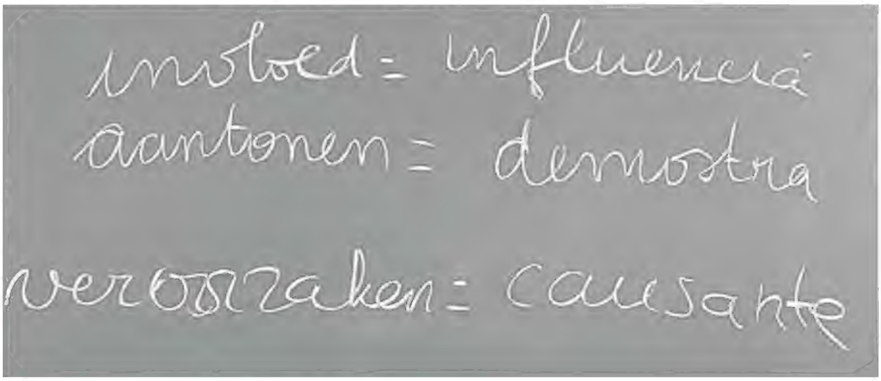
“Als ik in mijn lessen naast het Nederlands het Papiamento als instructietaal zou gebruiken dan zou dat de vakprestatie verbeteren” respectievelijk “... dan zouden de leerlingen beter Nederlands leren”[12]. Deze vraag werd met de nodige voorzichtigheid gesteld omdat ervan uitgegaan werd dat dit een heikele vraag zou kunnen zijn, wat later ook bevestigd werd in de focusgroepgesprekken. Voor deze stelling werd een vier-punten-schaal aangeboden van “helemaal eens” tot “helemaal oneens” die hier is samengevat:
Het beeld van de docent die vasthoudt aan een strikte vorm van onderdompeling klopt niet (meer): minstens de helft van de docenten staat open voor het gebruik van het Papiamento in de les. Dat dit in mindere mate geldt voor de docent Nederlands, heeft waarschijnlijk te maken met de poging om voor veel Nederlandse input te zorgen of het doeltaal-voertaal-principe in de les te handhaven. Het totale resultaat verschilt trouwens niet veel van wat docenten in 2008 al aangaven: meer dan 60% van de toen ondervraagde docenten stond open voor het Papiamento (Pietersz 2008).
In de focusgesprekken werd duidelijk hoe gevoelig het talenbeleid op school ligt: één groep wilde er bijna niet over spreken en op de vraag waarom niet, zei een docente: “Ik ga me niet in het wespennest begeven!”. Uit het gesprek bleek dat Nederlandse examens voor hen het Nederlands als instructietaal vastlegt. Als er docenten waren die toegaven dat ze “in de les een andere taal dan het Nederlands spreken”, vroegen anderen “hoe de leerlingen dan eindexamen in het Nederlands moeten doen”.
De kwestie van de instructietaal kwam in veel individuele gesprekken met docenten ongevraagd naar voren na een lesobservatie. Het werd duidelijk dat er grote onzekerheid heerst over de vraag hoeveel Nederlands in de niet-taalvakles gebruikt moet worden: “Hoeveel Nederlands eigenlijk? Moet ik een hele zin zeggen in het Nederlands of alleen woordjes?” (mavo-docent). De vraag die direct en indirect naar voren kwam is deze: ”Wat houdt instructietaal eigenlijk in?” De term wordt vaak gebruikt, maar heel verschillend ingevuld. In sommige vaklessen hoor je amper Nederlands, maar wel alle andere talen en vooral Papiamento. Andere lessen zijn strikt eentalig Nederlands. Dit hangt blijkbaar sterk af van de docent, waarbij Nederlandse docenten die nog maar kort op het eiland wonen, veelal menen geen andere keuze te hebben. Enkele scholen lijken een al dan niet expliciet geformuleerd talenbeleid te hanteren, maar de meeste niet. Docenten ervaren dit als onaangenaam: “Er is een gebrek aan

[12] De vraagstelling verschilt lichtjes al naargelang de doelgroep.

visie. Het Nederlands is instructietaal, maar iedereen weet dat dit niet het geval is."

In de lesobservaties kwamen onderliggende patronen naar voren die de docenten bewust of onbewust delen. Zo worden vakbegrippen (*driehoek, weefsel*) en schooltaalwoorden (*oorzaak, aantonen*) steeds in het Nederlands gebruikt omdat de leerlingen die "in het examen moeten herkennen" en veel tijd gaat verloren aan het vertalen van wat er in de Nederlandse methode staat. Deze is gemaakt voor Nederlandse jongeren die het Nederlands als moedertaal hebben en ligt daarom ver boven het niveau van de Arubaanse leerlingen, zeker in de lagere klassen.

Figuur 2 Meertalig opschrift op het schoolbord

Ook werd zeer duidelijk dat "instructietaal" de taal is van de docent, niet van de leerling. Tenslotte is het de docent die de "instructies" geeft! Met andere woorden: leerlingen spreken die taal in de vakles nauwelijks, het is een luistertaal en boekentaal voor hen, geen spreektaal. Het Papiamento vervult een belangrijke rol als taal om de vakinhoud te begrijpen en uit te leggen, soms is het Engels een taal om aan te sporen.[13] Maar de docenten vinden in de les vaak niet de weg terug naar het Nederlands, waardoor de leerlingen zelf niet actief worden in deze taal: "Het is vooral goed als ze het begrijpen." (mavo-docente). Dit ligt niet aan de leerlingen, maar het is een didactische kwestie: docenten die geen vreemde taal onderwijzen en niet taalgericht hebben leren lesgeven, zijn niet vertrouwd met de hiervoor geschikte interactieve werkvormen en scaffolding-technieken.

---

[13] Te horen was 'exactly!' en andere uitdrukkingen. Verder werd in het Engels en in het Spaans individueel uitgelegd aan Engels- en Spaanstaligen. De docenten beschikken hier over een enorme meertaligheidscompetentie.

Docenten voelen zich gevangen in het systeem waarin de methode en de examens alles bepalen. Ze willen het beste voor hun leerlingen maar menen de Nederlandse methode niet los te kunnen laten uit vrees niet te voldoen aan de normen die worden opgelegd. Er is sprake van een verwachtingsverwachting: Ze geven leerstofgerichte lessen omdat ze verwachten dat van hen verwacht wordt de omvangrijke leerstof uit de moedertaalmethodes aan te moeten bieden om de leerlingen goed voor te bereiden op de examens waaraan de methodes gekoppeld zijn. Hier moeten ze veel uitleggen, want goed uitleggen wordt ervaren als de hoofdtaak van de docent. En dit laat weinig ruimte voor interactie in de les.

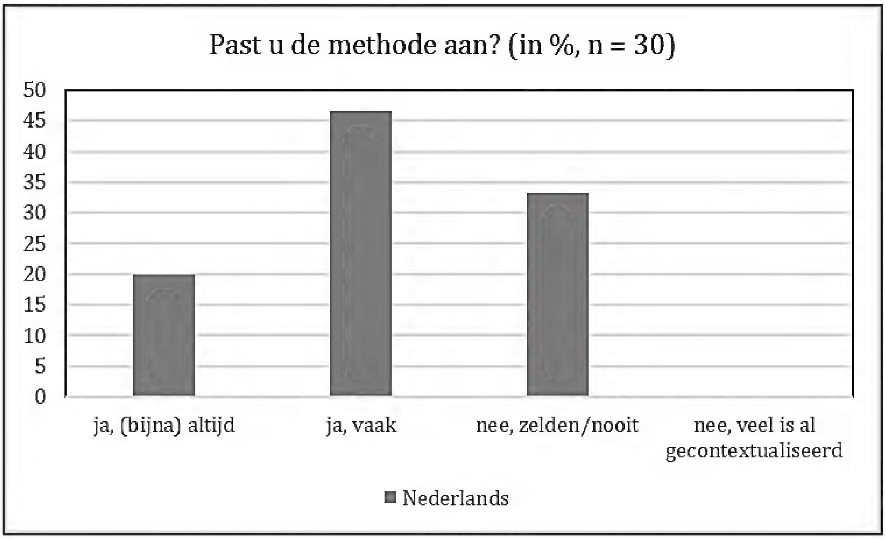
3.2 Opvattingen over de les Nederlands als vreemde taal

De lessen Nederlands worden in het vo over het algemeen nog gegeven als moedertaallessen. Dat houdt in dat het lessen zijn *over* het Nederlands, geen lessen waarmee leerlingen het Nederlands kunnen *leren*. Wat is het verschil tussen die twee? In de geobserveerde lessen werd het Nederlands vooral geanalyseerd: opbouw van zinnen en teksten, regels voor leestekens in zinnen die de leerlingen zelf niet kunnen produceren, benoeming van woordsoorten. Dat vinden docenten zelf niet leuk: "Je kan hier niet zo veel leuke dingen doen, kijk, ik herhaal steeds weer de basale dingen: zwakke en sterke werkwoorden! Dat zou je in Nederland nooit doen." (havo-docente Nederlands). In een vreemdetaalles zou je de taal leren spreken, schrijven en begrijpen. Het taalaanbod is dan een begrijpelijke input (Swain 1985), dus net een beetje moeilijker dan wat de leerling zelf kan en de lessen zijn gekenmerkt door op elkaar opbouwende oefeningen, rollenspelen en activerende taken rondom een thema. Zoals te verwachten was, is dit niet de regel in de lessen Nederlands in Aruba.

De meeste scholen werken nu met de moedertaalmethode "Nieuw Nederlands", 5e editie VMBO TL4. Deze methode is niet geschikt voor NVT. In alle onderzoeksinstrumenten werd duidelijk dat niet alleen het niveau te hoog is, maar ook de omvang veel te groot is, de teksten te lang zijn en dat de thema's niet bij de leefwereld van de leerlingen aansluiten. De leerlingen herkennen zichzelf er niet in en ervaren de lessen daardoor als frustrerend. Meertaligheidscompetentie speelt geen zichtbare rol, noch in de lessen noch in de methode.

Uit de survey bleek dat veel docenten Nederlands de methode vaak aanpassen.

Figuur 3 Aanpassen methode

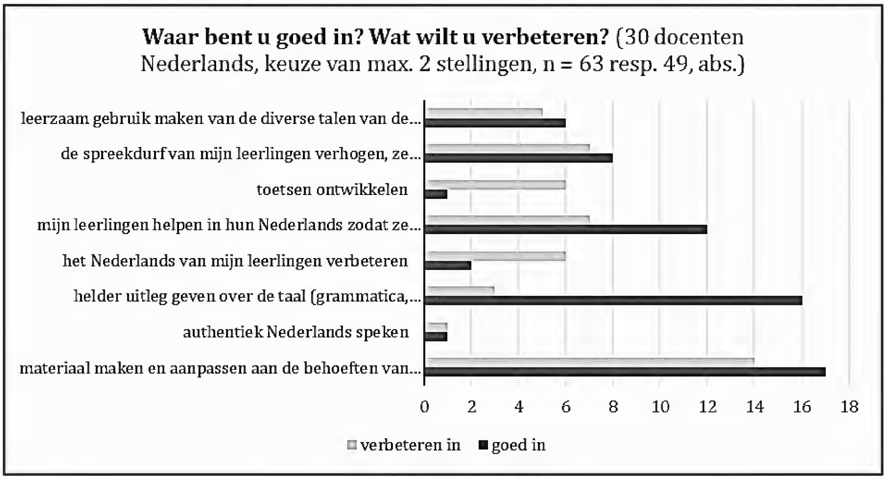

In de focusgroepen werd dit nader uitgelegd. Het is vooral de opbouw van het boek die stoort: "We doen eerst lezen, argumenteren komt later". Aanpassingen kunnen dit niet opvangen, want als het zou gaan om een vreemde taal, dan zouden de vaardigheden integraal worden onderwezen: een (kortere!) tekst (op begrijpelijk niveau!) zou worden gelezen of een filmpje gezien, argumenten uit het materiaal zouden worden gebruikt om zelf een gesprek, een kleine discussie of rollenspel voor te bereiden of een verslag of brief te schrijven. Er zou veel scaffolding te vinden zijn, taalmateriaal dat het de leerling mogelijk maakt de volgende ontwikkelingsstap aan te gaan (Vygotski 1978). Hierdoor worden nieuwe woorden en zinsstructuren actief, veelvuldig en in context geoefend. Dit is natuurlijk niet zo in de gebruikte methode, waardoor veel leerlingen Nederlands als een moeilijke taal ervaren. "Je moet een bepaald niveau hebben om het te kunnen volgen", gaf een docente toe.
Het is opmerkelijk dat er toch meer dan 30% van de ondervraagde docenten aangaf dat ze de methode zelden of nooit aanpassen. Dit werd anders gezien in de geobserveerde lessen. In de focusgroepen werd dit nader besproken en het bleek dat de vraag naar "aanpassing" voor verschillende uitleg vatbaar was omdat niet iedereen een mondelinge modificatie van een oefening of tekst aanvoelt als "aanpassing". Een andere reden is dat velen denken dat ze de methode niet mogen aanpassen omdat deze nu eenmaal is afgestemd op de

examens. Er was zelfs sprake van scholen waar gewaakt zou worden over het nauwgezette gebruik van de methodes.
Een groot deel van de mondelinge aanpassing ligt op cultureel gebied. Meestal neemt zo'n culturele uitleg meer tijd in beslag dan de functionele uitleg. Een goed voorbeeld zijn oefeningen over hoofdlettergebruik in eigennamen, die echter voor de leerlingen niet herkenbaar zijn: "Louvre dat is een museum in Frankrijk, weet je waar dat ligt? In het Louvre hangt Mona Lisa, ken je die? Eiffeltoren, dat is een grote toren, ook in Parijs. Maar Ajax en Feyenoord kennen jullie, toch? Juist, voetbal..." De eenvoudige spelregel komt nauwelijks nog aan de orde, laat staan het feit dat ze ook voorkomt in het Papiamento.
Dit soort oefeningen zijn niet gericht op de communicatie in het Nederlands omdat Nederlandse leerlingen dit niet nodig hebben. Daardoor hebben de Arubaanse leerlingen weinig motivatie om te spreken: ze hebben geen eigen boodschap die ze willen overbrengen aan een gesprekspartner. Ze reproduceren geduldig academische kennis over de Nederlandse taal die op een hoger niveau ligt dan het niveau waarop ze zelf kunnen produceren in de taal. Ze leren bijzinnen benoemen die ver boven hun eigen taalniveau liggen omdat ze complexe zinnen zelf niet vormen. Maar of er in zo'n ingewikkelde zin een komma komt, weten ze wel.
Vo-docenten lijken ervan uit te gaan dat de leerlingen al Nederlands kunnen spreken en dat ze dit in het primair onderwijs moeten leren. Waar precies het te verwachten taalniveau ligt, kunnen ze echter moeilijk zeggen. Er is geen competentiegerichte vastlegging zoals de can-do-beschrijvingen van het *Europees Referentiekader voor de Moderne Vreemde Talen* die dat zouden kunnen aangeven. De kerndoelen van het primair onderwijs zijn weinig bekend. De docenten lopen voortdurend frustraties op als ze zien hoe ver de moedertaalmethode uit Nederland en het taalniveau van hun Arubaanse leerlingen uit elkaar liggen: "Het Nederlands heeft een megaprobleem, de methode die we gebruiken is veel te hoog gegrepen!"
Voor de docenten is duidelijk dat de spreekmotivatie verhoogd moet worden, ook al weten ze niet hoe dat moet gebeuren: "De les moet leuker worden! Het vak leuk aanbieden! Ik weet niet wat je daarvoor nodig hebt, ik heb de fantasie niet, ik moet het toch aangereikt krijgen. Ik ben wel geïnteresseerd in didactiek en NVT. Er moet meer spontaniteit komen, meer spreken!"
Het "megaprobleem" komt ook weer terug in de antwoorden op een vraag naar waarin de docenten hun eigen competenties zien en wat

ze graag willen leren. De docenten Nederlands stellen hier het lesmateriaal voorop. Ze vinden wel dat ze het goed kunnen aanpassen, maar willen tegelijk dit nóg beter kunnen.

Figuur 4 Competentie en verbetering, docenten Nederlands

Docenten niet-taalvakken antwoorden hier trouwens anders: zij vinden dat ze vooral moeten leren om de spreekdurf van de leerlingen te verhogen.

Figuur 5 Competentie en verbetering, docenten niet-taalvakken

Conclusie
Er is behoefte aan een duidelijk beleid op het gebied van Nederlands als vreemde taal, het gebruik van methodes en examens bij de docenten. Dit houdt in dat er op nationaal niveau richtlijnen vastgesteld moeten worden die door de schoolbesturen en scholen geïmplementeerd kunnen worden. De communicatie hierover is van essentieel belang. Beheersingsniveaus kunnen worden aangegeven met behulp van het ERK; het resultaat is dan een leerlijn. Zo'n leerlijn heeft positieve invloed op het onderwijs. Door (realistische!) eindniveaus vast te leggen op het einde van het primair onderwijs, kunnen docenten van het voortgezet onderwijs zich instellen op het te verwachten taalniveau, kan het vo gepaste toelatingseisen formuleren, kunnen (en moeten) toetsen, lesmaterialen en de lessen zelf erop afgestemd zijn, kunnen ouders en leerlingen de eisen lezen en bestaande zelfevaluatie-instrumenten gebruiken.
Er zullen op het gebied van professionalisering structurele investeringen gedaan moeten worden om de docenten te ondersteunen om zo de vaardigheden aan te leren en te behouden om Nederlands als vreemde taal te kunnen implementeren in het voortgezet onderwijs. De docenten Nederlands zullen een grote stap moeten maken. In hun opleidingen in Nederland hebben ze geen kennis gemaakt met het Nederlands als vreemde taal omdat de opleidingen daar gericht zijn op de moedertaal en als tweede taal. Het gaat om meer dan de lessen "leuker" aan te bieden; het gaat om een andere taak die de vreemdetaaldocenten moeten invullen: competentie- en doelgericht lesgeven, taken ontwikkelen, beheersingsniveaus diagnosticeren en interactie stapsgewijs door taaltaken bevorderen.
Veranderingen gelden niet alleen voor het vak Nederlands maar ook voor alle niet-taalvakken. De "instructietaal" moet een voertaal worden. Of dit op een laag niveau – bijvoorbeeld een A2-niveau in de eerste klassen – al kan, moet zeer nauwkeurig worden onderzocht. Uitgaande van een primair onderwijs in de moedertaal (het Papiamento) moet er voor een soepele overgang worden gezorgd in de schoolvormen waarin dit een vreemde taal is. De leerlijn(en) en de taal of talen waarin de lessen in niet-taalvakken plaatsvinden, moeten op elkaar afgestemd zijn. Dit zou de docenten in staat stellen om les te geven op een vreemdetaalniveau dat de leerlingen aankunnen en waarin ze actief kunnen participeren. Meertaligheid is geen noodoplossing om het begrip te verhogen, maar een waardevolle en leerstrategisch inzetbare competentie, die de leerlingen moeten aanleren. En dat op hun beurt moeten ook de docenten leren: taak- en taalgerichte vaklessen, translanguaging (García e.a. 2016), differentiatie en scaffolding kunnen belangrijke aspecten zijn.

Voor de examens uit Nederland zullen er structurele oplossingen moeten komen om de problematiek van taal en context aan te kunnen pakken. Zeker kan het eindexamen Nederlands niet gelden voor het Nederlands als vreemde taal. Maar ook de andere examens zijn natuurlijk qua taal en cultuur niet geschikt voor een vreemdetaalleerder. Zomaar overstappen naar examens in een andere taal kan niet lukken als men geen rekening houdt met het hele systeem: lesmaterialen, docentenopleiding, doorstoommogelijkheden en talenbeleid in het vervolgonderwijs in Nederland, Aruba of elders. Het talenbeleid op nationaal macro-niveau zou genoeg houvast en ruimte moeten bieden voor weloverwogen beslissingen op meso- en microniveau om het onderwijs beter aan te laten sluiten bij de behoeften van de Arubaanse jeugd.

Verwijzingen

Centraal Bureau voor de Statistiek Aruba (2019*). Censo Piloto 1 october 2019 Resultadonan*. http://www.cbs.aw

Dienst Inspectie Onderwijs (2021). *Beroepsopleiding in kaart 2016-2017 t/m 2018-2019*. https://www.ea.aw/pages/wp-content/uploads/i/Inspectie-Beroepsonderwijs-in-kaart-2016-2019.pdf

Directie Onderwijs Aruba (2021). *Deelbeleid Structuren Processen en Randvoorwaarden voor het Arubaanse beroepsonderwijs* https://www.ea.aw/pages/wp-content/uploads/b/BO-Deelbeleid-Structuren-Processen-Randvoorwaarden-ABO-versie-maart-2021-.pdf

Directie Onderwijs Aruba (2017). *Kerndoelendocument Arubaans Primair Onderwijs* https://www.ea.aw/pages/kerndoelen-primair-onderwijs-pdf/

Directie Onderwijs Aruba (2018). *Nationaal Beleid Beroepsonderwijs Aruba* https://www.ea.aw/pages/wp-content/uploads/b/BO_Nationaal-Beleid-Beroepsonderwijs-Aruba-goedgekeurd-op-2018-03-29.pdf

Directie Onderwijs Aruba (2016). *Nota di Maneho Diversificacion di Idioma di Instruccion*. https://www.ea.aw/pages/wp-content/uploads/t/taal-beleid/Nota-di-maneho-Diversificacion-Idioma-di-Instruccion-2016-02-19.pdf

García, Ofelia, Johnson, Susana I., Seltzer, Kate (2016). *The translanguaging classroom: Leveraging student bilingualism for learning*. Philadelphia: Caslon.

Landsbesluit examens v.w.o., h.a.v.o., m.a.v.o., (AB 1991 no. GT 35). https://www.ea.aw/pages/wp-content/uploads/pdf/ley/vo/1303gt91.035.pdf

Nationale ombudsman (2020). Kopzorgen van Caribische studenten. https://www.nationaleombudsman.nl/nieuws/rapporten/2020042

Pietersz, Vanessa (2008). *How to open the door to Papiamento? Aruban language policy in secondary education*. Master Thesis University of Groningen https://archive.org/details/BNADIGTESISPIETERSZVANESSA2008

Raamovereenkomst tussen de Nederlandse Taalunie en Aruba op het gebied van de Nederlandse taal in een meertalige omgeving (2019). https://taalunie.org/informatie/97/raamovereenkomst-aruba-taalunie

Sociaal Economische Raad (SER) 2015. *Drempels inzake de doorstroom binnen het onderwijssysteem. Rapport november 2015*. https://www.ser.aw/pages/wp-content/uploads/2017/05/SER-rapport-Drempels-binnen-het-onderwijssysteem-Nov-2015.pdf

Swain, Merril (1985). Communicative competence. Some roles of comprehensible input and comprehensible output in ist development. In S. Gass & C. Maddon (red.) *Input in second language acquisition*. Rowley, Mass. p. 235-252.

Vygotsky, Lev S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.* Cambridge, MA., Harvard University Press

Wenzel, V. (2022). Het Nederlands in het voortgezet onderwijs in Aruba. Een onderzoek naar de behoeften en attitudes van docenten. Aruba: Bibliotheca Nacional Aruba "http://digital.bna.aw/?wenzel-2022"

HOE ARUBAANSE BEGINNENDE STUDENTEN HUN EIGEN TAALVAARDIGHEID INSCHATTEN. TWEE ONDERZOEKEN IN HET ACADEMIC FOUNDATION YEAR

ERIC MIJTS, UNIVERSITEIT VAN ARUBA
VERONIKA WENZEL, ZENTREN FÜR SCHULPRAKTISCHE LEHRERAUSBILDUNG, ZFSL MÜNSTER, DUITSLAND

••••

Inleiding

In deze bijdrage delen wij de onderzoeksresultaten van twee onderzoeksprojecten die uitgevoerd werden onder de studenten van het Academic Foundation Year aan de Universiteit van Aruba in het academiejaar 2019-2020 en in het academiejaar 2020-2021. Het eerste onderzoek betreft een zelfevaluatie van taalvaardigheid aan de hand van het Europees Referentiekader (ERK) voor de vier talen die voor Aruba belangrijk geacht worden, Papiamento, Spaans, Engels en Nederlands (n=126). Het tweede onderzoek betreft een survey die in dezelfde jaren onder dezelfde jongeren is uitgevoerd met een focus op beheersing van het Nederlands (n=237). De resultaten van deze onderzoeksprojecten worden hier samen gepresenteerd en met elkaar vergeleken om de bruikbaarheid van deze zelfevaluatie-instrumenten in de Caribische collegezaal te toetsen.
Beide projecten beogen een inschatting te maken van de aannames over de eigen taalvaardigheid van beginnende studenten in Aruba, waarbij zowel gekeken wordt naar actieve en passieve taalvaardigheid, productie en receptie, schrijven en spreken. De ERK-zelfevaluatie laat daarbij toe om niet alleen een vergelijking te maken van de persoonlijke inschatting van verschillende taalvaardigheden voor iedere taal, maar laat ook een vergelijking tussen de verschillende talen toe. De survey bevat vragen naar de studie-interesse van de deelnemers en wat ze denken te kunnen en te moeten verbeteren in het Nederlands als de taal van de vervolgopleidingen waarop het middelbaar onderwijs is gericht. Deze beide studies geven inzicht in het zelfvertrouwen dat studenten ontwikkeld hebben in hun taalvaardigheid, en de mate waarin dit zelfvertrouwen al dan niet aansluit op de taalvaardigheid die verwacht wordt voor succes in hoger onderwijs.
Dit inzicht in de taalvaardigheid is van groot belang voor de Arubaanse (en andere Antilliaanse) studenten die een overstap maken naar het hoger onderwijs, zowel op de eilanden als in het buitenland. Hoewel de studenten een Nederlandstalig havo-, vwo- of mbo-diploma op zak hebben, ervaren veel studenten problemen in het hoger onderwijs waarbij taalvaardigheid Nederlands vaak benoemd wordt als een fundamenteel probleem, Engels wordt bijna nooit als

een struikelblok genoemd (van Casteren et al. 2021, van Engelshoven 2021, Geerman & Leona 2020, Nationale Ombudsman 2020). De taaleisen van de verschillende instellingen voor hoger onderwijs in Nederland en op de eilanden zijn over het algemeen in lijn met elkaar: over het algemeen worden zowel het Staatsexamen NT2 (programma II) als ook het Certificaat Nederlands als Vreemde –Taal-Educatief Startbekwaam erkend als bewijs van voldoende taalvaardigheid Nederlands, beide zijn op B2-niveau. Voor studies in het Engels wordt eenzelfde minimumnorm aangehouden waarbij vaak zowel de TOEFL-test als het Cambridge certificate gehanteerd worden. Taalvaardigheid en studiesucces gaan hand in hand (Aladin & van der Westen 2010, Heeren et al. 2021, Mijts 2015, de Wachter et al. 2010), hetgeen een sterke focus op voldoende kennis van de instructietaal als toelatingsvoorwaarde voor hogere opleidingen verklaart. Daarbij moet met name ook aandacht besteed worden aan het specifieke karakter van academische taalvaardigheid als vorm van uitgebreide taalvaardigheid (Hulstijn 2011, 2015). De ERK-zelfevaluatie biedt de mogelijkheid om hier inzicht in te krijgen aangezien de niveaus op dusdanige wijze uitgesplitst zijn dat respondenten kunnen diversifiëren tussen basiscompetenties en gevorderde competenties in hun beoordeling van de eigen taalvaardigheid in verschillende deelgebieden. Zelfevaluaties bieden niet zozeer de mogelijkheid van een absolute beoordeling van de taalvaardigheid, maar goed ontwikkelde zelfevaluaties bieden wel inzicht in de behoeften en het potentieel van de taalleerders (Engelhardt & Pfingsthorn 2013, Summers et al. 2019).
De onderzoeken werden afgenomen onder studenten van het Academic Foundation Year (AFY) aan de Universiteit van Aruba. AFY is een programma waaraan voornamelijk studenten met een Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs (HAVO) diploma deelnemen, maar ook studenten met een middelbaar beroepsonderwijs (MBO), Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs (VWO). Ook studenten met andere gelijkwaardige instroomdiploma's nemen deel aan het programma. De studentenpopulatie van AFY is niet representatief voor de Arubaanse bevolking, maar is wel representatief voor de Arubaanse student die om enigerlei reden aanleiding ziet om zich verder voor te bereiden op hoger onderwijs. Deze redenen variëren van onzekerheid over hun studiekeuze of hun (taal)vaardigheden tot leeftijd en onzekerheid over de overstap naar Nederland.

Deze AFY-studenten volgen een multidisciplinair voltijds programma waarbij zowel gewerkt wordt aan academische vaardigheden inclusief taalvaardigheden, studie-oriëntatie als aan persoonlijke ontwikkeling. Na dit programma stromen deze studenten door naar hoger onderwijs in de regio, Nederland of Noord- of Zuid-Amerika. Neder-

lands is één van de talen in het (hoger) onderwijs waarin de studenten gaan studeren, naast het Engels en voor een enkeling ook het Spaans. De studentenpopulatie van het Academic Foundation Year is, net als de Arubaanse bevolking in het algemeen, viertalig: zowel Papiamento, Spaans als Engels zijn talen die door de studenten veel gesproken worden, Nederlands kennen de studenten van school, waar het in het basis- en middelbaar onderwijs over het algemeen als instructietaal gehanteerd wordt. Buiten de school komen de studenten echter nauwelijks of niet met het Nederlands in aanraking (Bamberger, Mijts & Supheert 2016, Mijts 2021, Pereira 2019). Eerder onderzoek toonde reeds aan dat studenten in Aruba worstelen met Nederlands (Leuverink 2011, Sollie 2015), maar dat ze tegelijk aangeven dat ze ervan uitgaan dat ze die taal, maar ook het Engels nodig zullen hebben als ze succesvol willen zijn (Ngizwenajo 2017, Vasić 2016).

ERK-zelfevaluatie in 4 talen

Het ERK-zelfevaluatie-instrument is een hulpmiddel voor gebruikers van talen dat gericht is op luister- en leesvaardigheid, gesproken interactie, gesproken productie en schrijfvaardigheid. De zelfevaluatie is ontwikkeld door de *Council of Europe* (CoE) en is beschikbaar in 32 talen (Council of Europe n.d.) als instrument dat hulp biedt bij het inschatten van de eigen taalvaardigheid binnen het kader van het Europees Referentiekader[14] en het daartoe eveneens ontwikkelde talenportfolio[15]. Dankzij dit hulpmiddel kan een inschatting gemaakt worden van de aannames over de eigen taalvaardigheid voor wat betreft actieve en passieve taalvaardigheid, productie en receptie, schrijven en spreken, maar belangrijker nog, ook voor wat betreft verschillen in inschatting van de eigen competenties tussen de vier meest gebruikte talen van Aruba. Aan de hand van een beschrijving van de verschillende competenties voor de niveaus A1 tot C2 kunnen taalgebruikers aangeven welke competentie-omschrijvingen het best bij hen passen. Voor bijvoorbeeld luistervaardigheid kan de gebruiker kiezen tussen omschrijvingen die uitgaan van een A1-niveau: "Ik kan vertrouwde woorden en basiszinnen begrijpen die mezelf, mijn familie en directe concrete omgeving betreffen, wanneer de mensen langzaam en duidelijk spreken" tot een C2-niveau: "Ik kan moeiteloos gesproken taal begrijpen, in welke vorm dan ook, hetzij in direct contact, hetzij via radio of tv, zelfs wanneer in een snel moedertaaltempo gesproken wordt, als ik tenminste enige tijd heb om vertrouwd te raken met het accent", waarbij dan wel verondersteld wordt dat ook de vaardigheden zoals omschreven bij A1, A2, B1, B2 en C1 ook beheerst worden. Voor B2 betekent dit dat de deelnemer

[14] https://www.coe.int/en/web/portfolio/self-assessment-grid
[15] https://www.coe.int/en/web/portfolio

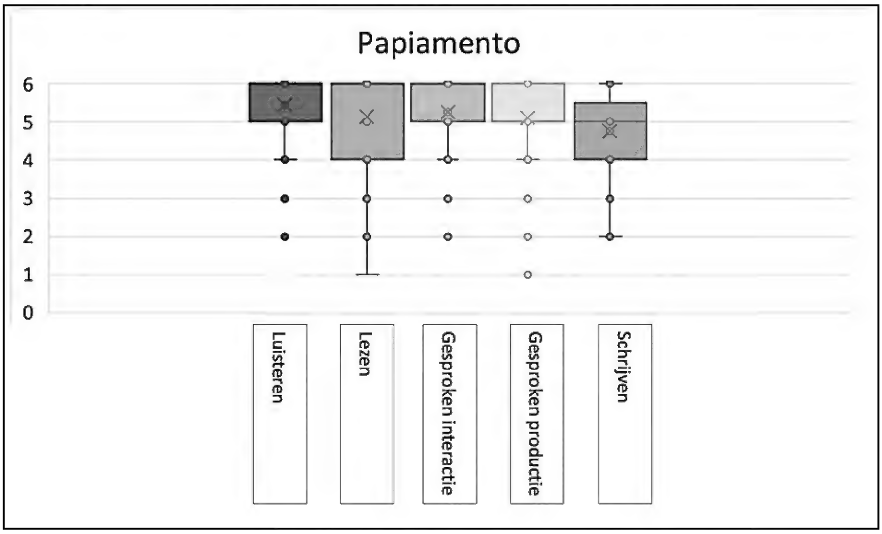
stelt: "Ik kan een langer betoog en lezingen begrijpen en zelfs complexe redeneringen volgen, wanneer het onderwerp redelijk vertrouwd is. Ik kan de meeste nieuws- en actualiteitenprogramma's op de tv begrijpen. Ik kan het grootste deel van films in standaarddialect begrijpen." Voor C1: "Ik kan een langer betoog begrijpen, zelfs wanneer dit niet duidelijk gestructureerd is en wanneer relaties slechts impliciet zijn en niet expliciet worden aangegeven. Ik kan zonder al te veel inspanning tv- programma's en films begrijpen."
Het Nederlandstalige zelfevaluatie-instrument is als voorbeeld toegevoegd in deze bijdrage. Het is in andere Europese talen beschikbaar op de website van de Council of Europe en voor het Papiamento en het Papiamentu is het vertaald door Walter Bakhuis, docent bij het Academic Foundation Year van de Universiteit van Aruba.
In 2019-2020 namen 23 studenten deel aan de pilot zelfevaluatie en in 2020-2021 namen 103 studenten deel. Aangezien er geen verschil was in de onderzoeksmethode die in 2020 en in 2021 gehanteerd werd, konden de data samengevoegd worden waardoor uiteindelijk de onderstaande resultaten representatief zijn voor een onderzoekspopulatie van 126 AFY-studenten.
Het gebruik van het ERK voor de zelfevaluatie van taalvaardigheid op deze wijze gaat voorbij aan de doelstellingen waarvoor het opgesteld is, namelijk als referentiekader voor moderne vreemde talen. De EU streeft ernaar met het ERK een instrument in handen te hebben waarmee taalniveaus binnen Europa vergelijkbaar zijn (Council of Europe, 2017). In de meertalige context van Aruba blijkt het instrument echter zeer goed toepasbaar te zijn en studenten die deelnamen aan de zelfevaluatie hadden geen problemen om de instructies te begrijpen of om de zelfevaluatie uit te voeren. De hier gepresenteerde datacollectie van ERK-zelfevaluaties is een basis die verder wordt uitgebreid met resultaten van volgende cohorten en deze wordt in een volgend stadium ook statistisch geanalyseerd. De correlaties tussen de verschillende vaardigheden in de verschillende talen kunnen zo in kaart worden gebracht.

De scoring van de zelfevaluaties wordt uitgevoerd door numerieke waardes toe te kennen aan de competenties in de zelfevaluaties. Voor competenties op A1-niveau wordt een score van 1 toegekend. Voor A2 een score van 2, B1 een score van 3, B2 een score van 4, C1 een score van 5 en C2 een score van 6. Voor de interpretatie van de gemiddelden die hieruit voortkwamen, wordt er geconcludeerd dat bijvoorbeeld een score tussen 3.5 en 4.5 gelijkstaat aan B2, en vervolgens een score tussen 4.5 en 5.5 gelijk staat aan C1.

Hieronder wordt het overzicht verstrekt van de gemiddelde scores voor de vijf bestudeerde competenties gepresenteerd voor elk van

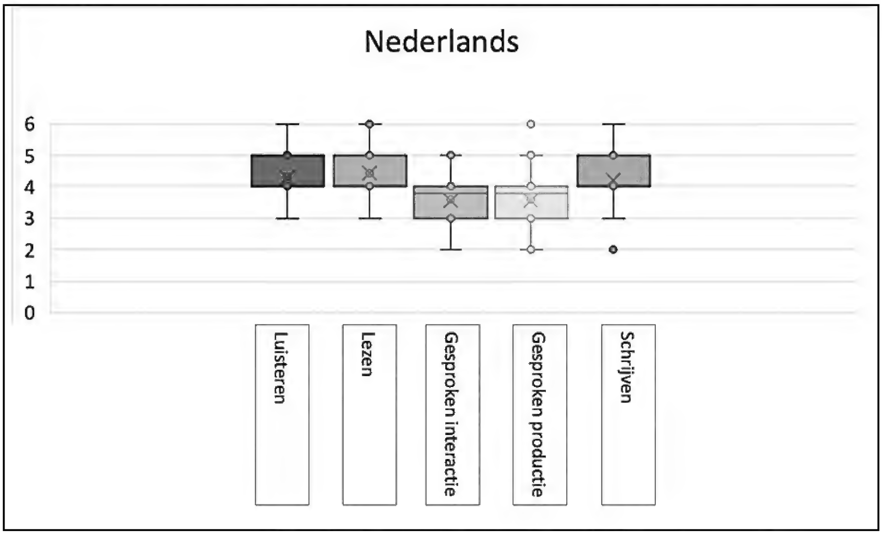
de bevraagde talen (figuur 1 - 4. Vervolgens wordt de tabel gepresenteerd van de zelfevaluatie voor wat betreft de verschillende competenties zoals getest in de ERK-zelfevaluatie 2020 en 2021 (figuur 5). In bijlage 1 wordt het gebruikte zelfevaluatieformulier zoals ontwikkeld door de CoE, weergegeven.

Figuur 1 ERK Zelfevaluatie Papiamento AFY 2020 & 2021

Figuur 1 geeft een voorstelling van de uitkomsten van de zelfevaluatie voor de eigen taalvaardigheid Papiamento. De eerste kolom geeft de scores voor luistervaardigheid weer, de tweede kolom de scores voor leesvaardigheid, de derde kolom de scores voor gesproken interactie, de vierde kolom voor gesproken productie en de vijfde kolom voor geschreven productie. Uit figuur 1 blijkt duidelijk dat de studenten zichzelf hoog inschatten voor alle competenties met daarbij een iets lagere inschatting voor schrijfvaardigheid. De meerderheid van de studenten schat zich voor de eerstgenoemde vier vaardigheden in op C1-niveau of daarboven en voor schrijfvaardigheid op B2- of op C1-niveau. De studenten in deze groep hebben over het algemeen in het basis- en middelbaar onderwijs beperkt les gehad in schrijfvaardigheid Papiamento.

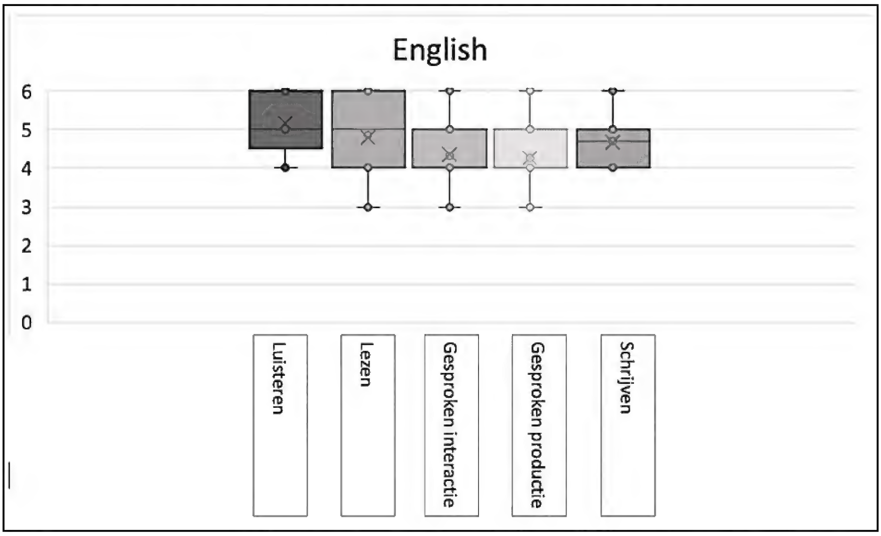
Figuur 2 ERK Zelfevaluatie Nederlands AFY 2020 & 2021

Figuur 2 laat een voorstelling zien van de uitkomsten van de zelfevaluatie voor de eigen taalvaardigheid Nederlands. Uit figuur 2 blijkt duidelijk dat de studenten hun competenties redelijk hoog inschatten voor wat betreft luister-, lees- en schrijfvaardigheid Dit is vergelijkbaar met het ERK-niveau B2. Er is echter een substantieel lagere inschatting van de eigen spreekvaardigheid, zowel voor interactie als voor productie. Voor die vaardigheden gaf een deel van de studenten aan dat hun competenties eerder op B1-niveau zouden liggen, hetgeen in de omschrijving van de zelfevaluatie voor productie neerkomt op: "Ik kan uitingen op een simpele manier aan elkaar verbinden, zodat ik ervaringen en gebeurtenissen, mijn dromen, verwachtingen en ambities kan beschrijven. Ik kan in het kort redenen en verklaringen geven voor mijn meningen en plannen. Ik kan een verhaal vertellen, of de plot van een boek of film weergeven en mijn reacties beschrijven." Voor interactie komt dit overeen met "Ik kan de meeste situaties aan die zich kunnen voordoen tijdens een reis in een gebied waar de betreffende taal wordt gesproken. Ik kan onvoorbereid deelnemen aan een gesprek over onderwerpen die vertrouwd zijn, of mijn persoonlijke belangstelling hebben of die betrekking hebben op het dagelijks leven (bijvoorbeeld familie, hobby's, werk, reizen en actuele gebeurtenissen)." Slechts een enkeling schat zichzelf voor deze twee competenties in op C1-niveau, waarbij de omschrijvingen voor productie en interactie als volgt luiden: "Ik kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen geven over complexe onderwerpen en daarbij sub-thema's integreren, specifieke standpun-

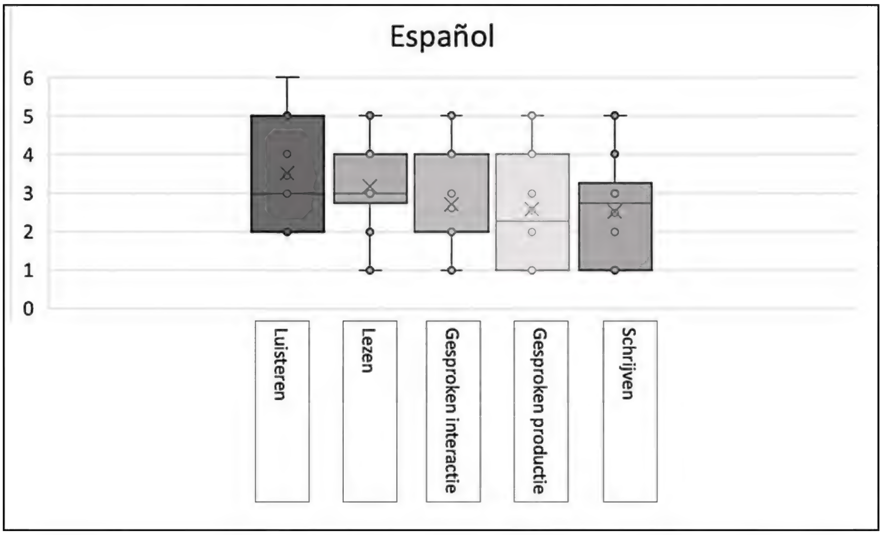
ten ontwikkelen en het geheel afronden met een passende conclusie." "Ik kan mezelf vloeiend en spontaan uitdrukken zonder merkbaar naar uitdrukkingen te hoeven zoeken. Ik kan de taal flexibel en effectief gebruiken voor sociale en professionele doeleinden. Ik kan ideeën en meningen met precisie formuleren en mijn bijdrage vaardig aan die van andere sprekers relateren." Dit zijn de vaardigheden die je ook zou mogen verwachten van mensen die in het hoger onderwijs in het Nederlands zouden willen gaan studeren.

Figuur 3 ERK Zelfevaluatie Engels AFY 2020 & 2021

Figuur 3 geeft een voorstelling weer van de uitkomsten van de zelfevaluatie voor de eigen taalvaardigheid Engels. Uit figuur 3 blijkt duidelijk dat de studenten vinden dat zij zowel voor luistervaardigheid als voor leesvaardigheid Engels hoog scoren, rond C1-niveau. Ook voor de andere vaardigheden geven de studenten zichzelf een score net boven het B2-niveau.

Figuur 4 ERK Zelfevaluatie Spaans AFY 2020 & 2021

Figuur 4 toont een voorstelling van de uitkomsten van de zelfevaluatie voor de eigen taalvaardigheid Spaans. In figuur 4 valt duidelijk af te lezen dat de meeste studenten hun taalvaardigheid Spaans voor alle competenties laag tot zeer laag inschatten, waarbij schrijfvaardigheid duidelijk het laagst wordt ingeschat.

Uit figuur 5 blijkt duidelijk dat er bij de studentenpopulatie gedurende de jaren nauwelijks verschillen zijn te zien zijn voor wat de gemiddelde scores betreft voor de zelfevaluatie taalvaardigheid (kolom 2 presenteert de gemiddelden voor 2020, kolom 3 presenteert de gemiddelden voor 2021, kolom 4 presenteert de gemiddelden voor de samengevoegde datasets).

Uit deze data kunnen een aantal conclusies getrokken worden met betrekking tot de zelfevaluatie van taalvaardigheid van de studenten die deelnemen aan het AFY-programma. Uit de gemiddelden van de zelfevaluaties valt af te lezen dat de taalvaardigheid Papiamento het hoogst scoort, gevolgd door de taalvaardigheden Engels, Nederlands en Spaans. Daarbij valt wel op dat de zelfevaluaties voor Papiamento en Engels zeer dicht bij elkaar liggen, terwijl die voor Nederlands - en vervolgens ook voor Spaans - daar ver achter liggen. De studenten blijken hun taalvaardigheid Papiamento gemiddeld op C1-niveau

Figuur 5 Gemiddelde scores voor zelfevaluatie taalvaardigheid AFY-studentenpopulatie

AVERAGE	2020	2021	2020 2021
English listening	5,28571429	5,02912621	5,07258065
English reading	4,9047619	4,83495146	4,84677419
English spoken interaction	4,38095238	4,76699029	4,7016129
English spoken production	4,33333333	4,66019417	4,60483871
English writing	4,66666667	4,68932039	4,68548387
AVERAGE	4,71428571	4,7961165	4,78225806
Spanish listening	3,31578947	3,08737864	3,31304348
Spanish reading	3,05263158	3,17475728	3,34782609
Spanish spoken interaction	2,63157895	2,66990291	2,82608696
Spanish spoken production	2,68421053	2,75728155	2,91304348
Spanish writing	2,52631579	2,60194175	2,74782609
AVERAGE	2,84210526	2,85825243	2,8557377
Dutch listening	4,26086957	4,24271845	4,31451613
Dutch reading	4,52173913	4,16504854	4,2983871
Dutch spoken interaction	3,60869565	3,70873786	3,75
Dutch spoken production	3,60869565	3,73786408	3,77419355
Dutch writing	4,2173913	3,91262136	4,03225806
AVERAGE	4,04347826	3,95339806	3,96984127
Papiamento listening	5,72727273	5,33980583	5,4516129
Papiamento reading	5,31818182	5,05825243	5,14516129
Papiamento spoken interaction	5,36363636	5,17475728	5,25
Papiamento spoken production	5,22727273	5,01941748	5,09677419
Papiamento writing	4,86363636	4,68932039	4,75806452
AVERAGE	5,3	5,05631068	5,0992

in te schatten, Engels op een iets lager niveau maar nog steeds C1, terwijl de zelfevaluatie voor Nederlands uitkomt in de onderste helft van B2 en voor Spaans zelfs in de onderste helft van B1. Dit betekent dus dat de zelfinschatting van de taalvaardigheid Nederlands, de instructietaal waarin de meeste studenten 11, 12 of zelfs meer jaren onderwijs genoten hebben, consequent lager is dan de zelfinschatting van de taalvaardigheid Engels, de taal die de studenten als

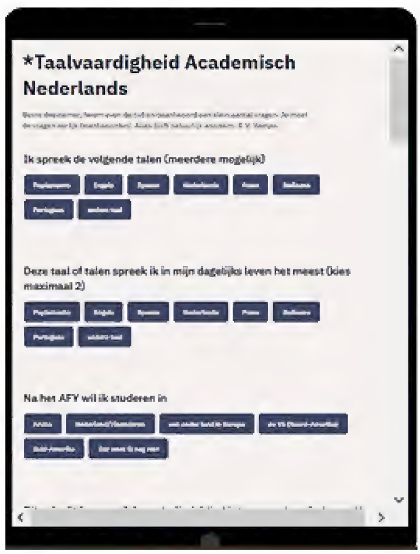
vreemde taal geleerd hebben in het middelbaar onderwijs. Deze resultaten zijn in lijn met Sollie (2015 a & b) voor zover het de inschatting betreft dat studenten substantieel beter presteren in Engels dan in Nederlands als het gaat over leesvaardigheid en begrip. Hier spelen de media een belangrijke rol, de blootstelling van de studenten aan een voortdurende stroom van Engelstalige muziek, televisie, sociale media en ook de rol van het Engels in de spelcultuur.

Voor wat betreft de taalvaardigheid Nederlands blijkt er een substantieel verschil te zijn tussen de inschatting voor gesproken taalvaardigheid (beide beduidend onder het gemiddelde) en de luister-, lees- en schrijfvaardigheid waar in het onderwijs het meeste nadruk op ligt. In vergelijking met Papiamento en Engels blijken voor wat betreft de gesproken taalvaardigheid, de verschillen in absolute cijfers ook het hoogste te liggen. Opvallend is dat de zelfevaluatie voor schooltaalvaardigheden Nederlands, ondanks het feit dat het de instructietaal is, voor alle deelgebieden, dus ook luister-, lees- en schrijfvaardigheid, lager ligt dan de zelfevaluatie voor diezelfde deelgebieden voor Papiamento en Engels. Het is duidelijk dat de keuze voor het Nederlands als instructietaal in basis en middelbaar onderwijs niet leidt tot een zelfevaluatie op een *near native speaker* niveau, maar daarnaast kan ook meespelen dat het juist de rol van het Nederlands als instructietaal is die het onzekerheidsgevoel van de studenten versterkt.

Interactie en productie spreekvaardigheid worden voor Nederlands het laagst ingeschat, tussen B1 en B2. In het onderwijs ligt de nadruk sterk op de schriftelijke vaardigheden en wordt er weinig gediscussieerd (Wenzel 2022, p. 53). Er is een gebrek aan situaties waarin de studenten de mondelinge interactie kunnen oefenen binnen de school en buiten de school is daar voor de meeste studenten geen gelegenheid toe. Ook voor het Engels schatten de studenten hun gesproken interactie en productie iets lager in, maar beduidend hoger dan hun spreekvaardigheid Nederlands. Het is opvallend dat de leesvaardigheid niet hoger ingeschat wordt. Leerlingen lezen dezelfde teksten die Nederlandse leerlingen ook lezen, omdat het schoolmateriaal Nederlandstalig is. Ze ervaren hierdoor echter telkens dat ze de teksten niet begrijpen zonder uitleg van de leraar.

Voor wat betreft de taalvaardigheid Papiamento blijkt de zelfevaluatie voor gesproken interactie juist hoger te liggen dan de andere competenties. Dit is mede verklaarbaar door het feit dat Papiamento in het onderwijs niet gebruikt wordt voor lees- en schrijfvaardigheidsonderricht. Wat echter opvalt, is dat studenten aangeven voor schrijfvaardigheid Papiamento (gemiddeld 4,76) beter te zijn dan voor Nederlands (4,03), waarin ze hebben leren schrijven. Papiamento scoort hiermee ongeveer op hetzelfde niveau als Engels (4,69).

Voor de duidelijkheid: de zelfevaluatie meet niet de daadwerkelijke taalcompetentie maar wel de persoonlijke inschatting van taalvaardigheid door de student zelf. Arubaanse studenten geven aan dat ze veel druk ervaren voor wat de verwerving van het Nederlands betreft en dat ze vaak op hun fouten worden gewezen. Dit veroorzaakt een laag zelfvertrouwen en het is denkbaar dat ze soms zelfs niet de hogere competentiebeschrijving durven aan te geven, terwijl deze eigenlijk wel zou passen. Dat is voor het Papiamento niet zo. In het Papiamento hebben de studenten beperkt les gehad en ze zijn als gevolg hiervan dan ook minder vaak verbeterd tijdens hun schoolcarrière. Engels hebben ze dan weer als vreemde taal geleerd en het is natuurlijk de hippe, coole taal waarin jongeren zich vrijer kunnen profileren. De zelfevaluatie voor taalvaardigheid Spaans is laag en dat is in lijn met eerder onderzoek. De verklaringen voor deze zelfevaluatie zijn deels van sociaaleconomische en psychologische aard, maar moeten ook gezocht worden in het feit dat de onderwijsmaterialen en -methoden voornamelijk gericht zijn op Nederlandstalige studenten, terwijl voor de Arubaanse studenten Spaans veel meer aanwezig is en eerder als een tweede taal dan als een vreemde taal geleerd zou worden. In de meertalige Arubaanse samenleving blijkt het gebrek aan aansluiting tussen het onderwijsmateriaal en de meertalige realiteit niet tot een algemeen gedragen zelfzekerheid in het gebruik van de vier bevraagde talen te leiden.

(2) Survey zelfinschatting Nederlands

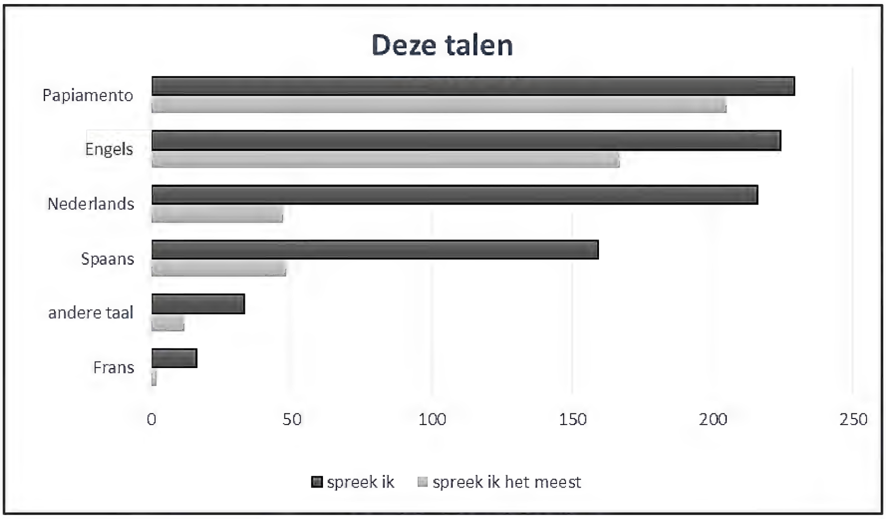
De 237 respondenten uit de jaren 2019-2020 en 2020-2021 beantwoordden online 10 vragen (zie bijlage). Twee ervan waren open vragen en acht waren multiple- en singlechoice-vragen. Er waren vragen over hun taalachtergronden (1-2), over hun studie-interesse (3-4), hoe ze hun Nederlands inschatten (5-7) en wat ze daarvan willen verbeteren (8-10). Ook voor dit onderzoeksinstrument geldt: de antwoorden op deze vragen geven geen inzicht in de daadwerkelijke taalbeheersing, maar in wat de studenten vinden dat ze kunnen of doen. De resultaten vertellen dus vooral iets over de zelfwaarneming, de instelling en het zelfvertrouwen dat de studenten hebben in hun taalvaardigheid.

De vragen (1) en (2) over hun taalkennis zijn vaag, zonder dat vastgelegd is wat "een taal spreken" of "vaak spreken" precies inhoudt. Deze vragen kunnen worden verdiept door het andere onderzoeksinstrument: de ERK-zelfevaluatie. Dit geldt sterker nog voor vraag (7), die over het Nederlands gaat: De deelnemers moesten kiezen tussen twee opties per taalvaardigheid om in te schatten wat ze kunnen. Hier is telkens de eerste versie een geconcretiseerde vorm van een B1-niveau van het ERK en de tweede versie die van een B2-niveau. Vraag (5) is gericht op de emotionele waarde van de zelfinschatting: hoe zeker de studenten zich voelen in het Nederlands. In vraag (6) beoordelen ze zichzelf in taalvaardigheden die tijdens een studie frequent voorkomen. De laatste vragen (8-10) focussen op verbetering en zijn gericht op de inhoudelijke planning van de taalcursus waarin de survey afgenomen wordt, maar laten ook zien welke linguïstische aspecten respectievelijk academische vaardigheden de studenten willen uitbouwen.

Resultaten van de survey

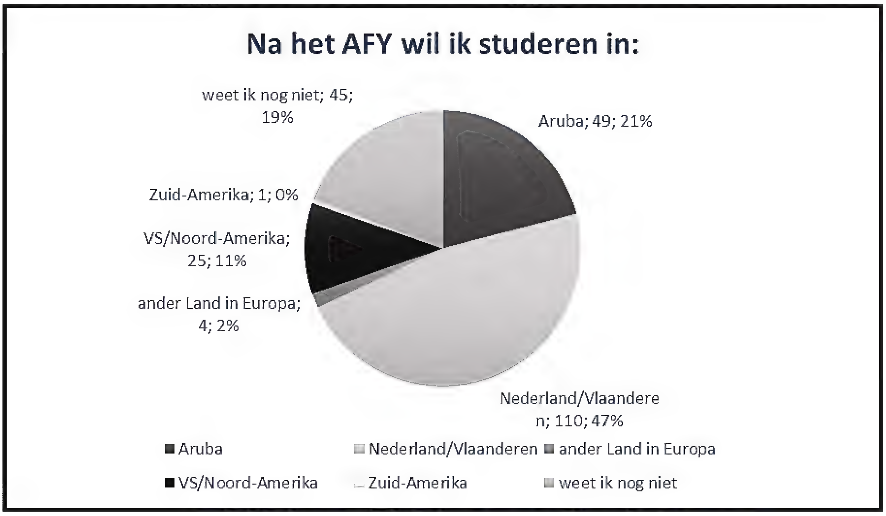
Uit de antwoorden op vraag (1) en (2) valt af te leiden welke talen de respondenten vinden dat ze kunnen spreken en welke voor hen een rol spelen in hun dagelijkse leven. Bij vraag 1 konden de studenten meerdere talen aanvinken, bij vraag 2 werd aan de studenten gevraagd maximaal twee talen te kiezen. Uit het feit dat er in totaal 487 antwoorden gegeven zijn door 237 deelnemers blijkt dat sommige studenten aangegeven hebben drie of zelfs vier talen "het meest" te gebruiken. Bijna iedereen spreekt Papiamento en dat is ook de taal die in hun dagelijkse leven het meest voorkomt. Er waren enkelen die onderwijs hadden gevolgd op een Engelstalige privéschool in Aruba en er was ook een klein aantal recente migranten afkomstig uit de regio. Papiamento wordt direct gevolgd door het Engels (224 resp. 167 vermeldingen). Het Nederlands wordt ook door heel veel respondenten genoemd als beheerste taal (216), maar de taal speelt in hun dagelijkse leven een bijna onbeduidende rol: een duidelijk kleiner aantal sprekers noemde dit als de taal die ze dagelijks spreken (47). Dat geldt ook voor het Spaans (48). Wel geven 156 respondenten aan, Spaans te kunnen spreken.

Figuur 6 Gesproken en meest gesproken talen AFY 2020 & 2021

Deze resultaten kunnen in verband gebracht worden met de ERK-zelfevaluatie: het Papiamento is onder deze studenten de meest gesproken en (dus?) best gesproken taal, gevolgd door Engels, terwijl de studenten het Nederlands – de instructietaal op school – wel kúnnen spreken, maar dit in de praktijk zelden doen: de kloof tussen "kunnen spreken" en "spreek ik het meest in mijn dagelijks leven" is voor het Nederlands het grootst. Het ligt voor de hand dat men zich minder comfortabel voelt als men een taal moet gebruiken die vooral op school- en dus in beoordelingssituaties gesproken wordt. Dit ligt anders als men de taal spreekt die in de familie- en vriendenkring wordt gesproken. De antwoorden op de vraag naar het land waar de respondenten graag willen studeren (vraag 3), laat zien dat een kleine helft naar een Nederlandse vervolgopleiding streeft, gevolgd door een studie in Aruba. Velen zijn nog onzeker (19%).
Hoewel beide instrumenten laten zien dat het Engels een sterke taal onder de respondenten is, is een studie volgen in Noord-Amerika maar voor 11% een optie. Een Spaanstalige studie in Zuid-Amerika volgen, komt bij de respondenten zowat niet in aanmerking. Bijna de helft kiest dus voor een studie in een land met een taal die in hun dagelijks leven een zeer ondergeschikte positie inneemt.
De antwoorden op de vragen over de zelfinschatting v.w.b. de taalvaardigheid in het Nederlands en de antwoorden op de vragen wat de respondenten graag doen (vraag 6) en de niveau-inschattingen van de studenten waren het interessantst. Figuur 8 toont de resultaten op vraag 6.

Figuur 7 Land waar studenten willen studeren AfY 2020 & 2021

De antwoorden op de vragen over de zelfinschatting v.w.b. de taalvaardigheid in het Nederlands en de antwoorden op de vragen wat de respondenten graag doen (vraag 6) en de niveau-inschattingen van de studenten waren het interessantst. Figuur 8 toont de resultaten op vraag 6.

Figuur 8 Geprefereerde taalactiviteiten in het Nederlands van studenten AFY 2020 & 2021

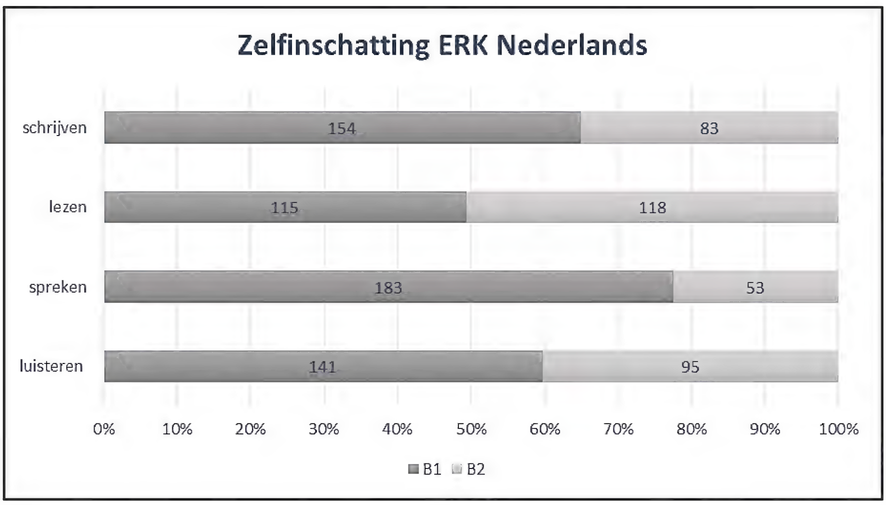
De respondenten prefereren schriftelijke vaardigheden, gevolgd door luistervaardigheid. Dit is niet vreemd voor vreemde-taalleerders, omdat schrijven in eigen tempo gebeurt en receptie van een

vreemde taal deze leerders meestal makkelijker afgaat dan productie ervan. Typerend is ook dat themagericht praten de voorkeur heeft boven spreken voor een groep: de prestatiedruk in een groepje is lager dan een samenhangende toespraak houden voor de hele klas.

De complexe vraag (7) is in onderstaande grafiek samengevat. Hier moesten de studenten per vaardigheid kiezen welk *can-do* statement het meest van toepassing was. Dit onderdeel van de survey weerspiegelt, zoals de zelfevaluatie die in de eerste helft van deze paper gepresenteerd werd, de categorieën van het ERK. Het linkergedeelte van de balk geeft aan hoeveel respondenten een omschrijving hebben gekozen die op een B1-niveau ligt, het rechtergedeelte de gekozen B2-omschrijvingen. De omschrijvingen zelf zijn niet weergegeven in de grafiek, zie hiervoor de vragenlijst in de bijlage.

Uit de grafiek blijkt dat de meerderheid van de studenten inschat dat ze voor alle vaardigheden op lezen na op B1-niveau presteren. Hier kozen 3 studenten meer voor het B2-niveau dan voor het B1-niveau. De productieve vaardigheden (spreken en schrijven) worden lager ingeschat dan de receptieve vaardigheden (luisteren en lezen), wat ook al in vraag (6) naar voren kwam. Bijzonder opvallend is de lage inschatting van de eigen spreekcompetentie. Hier vinden maar 53

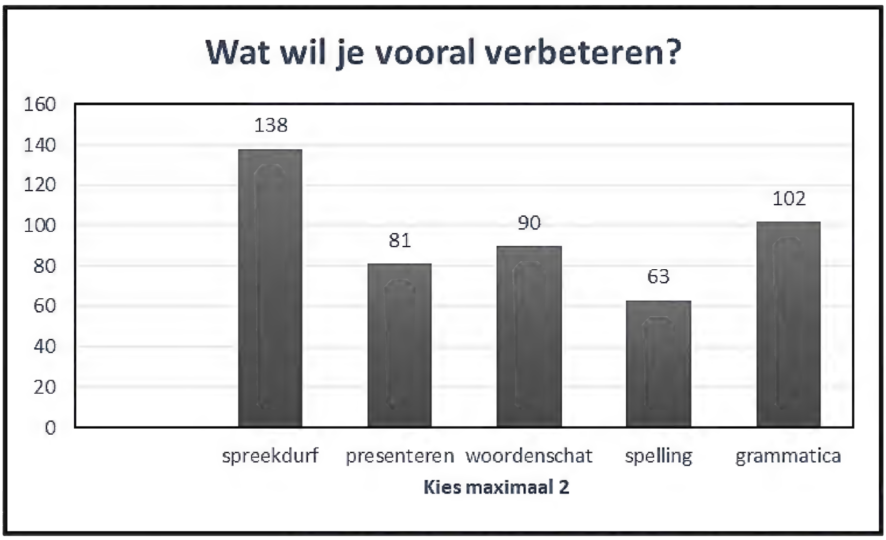
Figuur 9 Zelfinschatting ERK Nederlands van studenten AFY 2020 &2021

van de 237 studenten dat ze een hoger niveau hebben. De overgrote meerderheid denkt op B1-niveau te presteren. De resultaten van vraag 7 uit de survey bevestigen de tendens die ook uit de ERK-

zelfevaluatie van de vier talen naar voren kwam. De inschatting van de eigen taalcompetentie in de spreekvaardigheid is het laagst; luisteren en lezen worden op school meer getraind. De tendens is zelfs sterker: in totaal ontstaat het beeld van een B1+ competentie. Hier vonden nog minder studenten dat ze op B2-niveau presteren.
Nogmaals: hier worden geen uitspraken gedaan over het daadwerkelijke taalniveau van de studenten. Veel interessanter en tegelijk ook zorgwekkender is echter hoe ze zichzelf en hun eigen taalcompetentie inschatten. Wie weinig zelfvertrouwen in zijn of haar spreekvaardigheid heeft, zal een lage spreekmotivatie hebben. Sprekers zullen zich tijdens het spreekproces zelf voortdurend monitoren (Levelt 1989) om fouten te vermijden. Dit gaat ten koste van de 'fluency', de vlotheid en het gemak waarmee gesproken wordt.
Dit werd duidelijk in de antwoorden op vraag (8), waarvan de resultaten in de onderstaande figuur verwerkt zijn. De meerderheid van de respondenten gaf aan dat ze vooral hun spreekdurf willen verhogen: ze willen makkelijker kunnen deelnemen aan spontane gesprekken en discussies. Op de tweede plaats staat grammatica: regels toepassen en zinnen vormen gevolgd door het verruimen van de woordenschat om zich preciezer te kunnen uitdrukken; spelling

Figuur 10 wensen om zich te verbeteren AFY 2020 & 2021

staat op de laatste plaats. De studenten zijn zich er dus van bewust dat het probleem in het durven en in de interactie ligt.
Dit wordt ook weerspiegeld in de open vraag aan het einde van de survey, waarin de respondenten mochten toevoegen wat ze nog willen verbeteren. Hier werden de meest uiteenlopende antwoorden

gegeven. Een eenvoudige codering van de in totaal 172 antwoorden brengt dit beeld naar voren.

Figuur 11 open vraag: meer wensen om zich te verbeteren. AFY 2020 & 2021

Het verbeteren van de spreekvaardigheid staat hoog op de agenda. De studenten voelen zich niet zeker als ze Nederlands spreken. Voorbeelden[16] zijn:

"Ik wil durven om met andere mensen in het Nederlands te praten zonder aan mezelf te twijfelen."

"Dat ik leer om Nederlands correct en vloeiender te spreken"

"Ik wil meer aan mijn zelfvertrouwen werken en meer durven; niet door fouten zich zorgen moeten maken."

"Ik vind het onderscheid maken tussen 'dit' en 'dat' en 'de' en 'het' heel moeilijk; daardoor heb ik soms ook dat ik wat stotter bij het praten."

"Wanneer ik iets uitleg, gaat het niet zoals ik wil. Soms weet ik wat ik wil uitleggen in mijn hoofd, maar wanneer ik praat, gaat het niet makkelijk."

Spreken, correct taalgebruik (grammatica en correcte woordkeuze) en nervositeit worden in deze antwoorden vaker in één zin gebruikt. Studenten twijfelen aan zichzelf, ze stotteren en maken zich zorgen.

---

[16] aangepaste citaten

Dit is ook een zorgwekkend resultaat van het onderzoek dat mede een verklaring vormt voor de eerder gerapporteerde lagere slaagkansen van Arubaanse studenten in het Nederlandstalig hoger onderwijs (Van Engelshoven 2021).

Conclusies en reflectie

Concluderend kunnen we ten eerste stellen dat de resultaten van de twee onderzoeksinstrumenten - de ERK-zelfevaluatie en de survey - elkaar bevestigen en elkaar aanvullen. Eveneens mogen we concluderen dat beide instrumenten zeer goed inzetbaar zijn om de taalvaardigheidsuitdagingen van Arubaanse studenten die de overgang naar het hoger onderwijs maken inzichtelijk te maken.

De zelfinschatting van beginnende studenten in Aruba verschilt per taal én per taalvaardigheid. De studenten zijn wel viertalig maar ze zijn zich ervan bewust, dat zij niet elke taal op hetzelfde niveau beheersen en dat ze niet in alle vaardigheden even goed zijn. Dat is ook niet vreemd, omdat de talen in hun dagelijks leven verschillende functies innemen: het Papiamento is de vertrouwde voertaal in veel situaties waardoor er een groot zelfvertrouwen ontstaat, zeker wat de mondelinge interactie betreft. Het is opmerkelijk dat de studenten hun niveau in deze taal ook hoog inschatten v.w.b de andere vaardigheden. Dit is te verklaren: ze werden en worden weinig op fouten gewezen.

Voor het Nederlands is de situatie anders. Hier is sprake van een opvallend laag vertrouwen in de spreekcompetentie en zelfs van spreekangst. Dit ligt waarschijnlijk aan de educatieve context waarin ze de taal uitsluitend gebruiken; een context waarin ze (té) vaak correcties en beoordelingen ervaren. Het Nederlands is voor hen geen taal om in te communiceren, om grapjes te maken of om een interessant gesprek in te voeren. Hiervoor kiezen de studenten voor het Papiamento en het Engels. Dat valt te verklaren door de contexten waarin de talen gebruikt en geleerd worden. Het Nederlands wordt vooral gebruikt op school, waar je gecontroleerd en gecorrigeerd wordt, het Papiamento en het Engels worden vooral gebruikt buiten de school, waar weinig controle en correctie plaatsvinden. Studenten ervaren Engels dan ook niet als een struikelblok, integendeel.

Het is opvallend dat de leesvaardigheid in het Nederlands niet hoger ingeschat wordt. Leerlingen lezen dezelfde teksten die Nederlandse leerlingen lezen, omdat het schoolmateriaal Nederlandstalig is. In de lessen is het echter de gewoonte dat de docenten veel uitleggen en vertalen wat in de moedertaalmethodes staat, (Wenzel 2022: 51 en 70-71) omdat blijkt dat de teksten op een te hoog niveau liggen. Deze ervaring voedt mogelijk de voorstelling van de studenten dat ze niet aan de verwachtingen voldoen.

Docenten vermelden dat leerlingen in Nederlands "worden afgerekend op wat ze niet kunnen" (Wenzel 2022, p. 46). Dit veroorzaakt een laag zelfvertrouwen en het is denkbaar dat ze soms zelfs dan in deze onderzoeken de hogere competentiebeschrijving niet durfden aan te geven, als deze eigenlijk zou hebben gepast. Zelfevaluaties zijn beoordelende uitspraken over het eigen leersucces en daarachter schuilt steeds de ervaring met feedback die je krijgt op je taal in de context waarin je ze gebruikt.
Het potentieel van het Nederlands is: het is van groot nut voor hun toegang tot hoger onderwijs, het biedt perspectieven op sociaaleconomische mobiliteit. De opvatting dat een jarenlang gehanteerde instructietaal helemaal vanzelf leidt tot goede of zelfs *near-native* sprekers die ook in een academische context succesvol kunnen zijn en met Nederlandstalige bronnen kunnen werken (Kibbelaar 2019 a, b & c) wordt tegengesproken door dit onderzoek. De huidige inzet van het Nederlands lijkt eerder het omgekeerde effect te bereiken. Wie zich na al die jaren inschat op een B1-niveau zal zich niet op zijn gemak voelen in een werkcollege in een Nederlandstalige hogeschool. Niet de lengte aan jaren en consequente eentaligheid zijn de beslissende factoren, maar de ervaring die de leerlingen in de taal opdoen: wat ze doen en leren in die taal. Niet de kwantiteit dus, maar de kwaliteit van het onderwijs (in het) Nederlands. Wat nodig is, is een onderwijs dat rekening houdt met het feit dat het Nederlands een vreemde taal is, naast de thuistaal en andere talen die de leerlingen machtig zijn. Zolang Nederlands niet als vreemde taal aangeleerd wordt, blijkt de toegang tot hoger onderwijs beperkt te worden en is het perspectief op sociaal-economische mobiliteit door het Nederlands beperkt.

Verwijzingen

Aladin, E., van der Westen, W. (2010). Sterk in taal, sterk in studie. In: *Les* 165, 14-16.

Bamberger, F., Mijts, E., & Supheert, R. (2016). The languages in Aruba's linguistic landscape: the representation of Aruba's four dominant languages in written form in the public sphere. In N. Faraclas, R. Severing, C. Weijer, E. Echteld, W. Rutgers, & R. Dupey, *Embracing multiple identities. Opting out of neocolonial monolingualism, monoculturalism and mono-identification in the Dutch Caribbean* (pp. 47-65). Curaçao/Puerto Rico: University of Curaçao/University of Puerto Rico.

Casteren, W. van, Cuppen, J., Termorshuizen, T., Sacré, R., Vegt, J. van der, Klooster, N. van 't & Leeuwen, J. van (2021) Studiesucces en -ervaringen van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk. Nijmegen: ResearchNed.

Council of Europe (n.d.) *Common European Framework of Reference (CEFR) Self Assessment Grid.* Geraadpleegd in https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/table-2-cefr-3.3-common-reference-levels-self-assessment-grid

Council of Europe (2017). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*.

Engelhardt, Maike and Pfingsthorn, Joanna. "Self-assessment and placement tests – a worthwhile combination?" *Language Learning in Higher Education*, vol. 2, no. 1, 2013, pp. 75-89. https://doi.org/10.1515/cercles-2012-0005

van Engelshoven, I. (2021, 7 september). Studiesucces en studieaansluiting van studenten met een vooropleiding in het Caribisch deel van het Koninkrijk. [Kamerbrief] Geraadpleegd van https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/09/07/studiesucces-en-studie-aansluiting-van-studenten-met-een-vooropleiding-in-het-caribisch-deel-van-het-koninkrijk

Geerman, E & Leona, N (2020). Het studiesucces van studenten uit de ABC-eilanden. Van uitdagingen naar oplossingen. Utrecht: Levende Talen Papiaments/Utrecht University.

Heeren, J., Speelman, D., De Wachter (2021). A practical academic reading and vocabulary screening test as a predictor of achievement in first-year university students: implications for test purpose and use. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 24 (10), 1458-1473.

Hulstijn, J. H. (2011). Language proficiency in native and nonnative speakers: An agenda for research and suggestions for second-language assessment. Language Assessment Quarterly, 8, 229– 249.

Hulstijn J. (2015). BLC theory in a nutshell. Geraadpleegd van https://www.uva.nl/binaries/content/documents/personalpages/h/u/j.h.hulstijn/en/downloads/downloads/assets/asset

Kibbelaar, J. (2019a). Onderwijs op de ABC-eilanden. Focus op kennisontwikkeling. *Levende Talen Magazine* (6), 24-28.

Kibbelaar, J. (2019b). Onderwijs op de ABC-eilanden. Een onmogelijk dilemma? *Levende Talen Magazine* (7), 22-26.

Kibbelaar, J. (2019c). Onderwijs op de ABC-eilanden. Een nieuw perspectief. *Levende Talen Magazine* (8), 24-29.

Levelt, W. (1989): *Speaking. From Interaction to Articulation*. Cambridge, MIT.

Leuverink, K. (2011). Un idioma straño: onderzoek naar taalattitudes en taalbeleid in Aruba. *Seminar Publicaties Universiteit van Aruba 2012*, pp. 81-94.

Mijts, E. (2016). Het certificaat Nederlands als vreemde taal nieuwe stijl: de domeinexamens educatief startbekwaam en educatief professioneel. In: Echteld, L., Mijts, E., Rutgers, W. & Severing, R. Conferentie Neerlandistiek in het Caribisch Gebied 2015. CARAN/University of Curaçao.

Mijts, E. (2021). The situated construction of language ideologies in Aruba: a study among participants in the language planning and policy process. University of Antwerp. Faculty of Arts; Ghent University. Faculty of Arts and Philosophy, Antwerp, Belgium; Ghent, Belgium.

Nationale Ombudsman (2020). Kopzorgen van Caribische studenten: Een onderzoek naar knelpunten die studenten uit het Caribisch deel van het Koninkrijk ervaren als zij in Nederland (gaan) studeren of in Nederland hebben gestudeerd. Rapportnummer 2020/042.

Ngizwenayo, Z. (2017). Adolescent perceptions on language and professional communication. In E. Mijts, & J. Ballantyne, *UAUCU Student Research Exchange Collected Papers 2017.* Aruba: University of Aruba/University College Utrecht.

Pereira, J. (2018). Valorization of Papiamento: In *Aruban Society and Education, in Historical, Contemporary and Future Perspectives*. Willemstad: University of Curaçao Research Institute.

Sollie, F. (2015a). Language and education in a multilingual society. Text comprehension and language attitudes among Aruban high school students. In E. Mijts, & J. Ballantyne, *UAUCU Undergraduate Student Research Exchange Collected Papers* (pp. 14-22). Aruba: University of Aruba - University College Utrecht.

Sollie, F. (2015b). Language and education in a multilingual society: text comprehension and language attitudes among advance stream Aruban high school students. In N. Faraclas, R. Severing, C. Weijer, E. Echteld, & W. Rutgers, *Envisioning the greater Dutch Caribbean* (pp. 35-46). Curaçao/Puerto Rico: Fundashon pa Planifikashon di Idioma.

Summers, M. M., Cox, T. L., McMurry, B. L., & Dewey, D. P. (2019). Investigating the use of the ACTFL can-do statements in a self-assessment for student placement in an Intensive English Program. *System*, *80*, 269-287.

Vasić, M. (2016). The preferred language of instruction in the higher education in Aruba: attitudinal, situational and motivational aspects. In E. Mijts, & J. Ballantyne, *UAUCU Student Research Exchange Collected Papers 2016* (pp. 22-36). Aruba: University of Aruba/University College Utrecht.

Wachter, L. de, Verrote, L., Broeckx, L., Potargent, J., Verlinden, E., Cuppens, L., Van Brussel, I. (2010). *Taal@Hoger Onderwijs. Praktische richtlijnen en oefeningen*. Leuven: Acco

Wenzel, V. (2022). *Het Nederlands in het voortgezet onderwijs in Aruba. Een onderzoek naar de behoeften en attitudes van docenten*. Aruba: Bibliotheca Nacional Aruba. http://digital.bna.aw/?wenzel-2022

••••

••••

Bijlage 1 ERK-zelfevaluatiecategorieën

	Begrijpen		Spreken		Schrijven
	Luisteren	Lezen	Productie	Interactie	
C2	Ik kan moeiteloos gesproken taal begrijpen, in welke vorm dan ook, hetzij in direct contact, hetzij via radio of tv, zelfs wanneer in een snel moedertaaltempo gesproken wordt als ik tenminste enige tijd heb om vertrouwd te raken met het accent.	Ik kan moeiteloos vrijwel alle vormen van de geschreven taal lezen, inclusief abstracte, structureel of linguïstisch complexe teksten, zoals handleidingen, specialistische artikelen en literaire werken.	Ik kan een duidelijke, goed-lopende beschrijving of redenering presenteren in een stijl die past bij de context en in een doeltreffende logische structuur, zodat de toehoorder in staat is de belangrijke punten op te merken en te onthouden.	Ik kan zonder moeite deelnemen aan welk gesprek of discussie dan ook en ben zeer vertrouwd met idiomatische uitdrukkingen en spreektaal. Ik kan mezelf vloeiend uitdrukken en de fijnere betekenis-nuances precies weergeven. Als ik een probleem tegenkom, kan ik mezelf hernemen en mijn betoog zo herstructureren dat andere mensen het nauwelijks merken.	Ik kan een duidelijke en vloeiend lopende tekst in een gepaste stijl schrijven. Ik kan complexe brieven, verslagen of artikelen schrijven waarin ik een zaak weergeef in een doeltreffende, logische structuur, zodat de lezer de belangrijke punten kan opmerken en onthouden. Ik kan samenvattingen van en kritieken op professionele of literaire werken schrijven.
C1	Ik kan een langer betoog begrijpen, zelfs wanneer dit niet duidelijk gestructureerd is en wanneer relaties slechts impliciet zijn en niet expliciet worden aangegeven. Ik kan zonder al te veel inspanning tv-programma's en films begrijpen.	Ik kan lange en complexe feitelijke en literaire teksten begrijpen, en het gebruik van verschillende stijlen waarderen. Ik kan gespecialiseerde artikelen en lange technische instructies begrijpen, zelfs wanneer deze geen betrekking hebben op mijn terrein.	Ik kan duidelijke, gedetail-leerde beschrijvingen geven over complexe onderwerpen en daarbij sub-thema's integreren, specifieke stand-punten ontwikkelen en het geheel afronden met een passende conclusie.	Ik kan mezelf vloeiend en spontaan uitdrukken zonder merkbaar naar uitdrukkingen te hoeven zoeken. Ik kan de taal flexibel en effectief gebruiken voor sociale en profes-sionele doeleinden. Ik kan ideeën en meningen met precisie formuleren en mijn bijdrage vaardig aan die van andere sprekers relateren.	Ik kan me in duidelijke, goed gestruc-tureerde tekst uitdrukken en daarbij redelijk uitgebreid standpunten uiteenzetten. Ik kan in een brief, een opstel of een verslag schrijven over complexe onderwerpen en daarbij de voor mij belangrijke punten benadrukken. Ik kan schrijven in een stijl die is aangepast aan de lezer die ik in gedachten heb.
B2	Ik kan een langer betoog en lezingen begrijpen en zelfs com-plexe redeneringen volgen, wanneer het onderwerp redelijk vertrouwd is. Ik kan de meeste nieuws- en actualiteitenprogram-ma's op de tv begrijpen. Ik kan het grootste deel van films in standaarddialect begrijpen.	Ik kan artikelen en verslagen lezen die betrekking hebben op eigentijdse problemen, waarbij de schrijvers een bepaalde houding of standpunt innemen. Ik kan eigentijds literair proza begrijpen.	Ik kan duidelijke, gedetail-leerde beschrijvingen presen-teren over een breed scala van onderwerpen die betrek-king hebben op mijn interesse-gebied. Ik kan een standpunt over een actueel onderwerp verklaren en de voordelen en nadelen van diverse opties uiteenzetten.	Ik kan zodanig deelnemen aan een vloeiend en spontaan gesprek, dat normale uitwisseling met moeder-taalsprekers redelijk mogelijk is. Ik kan binnen een vertrouwde context actief deelnemen aan een discussie en hierin mijn standpunten uitleggen en onder-steunen.	Ik kan een duidelijke, gedetailleerde tekst schrijven over een breed scala van onderwerpen die betrekking hebben op mijn interesses. Ik kan een opstel of verslag schrijven, informatie doorgeven of redenen aanvoeren ter ondersteuning vóór of tégen een spe-cifiek standpunt. Ik kan brieven schrijven waarin ik het persoonlijk belang van gebeurtenissen en ervaringen aangeef.
B1	Ik kan de hoofdpunten begrijpen wanneer in duidelijk uitgesproken standaarddialect wordt gesproken over vertrouwde zaken die ik regelmatig tegenkom op mijn werk, school, vrije tijd enz. Ik kan de hoofdpunten van veel radio- of tv-programma's over actuele zaken of over onderwerpen van persoonlijk of beroepsmatig belang begrijpen, wanneer er betrekkelijk langzaam en duidelijk gesproken wordt.	Ik kan teksten begrijpen die hoofdzakelijk bestaan uit hoogfrequente, alledaagse of aan mijn werk gerelateerde taal. Ik kan de beschrijving van gebeurtenissen, gevoelens en wensen in persoonlijke brieven begrijpen.	Ik kan uitingen op een simpele manier aan elkaar verbinden, zodat ik ervaringen en ge-beurtenissen, mijn dromen, verwachtingen en ambities kan beschrijven. Ik kan in het kort redenen en verklaringen geven voor mijn meningen en plannen. Ik kan een verhaal vertellen, of de plot van een boek of film weergeven en mijn reacties beschrijven.	Ik kan de meeste situaties aan die zich kunnen voordoen tijdens een reis in een gebied waar de betref-fende taal wordt gesproken. Ik kan onvoorbereid deelnemen aan een gesprek over onderwerpen die vertrouwd zijn, of mijn persoonlijke belangstelling hebben of die betrekking hebben op het dagelijks leven (bijvoorbeeld familie, hobby's, werk, reizen en actuele gebeur-tenissen).	Ik kan eenvoudige samenhangende tekst schrijven over onderwerpen die vertrouwd of van persoonlijk belang zijn. Ik kan persoonlijke brieven schrijven waarin ik mijn ervaringen en indrukken beschrijf.
A2	Ik kan zinnen en de meest frequente woorden begrijpen die betrekking hebben op gebieden die van direct persoonlijk belang zijn (bijvoorbeeld basisinformatie over mezelf en mijn familie, winkelen, plaatselijke omgeving, werk). Ik kan de belangrijkste punten in korte, duidelijke eenvoudige boodschappen en aankondigingen volgen.	Ik kan zeer korte eenvoudige teksten lezen. Ik kan specifieke voorspelbare informatie vinden in eenvoudige, alledaagse teksten zoals advertenties, folders, menu's en dienstregelingen en ik kan korte, eenvoudige, persoonlijke brieven begrijpen.	Ik kan een reeks uitdrukkingen en zinnen gebruiken om in eenvoudige bewoordingen mijn familie en andere mensen, leefomstandigheden, mijn opleiding en mijn huidige of meest recente baan te beschrijven.	Ik kan communiceren over een-voudige en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uit-wisseling van informatie over ver-trouwde onderwerpen en activiteiten betreffen. Ik kan zeer korte sociale gesprekken aan, alhoewel ik gewoonlijk niet voldoende begrip om het gesprek zelfstandig gaande te houden.	Ik kan korte, eenvoudige notities en boodschappen opschrijven. Ik kan een zeer eenvoudige persoonlijke brief schrijven, bijvoorbeeld om iemand voor iets te bedanken.
A1	Ik kan vertrouwde woorden en basiszinnen begrijpen die mezelf, mijn familie en directe concrete om-geving betreffen, wanneer de mensen langzaam en duidelijk spreken.	Ik kan vertrouwde namen, woorden en zeer eenvoudige zinnen begrijpen, bijvoorbeeld in mededelingen, op posters en in catalogi.	Ik kan eenvoudige uitdruk-kingen en zinnen gebruiken om mijn woonomgeving en de mensen die ik ken, te beschrijven.	Ik kan deelnemen aan een een-voudig gesprek, wanneer de ge-sprekspartner bereid is om zaken in een langzamer spreektempo te herhalen of opnieuw te formuleren en mij helpt bij het formuleren van wat ik probeer te zeggen. Ik kan eenvoudige vragen stellen en be-antwoorden die een directe be-hoefte of zeer vertrouwde onder-werpen betreffen.	Ik kan een korte, eenvoudige ansichtkaart schrijven, bijvoorbeeld voor het zenden van vakantiegroeten. Ik kan op formulieren persoonlijke details invullen, bijvoorbeeld mijn naam, nationaliteit en adres noteren op een hotelinschrijvingsformulier.

Bijlage 2 Vragenlijst van de survey

Over mezelf

(1) Ik spreek de volgende talen (meerdere mogelijk):

Papiamento - Engels - Spaans – Nederlands – Frans – Italiaans – Portugees – andere taal

(2) Deze taal of talen spreek ik in mijn dagelijks leven het meest (kies maximaal 2)

Papiamento - Engels - Spaans – Nederlands – Frans – Italiaans – Portugees – andere taal

(3) Na het AFY wil ik studeren in

Aruba – Nederland/Vlaanderen – een ander land in Europa – de VS/Noord-Amerika – Zuid-Amerika – dat weet ik nog niet

(4) Dit vak, dit beroep of deze studierichting interesseert me het meest: (Geef tenminste een tendens aan, ook als je niet 100% zeker bent)

Over mijn Nederlands

(5) Hoe zeker voel jij je in het Nederlands? Geef een 5 als je je meestal lekker voelt in die taal, geef een 1 als je je vaak onzeker voelt. 1-2-3-4-5

(6) Wat doe je graag in het Nederlands? Wat gaat je makkelijk af? (Kies 2 maximaal)

met vrienden en andere studenten over een thema praten en discussiëren
een groep toespreken over een thema dat je hebt voorbereid
een doorlopende tekst schrijven bijvoorbeeld een formele brief, een samenvatting of betoog
naar een persoon, tv-/radioprogramma of podcast luisteren
schriftelijk vragen beantwoorden en trefwoorden noteren

(7) Nu volgen 4 vragen over hoe jezelf je eigen taalniveau inschat. Je krijgt telkens 2 opties. Kies de beschrijving die het best bij jou past

Luisteren

Ik kan de hoofdpunten begrijpen wanneer in duidelijk uitgesproken taal wordt gesproken over vertrouwde zaken. Ik kan de hoofdpunten van radio- of tv-programma's over actuele zaken of over persoonlijke dingen of de studie begrijpen, wanneer er langzaam en duidelijk gesproken wordt.

Ik kan een langer betoog en lezingen begrijpen en complexe uiteenzettingen volgen, wanneer het onderwerp me redelijk vertrouwd is. Ik begrijp de meeste nieuws- en actualiteitenprogramma's of speelfilms.

Spreken

Ik kan onvoorbereid deelnemen aan een gesprek over onderwerpen die vertrouwd zijn, of mij persoonlijk interesseren (familie, hobby's, actuele gebeurtenissen). En ik kan over mijn ervaringen en gebeurtenissen, mijn dromen, verwachtingen vertellen en verklaringen geven voor mijn meningen en plannen.

Ik kan aan een vloeiend en spontaan gesprek deelnemen, en in een discussie mijn standpunten uitleggen en ondersteunen. Ik kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen presenteren over onderwerpen die mij interesseren en een standpunt verklaren en de voordelen en nadelen uiteenzetten.

Lezen

Ik kan teksten in alledaagse taal begrijpen, die over mijn studie of interesse gaan. Ik kan de beschrijving van gebeurtenissen, gevoelens en wensen in persoonlijke brieven begrijpen.

Ik kan artikelen en verslagen lezen over eigentijdse problemen, waarbij de schrijvers een bepaalde houding of standpunt innemen. Ik kan eigentijdse romans en verhalen begrijpen.

Schrijven

Ik kan een eenvoudige samenhangende tekst schrijven over onderwerpen die vertrouwd of van persoonlijk belang zijn. Ik kan persoonlijke brieven schrijven waarin ik mijn ervaringen en indrukken beschrijf.

Ik kan een duidelijke, gedetailleerde tekst schrijven over een breed scala van onderwerpen die betrekking hebben op mijn interesses. Ik kan een formelere brief, opstel of verslag schrijven, informatie doorgeven of redenen aanvoeren ter ondersteuning vóór of tégen een specifiek standpunt.

(8) Wat wil je vooral verbeteren? Kruis maximaal 2 aan

ik wil mijn spreekdurf verhogen: makkelijker deelnemen aan spontane gesprekken en discussies
Ik wil leren presenteren voor de groep: zelfverzekerd en vloeiend spreken
Ik wil mijn woordenschat verruimen: me preciezer kunnen uitdrukken
ik wil mijn spelling verbeteren: regels toepassen en moeilijke woorden kunnen schrijven
Ik wil de grammatica verbeteren: regels toepassen en zinnen vormen

(9) Als je aan Academisch Nederlands denkt, wat wil je vooral trainen om goed voorbereid te zijn op een studie (in het Nederlands)?

actief naar een wetenschappelijke lezing luisteren, zodat je het meest eruit haalt
wetenschappelijke teksten gericht lezen en vakwoorden leren begrijpen
in groepjes de voor- en nadelen van iets bediscussiëren
mijn eigen mening geven en verdedigen, anderen overtuigen
een e-mail sturen naar een docent of andere medewerker van de universiteit
een paper, samenvatting of een antwoord op een open examenvraag structureren
mondeling en schriftelijk precies en helder informatie geven

(10) Wat is verder voor jou belangrijk om te verbeteren? Noteer hier wat je precies nodig hebt, wat je bijzonder lastig vindt of iets, wat je boven niet kon vinden

Bedankt dat je de tijd genomen hebt voor deze vragen.

HET NUT VAN EEN TALENBELEID IN SURINAME

USHA BALESAR, INSTITUUT VOOR DE OPLEIDING VAN LERAREN, SURINAME

••••

In deze paper wordt er een voorstel voor een talenbeleid in Suriname gedaan. Hierbij geef ik aan waarom er ordening moet komen in de meertalige situatie van Suriname en wat het doel moet zijn van een talenbeleid. Tevens is het van belang in te gaan op wat het beleid zal zijn ten aanzien van de verschillende Surinaamse talen. Zo moet er onder meer aandacht komen voor de toekomst van enkele talen in Suriname die worden bedreigd.

De maatschappelijke relevantie ligt in het feit dat de meertaligheid in Suriname zorgvuldig in kaart moet worden gebracht, dat er regelingen komen voor het gebruik en de toekomst van de talen en dat de verschillende taalgroepen baat hebben hierbij. De wereld is rijk aan talen. De verdeeldheid van talen, waarbij men elkaars taal niet verstaat kan worden overwonnen door mensen die meer dan een taal spreken en daarmee de communicatie tussen de verschillende groepen op gang houden. Ook kan een tweede taal, de omgangstaal die vrijwel iedereen spreekt naast de officiële eerste taal, ervoor zorgen dat vrijwel alle bevolkingsgroepen met elkaar kunnen communiceren. Dit geldt zeker voor Suriname, aangezien Suriname een multiculturele samenleving is.

Een talenbeleid zou een systematische, structurele wijze van reageren op de taalsituatie in een land moeten zijn. Het is belangrijk dat er ordening komt in de meertalige situatie van Suriname. Hierbij is het evident dat alle groepen binnen de Surinaamse bevolking hun oorspronkelijke, taalkundige en culturele kenmerken kunnen behouden. Volgens prof. Frans Daems (UA), die mede-inleider was op het talenevenement in ICC Gent in september 2007, zijn talen op een school op verschillende manieren aanwezig: o.a. als vak en als middel voor communicatie en onderwijs. De overkoepelende term voor het beleid dat de school voor de omgang met die talen voert, is talenbeleid. Daarbij staan de zorg om en de beheersing van het Standaardnederlands centraal. Professor Daems ziet talenbeleid als onderdeel van het algemeen beleid op school.

De feitelijke taalsituatie in Suriname is door de bijzondere geschiedenis van het land tamelijk complex. De officiële taal is de taal van de ex-kolonisator, het Nederlands. Daarnaast is er de lingua franca (het Sranantongo). Inheemse talen van de oorspronkelijke bewoners behoren tot de Arawak en Carib taalfamilies. Een andere belangrijke groep vormen de marrontalen, zoals het Saramaccaans en Ndyuka. Uiteraard spelen ook de talen van de afstammelingen van de negen-

tiende-eeuwse contractarbeiders uit Azië (het Hindoestaans, Javaans, Chinees) een belangrijke rol, en daarnaast de talen van oudere en recente migranten, waaronder het Haïtiaans-Creools, Braziliaans-Portugees, Guyanees-Engels, en de talen van recente Chinese migranten (Muysken, 2013).

Over het algemeen zijn er wereldwijd ruim 6000 talen in ruim 200 landen. De meerderheid van de bevolking is tenminste tweetalig. Het is bijvoorbeeld in Afrika moeilijk voor te stellen dat iemand eentalig zou zijn en heel veel mensen spreken daar tenminste drie talen: de taal van hun eigen groep, een breder gesproken regionale Afrikaanse taal en een Europese koloniale taal zoals het Engels of Frans. Volgens Muysken (2013) zijn er alleen in grote landen als de Verenigde Staten, Brazilie, China en Rusland eentalige sprekers. Door de globalisering verspreiden talen zich via de media en daarnaast migreren mensen meer binnen hun land, waardoor ook meertaligheid wordt gestimuleerd. In Suriname worden er verschillende talen gesproken zoals dat ook in Afrika en het Caribisch gebied het geval is. Het nut van een talenbeleid voor Suriname is dat er een functie wordt toegekend aan de verschillende talen die in Suriname worden gesproken.

Er is in Suriname betrekkelijk weinig discussie over het behoud van het Nederlands als de officiële taal van de overheid en de taal die in het onderwijs wordt gebruikt. Het herhalend onderzoek van 2020 'De staat van het Nederlands' bevestigt deze uitspraak voor Suriname ook. Het doel was om een goed gefundeerd beeld te verkrijgen van het gebruik van het Nederlands en andere talen in vier domeinen, namelijk het talengebruik in het sociaal verkeer, op sociale media, op het werk en in het hoger onderwijs. Uit het onderzoek is gebleken dat het gebruik van het Nederlands in Suriname in alle vier gebieden/domeinen de meest gebruikte taal is en bij bepaalde domeinen zelfs is toegenomen, in vergelijking met 2018. Dus het Nederlands blijft de voornaamste rol innemen in Suriname. Er zijn wel mensen die het Nederlands associëren met het koloniale verleden en die het Sranan, Sarnami of het Engels een belangrijker plaats willen geven. Toch blijft het Surinaams-Nederlands de meest gesproken taal in Suriname. Deze variant van het Nederlands wijkt qua grammatica en woordvolgorde in de zinsbouw weinig af van het Standaardnederlands.

Er wordt door opeenvolgende regeringen weinig aandacht besteed aan een algemeen talenbeleid, terwijl het voor de ordening in de meertalige situatie in Suriname van belang is dat er een gestructureerd talenbeleid wordt uitgevoerd.

Hierbij enkele zaken die de verschillende beleidsmakers hebben gerealiseerd van 2010-2015.

2010-2012: minister Sapoen zorgde voor de implementatie van de Wet van Nova uit 2007 en de benoeming van een commissie die een

taalwet en de instelling van een Taalraad moest voorbereiden. De concepten van de Taalwet en de instelling van de Taalraad werden bij de Staatsraad ingediend en wel besproken maar verder is tot nu toe er niets mee gedaan. De commissie bestond uit de volgende taaldeskundigen: Renata De Bies, Hein Eersel en Lila Gobardhan.
In 2011 werd een accreditatieraad ingesteld, die het hoger onderwijsveld conform de Wet NOVA vertegenwoordigt.
In 2013 trad Ashwin Adhin als minister aan. Hij hield zich meer bezig met onderwijsprojecten zoals:
-op alle niveaus in het onderwijs ICT als hulpmiddel inzetten;
-het oprichten van het schakelinstituut voor het Schakelinstituut Middelbaar Onderwijs (SMO). Leerlingen krijgen na voltooiing de kans te kiezen voor het IMEAO of deelname aan een toelatingsexamen vwo/havo.
Deze zaken hebben niets met taalbeleid te maken.
Er is dus een begin gemaakt met de modernisering van de Onderwijswetgeving. De Wet op het Basisonderwijs en de Wet op het Hoger Onderwijs werden voorbereid. Daarna was het een hele poos stil. Sinds 2 december 2021 is er een Nationale Taalraad geïnstalleerd. Renata De Bies is de voorzitter van dit overlegorgaan. De Taalraad is op de eerste plaats een adviesorgaan ter beschikking van het Ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur. De instelling van deze Taalraad is noodzakelijk geweest ter regulering en ordening van de meertaligheid in Suriname, en ter bescherming van de taalrechten van alle ingezetenen van het land.

Voorstel talenbeleid in Suriname
In 1876 werd de Leerplichtwet ingesteld en daarmee werd Nederlands de schooltaal. Deze opgelegde taal werd in de loop van de tijd de taal van Suriname, met een variant die nu Surinaams-Nederlands wordt genoemd. In de meertalige samenleving van Suriname is het Nederlands de eerste en enige officiële taal. Het is aan de overheid om daar een of meer officiële talen aan toe te voegen en een gestructureerd talenbeleid vast te stellen voor alle overige talen die in het land worden gebruikt. Deze talen moeten een status krijgen en indien nodig, worden beschermd.
Het ligt voor de hand om in een maatschappij als Suriname niet een prescriptief talenbeleid te schrijven, maar een faciliterend talenbeleid. Talen zijn dynamisch en volgen de maatschappij in haar ontwikkeling. Als het talenbeleid in Suriname faciliterend is, kan het gericht worden op de maatschappij die mensen kansen biedt voor werk en studie. In het talenbeleid moet er rekening gehouden worden met mensen die zich niet kunnen uitdrukken in het Nederlands. Nederlands blijft de officiële taal, maar als mensen moeite hebben iets onder woorden te brengen in die taal, zouden zij gebruik moeten kun-

nen maken van een van de hulptalen (moedertalen), naast de instructietaal (Nederlands). Dus er moet regulering komen in de meertalige situatie.
Ook kan in het voorstel voor een talenbeleid worden opgenomen dat het Engels, nu al een belangrijke taal in Suriname, in het onderwijs een prominentere rol krijgt. Zelfs kan worden overwogen het Engels als een van de officiële talen in Suriname in te voeren. Wel moet er rekening gehouden worden met het feit dat er op hoger niveau geen Engels wordt gedoceerd, er is (nu nog) geen mo-B Engels, en ook geen masteropleiding. Daarnaast moet er aandacht worden besteed aan de toenemende invloed van het Chinees en het Portugees, onder meer met het oog op de bestaande en toekomstige handelsbelangen van Suriname. Als een taal ingevoerd wordt als officiële taal, moet er eerst nagegaan worden wat de noodzaak is om die taal als officiële taal in te voeren, welke de redenen zijn om die taal in te voeren en wat de onderliggende gedachten daarvoor zijn. Om het Engels als officiële taal in te voeren, kan worden verwezen naar het globaliseringsproces, waarin het Engels een wereldtaal is. Overigens kan dit, zij het in mindere mate, ook van het Spaans worden gezegd. Het komt nu steeds meer voor dat wij ons land in verschillende delen van de wereld moeten vertegenwoordigen. Suriname maakt ook deel uit van verschillende wereld-, politieke en handelsorganisaties, zoals het Caricom.
In het voorstel van een talenbeleid in Suriname zal er rekening moeten worden gehouden met taalgemeenschappen. Hierbij wordt gedacht aan de inheemse talen in Suriname. Nederlands is de onderwijstaal in Suriname, maar aan kinderen die het Nederlands niet of onvoldoende beheersen, moeten hulpmiddelen worden aangeboden. Om de achterstand in het binnenlands onderwijs in te lopen zou er ondersteuning van hulptalen ingezet kunnen worden.
In het voorstel dienen ook de domeinen gespecificeerd te worden. Voorts dient erover gewaakt te worden dat er een adequate terminologie ontwikkeld wordt binnen die diverse domeinen. De volgende domeinen dienen opgenomen te worden in het talenbeleid:
-een talenbeleid voor justitie.
-een talenbeleid voor het onderwijs.
-een talenbeleid voor de gewone burger.
Alle taalgemeenschappen in Suriname hebben het recht de taal te kiezen waarin zij in de rechtbank aangesproken willen worden. Alle taalgemeenschappen in Suriname hebben het recht hun eigen taal te gebruiken, te handhaven en te bevorderen in alle vormen van culturele expressie. Ze hebben het recht om hun talen in een erkende positie te zien bij culturele instellingen, evenementen, culturele manifestaties en bij culturele activiteiten zoals bioscopen, musea, archieven, folklore, en bij alle andere uitingen van het culturele leven.

Ze hebben het recht hun eigen systeem van eigennamen te behouden en te gebruiken in alle gebieden en bij alle gelegenheden. Kambel e.a. (2015) geven in 'Handleiding voor lerarenopleiders in Suriname' het volgende aan: *Onderwijs dat de eigen culturele identiteit respecteert is zo belangrijk, dat het recht erop internationaal is vastgelegd. Het VN Verdrag voor de Rechten van het Kind 4 (dat door vrijwel elk land ter wereld – inclusief Suriname – is ondertekend) stelt in artikel 29: 'dat onderwijs onder andere gericht dient te zijn op het bijbrengen van respect voor de ouders van het kind; voor de eigen culturele identiteit, taal en waarden; voor de nationale waarden van het land waar het kind woont; voor het land waar het kind is geboren; en voor andere beschavingen dan de zijne of de hare.'* Het voornoemde is een van de fundamenten voor de formulering van het talenbeleid in Suriname.

Op 12 december 2003 tekenden de Nederlandse Taalunie en de Republiek Suriname in Brussel een associatieovereenkomst (Nederlandse Taalunie, 2005). Suriname trad daarmee officieel toe tot de Nederlandse Taalunie, een intergouvernementele beleidsorganisatie waarin Nederland, België (Vlaanderen) en Suriname samenwerken op het gebied van de Nederlandse taal, het taalonderwijs en de Nederlandse letteren. Alle activiteiten die de Taalunie onderneemt, worden uitgevoerd in samenwerking met de regeringen van de betrokken landen. In deze activiteiten staan de belangen van de taalgebruiker voorop. De Taalunie beijvert zich ervoor dat alle Nederlandssprekenden hun taal op een doeltreffende en creatieve manier kunnen gebruiken (R. Brandon, 2007). Het volgende citaat geeft ook de noodzaak voor de formulering van een talenbeleid in Suriname aan. Het citaat is gehaald uit het verslag van de Taalunie in Paramaribo tijdens een driedaags congres in 2005 onder de titel 'Onderwijs in en van het Nederlands in Suriname'.

"In het geval van de ontwikkeling van een taalbeleid voor Suriname in het algemeen en een schooltaalbeleid voor het onderwijs in Suriname in het bijzonder, waarin naast het Nederlands ook de moedertalen van de leerlingen en het Sranan als lingua franca een rol spelen, zijn empirische sociolinguïstische gegevens over de taalsituatie in Suriname en over de wijze waarop mensen in deze situatie van meertaligheid talig functioneren van centraal belang."

Het voorgaande is een reeks van minimumeisen die aan een talenbeleid dienen te worden gesteld. Het moge duidelijk zijn dat de implicaties hiervan enorm zijn. Het is ondoenlijk en vermoedelijk peperduur om alle teksten van wetten, regelingen, overheidspublicaties en dergelijke op korte termijn in die vele diverse talen ter beschikking te stellen. Dat hoeft overigens niets af te doen aan het recht van een burger op een vertaling in zijn eigen taal, als daarom wordt gevraagd. Hieruit vloeit voort dat er adequate vertaalopleidingen

moeten komen. Verder dient het voorstel overgangsregelingen te bevatten waarin doelen met betrekking tot de verschillende talen worden aangegeven, met een termijn waarop die doelen moeten zijn verwezenlijkt.
Vooral met betrekking tot het onderwijs moet de wet heel duidelijk zijn ten aanzien van de officiële taal van het land, de taal van het onderwijs en de rol die de overige talen in het curriculum moeten of kunnen vervullen. Zo kan eraan worden gedacht het Nederlands bij sommige taalgroepen niet als eerste, maar als tweede taal te onderwijzen. Een goede beheersing van het Nederlands is dan nog steeds het doel, maar de manier waarop het taalonderwijs wordt gegeven zou dan beter kunnen aansluiten bij de voorkennis van de kinderen en jongeren.
Niet het doel, maar de methode zou dan veranderen.
Het is zowel voor de samenleving als voor Suriname van groot belang dat er een faciliterend talenbeleid wordt ingevoerd. Het beleid moet toekomstbestendig zijn. Zo moeten de moedertalen worden beschermd en nieuw beleid moet worden geformuleerd ten aanzien van talen die nu nog op bescheiden schaal worden gebruikt, maar die in de toekomst van groter belang zullen worden. Daarbij kan aan Chinees, Portugees en Spaans worden gedacht.

Geraadpleegde literatuur

Charter on language policy and language rights in the Creole-speaking Caribbean. Jamaica: Kingston, 2011.

Hendrickx, Els et al. 2010. *Liever meer of juist minder? Over normen en variatie in taal*. Academia Press.

Kambel, Ellen-Rose (2015). Omgaan met diversiteit. Paramaribo

Kroon, Sjaak & Kutlay Yağmur. Taalbeleidsonderzoek en taalbeleidsontwikkeling voor het onderwijs in Suriname. *OSO* 32 (2013): 20-35

Muysken, Pieter. Meertaligheid in het Caribisch gebied en Suriname. *OSO* 32 (2013): 9-19

The Asmara declaration on African languages and literatures. Article copyright Cultural Survival, Inc, 2001.

Universal declaration of linguistics of rights. Barcelona, 1996.

Geraadpleegde websites:

http://www.dbnl.org/tekst/_han001200701_01/_han001200701_01_0038.phphttp://www.dbnl.org/tekst/koef001tale01_01/

Van taalbeleid naar talenbeleid - PDF Gratis download (docplayer.nl)

Nationale Taalraad voor Suriname geïnstalleerd door minister | Suriname Nieuws Centrale

HET SARNAMI ALS HULPTAAL IN DE ONDERBOUW VAN HET NEDERLANDSTALIG BASISONDERWIJS IN SURINAME. Kansen die onbenut blijvenn

SITA DOERGA MISIER-PATADIEN, ANTON DE KOM UNIVERSITEIT VAN SURINAME

••••

Geschieden van de Hindostaanse taal

Vanaf 1890 werd er onderwijs gegeven in de "Hindostansche talen" aan de *koeliekinderen*[17] om twee redenen: het koloniaal bestuur ging ervan uit dat het van verstandige politiek getuigde als getracht zou worden deze bevolkingsgroep voorgoed in de kolonie Suriname te houden door een toestand te creëren waarbij de situatie voldeed aan hun wensen en behoeften (onderwijs in hun taal behoorde daartoe). Bovendien had de overheid een morele verplichting hiertoe, omdat de immigranten gehaald waren naar de kolonie ten voordele van de economie daarvan. In 1906 werden de koeliescholen gesloten en werden er "onderwijzers van bijstand" ingezet die een schakel moesten vormen tussen de kinderen en het onderwijs in het Nederlands. Het Nederlands werd sinds 1876 aangenomen als de onderwijstaal, omdat in dat jaar de leerplicht voor alle kinderen werd ingevoerd. Dit is de historische achtergrond van de Hindostaanse taal in het onderwijs.

De huidige situatie

Anno 2021 is het Sarnami de Hindostaanse taal die gesproken wordt door ongeveer 150.000 sprekers ervan. Het Nederlands is voor een belangrijk deel van deze groep de tweede taal (veel Hindostanen voeden hun kinderen simultaan in het Sarnami en het Nederlands op). Uit het onderzoek naar de Staat van het Nederlands (2019, 2021) blijkt wel dat steeds meer Hindostanen hun kinderen het Nederlands aanleren als eerste taal (de moedertaal). Het overgrote deel van de Sarnamisprekers spreekt in huiselijke en andere informele domeinen het Sarnami. De invloed van dit gegeven op de schooltaal en schoolprestaties is niet altijd rooskleurig te noemen. Het gebruik van moedertalen op school wordt nog altijd gestigmatiseerd, terwijl het Sarnami een deel is van de cultuur, de opvoeding en de identiteit van het Hindostaanse kind. Volgens UNESCO kan het behoud van moedertalen onder andere leiden tot meer begrip voor onderlinge verschillen. Het talige roer moet omgegooid worden, willen we het onderwijs in het Nederlands een betere kans van slagen geven. Dit noopt tot accommodatie van het Sarnami in het onderwijs op een didactisch en pedagogische verantwoorde wijze.

---

[17] Kinderen van de Hindostaanse immigranten

Suriname heeft een meertalig karakter, hetgeen betekent dat er naast de officiële voertaal ook andere talen gesproken worden. Dit gegeven staat aan de basis voor het feit dat het Surinaamse onderwijs van oudsher worstelt met taalproblemen. Deze problemen worden versterkt door verouderde en niet bij de context passende leermiddelen, accommodaties die niet voldoen, geen begeleiding en ondersteuning voor leerkrachten en weinig aandacht voor beleid, vernieuwing en verbetering. Het Nederlands is sinds de koloniale tijd de enige onderwijstaal vanaf de kleuterschool tot het universitair onderwijs. Hier moet er wel een kleine notitie gemaakt worden voor het Engels in het onderwijs dat zich nu ook opdringt. Een enorm aantal leerlingen kampt met leerproblemen vanwege een achterstand in de schooltaal, dus het Nederlands. Grote groepen kinderen groeien op in een gezin of in gezinssituaties waar soms één of meer dan één taal wordt gesproken (geen van die talen is het Nederlands) en ze gebruiken dagelijks verscheidene talen en taalvariëteiten in hun omgang met anderen.
Sarnami – vroeger ook wel het *Sarnami Hindustani* of het *Hindoestaans* genoemd – is de dagelijkse omgangstaal van een heel groot deel van de Hindostaanse bevolkingsgroep van Suriname. De meerderheid van de leerlingen met Sarnami als thuistaal woont in Wanica, op enige afstand gevolgd door Paramaribo en Nickerie. Volgens Gajadin et al. (2020) bestaat de bevolking van de westelijke polders in het district Nickerie voornamelijk uit Surinamers van Hindoestaanse afkomst die het Sarnami als thuistaal hebben. De 'taalbagage' van veel kinderen is hierdoor gevarieerd (Nederlands, Hindi, Sranan en het Sarnami). Met de komst van het Engels als belangrijke taal in de media is het taalrepertoire nog meer uitgebreid.
Doordat het Nederlands leidt tot schoolsucces en daarmee gepaard gaand maatschappelijk succes, wordt het steeds belangrijker dat leerlingen kennis van het Nederlands hebben. Het Nederlands (Surinaams–Nederlands) is behalve de instructietaal in het onderwijs ook de hefboom voor maatschappelijke integratie en werk in Paramaribo. De meertalige werkelijkheid van de samenleving heeft feitelijk geen plaats in het onderwijs. Is het mogelijk dat scholen rekening houden met de meertalige bagage die aanwezig is onder de leerlingen? Kunnen leerkrachten en scholen, kortom het onderwijs de veelvoudige 'taalbagage' die kinderen met zich meebrengen, benutten in het onderwijsleerproces? Deze prangende vragen kunnen helaas niet naar voldoening beantwoord worden. Scholen kunnen echter wel bewust kiezen voor het toelaten van het gebruik van verschillende instructietalen in het onderwijs. Een school kan de meertalige bagage van kinderen ook gebruiken om hen te ondersteunen in hun leerproces en inhaken op aanwezige voorkennis en achtergronden van leerlingen om hen beter te leren kennen. Dit zijn een aantal van de mogelijke taalbeleidskeuzes die een school kan maken met betrekking

tot het omgaan met taaldiversiteit op school. De voordelen van dergelijke taalbeleidskeuzes zijn van invloed op de leerprestaties van leerlingen in de aanvangsklassen van de basisschool. De leerkrachten op de verschillende basisscholen in Suriname bieden middels een bepaald didactisch model (vooralsnog veel docentgestuurd) onderwijs in het Nederlands als instructietaal aan. Ook in de aanvangsklassen van het basisonderwijs wordt het Nederlands als instructietaal gehanteerd.
Het belang van een instructietaal is, dat de gegeven instructies duidelijk, verstaanbaar en uitvoerbaar moeten zijn voor degene die de instructies dient uit te voeren. Hier is het al duidelijk dat er een belemmering zal optreden, daar er eerder is gesteld dat de talige bagage van de leerlingen veelzijdig is. Immers wanneer één van de componenten ontbreekt, onvoldoende ontwikkeld is of onvoldoende beheerst wordt, zal de instructie niet goed begrepen worden, waardoor de uitvoering van de instructie niet het gewenste resultaat zal hebben.
Veel tweetalige of anderstalige kinderen leren eerst van huis uit een andere taal en verwerven het Nederlands als tweede of derde taal wanneer ze de school voor het eerst bezoeken. Anderstalige kinderen moeten het Nederlands zo snel mogelijk verwerven, eigenlijk sneller dan kinderen die het Nederlands als moedertaal leren. Ze hebben immers minder tijd voor het verwerven van een behoorlijke Nederlandse taalvaardigheid. In het reguliere onderwijs is de verwachting dat kinderen van huis uit een bepaald niveau van de Nederlandse taalvaardigheid bereiken. Dit niveau is het uitgangspunt voor de taal die bij de uitleg en de opdrachten wordt gebruikt. Het is opmerkelijk dat het taalmilieu van anderstalige kinderen invloed heeft op hun leerprestatie. Aangezien de mens denkt met behulp van een bepaalde taal, zal het kind dat een bepaalde taal niet beheerst, moeilijk in die taal kunnen denken, conceptualiseren, analyseren, ontwerpen en creëren met als logisch gevolg slechte schoolprestaties. Voor kinderen die thuis een andere taal/talen spreken dan de schooltaal, betekent dit dat ze op school de instructietaal zullen leren, waardoor het leerproces voor deze kinderen moeizamer kan verlopen dan bij kinderen, die de instructietaal wel als moedertaal hebben.
Als de Surinaamse overheid uit zou gaan van meertaligheid als recht, dan zou dat betekenen dat alle door de inwoners van het land gesproken talen, ook in het onderwijs een rol zouden moeten krijgen (als instructietaal, in het curriculum). Dan zal er in het onderwijs niet alleen aandacht zijn voor mogelijke problemen van sprekers van de niet dominante taal of voor de rijkdom van meertaligheid, maar zal primair worden gepleit voor het gebruik van de etnische groepstalen als voertaal en instructietaal, eventueel in een twee- of meertalig model waarin ook de dominante taal als instructietaal een rol speelt. Welk perspectief of welke combinatie van perspectieven in concrete

situaties van meertaligheid gekozen wordt, hangt uiteindelijk af van de ideologische positie die een overheid ten aanzien van talige en meer algemeen culturele diversiteit inneemt. Vanuit het perspectief van 'meertaligheid als probleem' wordt veelal taalbeleid geformuleerd dat gericht is op het voorkomen of terugdringen van onderwijsachterstanden van leerlingen die geacht worden samen te hangen met de situatie van maatschappelijke meertaligheid waarin de leerlingen opgroeien. Deze situatie leidt ertoe dat we te maken hebben met leerlingen die, als ze voor het eerst op school komen, niet per definitie de schooltaal in voldoende mate beheersen. De variatie in dit opzicht is groot: er zijn leerlingen die thuis (bijna) alleen de etnische groepstaal verwerven en voor wie de schooltaal een op school te leren tweede of vreemde taal is. Daarnaast zijn er leerlingen die naast de schooltaal ook de etnische groepstaal beheersen en ten slotte zijn er leerlingen die alleen de schooltaal beheersen. Het gaat hier overigens niet om drie absoluut van elkaar te onderscheiden groepen op basis van de beheersing van de etnische groepstaal en/of schooltaal. Zowel binnen als tussen die groepen kan namelijk een grote mate van variatie bestaan in de beheersing van groepstalen en schooltaal. Met name voor de twee eerste groepen kan de confrontatie met een onderwijscurriculum waarin in principe exclusief gebruik wordt gemaakt van de dominante taal of schooltaal die zij niet of maar beperkt beheersen, leiden tot slechte onderwijsresultaten, gering schoolsucces en slechte beroepsperspectieven. Deze constatering kan vervolgens aanleiding zijn om in het onderwijs speciale maatregelen te treffen om de taalvaardigheid in de schooltaal te verbeteren en daarmee de kansen op een succesvolle schoolloopbaan en maatschappelijke loopbaan van de leerlingen te vergroten. Over de wijze waarop dit moet worden aangepakt, is hiermee natuurlijk nog geen uitspraak gedaan. Dat hangt mede af van de manier waarop tegen de etnische groepstalen die in het geding zijn wordt aangekeken.

Wordt bij de formulering van een taalbeleid 'meertaligheid als kapitaal' als uitgangspunt gekozen, dan staan niet zo zeer de echte of vermeende door hun taalachtergrond veroorzaakte achterstanden van de leerlingen in het onderwijs centraal, maar wordt juist de nadruk gevestigd op de talige en culturele rijkdom die deze meertalige leerlingen bezitten. Hun meertaligheid wordt dan in het onderwijs aangegrepen om er speciale lesprojecten over te organiseren waarin bijvoorbeeld via taalbeschouwelijke activiteiten de rijkdom en waarde van de betreffende talen voor het voetlicht worden gebracht. Meertaligheid wordt in dit perspectief gezien als een rijke bron voor taalactiviteiten in het onderwijs waarin, anders dan bij de eerste benadering, geen sprake is van een therapeutisch perspectief, maar waarin veeleer van de positieve kanten van meertaligheid wordt uitgegaan. In deze benadering kan de etnische groepstaal ook een rol

spelen in het onderwijs als vak en/of als instructietaal naast de schooltaal.
Sarnami is de taal van Hindostaanse Surinamers. Het Sarnami is na het Nederlands en het Sranantongo de belangrijkste taal in Suriname, en naar schatting de thuistaal van 22 procent van de 485.000 inwoners van Suriname. Het Sarnami heeft zeker nog een aanzienlijke 'linguïstische vitaliteit'. Dit ondanks het feit dat het Sarnami zich in een meervoudige diglossie-verhouding bevindt ten opzichte van het Nederlands als de officiële taal en onderwijstaal van Suriname, en in de informele sfeer, vooral in Paramaribo en omgeving, concurrentie van het Sranan ondervindt. Direct buiten de conglomeratie Paramaribo zijn er al gemeenschappen te vinden waarin Sarnami veruit de dominante taal is (Charry, Koefoed & Muysken. 1983)

Case study in Nickerie
Het onderzoek dat verricht is op de Openbare School Kisoensingh in de Clarapolder in het district Nickerie door de mo B-studenten Garib Nityam, Aroena Gajadin en Diana Karijoredjo geeft een goede aanzet voor het toepassen van het Sarnami als hulptaal. De onderzoekers hebben gewerkt in de aanvangsklassen leerjaar 1 tot en met leerjaar 3 (kleuterklas A tot en met klas 1). Er zijn vraaggesprekken gevoerd met ouders, leerkrachten en de schoolleider om informatie te verzamelen over de taalbeheersing van de leerlingen en de werkwijze die deze school hanteert om leerlingen te instrueren in hun moedertaal indien dat noodzakelijk is. Participatie van ouders (zowel actief als passief) is ook een manier om bewustwording te creëren: 1. Waarom werken de kinderen niet zoals gewenst? 2. Wat kan er hiertegen gedaan worden? De onderzoekers zijn nagegaan of de methode van lesgeven door gebruikmaking van twee instructietalen bevorderlijk is voor de leerlingen om de instructie goed te begrijpen en in het verlengde hiervan de leerprestaties te verbeteren. Een bijkomend voordeel is dat de kennis van de eerste taal gebruikt kan worden bij de verwerving van de tweede taal, zelfs als de twee talen taalkundig gezien helemaal niet op elkaar lijken. Het model van de ijsberg van Jim Cummins (1981) maakt duidelijk, dat de feitelijk gesproken taal of talen van de mens (zichtbaar en hoorbaar boven het wateroppervlak) gebaseerd zijn op het taalrepertoire van de spreker. Dus afhankelijk van de talige omgeving en de externe input ontwikkelt het kind een bepaalde taal of meerdere talen en leert die te gebruiken in diverse functies.

Hoe kan het Sarnami leiden tot succes?
Het Sarnami kan systematisch als instructietaal gebruikt worden ter facilitering van het onderwijsleerproces. Deze tweede instructietaal zal dienstig zijn als communicatiemiddel. Voor de uitbreiding van de

woordenschat kan in de aanvangsklassen het Sarnami als ondersteuning dienen om leerlingen te instrueren. Uiteraard kan niet de hele les in het Sarnami verzorgd worden. Het fenomeen codewisseling tussen het Nederlands en het Sarnami zal hierbij wel veelvuldig plaatsvinden. Bij een verhaalvertelling kan de leerkracht de kernwoorden eerst in het Sarnami uitleggen, waarna de uitleg in het Nederlands wordt vertaald. Daarnaast is het van belang dat deze meertalige leerlingen de mogelijkheid krijgen om zich verbaal te uiten in het Sarnami ter bevordering van het communicatieproces in de klas. Vooral bij het onderdeel 'beeldgesprek' is dit toepasbaar. Vervolgens vertaalt de leerkracht hetgeen door de leerling(en) in het Sarnami is uitgelegd, in het Nederlands. Bij het toepassen van translanguaging in het onderwijs is het wel essentieel dat de leerkracht beide instructietalen goed beheerst. Een tweetalig model kan alleen toegepast worden in een talig homogene klas waarin de leerlingen naast het Nederlands nog één andere gedeelde taal hebben (Kroon Sjaak & Yagmur, 2012; 2013).
Op basis van de onderzoeksresultaten, waarbij zowel de proces- als productevaluatie een positief effect aantonen voor wat betreft de implementatie van een tweede instructietaal, kan aangegeven worden dat het meer de noodzaak is, dan een keuze om een tweede instructietaal in de aanvangsklassen van het basisonderwijs in de westelijke polders van Nickerie te implementeren.
Het gebruik van de moedertaal in combinatie met de instructietaal heeft voordelen. Meertalige leerlingen hebben in het algemeen een grotere cognitieve flexibiliteit. Omdat zij de keus hebben tussen meerdere talen, kunnen zij bijvoorbeeld beter en sneller problemen oplossen. Meertalige leerlingen hebben ook grotere metacognitieve vaardigheden: zij kunnen beter gebruik maken van de context om de betekenis van een woord te begrijpen en zij zijn zich ook erg bewust van verschillende kenmerken van een taal. Vanuit het leerperspectief van de leerling moet gekeken worden naar activiteiten en werkwijzen die aansluiten bij de meertalige middelen van niet-Nederlandstalige leerlingen. Op die manier zullen de intellectuele capaciteiten van de leerling gestimuleerd worden, en tegelijk zal het gevoel van eigenwaarde van de leerlingen vergroot worden. Verder kunnen kinderen wel meertalig zijn in de klas bij spelvormen. Meertaligheid kan functioneel zijn bij het gebruikmaken van anderstalige literatuur, muziek, maar ook bij een lesje spreekwoorden of woordenschatontwikkeling.
Concluderend kan er gesteld worden dat er voor de ontwikkeling van een positieve taalattitude ten opzichte van het Nederlands als officiele instructietaal naar alle andere talen toe die op de basisscholen in Suriname vertegenwoordigd zijn, de overheid alle aanwezige talen op de basisscholen dient te erkennen en te waarderen. Hierdoor zal de overheid nu meer dan ooit op een professionele en systematische

manier een tweede instructietaal in het onderwijs moeten inzetten ter bevordering van de leerresultaten van de leerlingen in de aanvangsklassen. Verder zal er een positief beeld op de eigen sociaal-culturele achtergrond en op die van anderen gecreëerd worden wat vervolgens een positieve invloed kan hebben op het welbevinden van alle leerlingen.

Verwijzingen

Algemeen Secretariaat (2019). Staat van het Nederlands - Over de taalkeuzes van Surinamers in het dage-lijks leven en meer over die van Nederlanders en Vlamingen. Den Haag: Nederlandse Taalunie.Appel, René & Muysken, Pieter (1987) Language contact and bilingualism. London and Baltimore, MD: Ed-ward Arnold.

Algemeen Secretariaat (2021). Staat van het Nederlands - Publieksrapport 2021. Over de verschuivende taalkeuzes van Surinamers, Vlamingen en Nederlanders in het dagelijks leven.

Charry, Eddy, Koefoed, Geert, Muysken, Pieter & Coutinho D. (1983). De talen van suriname: achtergronden en ont-wikkelingen. Dick Coutinho. (https://www.dbnl.org/tekst/koef001tale01_01/koef001tale01_01_0012.php).

Cummins, J. (1981). The Role of Primary Language Development in Promoting Educational Success for Lan-guage Minority Students. In California State Department of Education (Ed.), Schooling and Language Minority Students: A Theoretical Rationale (pp. 3-49). Los Angeles, CA: California State University.

Gajadin A., Garib N. & Karioredjo D (2020). Een tweede instructietaal in het basisonderwijs. Nickerie: Instituut voor de Opleiding van Leraren (ongepubliceerde paper)

Gobardhan-Rambocus, Lila (2001). Onderwijs als sleutel tot maatschappelijke vooruitgang; Een taal- en on-derwijs-geschiedenis van Suriname, 1651-1975. Zutphen. https://www.academia.edu/35221258/Lila_Gobardhan_Rambocus_Onderwijs_als_sleutel_tot_maatschappelij-ke_vooruitgang_Een_taal_en_onderwijsgeschiedenis_van_Suriname_1651_1975_Zutphen_2001

Kroon, S., & Yağmur, K. (2012). Meertaligheid in het onderwijs in Suriname; Een onderzoek naar praktijken, ervaringen en opvattingen van leerlingen en leerkrachten als basis voor de ontwikkeling van een taalbeleid voor het onderwijs in Suriname. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

Kroon, Sjaak & Kutlay Yağmur (2013). Taalbeleidsonderzoek en taalbeleidsontwikkeling voor het onderwijs in Suriname. Paramaribo: OSO.

••••

Van links naar rechts: Lieve de Wachter (KU Leuven), Widya Matawlie en Suzanne Pelgrim, (Universiteit van Suriname) tijdens hun presentatie in de aula. Jordi Heeren (KU Leuven) kon niet aanwezig zijn.

Deelnemers uit Suriname bij het kunstwerk van Capricorne voor de aula op de patio van de UoC, van links naar rechts: Widya Matawlie, Suzanne Pelgrim, Usha Balesar, Hilde Neus en Sita Doerga Misier

TWEETALIG ONDERWIJS (TTO), MEERTALIGHEID EN NEDERLANDS ALS VREEMDE TAAL (NVT) IN DE CARIBISCHE CONTEXT

MARJAN DE VISSER-LEMSTRA, UNIVERSITY OF ARUBA EN TAALUNIE

••••

Het concept tto

Wereldwijd bestaan er allerlei varianten van tto, tweetalig onderwijs, bilingual education; denk aan China, Hongkong, Japan, Canada, België en het Midden-Oosten. Ook in Nederland bestaat dit onderwijsconcept al sinds het eind van de jaren tachtig van de vorige eeuw en het wordt als de meest succesvolle onderwijsvernieuwing van de laatste 30 jaar beschouwd. Het succes van tto in Nederland is mede te danken aan het feit dat deze vernieuwing niet van bovenaf werd ingevoerd, maar juist vanuit de scholen zelf kwam.

Tto, tweetalig onderwijs, de naam zegt het al, is onderwijs in twee talen. Taalvaardigheid is dan ook een belangrijk speerpunt van tto. Functioneel taalgebruik van de vreemde taal staat centraal. Belangrijk instrument voor de taalverwerving is de didactiek, CLIL, Content and Language Integrated Learning. De taalverwerving vindt dan ook niet alleen in de taallessen plaats maar ook in het vak. De CLIL-didactiek is essentieel omdat taal en inhoud samengebracht worden op een manier dat ze elkaar versterken. Leerlingen worden bewust gevolgd zowel op inhoudsaspecten als op taalaspecten.

Tto omvat in Nederland echter veel meer dan onderwijs in twee talen. Naast taalvaardigheid zijn er nog twee pijlers geformuleerd waarop tto is gestoeld: wereldburgerschap en persoonsontwikkeling. Door alle drie aspecten altijd mee te nemen in het onderwijs, groeit de leerling: niet alleen in taalvaardigheid naar een hoog niveau, maar ook tot een ‘global citizen’, een kritische wereldburger die taalvaardig is, kan reflecteren, onderzoekend, creatief en weerbaar is en eigenaarschap voelt over het eigen leerproces. (Voor de exacte invulling van de drie pijlers zie Nuffic 2.0).

Tto in het Caribisch gebied

Omdat geen enkele tto-school gelijk is en de drie pijlers, taalvaardigheid, wereldburgerschap en persoonsontwikkeling universeel zijn, bieden deze pijlers ook voor Caribische scholen handvatten, verdieping en ruimte om het onderwijs anders gestalte te geven.
Drie scholen voor voortgezet onderwijs op Curaçao en een school voor voortgezet onderwijs op Aruba hebben tweetalig onderwijs (tto) ingevoerd. Twee van de scholen op Curaçao gebruiken Engels en Nederlands als instructietalen, evenals de school op Aruba. De andere

school op Curaçao heeft als instructietalen Papiamentu en Engels (overigens binnen het Caribisch schoolsysteem CXC, Caribbean Examinations Council). Alle scholen werken met de drie pijlers naar de standaard van Nuffic: taalvaardigheid, wereldburgerschap en persoonsontwikkeling. Deze pijlers zijn nauw met elkaar verbonden en maken een school meer dan alleen de plek waar je komt om lessen te volgen voor je diploma. Vanzelfsprekend kan de Nederlandse standaard niet een op een overgenomen worden in het Caribisch gebied. Dat geldt met name voor de pijler 'taalvaardigheid'. De Nederlandse situatie gaat uit van moedertaalonderwijs (Nederlands) en een tweede instructietaal, een vreemde taal, meestal Engels.
In de context van het Caribisch gebied zou echter meertaligheid het uitgangspunt dienen te zijn en zou vanuit dit perspectief gekeken kunnen worden naar het versterken en waarderen van talen in het onderwijs in combinatie met de andere twee pijlers, wereldburgerschap en persoonsontwikkeling.
Meertaligheid is een unique selling point, deze onderscheidende eigenschap, in het Caribisch gebied, en deze rijkdom kan meer tot bloei komen als er aandacht is voor de aanpak van talenonderwijs, niet alleen bij de talen, maar ook bij de vakken. De CLIL-didactiek is het vliegwiel om taalontwikkeling en vakontwikkeling bij de leerlingen te bevorderen. Elke taal kan namelijk een vreemde taal zijn voor de leerlingen; dat kan bij zowel de talen als de vakken het geval zijn. In het Caribisch gebied is daarom elke vakdocent ook een taaldocent.
In de Caribische tto-scholen wordt dan ook gewerkt aan de uitwerking van meertaligheid en mogelijke andere interventies die onder de drie pijlers vallen die de leerling vaardig maakt om de wereld in te gaan. Zo geven de scholen in het Caribisch gebied hun eigen kleur aan de pijlers en zo werken ze aan een Caribische kwaliteitstandaard tto, die mto (meertalig onderwijs) genoemd kan worden

Nederlands als vreemde taal (NVT)
Als elke taal een vreemde taal kan zijn in het onderwijs in het Caribisch gebied, geldt dat ook voor het Nederlands. Met de waardering voor elke taal en de diversiteit van moedertalen in de klas is een vreemde-taalbenadering voor elke taal, inclusief het Nederlands (NVT) dan ook een logische keuze. Het merendeel van de leerlingen in het Caribisch gebied heeft niet Nederlands als moedertaal, maar veel leerlingen krijgen wel les in het Nederlands. Met de diversiteit in achtergronden van zowel leerlingen als docenten, kan elke taal een vreemde taal zijn waarbij elke taal een eigen rol heeft. Tijd om Nederlands, net als alle andere talen in de regio te zien als een van de vreemde talen met de eigen specifieke rol.
Tto biedt daarvoor mogelijkheden met de specifieke aandacht voor taalvaardigheid en in de didactiek, die zowel taalontwikkeling als

vakontwikkeling bevordert. Lessen in het Engels zijn voor leerlingen een verrijking, lessen Nederlands kunnen dat ook zijn, mits met de juiste aanpak.
Door respect te hebben voor iedere taal kan samengewerkt worden aan meertalige inclusiviteit, waarbij iedere taal een eigen rol heeft en competitie tussen de talen verdwijnt.

Tot slot
Het concept tto/mto biedt scholen in het Caribisch gebied een onderwijsvorm die innovatie in het onderwijs kan bevorderen door te werken aan taalvaardigheid in een meertalige context. De studenten worden opgeleid tot eigentijdse 'global citizens' en, niet gehinderd door taal, kansen krijgen aangeboden om zelf te keuzes te maken in hun vervolgopleidingen.

Verwijzingen
Nuffic 2.0, Nuffic TTO (2019) Kwaliteitsstandaard tweetalig onderwijs 2.0.
https://www.nuffic.nl/publicaties/kwaliteitsstandaard-tweetalig-onderwijs-20

••••

••••

Over Literatuur

....

CARIBISCHE EN SURINAAMSE LITERATUUR OP LITERATUURGESCHIEDENIS.ORG

MARTIJN NICOLAAS, NEDERLANDSE TAALUNIE

••••

Literatuurgeschiedenis.org is een educatieve website over de Nederlandstalige literatuurgeschiedenis, een project van de Koninklijke Bibliotheek, nationale bibliotheek van Nederland (KB) en de Taalunie in samenwerking met een brede groep letterkundige neerlandici uit het taalgebied, die garant staan voor de teksten op de website. De Taalunie en de KB hebben de ambitie om op die website de Caribisch-Nederlandstalige literatuur meer aandacht te geven vanuit het belang dat zij zien voor aandacht voor de Nederlandstalige literatuurgeschiedenis en het brede, diverse karakter ervan.

Doelstelling website

Literatuurgeschiedenis.org biedt kennis, verdieping en inspiratie over de Nederlandstalige literatuurgeschiedenis voor leraren en leerlingen in het voortgezet onderwijs in het taalgebied, en voor studenten Nederlands binnen en buiten het taalgebied.De afgelopen jaren is er zeker in Nederland en Vlaanderen discussie over (de inhoud van) het schoolvak Nederlands: er is een te grote nadruk op vaardigheden komen te liggen en de leesmotivatie van leerlingen gaat achteruit. Het ontbreekt vaak nogal aan taalkundige en letterkundige inhoud waardoor er weinig aansluiting is met de academische neerlandistiek. Het literatuuronderwijs binnen het schoolvak Nederlands bezit weinig vakdidactische inhoud en men ziet een soort 'handelingsverlegenheid' bij leraren en dat geldt zeker voor het onderdeel literatuurgeschiedenis. Het lukt niet altijd goed om het belang ervan te formuleren: waarom zouden leerlingen literair erfgoed moeten kennen of lezen? Bestaande schoolboeken geven vaak een puur chronologisch overzicht van de literatuurgeschiedenis, dat bovendien sterk wit, mannelijk en Noord-Nederlands gericht is. Daarmee is het lastig om historische teksten aan de actualiteit te verbinden. Met de website literatuurgeschiedenis.org willen we op deze problematiek een antwoord geven en leraren Nederlands inspireren tot aantrekkelijk, eigentijds onderwijs in de literatuurgeschiedenis.

Korte geschiedenis

In de periode 2001-2009 werd 'literatuurgeschiedenis.nl' ontwikkeld door letterkundige neerlandici als educatief platform bij primaire teksten op de DBNL. Vanaf 2009 werd de website niet meer vernieuwd

en aangevuld en leed hij een stil bestaan. Hij werd echter nog wel veel bezocht: in 2019 telden we nog 40.000 bezoeken per maand en tijdens de eerste coronalockdown in het voorjaar van 2020 zagen we het bezoek met 30% groeien. Inmiddels stond de boekenreeks *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* online op de DBNL en kwam opnieuw de wens naar boven om die educatief meer te ontsluiten. De KB en de Taalunie hebben de handen toen ineengeslagen om literatuurgeschiedenis.nl te vernieuwen en op te schonen: we hebben de website van een compleet nieuwe vormgeving en Content Management Systeem voorzien en deden een gebruikersonderzoek onder leerlingen en leraren Nederlands.

Inhoud en opbouw

Literatuurgeschiedenis.org is een naslagwerk over de Nederlandstalige literatuurgeschiedenis van de middeleeuwen tot nu, de chronologische lijn op de homepagina is de ingang naar zeven tijdvakken, elke eeuw is een tijdvak. De website heeft een wetenschappelijke basis: de teksten zijn geschreven door letterkundige neerlandici en we werken met inhoudelijke redactiegroepen rond tijdvakken en onderwerpen en hebben een adviescommissie die bestaat uit leraren Nederlands, vakdidactici en letterkundige neerlandici. De website is een educatieve ingang naar de boekenreeks *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* en bevat op iedere pagina verwijzingen naar secundaire literatuur op DBNL en andere educatieve websites over literatuur. Elk tijdvak op de website kent eenzelfde indeling: pagina's over letterkundige onderwerpen (bijvoorbeeld: boekdrukkunst, ridderliteratuur, zeventiende-eeuwse reisverhalen, emancipatie, slavernij, de beweging van tachtig, de Belgische opstand, de Tweede Wereldoorlog), pagina's over schrijvers en pagina's over literaire werken ('teksten'). Daarnaast zijn er pagina's over stromingen en thema's. Deze thema's geven een diachrone doorsnede van de website op thema's als 'liefde en erotiek', 'ziekte en dood', 'oorlog en verzet', 'gender en identiteit'. Ook bevatten een flink aantal pagina's opdrachten voor leerlingen en kun je didactische modules, filmpjes en podcasts bekijken of beluisteren.

Aandacht voor literatuur uit alle delen van het taalgebied

De ambitie is om op literatuurgeschiedenis.org de Nederlandstalige literatuur uit alle delen van het taalgebied aandacht te geven: uit Aruba, Bonaire, Curaçao, Nederland, Vlaanderen, Suriname, Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten. We hebben die ambitie om leraren en leerlingen in Nederland en Vlaanderen een diverser beeld van de Nederlandstalige literatuur voor te schotelen én om de website ook

relevant te maken voor het (hoger) onderwijs in Suriname en op de eilanden in het Caribisch gebied. In eerste instantie hebben we hiervoor advies ingewonnen van prof. dr. Michiel van Kempen en prof. dr. Wim Rutgers maar we betrekken ook andere neerlandici van de eilanden en uit Suriname, die we vragen teksten te schrijven. We hebben een notitie gemaakt met uitgangspunten en voorstellen voor nieuwe pagina's die het 'beleid' uitzet voor de komende jaren. Die notitie heeft als doelstelling/missie: de Caribische en Surinaamse literatuur krijgen een volwaardige plek op literatuurgeschiedenis.org.

Visie Surinaamse en Caribische literatuur

Nederlandstalige literatuur is die literatuur die in het Nederlands geschreven werd en wordt in Nederland, België, Suriname, Indonesië en op de eilanden in het Caribisch gebied. Nederlands-Caribisch werk wordt door de auteurs – al dan niet in Nederland woonachtig of op de eilanden - (vaak) gericht op een dubbelpubliek van lokale en Europese lezers. Dit werk wordt overwegend gepubliceerd bij Nederlandse uitgevers en wordt gerecenseerd in Nederlandse bladen door Nederlandse critici en het is in Nederlandse boekhandels verkrijgbaar. Kortom in weliswaar beperkte mate, circuleert Nederlands-Caribische literatuur ook in het Nederlandse (en Vlaamse) literaire landschap. De Nederlands-Caribische literatuur is onderdeel van zowel het Caribische als 'niche' in het Nederlands/Vlaamse landschap. En ze speelt een rol in de context zoals in de wetenschappelijke reeks *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* bedoeld. Daarom verdient Nederlands-Caribische literatuur deel uit de maken van een educatieve website als Literatuurgeschiedenis.org.

Uitgangspunten en overwegingen

In eerste instantie vetrekken we vanuit *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945- 2005* van Hugo Brems, waarin redelijk wat aandacht besteed wordt aan Surinaamse en Caribische literatuur maar tegelijkertijd is dat ook wat te beperkt. We willen toch meer context geven, bijvoorbeeld door op literatuurgeschiedenis.org ook de taalsituatie op de eilanden en in Suriname te behandelen. Daarbij denken we dat het goed is ons niet alleen te richten op gecanoniseerde auteurs als Frank Martinus Arion, Astrid Roemer, Albert Helman of Cola Debrot maar ook aansluiting te zoeken bij auteurs van nu, zoals Radna Fabius en Raoul de Jong, wat de aantrekkelijkheid voor een jonger publiek groter maakt.
Ook nemen we de bekendheid van Caribisch en Surinaamse auteurs in Nederland/Vlaanderen mee terwijl we zeker ook aandacht willen schenken aan nog onbekende auteurs in de lage landen.

Caribische literatuur op literatuurgeschiedenis.org – december 2021

Bij de presentatie op CARAN bevatte de website de volgende pagina's/lemma's over Surinaamse en Caribische literatuur:
onderwerpen: 'Nederlandstalige literatuur van de ABC-eilanden', 'Een nieuwe generatie Nederlands-Caraïbische schrijvers: 2010-2020';
schrijvers: Edgar Cairo, Astrid Roemer, Bea Vianen;
teksten: *De stille plantage* (Helman), *Wij slaven van Suriname* (De Kom), *Dubbelspel* (Arion), *Was getekend* (Roemer).
Inmiddels zijn er al heel wat meer pagina's toegevoegd met hulp van Cynthia Abrahams, Eric de Brabander, Jerry Dewnarain, Jeroen Heuvel, Klaas de Groot, Michiel van Kempen, Ismene Krishnadath en Wim Rutgers (zie daarvoor de overkoepelende pagina op Literatuurgeschiedenis.org).

Verwijzingen

https://www.literatuurgeschiedenis.org/themas/thema-surinaamse-en-caribische-literatuur

●●●●

●●●●

NA CAMINDA – AINDA NA CAMINDA, OP WEG – NOG STEEDS OP WEG. ERFGOEDSTUDIE ALS NIEUWE DYNAMIEK

WIM RUTGERS, UNIVERSITY OF CURAÇAO

••••

Na caminda, ainda na caminda, luidde ook de titel van het eerste en laatste hoofdstuk van mijn Utrechtse proefschrift – begin jaren negentig – *Schrijven is zilver, spreken is goud; Oratuur, auratuur en literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba* (1994). Onderzoek is immers nooit af, maar altijd onderweg. Nieuwe vragen roepen nieuwe antwoorden op. Mijn dissertatie was een institutionele geschiedenis van de literatuur van wat toen nog de Antillen was en Aruba – een historische beschrijving van het literaire landschap – dus niet alleen de auteur en de tekst, maar ook aandacht voor de lezer en vooral ook de context. Het betrof een literaire benadering die in die tijd relatief nieuw was.

Na de vanuit de 19e eeuw stammende biografische benadering – met centrale aandacht voor de auteurs in persoonlijke relatie tot hun teksten; na de tekstuele benadering – tekstgericht op stijl en structuur – vanuit de *close reading* methode; na de aandacht voor de lezer, zowel de professionele als de gewone lezer, in hun relatie met teksten; na al deze benaderingen van literatuur vroeg de institutionele benadering aandacht voor tekst en context, auteur en lezer in hun communicatieve verwevenheid in het literair landschap in de fasen van productie, distributie en consumptie, zoals bijvoorbeeld de rol van uitgeverij, boekhandel, bibliotheek, literaire kritiek, analyse en interpretatie in de literatuurwetenschap en het literatuuronderwijs. Het betrof een benadering die we, Ronnie Severing, Liesbeth Echteld en ik, later toepasten in de tweedelige literatuurmethode *Kadans, literaire ontwikkeling en literaire begrippen* (2002) en *Kadans, literatuurgeschiedenis* (Severing, Echteld & Rutgers, 2006).
Sindsdien is de theorie rond literatuur, literatuuronderzoek en literatuuronderwijs steeds meer uitgebreid en verbreed tot een waaier van vernieuwingen, met empirisch literatuuronderzoek, benaderingen vanuit sociologische en psychologische hoek, waarbij naast de in die tijd nog dominante *Dead White European Male*, de literatuurbeschouwingen op basis van het witte feminisme en het *black womanism* steeds meer aandacht vroegen en kregen. Onderzoeksscholen vochten en vechten als het ware met steeds weer nieuwe benaderingen om steeds weer nieuwe aandacht, van de samenleving en subsidiegevers. De felle canondiscussies (*canon wars*) zorgden voor verdere verbreding van het literaire landschap in al hun diversiteit en ook de populaire *cultural studies* met hun veel bredere aandacht dan alleen

voor de gecanoniseerde kunst en literatuur, en voor literair cultureel erfgoed, *nos herencia cultural* y *nos herencia literario*.

Verleden, heden en toekomst
Over dat erfgoed wil ik wat uitweiden. De definities van cultureel erfgoed zijn talrijk. UNESCO geeft een korte en algemene omschrijving met 'World Heritage is our legacy from the **past**, what we live with **today**, and what we pass on to **future** generations.' (UNESCO) De verschillende omschrijvingen hebben gemeen dat ze inventariseren en onderzoeken hoe het verleden het heden beïnvloedt en wat we daarvan willen doorgeven aan toekomstige generaties. Erfgoedstudie is daarom dynamisch in tijd en plaats, want zowel historisch als toekomstgericht én plaats- en cultuurgebonden. Deze benadering van *cultural studies* en het erfgoedbegrip leidt tot een verdere verbreding van literatuuronderzoek die ik begin jaren negentig nog onvoldoende zag. En die er in feite nog niet was. Wel schreef ik in het zesde hoofdstuk van mijn dissertatie over een 'alternatief' literair circuit van Tuyuchi en zijn *novelas*, Oscar van Kampen en de *Lorito Real*, en Amador Nita en zijn Casa Editorial Emile (Rutgers, 1994: 219-226); over dicht en ondicht in en op de pers, maar die aanduiding als 'alternatief' toonde aan dat ik het werk van deze auteurs toch als afwijkend van De Literaire Norm beschouwde, als niet echt tot de canon horende.

Digitalisering
Momenteel biedt digitalisering nieuwe mogelijkheden, zoals Delpher.nl van de KB in Den Haag waarin miljoenen pagina's uit Nederlandstalige koloniale nieuwsbladen zijn gedigitaliseerd, inmiddels 'ruim 120 miljoen pagina's uit Nederlandse kranten, boeken en tijdschriften' zoals de website meldt,
Het betreft voor onze situatie pagina's die voor onderzoek gemakkelijk beschikbaar zijn, zoals (delen van) de *Civilisadó* (1871), *De Curaçaosche Courant* (1816) en de *Amigoe* (1884-1995). Ook andere bladen hebben tegenwoordig digitale archieven. De Biblioteca Nacional Aruba heeft inmiddels belangrijke oude nieuwsbladen van het eiland gedigitaliseerd, onder meer *El Despertador* (1934) waarin bijvoorbeeld de vertaling in het Papiamento van Jorge Isaacs, *María*. Maar ook heel veel ander werk.
Dat biedt mogelijkheden tot nieuw en vernieuwend erfgoedonderzoek, ook voor tot nu toe verwaarloosde 'kleine literaire vormen' als mengelingen, feuilletons, dialogen, reisbeschrijvingen, *conta cuenta*, *combersashon* en dergelijke in een *seccion amena* met raadsels en puzzels die tot dat 'gewild zijn' zullen hebben bijgedragen, maar ook de *seccion recreativa*, het feuilleton.
Het is de vraag of de op de traditie van de orale cultuur gebaseerde '*combersashon*', '*conta cuenta*' en dialogen door nieuw onderzoek

opnieuw belangstelling en waardering verwerven, nu de digitale mogelijkheden ertoe aanwezig zijn. Wat tot nu toe verborgen bleef in oude bladen kan door middel van digitalisering met een druk op een computer-knop worden opgezocht. Nieuwe technieken leiden tot nieuw en vernieuwend onderzoek: *Na caminda, ainda na caminda*.

Papiaments

Het literaire landschap is daarom met de *cultural studies* veranderd en verbreed. De toppen van het berglandschap zijn schitterend, maar ook in de dalen groeit en bloeit het. Vanuit erfgoedperspectief, hoe het verleden het heden beïnvloedt en wat we daarvan willen doorgeven aan de toekomstige generaties, onderzoeken we ook wat – tijdelijk - vergeten maar niet verloren was. Het was de geheimzinnige schrijver onder het pseudoniem A.d.C. die in 1936 al aandacht vroeg voor onder meer *novelas*, *versonan*, heiligenlevens en nationale helden, *discursonan elocuente* en religieuze werken in het Papiaments. Hij had, zoals in die tijd gebruikelijk, een breed literatuurbegrip. De artikelen van A.d.C. zijn interessant omdat hij als eerste aandacht voor het Papiamento als literaire taal vraagt, omdat hij aangeeft wie hij daartoe rekent, maar ook om zijn opvatting dat letterkunde een verzorgde vorm moet hebben en geschreven moet zijn. Als consequentie daarvan noemt hij de Compa Nanzi-verhalen niet. Zijn artikelen vertonen de kenmerken van eerste verkenningen van een tot dan toe onbetreden terrein. Hij wil bewijzen dat het Papiaments ook als literaire taal fungeerde, in een tijd dat Curaçao ten gevolge van de komst van de olie sterk verhollandste. A.d.C.'s artikelen in het blad *La Union* van 1936 waren een verzet tegen deze *holandisashon* en een vroeg pleidooi voor een eigen culturele ontwikkeling.

Ook Cola Debrot had al aandacht voor een breed literatuurbegrip. Hij maakte in zijn vroege artikelen onderscheid tussen volks- en kunstliteratuur, waarbij hij onder meer als voorbeelden noemde, de Compa Nanziverhalen, de *punja's*, de *banderitas*, de dialogen die onder de naam *conta cuenta* verschenen, de populaire liederen, maar ook goed gestructureerde politieke redevoeringen, feesttoespraken en dichterlijke sermoenen. Zijn literatuurbegrip was breed. In 1977 vroeg Debrot nog aandacht voor de triviaalliteratuur van de jaren vijftig en zestig, de veelal amoureuze anekdoten, die hij in drie talen tegenkwam. Op dit aspect werd door hem vóór 1977 nog niet eerder gewezen. Meer dan een kwart eeuw heeft Cola Debrot de waarde van de Antilliaanse literatuur steeds weer verdedigd, vooral die in het Papiaments. 'De Curaçaose literatuur is aanzienlijk belangrijker dan in het algemeen wordt aangenomen,' schreef hij al in 1948. In 1977 zou hij zijn veelvuldige beschouwingen besluiten met 'Het is intussen welhaast een wonder dat zulke betrekkelijk kleine bevolkingsgroepen zo een opvallende literatuur hebben voortgebracht. Zij heeft ongetwijfeld haar leemten, wij kunnen daar rustig voor uitkomen. Zij heeft ook haar verworvenheden,

wij mogen haar licht niet onder de korenmaat zetten.' (Debrot 1977, 1985: 218)
Willem Kroon, Manuel Fraai, Miguel Suriel en Josef Sint Jago waren Curaçaoënaars die in totaal ruim twintig roman-feuilletons produceerden in het Papiamento, in het al twee decennia bestaande en goed lopende *La Cruz* en vooral in *La Union*. Het was Aart G. Broek die in zijn dissertatie *The Rise of a Caribbean Island's Literature; the case of Curaçao and its writing in Papiamentu* (1990) aandacht vroeg voor de roman-feuilletons.

Emerging memory

Door erfgoedstudie krijgen tot nu toe vaak weinig gewaardeerde literaire genres nieuwe kansen. Rose Mary Allen (2012) onderzocht zo op universitair niveau oude kinderliederen en speelliederen in het Papiaments. Het erfgoedconcept is dynamisch en gebonden aan tijd en plaats: wat – tijdelijk - vergeten maar niet verloren was, kan opnieuw in de collectieve herinnering tevoorschijn komen. Hier kunnen de concepten *emerging memory* en *Gesunkenes Kulturgut* van dienst zijn: iets wat ooit populair was, kan vergeten raken, maar onder de oppervlakte toch aanwezig blijven en in andere tijden en plaatsen opnieuw tevoorschijn komen en aandacht krijgen. Door veranderende visie en waardering kan wat ooit tot de hoge cultuur behoorde 'afdalen' naar de populaire cultuur, maar door een paradigma-wisseling als in *cultural studies* ook opnieuw waardering ontvangen.

De geschiedenis van de Compa Nanzi-verhalen is een goed voorbeeld daarvan. Abraham Jesurun vroeg al einde negentiende eeuw aandacht voor een viertal 'onder de Curaçaosche bevolking verhaald wordende sprookjes', die hij naar het erin optredende hoofdpersonage *cuenta di Nansi* noemde, een benaming die in die tijd al gangbaar geweest moet zijn. Jesurun had een nogal dualistische waardering voor de door hem verzamelde en genoteerde vertellingen, want hij zag ze als primitief vermaak. Pater Latour karakteriseerde (1937: 33) Nanzi, de Spin, als een wijze man (maar dan wijs te verstaan in de zin van sluw, listig), tevens gewetenloos en banaal-grappig.
Nilda Geerdink-Jesurun Pinto (1952) bewerkte de vertellingen voor een radiopubliek van kinderen. Ze rekende de verhalen tot het meest eigenlijke van de Antilliaanse volkscultuur. In verhalen (en liederen) kon men de culturele identiteit bewaren en was men in staat de geestelijke onafhankelijkheid ten opzichte van zowel het koloniale gouvernement als de kerk te bewerkstelligen. Dat is volgens Allen (1992: 10) de belangrijkste waarde van de Compa Nanziverhalen.
Dominee Wim Baart (1983: 230) noemde Nanzi in zijn dissertatie een *trickster*-figuur, een dubbelfiguur, omdat hij als personage zowel de positieve eigenschappen van een cultuurbrenger als ook (vele) nega-

tieve eigenschappen vertoont: 'het amorele, het banale en het clowneske, maar met een serieuze poging om de menselijke werkelijkheid van alledag, met zijn hoogten en diepten, ook met zijn verscheurdheid en absurditeit, te benaderen en in de greep te krijgen, opdat het leven geleefd kan worden.'
In de jaren tachtig vond er een verschuiving plaats in de waardering voor het hoofdpersonage. Zijn eigenschappen werden meer en meer in een negatief daglicht gesteld, wat zich daarin uitte dat de aanvankelijk benadrukte 'slimheid' later meer en meer als 'sluwheid' en 'amoraliteit' werd aangeduid. De schelmfiguur, – die misschien wel paste in de rechteloze positie van de mens in slavernij, paste niet meer in onze moderne tijd met voor hun eigen lot verantwoordelijke mensen – Compa Nanzi zou zo getransformeerd worden tot een pedagoog die positieve normen moet personifiëren als eerlijkheid, milieubewustzijn, verantwoordelijkheid, enz. Nanzi werd in het web van de pedagogiek gevangen.
Met de trek van de Caraïbische mens naar de (voormalige) Europese moederlanden stak Nanzi andermaal de oceaan over, ditmaal niet gedwongen van Afrika naar het Caraïbische gebied, maar in vrijheid vanuit die nieuwe verblijfplaats naar Engeland of Nederland bijvoorbeeld. Dat leverde een nieuwe Nanzi als Europese minderheidsmens op (Rutgers, 1994: 61)

Dynamiek

Laat ik besluiten met twee persoonlijke voorbeelden waarmee ik de laatste jaren bezig ben geweest. Dat was een onderzoek naar de geschiedenis van *Honderd jaar Arubaans toneel*, waar traditionele begrippen als 'volkscultuur' tegenover 'hogere cultuur', populair en prestigieus nauwelijks bruikbaar zijn omdat in deze toneelgeschiedenis het amateurisme van de *aficionado* en professionalisme van de beroepsmatig gediplomeerde acteur en regisseur nauwelijks onderscheiden werden. Daar komt nog bij dat bij jeugdtoneel en toneel voor volwassenen, toneel in stad en district, toneel van en voor jong en oud, beide leeftijdsgroepen de gepresenteerde voorstellingen bezochten en waardeerden. Het construeren en handhaven van traditionele indelingen zou de werkelijke geschiedenis tekort hebben gedaan. Dit soort erfgoed-onderzoek beweegt zich daarom voorbij de canondiscussie.
In het corona-jaar 2020–2021 heb ik Jan Paul Delgeur; pastoor op Sint-Eustatius, Sint-Maarten en Curaçao in Sint Willibrord (Rutgers, 2021), wiens populaire maandelijkse feuilletons, Ditjes en Datjes, verschenen in de Amigoe vanaf 1898 tot 1931, onderzocht. Er blijkt een schat aan historische gegevens van een tijdgenoot te vinden – een *Fundgrube* van cultureel erfgoed, van *nos herencia cultural*, van technische modernisering en culturele traditie, tegen de achtergrond

van sterk gewijzigde gezagsverhoudingen in de samenleving ten opzichte van de invloed van kerk en samenleving.
In de Ditjes en Datjes aan de orde gestelde kwesties als van danseres Norka Rouskaya en de Curaçaose schouwburgkwestie zijn een heldere illustratie hoe door middel van een ogenschijnlijk lichtvoetige feuilleton-bijdrage essentiële tegenstellingen over kunst en zedelijkheid en over seculiere en missionaire kunst kan worden blootgelegd.

Na caminda, ainda na caminda
Het nagelaten geschreven erfgoed van pastoor *Jacobus Putman, godsdienst, taal en onderwijs op Curaçao in de negentiende eeuw* (Rutgers e.a., 2016) en dat van *Michael Joannes Alexius Schabel; missionaris op Curaçao (1704-1713)* (Rutgers, 2015) hebben we gedocumenteerd en gepubliceerd. Het valt verder te overwegen de schrijvende paters zoals Raymundus Wahlen en Ambrosius Euwens, Paulus Poeisz, Mgr. Jacobus van Baars en Willibrordus Brada met verse blik te onderzoeken. Er zijn in de loop van de jaren rond 1920 tal van feuilletonisten geweest. In de nieuwsbladen, voor zover bewaard gebleven, ligt nog veel poëzie op nader onderzoek te wachten. Veel wat volgens een inmiddels verouderd cultuur- en literatuurbegrip vanuit een canon-paradigma te weinig aandacht heeft gehad blijkt terrein voor nieuw onderzoek, ook op PhD-niveau.

Nieuwe aandacht kan ons oordeel wijzigen van kritiek en vergetelheid naar (her)waardering. Zo leerde de Arubaanse toneelgeschiedenis me de dualistische positiebepaling van de geestelijken. Wat ik uit de toneelgeschiedenis geleerd heb, is een dualisme van de *soeurs,* fraters en *frères*: Nederlands op school, Papiaments in de vrije tijd. Oud materiaal kan vanuit het perspectief van erfgoedstudie nieuwe visies bieden.

Verwijzingen
Allen, Rose Mary (1992). Kultura, mas ku muzik i baile so [Culture: More Than Just Music and Dance]. In: CBPZ-info, Issue 2, August.

Allen, Rose Mary (2012). Music in diasporic context: the case of Curaçao and intra-Caribbean migration. Black Music Research Journal 51–65.

Baart, Wim (1983). Cuentanan di Nanzi, een onderzoek naar de oorsprong, betekenis en functie van de Papiamentse spinverhalen.

Broek, Aart G. (1990). The Rise of a Caribbean Island's Literature; the case of Curaçao and its writing in Papiamentu, Diss.

Debrot Cola (1977). 'Verworvenheden en leemten van de Antilliaanse literatuur' R.A. Römer Cultureel mozaïek van de Nederlandse Antillen: 96-138.

Debrot Cola (1985). 'Over Antilliaanse cultuur' Verzameld werk I [verzorgd door Jules de Palm] Amsterdam: Meulenhoff, 'Over Antilliaanse cultuur' Verzameld werk I [verzorgd door Jules de Palm]. Amsterdam: Meulenhoff.

Geerdink-Jesurun Pinto, Nilda (1952). Cuentanan di Nanzi (Paulus drukkerij, Curaçao, 1952).

Latour, M. (1937). 'De verering voor de spin'. Amigoe 1 V 37.

Mijts, Eric (2023). CARAN 2021 – In de Cariben leeft de neerlandistiek. https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/caran-2021-in-de-cariben-leeft-de-neerlandistiek/. (opgevraagd 13.04 2023).

Neus, Hilde (2023). Taal en Literatuur in het Caribisch gebied. https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/taal-en-literatuur-in-het-caribisch-gebied/ (opgevraagd 13.04 2023).

Rutgers Wim (1994). *Schrijven is zilver spreken is goud: oratuur auratuur en literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba* (diss.) s.n.

Rutgers, Wim (2015). Schabel, *Michael Joannes Alexius; Missionaris op Curacao (1704-1713)*. Willemstad, Curaçao: University of Curacao, UoC/Fundashon pa Planifikashon di Idioma, FPI.

Rutgers, Wim (2021). *Jan Paul Delgeur: Ditjes en Datjes. Pastoraal feuilletonist en chroniqueur*. Sint-Eustatius, Sint-Maarten en Curaçao (1897-1931).
Delgeur https://archive.org/details/BNA-DIG-RUTGERS-DELGEUR

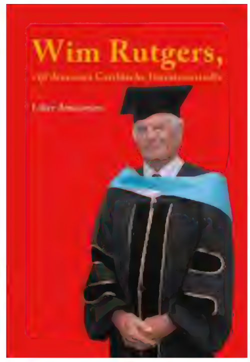
Rutgers, Wim (2021). Na caminda – Ainda na caminda; Erfgoedstudie als nieuwe dynamiek. Afscheidsrede van prof. Dr. Wim Rutgers aan de University of Curaçao, uitgesproken op zaterdag 11 december 2021.
https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/na-caminda-ainda-na-caminda-erfgoedstudie-als-nieuwe-dynamiek/

Rutgers, Wim, Maritza Coomans-Eustatia, Henny Coomans, Elisabeth Echteld, Armando Lampe, Ronald Severing, Christa Weijer (Red.) (2016). *Jacobus Putman, Godsdienst, taal en onderwijs op Curaçao Jacobus Josephus Putman*. Curaçao: Fundashon pa Planifikashon di Idioma, FPI, University of Curaçao.

Severing, Ronnie, Rutgers, Wim, Echteld, Liesbeth (2002). *Kadans, Literaire ontwikkeling en literaire begrippen,* FPI, Curaçao.

Severing, Ronnie, Rutgers, Wim, Echteld, Liesbeth (2006). Kadans, Literatuurgeschiedenis, FPI, Curaçao. ISBN: 99904-2-135-8.

Op zaterdag 11 december, de laatste conferentiedag, was aansluitend bij de CARAN-conferentie het afscheidscollege van prof. dr. Wim Rutgers. De titel van zijn afscheidsrede was *Na kaminda, ainda na kaminda* (op weg en nog steeds op weg) – *Erfgoedstudie als nieuwe dynamiek*. Hiermee maakte de ondertussen emeritus-hoogleraar van de Algemene Faculteit van de UoC duidelijk dat onderzoek nooit af is. De wetenschapper is steeds onderweg.
Na zijn afscheidsrede ontving Wim Rutgers uit handen van rector magnificus van de University of Curaçao, dr. Francis de Lanoy het vriendenboek dat speciaal door vrienden en collega's was samengesteld.

●●●●

Uitzicht vanuit Wims kantoor, Universiteit van Curaçao, Jan Noorduynweg 111, Gebouw R, kamer 129

●●●●

SCHRIJVEN IN HET NEDERLANDS VANUIT EEN NIET-NEDERLANDS PERSPECTIEF EN EEN NIET-NEDERLANDSE ACHTERGROND

BERNADETTE HEILIGERS

●●●●

Hoe vanzelfsprekend is het om in het Nederlands te schrijven als dat niet je moedertaal is, als je zelf geen Nederlandse bent, en je het verhaal vanuit een niet-Nederlands oogpunt vertelt? Dat zijn enkele hoofdpunten uit de presentatie van Bernadette Heiligers naar aanleiding van de publicatie van haar tweede roman bij uitgeverij In de Knipscheer, *Van zo ver gekomen* (2021). Bij deze uitgeverij publiceerde ze eerder *Het bewogen leven van een bevlogen dichter, een biografie van Pierre Lauffer* (2012), en haar romandebuut *Schutkleur* (2015).

De presentatie vond plaats in de vorm van een interview van Jeroen Heuvel, MEd, met Bernadette Heiligers. Bij het interview sprak de auteur uit het hoofd. Onderstaand vraaggesprek heeft ze achteraf samengesteld uit aantekeningen bij de voorbereiding. Het is geen letterlijke weergave.

Welke talen werden er thuis gesproken?
In de eerste plaats het Papiaments; in letterlijke zin onze moedertaal. Mijn moeder was van Libanese afkomst maar is op Curaçao geboren en sprak van huis uit Papiaments. Het spreekt dus voor zich dat zij ons in het Papiaments grootbracht en dat wij met haar en als broers en zussen onderling altijd Papiaments hebben gesproken.

Mijn vader kwam echter als volwassen man uit Libanon. Hij en mijn moeder spraken onderling Arabisch. Mijn vader sprak meestal Arabisch tegen ons, maar wij antwoordden in het Papiaments. Het lijkt een beetje ingewikkeld maar het ging allemaal vanzelf.

Wanneer kwam jij met Nederlands in aanraking?
Waarschijnlijk toen ik naar de zogenoemde kleuterschool ging, tegenwoordig groep 1 en 2. Maar ik heb slechts een jaar op de kleuterschool gezeten en kan me niet herinneren dat het Nederlands toen al verplicht was. Dat veranderde toen ik vijf was en naar de 'eerste klas' ging, oftewel groep drie, zoals die tegenwoordig heet. Vanaf groep drie moesten we op school verplicht Nederlands praten. Alles werd in het Nederlands uitgelegd en je mocht alleen iets vragen of antwoord geven in het Nederlands. Sommige kinderen konden goed meekomen, anderen kwamen niet uit hun woorden of klapten dicht.

En wanneer begon jij in het Nederlands te praten of te schrijven?
Rond mijn vijfde, dus. In groep drie leerden we Nederlandse woordjes van een leesplank met afbeeldingen aan de muur: aap – oog – zeep – muur – voet – neus – dat soort woordjes. Ik kan me herinneren dat ik dat heel leuk vond. Tegelijk met het praten en lezen leerde je ook schrijven.
Het is moeilijk te zeggen wanneer ik in ruimere zin met schrijven begon. Ik weet nog wel dat mijn klasgenoten op de middelbare school er de pest aan hadden wanneer we als huiswerk een opstel moesten maken terwijl ik dan juist dacht: ah fijn, geen echt huiswerk, alleen maar een opstel. Het is achteraf praten, maar waarschijnlijk proefde ik toen voor het eerst hoe fijn het is om uit het niets een verhaal op te stellen. En als nieuwslezer bij Radio Curom stond ik extra vroeg op om ook de laatste telexberichten te herschrijven. Voor veel luisteraars ben je immers de eerste persoon die ze horen als ze 's morgens hun bed uitkomen. Dan moet je de dingen een beetje normaal vertellen, liefst in gewone spreektaal.

Heb je momenten dat je twee talen door elkaar haalt in je praten of schrijven?
Heel vaak, alleen zou ik eerder spreken van 'af en toe omschakelen' in plaats van door elkaar halen. Onder mensen die vertrouwd zijn met beide talen, val ik weleens terug op Papiamentse woorden, ook als we gewoonlijk Nederlands met elkaar praten. Dat gebeurt vooral wanneer ik moe ben, of als er net iemand aanschuift die hoofdzakelijk Papiaments spreekt. In een gezelschap van mensen die geen Papiaments verstaan, doe ik dat natuurlijk niet. Het omschakelen van de ene naar de andere taal in één gesprek, is hier op Curaçao trouwens heel gewoon.

Jij schrijft in meer talen. Wanneer schrijf je in het Papiamentu en wanneer in het Nederlands?
Het hangt ervan af wat ik schrijf. Mijn man en ik hebben een tekstproductiekantoor, dus als ik daarvoor schrijf, doe ik dat in de taal die de cliënt wenst. De meeste gedenkboeken schreef ik dan ook in het Nederlands. Dat geldt ook voor grotere werken zoals de biografie over de dichter Pierre Lauffer (2012) en de biografie over de voormalig premier Miguel Pourier (2016).

Het eerste boekje dat ik op eigen initiatief publiceerde, schreef ik in het Papiaments. Dat kwam uit het hart. Het was een bundel kinderrijmpjes, in de tijd dat onze dochter nog een kleuter was. Omdat wij met haar Papiaments spraken, schreef ik de versjes vanzelfsprekend in het Papiaments. Ook heb ik in drie jaar tijd ruim honderd korte

verhalen voor de radio geschreven en in mijn programma's voorgedragen. Ook in het Papiaments, natuurlijk, want mijn programma's waren in het Papiaments. Een deel van die verhalen is later gebundeld en uitgegeven.

Dat ik mijn romans in het Nederlands heb geschreven, heeft te maken met hoe ze ontstaan, namelijk uit een teveel aan opdringerige gedachten die ik jarenlang wegzet door er lukraak notities van te maken. Rond 2014, toen ik in mijn digitale afvalbak een soort patroon herkende, besloot ik dat tot een roman te bewerken. In die tijd werkte ik echter ook aan de biografie van ex-premier Miguel Pourier en die was in het Nederlands. Zodoende schreef ik mijn eerste roman, Schutkleur, ook in het Nederlands. Alweer iets wat je vanzelf doet, want Papiaments en Nederlands hebben een heel andere cadans. Twee boeken tegelijk schrijven is al gek genoeg. Om dat ook in twee verschillende talen te doen, gaat niet lekker. Je kan niet tennissen en tafeltennissen tegelijk.
Los daarvan had uitgeverij In de Knipscheer enkele jaren eerder al mijn biografie over Pierre Lauffer uitgegeven, en het gaf een veilig gevoel om mijn eerste roman ter beoordeling door hun filter te laten gaan.

Heb je een idee of de taal van je vader invloed heeft op jouw woordkeuze, of beeldspraak?
Volgens mij helemaal niet. Het Arabisch was voor mij een luistertaal. Ik verstond het prima maar sprak het zelf niet. Daarom is het onwaarschijnlijk dat het enige invloed heeft gehad op mijn taalgebruik, ook al omdat het geen verwantschap heeft met het Nederlands of Papiaments. Behalve een andere klank, heeft het een hele andere achtergrond. Daar komt bij dat mijn vader stierf toen ik twintig was, mijn moeder vijf jaar later. Alles bij elkaar ben ik – in verhouding tot mijn leeftijd nu – relatief korte tijd aan het Arabisch blootgesteld. Dan glijdt een luistertaal door de decennia heen ongemerkt uit je geheugen. Achteraf vind ik het erg jammer dat ik destijds geen moeite heb gedaan om het zelf te spreken.

Hoe is je woordenschat bepaald door opvoeding en omgeving?
Als je mijn woordenschat in het Nederlands bedoelt, is die helemaal niet bepaald door opvoeding. Het Nederlands speelde thuis immers geen enkele rol. Mijn omgeving natuurlijk wel. Het Nederlands was op school sowieso over de hele linie verplicht. Als tiener had ik ook Nederlandse schoolvriendinnen waarmee ik alleen Nederlands sprak.

Maar wat misschien een grotere rol heeft gespeeld, is mijn drang om te lezen. Ik kan me niet herinneren dat mijn basisschool een bibliotheek had. Van kleins af aan las ik daarom gewoon wat voorhanden was, inclusief foldertjes met spelregels voor bordspelen. Wij waren met tien kinderen en ik was de jongste, dus ik kon in stapels spellendozen snuffelen die in de vergeetkast waren beland. Dat geldt ook voor hun leesboeken. Alles wat in onze bescheiden boekenkast stond, had ik al uit tegen de tijd dat ik een jaar of dertien was. Zelfs het boek 'Opvoedkunde' van mijn oudere zus die op de 'kweekschool' voor onderwijzers zat, had ik van A tot Z gelezen toen ik zelf nog op de basisschool zat. Het was dus fijn dat we op de middelbare school wel leesboeken konden lenen. Voor mijn gevoel was de keuze groot. Dat heeft mijn woordenschat zeker beïnvloed.

Hoe kies jij je woorden en beeldspraak?
Ik denk niet dat beeldspraak iets is wat je kiest. Het beeld is er immers al. Je benoemt het of niet. Neem bijvoorbeeld de tekst op de achterkaft van *Van zo ver gekomen*. Dat stukje gaat over een Bonairiaan die zich hartstochtelijk tegen de snelle veranderingen op zijn eiland verzet: "Hoe anders was het hier voordat er gebouwen uit de grond schoten die als een lange, harde streep de natuurlijke verbinding brak tussen de mensen van het eiland en hun glinsterende baai."
Die lange, harde streep heb ik niet verzonnen. Hij is er gewoon. Hij vormde zich daar sinds Bonaire als 'openbaar lichaam' deel van Nederland werd. Als je vroeger met de ferry naar Bonaire ging, zag je het hoofdstadje in al haar eenvoud vlak achter de boulevard liggen. Over de daken heen zag je verderop gelegen dorpjes zoals Nikiboko en Antriol. Andersom konden Bonairianen onbelemmerd over hun baai uitkijken. Nu niet meer. Ik had kunnen schrijven dat er tegenwoordig een rij bedrijfspanden staat, maar wat je ziet is een betonnen streep die de Bonairianen van hun baai scheidt. Dan kan ik dat beeld net zo goed gewoon benoemen.

Kun je een zin noemen die 'typisch idioom' van Bernadette Heiligers is?
Dan moet ik over het boek eerst kort vertellen dat de tienjarige, Dominicaanse Dini en haar moeder met een vrachtbootje naar Curaçao waren gekomen. Na een tragisch ongeval blijft Dini alleen achter bij het gezin waar haar moeder illegaal voor heeft gewerkt. De vriendelijke heer des huizes leest haar een gedichtje voor over 'een beschermengel die echt bestaat, die nooit kinderen verlaat, die hen oppakt als de wind, en overal meegaat met het kind.'
In de passage die daarop volgt mijmert Dini:
'Starend naar het plafond zag ik de engel door de lucht glijden en kinderen geruststellen met zijn lieve, ernstige ogen. Wat moest het

heerlijk zijn die zachte vleugels om je schouders te voelen. Ik dacht niet dat mijn beschermengel de harde wind had overleefd die ons barkje bij de overtocht door elkaar had geschud.'
Je zou die passage typisch van mij kunnen noemen omdat je eraan kunt aflezen hoe verloren Dini zich voelde, zonder dat dat met zoveel woorden wordt genoemd.

Gek genoeg kreeg ik een afkeer van 'te veel informatie' na het lezen van een boek van de grote schrijfster Doris Lessing. Dat is raar, omdat Doris Lessing in 2007 zelfs de Nobelprijs voor literatuur had gekregen. Het stoorde me echter dat zij als verteller, althans in dat ene boek, steeds uitlegde wat de personages voelden of bedoelden. Zo kwam het althans op mij over. Ik had me voorgenomen om – mocht ik ooit zelf een boek schrijven – nooit tussen mijn personages en de lezers in te gaan staan.

Sommige recensenten lijken moeite te hebben met het gebruik van namen en bijnamen en koosnamen en schimpnamen van de personages. Ook met het web van de onderlinge relaties van de personages. De doorsnee lokale lezer heeft hier geen moeite mee. Heb jij een verklaring hiervoor?
Wat in ieder geval meespeelt, is dat ik in een geleende taal schrijf; een taal die andere mensen toebehoort die in een heel ander deel van de wereld wonen en een andere cultuur hebben waarin het leven anders en met duidelijke structuren is georganiseerd. Een voorbeeld: Een Nederlandse pianoleraar, die prachtige Europese walsen speelde, vertelde me dat hij geen Curaçaose wals voor een Curaçaos publiek durfde te spelen.
Zijn probleem was dat het ritmepatroon van de Curaçaose wals uit kleinere, meerdere structuren bestaat, met kortere bewegingen. Toch eisen die allemaal hun eigen aandacht op, binnen dezelfde tijd. Kortom, de Curaçaose wals heeft meer 'dichtheid'. Dat zie je bij het dansen ook. De Europese wals dans je met rechte rug in zwierige en gelijkmatige bewegingen. De Curaçaose wals dans je in kortere, elastische bewegingen terwijl er van boven naar beneden ook van alles gebeurt.

Dat verschil zie je in bredere zin ook in onze samenlevingen. Op een klein grondgebied als dat van ons, en een kleine bevolking, zijn veel mensen op de meest onverwachte manieren met elkaar vervlochten en in geval van armoede ook op elkaar aangewezen. Voor de meesten ís het leven een web van onderlinge relaties. Dat geldt ook voor maatschappelijke ontwikkelingen die elkaar beïnvloeden en vanwege de kleinschaligheid generaties lang doorwerken. Het is niet anders. En wat die bijnamen van de personages betreft, kijk naar de overlij-

densberichten in onze Papiamentstalige kranten. Bij de meeste overledenen staan zowel de namen als bijnamen vermeld, omdat je anders niet weet wie er dood is. Veel mensen hebben hier immers een bijnaam en worden daar hun hele leven mee aangesproken. Ook dat is nu eenmaal zo. Het zou onnatuurlijk zijn als die alledaagse eigenschappen van onze samenleving niet in onze literatuur tot uiting mogen komen. Van de andere kant accepteer en respecteer ik het als blijkt dat sommigen dat niet waarderen.

Speelt het koloniale verleden (nog) een rol? Zo ja, welke? Wat is je perspectief?
Het is een moeilijk onderwerp omdat er altijd wel mensen zijn die het moeilijk te verteren vinden. Wat in de samenleving een rol speelt zijn volgens mij de sociale en emotionele overblijfselen van het koloniale verleden. Het is vervelend om te zeggen, maar wat had men anders kunnen verwachten nadat mensen van generatie op generatie zijn weggezet als inferieur: je kleur deugt niet, je goden zijn nep, je taal is primitief, je muziek niets dan lawaai, je dans ordinair, en je bent zelf onbeschaafd. Het koloniale superioriteitsdenken bleef ver na de afschaffing van de slavernij en zelfs ver na de bestuurlijke autonomie overheersen. Pas de laatste pakweg 55 jaar is er – sinds een grote sociale uitbarsting –ruimte voor de eigen identiteit of wat daar nog van over is. Maar zo'n verandering gaat niet een-twee-drie. Al stam ik niet af van mensen die dit persoonlijk hebben ondervonden, ben ik hier wel geboren en opgegroeid. Vanuit mijn Curaçaose perspectief vind ik het bijvoorbeeld vreemd dat sommige Europees-Nederlandse opiniemakers zo laatdunkend reageren wanneer Caribische mensen nu hun eigen verhaal en hun eigen geschiedenis willen schrijven.

Het idee alleen al, dat een deel van de mensen in dit Koninkrijk voor het andere deel wil bepalen hoe of wat die over hun eigen geschiedenis mogen schrijven, wat voor bronnen ze moeten raadplegen, of wanneer het welletjes is! Dat komt vreemd over. Van de andere kant vind ik het ook erg jammer als sommige opiniemakers hier de hand wegslaan van Europese Nederlanders die de eilanden en de bevolkingen oprecht goed gezind zijn.

Heb jij bij het schrijven een doelgroep voor ogen? Zo ja, welke groep?
Bij het schrijven van biografieën wel. Bij de biografie van Pierre Lauffer ben ik uitgegaan van enkele sturende vragen op grond van wat ik in de loop der jaren heb opgepikt in discussies onder literatuurliefhebbers. Bij de biografie van ex-premier Miguel Pourier schonk ik aandacht aan issues die in zijn tijd het meest hebben losgemaakt op de eilanden. Bij discussies en issues horen mensen. En die blijven

net zo lang ergens in je achterhoofd hangen totdat je de biografie af hebt.

Bij de romans ging het anders. Je begint immers bij wat zich in je binnenste roert. Dat kunnen indrukken of gedachten of gevoelens zijn, maar vooral vragen waar je zelf niet uitkomt. In een roman kan je deze gedachten handen en voeten geven, de kant opsturen die je wilt, en hopelijk zelfs van je afzetten. Beide keren heb ik voor mijn roman eerst een korte aanzet gemaakt en naar de uitgever gestuurd. Pas toen hij antwoordde dat hij graag wilde weten hoe het verder loopt, hield ik er bewust rekening mee dat de roman, als hij af was, misschien uitgegeven zou worden en dus ook door anderen gelezen zou worden. Weliswaar zijn 'anderen' geen echte doelgroep, maar ik besefte goed dat het niet alleen meer ging om persoonlijke notities of losse schetsjes, maar om een boek dat hopelijk gepubliceerd zou worden.

Kennen Nederlanders en Curaçaoënaars/Bonairianen elkaars literatuur? Hebben ze een correct beeld van elkaar?
Globaal kennen wij de Nederlandse literatuur beter dan andersom omdat er – althans toen ik op school zat – veel aandacht werd besteed aan Nederlandse schrijvers en dichters.

Dit eenrichtingsverkeer gaat trouwens verder dan de literatuur. Nederlanders weten in het algemeen minder van Curaçaoënaars en Bonairianen dan andersom. Door de eeuwen heen stonden Europese Nederlanders immers zowel bestuurlijk als maatschappelijk nadrukkelijk boven deze samenleving. Het was – in de tijd dat ik opgroeide – niet de bedoeling om als gelijke met de bevolking om te gaan en dat wisten velen duidelijk over te brengen. Mede daarom bleef het beeld over ons eenzijdig en dat geldt voor een deel nog steeds.

Van onze kant bestond er jegens Europese Nederlanders – afgezien van soms heimelijk respect en bewondering – ook het beeld van laatdunkende, dominante betweters. Er is wel wat ten goede veranderd in de bereidwilligheid over en weer om die beelden bij te stellen. Toch zie je dat dit patroon zich op Bonaire deels weer voordoet sinds het eiland overspoeld wordt door Europese Nederlanders, de lieve en welwillende mensen onder hen niet te na gesproken. Voor zover ik iets mag hopen, hoop ik dat meer mensen over oude barrières heen willen kijken. Soms zie je zomaar een uitgestoken hand, en als je goed kijkt wel meer.

Verwijzingen

Heiligers, Bernadette (2012). *Pierre lauffer: het bewogen leven van een bevlogen dichter*. Haarlem: In de Knipscheer.

Heiligers, Bernadette (2015). *Schutkleur* (eerste uitgave). Haarlem: In de Knipscheer.

Heiligers, Bernadette (2016). *Miguel Pourier: leven om te dienen*. Volendam: LM.

Heiligers, Bernadette (2021). *Van zo ver gekomen.* (roman, eerste uitgave). Haarlem: In de Knipscheer.

••••

Auteur Bernadette Heiligers tijdens het vraaggesprek met Jeroen Heuvel op de laatste ochtend van de CARAN-conferentie in de aula van de Universiteit van Curaçao.

••••

FRANK MARTINUS ARION – DE ZOEKTOCHT IN TAAL EN IDENTITEIT

MINEKE DE VRIES, PHD-KANDIDAAT, UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

••••

Frank Martinus Arion, Curaçaoënaar, Neerlandicus, docent Nederlands, schrijver behorend bij de Nederlandse literatuur én strijder voor onderwijs in de moedertaal en oprichter van de eerste Papiamentstalige school hier op Curaçao: het lijkt bijna onverenigbaar in één persoon. Frank werd dan ook vaak dubbelheid verweten en hij moest zich levenslang verantwoorden voor de taalkeuzes die hij maakte. Misschien nog wel het meest voor zichzelf. Ik heb deze lezing de titel meegegeven: 'De zoektocht in taal en identiteit.' Taal werd een symbool voor de cultuur waarmee Frank zich identificeerde, moest identificeren of waartegen hij zich afzette. Maar taal, cultuur en identiteit botsten onderling. Het werd een complexe zoektocht, waarvan de wortels in zijn jeugd lagen. Sinds een aantal jaren ben ik bezig met het schrijven van een biografie van Frank Martinus. Hierin beschrijf ik het leven van Frank in een historisch perspectief en plaats ik hem als hoofdpersoon in een veranderende samenleving op het gebied van taal, cultuur en de verhouding zwart-wit. Eén van mijn meelezers en sparringpartners daarbij is de zeer gewaardeerde emeritus-hoogleraar Koloniale en Postkoloniale Cultuur- en Literatuurgeschiedenis Bert Paasman, die tot zijn grote spijt deze conferentie niet kan bezoeken.
In het thema van dit congres – Neerlandistiek in een meertalige Caribische context, met bijzondere aandacht voor vreemde-taalbenadering – wil ik laten zien hoe de taal binnen het tijdsbeeld van toen, een mensenleven blijvend kan beïnvloeden en vormen, waarmee dan tevens de dubbelheid in Franks uitingen kan wordt verklaard. Zijn zoektocht in taal en identiteit wil ik vandaag toelichten door u mee te nemen naar Franks jeugd, waarin hij zich al jong moest aanleren om meer gezichten te hebben. Het waren jaren waarin ook nog eens persoonlijke verzwarende omstandigheden een rol speelden bij zijn keuze voor taal. En in het verlengde van de taal het zich identificeren met een cultuur die niet de zijne was. Ik illustreer het een en ander aan de hand van citaten uit zijn boeken. Hoewel romans tot de fictie behoren, bleek bij nalezing van zijn eerste drie boeken hoeveel opvallende overeenkomsten er waren met zijn eigen jeugd. Frank putte uit zijn notities die hij overal maakte en beschreef in zijn boeken tot in detail wat hij zelf had meegemaakt. Al in zijn schooltijd had hij een aantekeningenschrift, zoals zijn klasgenoten het noemden. De

opmerkingen over de jeugd van zijn hoofdpersonen sluiten naadloos aan op zijn eigen jeugd. Het geeft een andere kijk op zijn romans, romans waarin hij in het Nederlands de pijn van zijn zwarte jeugd van zich afschreef, zonder dat iemand vermoedde dat het zo autobiografisch was. Nederland was enthousiast over zijn eerste roman, *Dubbelspel*, die een inkijkje gaf in dat exotische Caribische eiland. Men las heen over het feit dat Frank zelf een exponent was van de beschreven armoede. Maar men las ook over het feit heen dat juist Nederland debet was aan de maatschappelijke ongelijkheid.

Eenzaamheid

Frank Martinus werd geboren in 1936, het jaar dat de term Kolonie Curaçao werd vervangen door Gebiedsdeel Curaçao. Zijn kleur en de armoede waarin hij opgroeide zetten hem van jongs af aan in een achterstandspositie. Daarom kan hij amper worden vergeleken met Boeli van Leeuwen en Tip Marugg met wie hij vaak in een adem wordt genoemd.

Hij was een paar jaar oud toen hij met zijn ouders en zusje naar Aruba verhuisde, waar zijn vader bij de Lago-raffinaderij ging werken. Daar werd nog een broertje geboren, Emilio. Maar de baby Emilio verdronk op tragische wijze in de tobbe, een gebeurtenis waaraan Frank medeschuldig was. Het had tot gevolg dat zijn moeder dermate in shock raakte dat het gezin in allerijl naar Curaçao terugging, waar moeder Marginia in het krankzinnigengesticht Rustoord, later de Caprileskliniek, werd opgenomen. Ze stierf hier tien dagen na Emilio. Frank kreeg zodoende de last van twee sterfgevallen op zijn schouders, hij was pas drie jaar oud. Hij zou nog vele jaren tegen zijn moeder blijven praten en haar levenslang vereren.

Zijn vader vertrok en liet zijn kinderen in de loop der jaren achter bij oma en diverse tantes en ooms. Inmiddels was er ook de dreiging van de Tweede Wereldoorlog, die dan wel niet zo ingrijpend was als in Nederland, maar het waren toch spannende tijden en Amerikaanse soldaten liepen rond over het eiland om de raffinaderij te beschermen tegen Duitse aanvallen. Frank was veel alleen. Samen met zijn zus zwierf hij van het ene gezin naar het andere. Hij liet pesterijen van neefjes en nichtjes over zich heenkomen. Opvallend is het volgende citaat uit *Nobele wilden*, waar alleen de dood van moeder – misschien te herkenbaar – is vervangen door de dood van vader. De hoofdpersoon Julien, die veel weg heeft van Frank, zegt:

'Ik ben altijd een eenzaam mens geweest, en als jongen was alleen de zee mijn vriend en verder de bomen, de vogels. Achteraf is het

misschien volkomen begrijpelijk. Mijn oom en tante (en pleegmoeder) waren niet eens onaardig voor me, maar ik geloof toch dat ik me gediscrimineerd voelde tegenover hun andere kinderen. Omdat de meeste rotklusjes op mij neerkwamen. Ik was wel de oudste van de jongens in het gezin, maar ik bood mezelf ook aan als vrijwilliger voor de gekste dingen, omdat ik zo het feit, dat zij ook na de dood van mijn vader voor mij zorgden, wilde compenseren.'

Nederlands en katholiek

Toen Frank 7 was, stuurde de tante bij wie hij op dat moment woonde in het stadsdeel Otrobanda hem naar school. Het betekende een gelukkig toeval, want op een stadsschool werd beter onderwijs gegeven dan op de scholen in de buitendistricten. Wel was de Vincentiusschool die hij bezocht een armenschool, waar kinderen in versleten kleren en veelal zonder schoenen heen kwamen. Het thema 'geen schoenen hebben om naar school te gaan' verwerkte Frank later in *Dubbelspel*. Maar Frank leerde er lezen, zij het met de missieboekjes, waarin de witte fraters de 'zwarte onbeschaafden' civiliseerden. Desondanks: er ging een wereld open voor het leergierige kind dat hij was. En in zijn eenzaamheid kreeg hij er een wereld bij waarin hij zich kon terugtrekken: de boeken. Omdat vrijwel alle boeken die hij van de fraters leende, in het Nederlands waren, was het beheersen van deze taal een noodzakelijkheid. De fraters van Tilburg, die het onderwijs aan jongens op het eiland verzorgden, namen Frank onder hun hoede. Het intelligente kind, zonder moeder, zonder thuis, kreeg een thuis bij de fraters. Zij waren zijn oase, zo zei de al genoemde Julien in *Nobele wilden.*

Frank bewonderde de fraters, om hun kennis, hun macht. Hij oefende en oefende op het Nederlands en wilde geen Papiaments meer spreken. Hij imiteerde de fraters, hun klanken, hun gewoontes, speelde misdienaartje thuis. Hij werd overigens ook misdienaar, ging bij de padvinderij van de fraters, op voetbal bij de fraters. Franks jeugd raakte doortrokken van witte pijen, het Nederlands én het katholieke geloof. Het geloof dat beloofde dat alle mensen gelijk waren, ongeacht hun afkomst, maar tegelijkertijd werd er getwijfeld aan de intelligentie van zwarte kinderen en zaten de kinderen op kleur in de klas: de zwartsten, onder wie Frank, achterin. Maar behalve de boeken werd ook het geloof van de onderdrukker wel zijn houvast in zijn eenzaamheid. Niet zijn traditionele geloof van thuis hing hij aan, maar Frank werd een vrome katholiek, die zelfs later zijn studentenkamer vol hing met Bijbelteksten.

HBS[18]

Franks ijver werd beloond: na de lagere school mocht hij naar de mulo, wat zeer ongebruikelijk was voor jongens zoals hij, die naar de ambachtsschool of de beroepsschool van de Shell gingen. Hij ging naar het elitaire Thomascollege, dat tegenover zijn oude school lag, waar de jongens hem over het hek heen destijds hadden uitgelachen. Nu moest hij zich zien te verhouden tot hen, en hij beijverde zich om zich zo wit mogelijk te gedragen, zo Nederlands mogelijk te spreken en schrijven. Toen de katholieke HBS openging betrad Frank als een van de eersten het nieuwe Radulphuscollege aan de Cas Coraweg. Maar met de HBS kwam ook een studie in Nederland in zicht. Het beheersen van het Nederlands werd nog noodzakelijker: deze taal bood uitzicht op kansen om ooit te ontsnappen aan de armoede. En het paradijselijke Nederland te betreden dat de fraters in hun heimwee idealiseerden.

Armoede

Inmiddels was Frank herenigd met zijn vader. Het betekende dat hij, die vooral door vrouwen was opgevoed, nu onder de heerschappij van zijn dominante drankzuchtige hardvochtige vader kwam te staan. Het was daarbij een grote stap terug, omdat de armoede bij zijn vader en diens nieuwe vrouw Ketty nog schrijnender was. Ze woonden in een houten huisje in Noord Roozendaal zonder voorzieningen en vaak zonder eten. In *Afscheid van de* koningin laat Frank de hoofdpersoon Sesa, die ook veel van Frank heeft, vertellen:
'Op de middelbare school, waar hij niet meer dan getolereerd werd, 'spijbelde hij geregeld omdat hij zich door de armoede niet kon handhaven.' Hij jaagde op reptielen, die hij voor een stuiver aan de fraters verkocht 'en soms had hij dat geld echt nodig om de hete middagen van razende honger door te komen.'
Voor Frank was het daarbij bijna onmogelijk om zijn huiswerk te maken in de omstandigheden thuis. In *Dubbelspel* laat Frank de jongen Ostrik – de zoon van Nora en Boeboe Fiel – zeggen:
'*Zoals het hemzelf ook moeite kostte in dit milieu van armoe, vloeken en schelden, zich op zijn lessen te concentreren. In de luidruchtigheid van zijn vader, moeder, broers en zusters, zonder een eigen kamer, zonder voldoende boeken, zonder iemand aan wie hij snel even iets kon vragen als hij vastzat. Allemaal mogelijkheden, die het merendeel van de andere leerlingen wel had. Hij zei daarom weer als vaker tegen zichzelf, dat het wonder, dat gemaakt had, dat hij op*

[18] HBS staat voor Hogere Burgerschool

dat college was gekomen, zelf maar op de een of andere manier moest zorgen dat hij er bleef.'
Ook de kosten voor de betaalde middelbare school waren voor zijn vader onbetaalbaar. Ze werden door de fraters op zich genomen: het uniform, de tas, de boeken, de schoenen, de uitjes. Die klacht over de kosten komt ook terug in *Dubbelspel*. De fraters namen financieel de verantwoordelijkheid, maar de paters steunden Frank ook in praktische zin. Hij mocht zijn huiswerk maken op de pastorie en werd vervolgens thuisgebracht door de pater. In *Nobele wilden* vertelt de hoofdpersoon Julien dat hij daar voor het eerst een toilet zag 'met een glanzende witte pot, tegels en een touw om aan te trekken.' Dat was wat anders dan dat hij zijn behoefte op de rotsen deed en zich afveegde met platte stenen, zo schreef hij. En:
'Ik heb daar voor het eerst water gedronken uit mooie glazen en niet uit conservenblikken en flessen. Een tandenborstel kreeg ik om mijn tanden te poetsen in plaats van mijn vingers.'

Ingehouden paniek
De verschillen tussen thuis en op school waren pijnlijk en hoe hij ook zijn best deed erbij te horen, hij bleef geconfronteerd worden met zijn achtergrond: hij werd nooit thuis bij klasgenoten gevraagd, hij kreeg nooit de grote cadeaus die zij kregen voor hun prestaties op school. Maar ook in zijn eigen buurt was hij het buitenbeentje, omdat hij zo geleerd was en alleen maar Nederlands wilde praten. De enige bij wie hij aansluiting vond en die met hem Nederlands wilde spreken was zijn buurjongen Jandi Paula, met wie hij serieuze gesprekken had over het geloof en de kerk. Overigens zou Jandi's naam later vanwege diens werk voor het eiland worden verbonden aan de eerste HBS, toen de weerstand tegen de koloniale namen uitmondde in het vervangen van de naam Peter Stuyvesant College door Kolegio Alejandro Paula (KAP).
Zowel Frank als Jandi wilden priester worden en hielden contact, ook later in hun studententijd. De geloofskwesties die Jandi toen deden uittreden komen uitgebreid aan de orde in *Nobele wilden*.
Maar in hetzelfde jaar dat Frank naar de middelbare school ging en zijn best deed zo wit mogelijk te zijn, stond zijn vader op om te strijden voor de nieuwe Nationalistische Volkspartij. Vader Minguel Martinus werkte als timmerman in dienst van de Shell in de luxe huizen van het hogere witte personeel in Emmastad en Julianadorp. Hij had duidelijk stelling genomen tegen alles wat wit was en pleitte voor gelijke rechten voor de Afro-Curaçaoënaar. Hij was de spreker voor zijn district en sprak zijn mensen toe in hun eigen taal, het Papiaments. Frank juichte als zijn vader op het podium stond en riep

‘Waardeloze Rijken! Arme Rijken!’ en maakte thuis kennis met de kopstukken van de NVP, zoals Da Costa Gomez en Amador Nita, een van de leiders van de opstand van 30 mei 1969. Frank deelde Nita’s Papiamentstalige pamfletten tegen de ongelijke verdeling van de macht uit in de buurt. De wereld thuis stond haaks op wereld van school: anti-wit, anti-Nederlands, en pro zwart en pro Papiaments.
Vader was zich inmiddels Arion gaan noemen, de naam van zijn grootvader, maar Frank, die op school elke link met zijn vader wilde vermijden, liet zich angstvallig Martinus noemen.[19] Naast de schaamte voor de armoede was er ook een schaamte voor zijn vader. Later in Nederland, waar niemand hem kende, begon hij de naam als schrijversnaam te gebruiken.
Frank moest zich dus al jong aanleren om diverse gezichten te hebben. Het meest beeldend komt dat tot uitdrukking in het schoolblad waarvan de fraters hem hoofdredacteur maakten. In de *Spectator* blijkt hoeveel gezichten Frank Martinus had. Hij nam allerlei gedaantes aan. En hoewel hij een onvoldoende scoorde voor gedrag op zijn rapport, kreeg Frank in de schoolkrant zijn podium en vulde op het laatst bijna het hele blad met zijn eigen teksten en gedichten. Hij toonde zich de vrome katholiek, die zich boetvaardig in zware taal in zijn eenzaamheid richtte tot God en Maria, meest in de vorm van de sonnetten van de Tachtigers, uit den treure behandeld door de fraters. Maar onder het pseudoniem van ‘de Kakkerlak’ sprak hij vanuit zijn ondergeschikte positie over de rijke klasgenoten en bespotte hij zijn docenten. Hij ging tekeer tegen iedereen die niet begreep hoe zijn leven eruitzag. De diepe frustratie over zijn armoede en achterstelling zou later op even venijnige manier in zijn boeken terugkomen. Zijn anders zijn, het er niet bij horen beschreef hij in zijn gedichten met weemoed, in zijn romans met afkeer en wraak: hij strafte wie gestraft moest worden. Vooral ‘de eeuwige rokkendragers die ons blind hebben gemaakt voor de werkelijkheid,’ zo liet hij Julien zeggen, zij die hem ‘een waarheid hadden gegeven waarom hij niet gevraagd had’. Die hem hadden ‘ondergedompeld in een koninkrijk van bedrog en onzindelijk denken’. De afhankelijkheid van de fraters maakte dat hij nu anderen van hem afhankelijk wilde maken, liet hij Julien zeggen. Hun eindeloze arrogantie kende geen grenzen en zelfs als ze ziek waren, waren ze arrogant, zo zegt Julien, met de humor van Frank: *‘Het is de hoogmoed, die tegen hun hersenpan gaat spannen en op een gegeven moment alle schroefjes losperst.’*

[19] Omdat de stamboom van Frank teruggaat naar een bijvrouw van grootvader Arion mochten deze kinderen niet de naam van de vader dragen en kregen de naam van hun moeder.

Maar zijn frustratie uitte hij in het Nederlands, de taal die hem het meest eigen was geworden. Hij had de fraters nog zó verdedigd toen hij ging studeren, maar in zijn boeken sloeg hij om. Journalisten toonden zich niet zelden verbaasd, en vroegen zich af of die zachtaardige Frank Martinus Arion, met zachte stem zijn woorden zoekend dezelfde was als die Arion met zijn felle pen. Hij leek een dubbelleven te hebben: onder en boven water.
Frank wilde met zijn hoofdpersoon Julien laten zien dat die het aankon om zwart te zijn. Desondanks bleef hij wanhopig, want hij kon de vijand nooit plaatsen: 'Hij blijft tegenover blanken die ingehouden paniek voelen, altijd.'[20]

De omslag
Franks identiteit leek in zijn jeugd verscheurd te zijn geraakt. Tijdens zijn studie in Nederland raakte hij in een diepe crisis. Hij was Nederlands gaan studeren, maar beheerste de taal minder dan zijn studiegenoten en weer beter dan zijn mede Antillianen, die hem zo Nederlands vonden. Hij stond er weer tussenin. Bovendien, als je ging studeren, ging je medicijnen doen, rechten, iets technisch in Delft. Geen Nederlands. Frank, die zo graag dichter wilde worden, putte zich uit in lijsten met Nederlandse woorden, onderzocht waar de klemtoon moest en schreef een scriptie over het woordje 'er'. Hij was verstrikt geraakt in de taal, de cultuur en zijn achtergrond. Hij sprak in lovende taal over Nederland en was zeer geïnteresseerd in witte meisjes. In zijn dagboeken uitte hij zijn intense eenzaamheid en zijn worsteling, onder andere met vrouwen. Hij kwam in een geestelijke crisis terug naar Curaçao, met een grote studieschuld vanwege het afbreken van zijn studie. Zijn ouderlijk huis was hem te min geworden. Hij verviel in armoede en sliep onder het Statuutsmonument en hier waar nu de universiteit staat, in de knoek. Hij krabbelde op en begon ten tijde van de opstand van 30 mei 1969 zijn tijdschrift *Ruku*, dat vol stond met kritiek, in het Nederlands, waar anderen dat inmiddels hadden verruild voor het Papiaments. Toen na de opstand de zwarte intellectuelen hard nodig waren om het land te hervormen, toen men aan de gang ging met het standaardiseren van het Papiaments en men discussieerde over de invoering van die taal op de scholen, vertrok Frank plotsklaps naar Nederland. Hij maakte zijn studie af en werd docent Nederlands aan de Universiteit van Amsterdam, docent 17^{e}-eeuws nog wel, de tijd van de kolonisatie. Een aantal jaar later, in 1975, werd hij docent Nederlands op de lerarenopleiding in Suriname: hij gaf als vertegenwoordiger van de ene kolonie les in de taal

[20] Lidy van Marissing, 'Fantasie als wapen', Volkskrant, 13 oktober 1979

van de onderdrukker aan de andere kolonie, die net onafhankelijk was geworden. Desondanks riep hij wel de jonge dichters op om te schrijven in het Sranan. Tot na zijn 40e bleef hij Nederlands doceren, alhoewel hij zich ook al gedurende langere tijd had gestort op de herkomst van zijn moedertaal met theorieën die weinigen destijds serieus namen en zijn obsessie met het Papiaments leverde bovendien wrijvingen op met collega's. Terug op Curaçao ging hij in 1981 meewerken aan de standaardisatie van het Papiaments en de invoering van die taal in het onderwijs, waar men op zijn eiland inmiddels decennia mee bezig was. Hij stapte in en werd een fervent voorvechter van de moedertaal als instructietaal, mede aangezet door zijn vrouw Trudi Guda. Hij ging nog een stap verder, want het ging hem allemaal niet snel genoeg, en richtte de eerste Papiamentstalige school op. De zwarte kinderen kregen les op de modernste dure school van Curaçao in een van oorsprong witte wijk, de wijk waar zijn vader timmerman was geweest. Weer moest hij zich verantwoorden. Want hij zou de zwarte kinderen op zijn school de kansen ontnemen die hij zelf had gehad. Hij zou ze beperken in hun studiemogelijkheden en 'vasthouden' op het eiland. En hoewel Frank zich in Nederland graag liet fêteren als schrijver van boeken waarin hij afrekende met witten, rekende hij met zijn Papiamentstalige school definitief af met zijn jeugd. Met de armoede, de fraters en de Nederlandse overheersing. Dát zouden zijn leerlingen niet meemaken. Deze school zou een eenheid vormen in taal, cultuur, identiteit en onderwijs.

Verantwoording

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van het persoonlijk archief van Frank Martinus, het archief van de fraters van Tilburg (Generalaat Tilburg), Nationaal Archief Den Haag en Curaçao, Biblioteka Nashonal Kòrsou Frank Martinus Arion, Mongui Maduro Library Curaçao en van gesprekken met familie, (jeugd)vrienden en klasgenoten.
De citaten zijn uit de volgende romans.

Verwijzingen

Martinus Arion, Frank (1973). *Dubbelspel,* De Bezige Bij.
Martinus Arion, Frank (1975). *Afscheid van de koningin*. De Bezige Bij.
Martinus Arion, Frank (1979). *Nobele Wilden*. De Bezige Bij.

SURINAAMSE FICTIE ALS BURGERSCHAPSINSTRUMENT

HILDE NEUS, ANTON DE KOM UNIVERSITEIT, PARAMARIBO,

••••

In Suriname is het een veelgehoorde klacht dat waarden en normen in de samenleving sterk devalueren. Deze klacht wordt regelmatig geuit in het huis van het volk, De Nationale Assemblee. Oud-inspecteur van politie Lo Fo Sang ging vorig jaar zelfs zo ver om in een radioprogramma aan te geven dat een aantal politierekruten uit een 'kumak'oisi'-milieu komt.[21] Ook oud-docent Iwan Fernald stipte het verloederingspunt aan als belangrijk in de verbetering van het onderwijs, en neemt het op in zijn rehabilitatieprogramma.[22] Zowel bij het Ministerie van Onderwijs als enkele maatschappelijke organisaties denken leiders na over de aanpak van de verheffing van ons volk. Zo is in januari 2022 de organisatie WiTruSranan opgericht die een brede discussie over moreel verval wil aanzwengelen.[23]
De verloedering heeft gevolgen op allerlei maatschappelijke gebied, en het is dus noodzaak dat er een ommekeer wordt ingezet. De vraag of dat moet gebeuren is beantwoord, maar hoe daar een begin toe kan worden gemaakt, is een andere kwestie die in dit artikel aan de orde komt. En dan vooral middels het onderwijs. Daarvoor is een idee ontwikkeld om na te gaan in hoeverre de eigen Surinaamse fictieve literatuur kan worden ingezet om als bouwsteen te dienen op diverse schooltypen om de neergaande spiraal te vertragen en liefst te stuiten.

Om tot een conceptontwikkeling te komen zijn er enkele deelvragen geformuleerd. Gerelateerde zaken zijn:
-Wat beschouwen we in Suriname als wenselijk of onwenselijk gedrag?
-Wat heeft het onderwijs al gedaan en hoe kan het verder op deze materie inspelen?
-Wat zijn de aan te leren competenties voor een goed burgerschap?
-Hoe kunnen we die via fictie aanleren, met welke didactische instrumenten?

[21] Een kumak'oisi is een gemakshuisje, oftewel een plee buiten het huis. D. Lo Fo Sang deed deze uitspraak in 'Welingelichte kringen', ABC radioprogramma van zondag 4 april, 2021.
[22] Fernald, Iwan, 2020, *Het roer moet om. Actieplannen voor beter onderwijs*. Ralicon.
[23] https://www.starnieuws.com/index.php/welcome/index/nieuwsitem/68518

Het werk van Astrid H. Roemer is gekozen als startpunt en voorbeeld van een bijdrage van literatuur aan dat burgerschapsonderwijs. Hiervoor zijn diverse argumenten te geven.[24]
Het doel van dit artikel is om (middels literatuuronderzoek) tot een beknopt concept te komen van een praktische en werkbare oplossing van de maatschappelijk relevante vraag hoe in Suriname burgerschap via het onderwijs kan worden bevorderd. Het resultaat is een beschrijvende en opiniërende aanzet tot een schoolprogramma, op basis van een (persoonlijke, subjectieve) selectie van uitgangspunten en bruikbare teksten. Dit concept tot een burgerschapscurriculum heeft een diversiteit aan raakvlakken met andere thematieken die binnen het onderwijs actueel zijn, en kan – zeker met interactieve didactische werkvormen - vakoverstijgend werken.

Wat is wenselijk gedrag
De eerste vraag die in dit kader opkomt is: wat beschouwen we in Suriname als wenselijk of onwenselijk gedrag? Omdat de vraag wat goed of fout is, als cultureel bepaald wordt geacht, is die vraag niet eenduidig te beantwoorden. Dit vanwege de vele verschillende volken en aanverwant niet tastbaar erfgoed, die gedurende de ontstaansgeschiedenis van de Surinaamse natie bij elkaar gekomen zijn en door de tijd heen gecreoliseerde veranderingen hebben ondergaan. Elke groep heeft een eigen taal, met betekenisverschillen op woord, zin en verhaalniveau, een eigen godsdienst met aanverwante rituelen, en eigen regels om de gemeenschap in stand te houden. Deze zijn over de jaren heen, mede ook onder politieke invloed, verworden tot een eenheid in verscheidenheid, zoals Jnan Adhin dat verwoordde.[25]
Een 'Salad bowl' (en geen 'melting pot), waarin alle bij elkaar gevoegde elementen nog in de basis separaat te onderscheiden zijn.
Het is niet altijd eenvoudig om tot gezamenlijke waarden en normen te komen. We zouden de zaken ook kunnen omdraaien. Zo worden in Nederland door de zogenoemde nieuwkomers (mensen met een niet-Nederlandse achtergrond) bepaalde kernwaarden anders ervaren, wat een aanknopingspunt zou kunnen zijn om Surinaamse waarden te bespreken. Hoe denken we hier over een aantal genoemde zaken? Hoe wijken deze af van de in Suriname bestaande (sub)culturen: zoals gebrek aan gastvrijheid; weinig respect voor ouderen en autoriteiten; minder traditionele man-vrouwpatronen; leven vol-

[24] Vanwege maatschappelijke controverse met betrekking tot Roemers uitspraken over legerleider Bouterse is hier een boek van haar behandeld, naast literatuur van andere auteurs. Zie verder het artikel van Michiel van Kempen in deze bundel.
[25] Adhin, Jan H. 'Eenheid in verscheidenheid' (1957) *Culturele Activiteit in Suriname: Beginselen, Feiten, Problemen,* Paramaribo, zie dbnl.

gens afspraken; familieband minder hecht; te individualistisch; taalproblemen; weinig taboes (seks, homo's & drugs); onbeleefd/te direct en vooroordelen.[26] Hierbij kan in ogenschouw worden genomen dat wat deze onderwerpen betreft, de ideeën veranderen, mede onder invloed van contacten met familieleden in de diaspora, heen en weer over de oceaan.
Er zullen dus gezamenlijk definities moeten worden geformuleerd. Liefst met consensus, binnen een krutu-model.[27] Dit kan tot stand komen middels discussies, of een vragenlijst, die aan zo veel mogelijk maatschappelijke instanties kan worden aangeboden. Deze brede discussie hoeft geen lang proces te zijn als het met voortvarendheid wordt aangepakt. Vanwege de complexiteit van de samenleving en haar verschillende basiswaarden, schuilt het gevaar er wel in dat besluiten op de lange baan worden geschoven, wat een belangrijk probleem is in Suriname. Het voordeel van de keuze voor literatuur als instrument om een schoolprogramma uit te stippelen voor burgerschapsonderwijs is, dat die literatuur al voorhanden is, en vanuit elke gemeenschap delen kunnen worden aangedragen die fragmenten met bijbehorende thematiek kunnen aanleveren.[28]

Rol van het onderwijs
Een vaak gestelde vraag, over wie zich bezig behoort te houden met burgerschap (of life skills, op zijn Engels) is dus eigenlijk al beantwoord: elke burger van Suriname. Maar zo werken de zaken meestal niet in de praktijk. Wie zal zich vervolgens mogen uitspreken over waarden en normen? Een traditioneel instituut is de kerk, die in haar heilige boeken voor diverse denominaties gedragsregels en samenlevingsnormen heeft vastgelegd.[29] Er is echter sprake van ontkerkelijking, en verschuivingen in denominaties. Bovendien zijn er in Suriname - weer vanwege de geschiedenis - zo veel verschillende religies dat er als vanzelfsprekend ook daar discussiepunten ontstaan in de mandir, moskee, of over de wintiprotocollen. Het algemene uitgangspunt zal respect moeten zijn, voor elkaars leefwijzen en cultuuruitingen, ook als we die niet altijd begrijpen. Om kennis daarover te verspreiden is literatuur een prima instrument.

---

[26] https://participatieverklaring.com/index.php/interculturele-effectiviteit/
[27] Een krutu is een vergadermodel (bij de Marrons) waarbij het uitgangspunt is om gezamenlijke consensus te bereiken. Het gaat dus niet om een democratische meerderheid van stemmen.
[28] Voor een brede visie op het belang van literatuur zie: Brillenburg Wuth, Kiene and Ann Rigney (2019) *The Life of Texts. An Introduction to Literary Studies.* Amsterdam: Amsterdam University Press
[29] Zie bijvoorbeeld voor een religieuze insteek: Aantjes, R., Bram de Muynck, Janneke de Jong-Slagman (2009) *Jeugdliteratuur en burgerschap binnen reformatorische scholen*. Dreistar Educatief.

Morele aspecten als waarden en normen kunnen het best geïmplementeerd worden van kleins af aan. Vanwege de diversiteit aan culturele achtergronden in de thuissituaties zou het aan te bevelen zijn een leerlijn daartoe in te vlechten in de onderwijsprogramma's, als een vorm van burgerschapscursus. In vele landen zijn dergelijke cursussen al ingevoerd, als apart segment van het curriculum, of als geïntegreerde vakoverschrijdende onderdelen van het onderwijsprogramma.

Om de beginsituatie wat deze materie betreft in Suriname te kunnen evalueren, kijken we naar hoe er binnen ons onderwijs is nagedacht over burgerschap. Het Basic Life Skills programma is uitgezet om leerlingen beter toe te rusten voor het goed functioneren als volwassene binnen de samenleving. Dit programma is echter niet systematisch doorgevoerd. Aanvankelijk is er een BLS-programma opgezet door de afdeling Curriculum binnen het ministerie van Onderwijs, dat heb ik via verschillende kanalen opgevraagd, maar heb het helaas niet in kunnen zien. Op een vervolgvraag heb ik wel enkele documenten gemaild gekregen, die in het laatste decennium zijn uitgevoerd. Muriel Shields was bij de afdeling Curriculumontwikkeling bezig met het programma en zij is vanuit Suriname als adviseur opgenomen in het programma van het Caribisch curriculum, uitgewerkt met de ondersteuning van Unicef op Barbados.[30] Als de bronnenlijst van dat programma in acht wordt genomen, blijkt dat de inzichten vanuit Nieuw-Zeeland als voorbeeld hebben gediend en hun lijst van nationale standaarden is gehanteerd voor een programma in onze regio. De belangrijkste aspecten hierin zijn:
1. Goed burgerschap; dit is respect tonen voor nationale regels en bijdragen aan de samenleving. Ook de idealen van de Caricom worden meegenomen.
2. Integriteit – moraal en ethiek tonen in je leven.
3. Professionalisme – het tonen van competenties en een adequate werkhouding.
4. Diversiteit en Multiculturalisme – het respecteren en waarderen van de verschillen in mensen en hun wijze van leven.
5. Innovatief zijn – nieuwe en creatieve manieren bedenken en toepassen om de problemen, nationaal en internationaal, het hoofd te kunnen bieden.
6. Uitmuntendheid – een hoge uitkomst beogen in de werking van het leren.

---

[30] Zie verschillende documenten op internet, ao.
https://caricom.org/documents/11872-life_skills_manual_for_in_and_ out_of_ school_ youth.pdf

Deze punten zijn opgenomen in een document dat als basis dient voor de Basic Life Skills in de Caricomlanden. En gelden dus ook voor Suriname.

Competenties voor beter burgerschap
Sociale vaardigheden hebben betrekking op het kunnen omgaan met anderen en het kunnen functioneren binnen een groep. Deze vaardigheden hangen samen met zelfredzaamheid: het vermogen om je zonder hulp van anderen staande te houden, zodat je in de praktijk dan meer zelfvertrouwen hebt, beter om kunt gaan met emoties en deze ook kunt uiten. Samenwerking gaat beter door in gesprek te gaan met elkaar, en dialoog is binnen de socio-constructivistische benadering een aspect van de naaste ontwikkeling.[31] Dit betekent dat de stappen in het leerproces op elkaar aan moeten sluiten.
Er zijn uitgewerkte plannen ontwikkeld in 2017, waarin evaluatie-instrumenten zijn opgenomen om te beoordelen wat het programma heeft opgeleverd. Hiervan is een verslag gemaakt, maar daarna is er van verdere verbeteringen of implementaties niets meer vernomen. In 2017 heeft de unit BLS een presentatie gegeven aan de minister van Onderwijs waarbij de voordelen en meerwaarde van een BLS-programma werd uiteengezet.[32] Het HFLE Curriculum Raamwerk (Health and Family Life Educatie) is gestoeld op vier ontwikkelingsgebieden:
1. Zelfbewustzijn en interpersoonlijke relaties;
2. Seksualiteit en verantwoordelijk seksueel gedrag;
3. Verantwoord milieubeheer en behoud;
4. Verantwoorde voeding en fysieke gezondheid.

Onderwijsminister Robert Peneux is akkoord gegaan met de uitvoering van het programma op zeven scholen, geïmplementeerd in het curriculum voor een lesuur per week. Op de scholen is een situatieschets gemaakt waaruit behoefte aan technische ondersteuning bleek, zoals vuilophaal, of geld bij muurschilderingen. Ook klaagden leerkrachten over ouderparticipatie, en de omgang met kinderen met gedragsproblemen. Door zowel te kijken naar het Nationaal Curriculum Raamwerk, als de 'HFLE guidelines van het Unicef', als door overleg te plegen over de behoeften van de geselecteerde scholen is de afdeling BLS tot een programma gekomen om sociale en emotionele vaardigheden in het onderwijs te stimuleren. Uit de scholen werden enkele leerkrachten gekozen en speciaal getraind in emotionele intelligentie, klassenmanagement, gesprekstechnieken en doorverwijsmogelijkheden voor kinderen met gedrags- of leerproblemen. Van de zeven scholen zijn vier projecten als positief beoordeeld. Drie

[31] Vigotsky, 1987. https://www.simplypsychology.org/vygotsky.html
[32] Muskiet, Tatjana. Times: 'Pilot project implementatie Basic Life Skills komend schooljaar'. Juli 28, 2017.

scholen hebben het programma, om diverse redenen, afgebroken. Succes was volgens de evaluatie vooral sterk gerelateerd aan de medewerking van de school.

In de algemene conclusies is de selectie van de leerkrachten besproken, de financiële middelen, ouderparticipatie en doorverwijsmogelijkheden van kinderen met problemen. Als enkele belangrijke positieve resultaten werden genoemd: leerlingen komen meer voor zichzelf op, ze corrigeren elkaar in de klas, de onderlinge samenwerking is beter en ze tonen meer begrip voor elkaar.
Als ik zelf naar het programma kijk en het verslag meeneem, ben ik van mening dat een aantal zaken geen thema's zijn voor BSL, maar daar wel een uitwerking of resultaat van zouden kunnen zijn, zoals financiën, ouderparticipatie of doorverwijzing. Genoemd zijn verschillende algemene, ernstige problemen binnen het Surinaamse onderwijs, die voornamelijk een gevolg zijn van onvoldoende materiële ondersteuning vanuit de overheid. Een BSL-programma zou vooral gericht moeten zijn op de zaken die wel goed hebben uitgepakt, zoals gedragsverandering van de leerlingen.

Aan te leren competenties
Burgerschap kan, opklimmend naar niveau, een sociaal karakter hebben, een cultureel, economisch of politiek. Afgaande op de opvoedingsdoelen binnen het schoolbeleid, per niveau, kan een burgerschapstype worden benadrukt. Hierbij moet onze diversiteit steeds in acht worden genomen en moet worden opgepast dat het geen marktmodel wordt: wie is de ideale burger,' en hoort deze wel of niet bij een gedroomde samenleving? We zagen bijvoorbeeld de afgelopen paar jaar een ontgrenzing plaatsvinden in verband met de coronapandemie. De ziekte draagt geen paspoort bij zich en laat zich niet tegenhouden door een rivier of oceaan. Met de olievondsten voor de kust van Zuid-Amerika en de nieuwe zoektocht naar alternatieve energiebronnen vervagen de grenzen met Frans en Brits-Guyana. Taal kan de toegang tot kennisbronnen beperken, zoals op de Caribische eilanden waar een eigen literatuur in het Papiaments is, maar die in omvang nog beperkt is.[33] Deze factoren behoren geen begrenzing te zijn voor de waardering van het eigene.
Burgerschapsonderwijs zal het gehele onderwijs moeten beslaan, en heeft vele vormingsgebieden. Altijd is daar het onderdeel van de taal. Daarom is het belang van verhalen zo groot. Eigen verhalen kunnen een reflectie geven op het eigen handelen, het eigen lexicon en op eigen spreekwijzen. Met invloeden van het Surinaams-Nederlands,

[33] Zie het artikel van Kibbelaar, J. (2019). 'Onderwijs op de ABC-eilanden. Een onmogelijk dilemma?' Levende Talen Magazine nr. 7, p. 22.

het Sranan of andere thuistalen. De kunst is het om dat op een positieve wijze te sturen. Dit kan door het schema Wie Doet Wat Wanneer Met Wie? Middelen Doel Effect te hanteren. Humaniora, de onderzoekspoot waartoe het bestuderen van literatuur behoort, beschikt over een grote bewegingsvrijheid, maar is altijd nog ondergeschikt aan andere domeinen. Deze dienstbaarheid kan worden ingezet om tot vorming van betere burgers te komen.
Het programma van de afdeling Basic Life Skills and Education van het ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur (MINOWC) heeft als uitgangspunt de leerlingen vaardigheden aan te bieden om beter met sociale veranderingen om te kunnen gaan. Als gevolg hiervan wordt van hen verwacht dat ze kritisch denken, probleemoplossende en sociale vaardigheden tonen en creatief denken ontwikkelen. De drie-eenheidbenadering die zich richt op de leerling-, leerkracht- en ouderomgeving draagt bij aan het succes van het project.[34]

Literatuur als instrument voor beter burgerschap

Een belangrijke vraag is, welk instrument het beste ingezet kan worden om onze leerlingen tot goede burgers te vormen? In 'Cultivating Humanity' breekt Martha Nussbaum een lans voor een bijzondere norm voor wereldburgerschap, met aandacht voor de waarde van het menselijk leven en onze onderlinge verbondenheid, maar ook voor het benaderen van de wereld vanuit verschillende gezichtspunten.[35] Zij gaat ervan uit dat daarvoor een 'narratieve verbeelding' nodig is. Literatuur speelt een cruciale rol in de ontwikkeling van deze verbeelding, omdat lezen kan worden gezien als een essentiële voorbereiding op morele interactie. Volgens Berteke Waaldijk kan middels literatuur gelijktijdig worden deelgenomen aan verschillende domeinen. Er kunnen digitale en geografische verbanden worden gelegd, door gemeenschappen die bij elkaar worden gehouden door gedeelde ervaringen (bv. migratie), door liefde voor een zeker medium, door passie voor een bepaalde kunstvorm, door gezamenlijke belangen of gemeenschappelijke politieke overtuigingen. Volgens Waaldijk kan dit leiden tot een gevoel van meerduidigheid, de bereidheid verschillende waarheden tegelijkertijd te erkennen en regelmatig van perspectief te wisselen.[36] Deze inzichten zijn zeker van belang voor een multi-etnische samenleving als Suriname.

---

[34] MinOV, Suriname learning lines/Pogress and Implementation
-Thema's en vaardigheden, Werkdocument
-MinOV-Beip/SLO (2011). Op weg naar een basisonderwijscurriculum.
-Curriculumraamwerk en leerlijnen. In opdracht van MinOV/BEIP
[35] Nussbaum, M. (1997). *Cultivating Humanity*. University of Harvard Press.
[36] Waaldijk, B. (2005). *Talen naar cultuur. Burgerschap en letterenstudies*. Universiteit van Utrecht, Letteren.

Essentieel is, dat we ons realiseren dat lezen slechts in een beperkte mate onderdeel uitmaakt van de cultuur in Suriname. Het is dus nodig om van een bezigheid die vaak als elitair wordt beschouwd, te komen tot een vorm van massacultuur, door aan te sluiten bij een lokale en eigen, herkenbare situatie. Dit belang is al onderkend voor het aanvankelijk lezen, maar zal tevens moeten gelden voor burgerschapsonderwijs. Voor dit vak zijn er reeds bestaande programma's, die als breed uitgewerkt en toepasbaar gelden en waaruit elementen geselecteerd kunnen worden om een raamwerk te ontwerpen. Het wiel hoeft niet opnieuw te worden uitgevonden.[37] Maar wil er een kans van slagen zijn, is een breed gedragen programma noodzakelijk, en dat moet lokaal worden ingevuld. Daarbij moet er acceptatie zijn van het feit dat bepaalde zaken vaak anders gaan dan beoogd, en zelfs binnen één land met diverse culturen er niet altijd een eenduidig antwoord is.

Voorbeelden voor opbouwend of afbrekend handelen kunnen we halen - op elk gewenst niveau - uit de Surinaamse literatuur, hetzij kinder-, jeugd- of adolescentenliteratuur. En ook uit allerlei genres; proza, poëzie en toneel. Hiermee slaan we diverse vliegen in een klap: het stimuleren van het lezen van de eigen literatuur, (met alle positieve uitkomsten daarvan voor het lezen in het algemeen - en de aanpandige verbetering van algemene leerprestaties) én het bevorderen van burgerschapsvorming.[38] Kennis over cultuur (middels literatuur) kan bijdragen tot de vorming van betere burgers.

Keuze van teksten

Hier wil ik vervolgens betogen waarom het belangrijk is om binnen burgerschapsonderwijs de stem van de mensen in Suriname te laten horen, dus de eigen literatuur te gebruiken. Binnen culturele uitingen vormt taal een begrenzing, een beperking van de articulatie van diverse wereldbeelden. Taal is de culturele wereldbeleving van een volk, zo ook van het creoolse Afrikaanse wereldbeeld, hier als voorbeeld opgebracht. Zoals Zora Neale Hurston zei: 'Folklore is het ingekookte sap van het menselijk bestaan.' Taal is de culturele stem, de intersectie van verbeelding en ritme (zoals bijvoorbeeld in raps.) Passen antikoloniale termen en beelden in de verhalende traditie van Suriname? In hoeverre is de thematiek in de literatuur verschoven, en hebben zaken een andere betekenis gekregen, zoals Michiel van Kempen zich al afvroeg, zeker als de periode van na de Srefidensi

[37] Franken, Peter, Dolf Hautvast, Jan van Hoeij en Mirjam Stroetinga (2003). *Aan de slag met actief burgerschap. Handreiking voor scholen PO en VO*. KPC groep /Landelijke Pedagogische centra /SLOA.
Of: Verheul, Ineke Verheul. (z.j.). *Kritisch Burgerschap*. Onderwijs Bewijs.
[38] Truijens, A. (2020-28-9) 'We weten wat moet gebeuren om de leesramp te keren. Nu nog bedenken hoe'. De Volkskrant.

van 1975 in acht wordt genomen? De keuze voor Astrid Roemer als voorbeeld voor burgerschapsonderwijs is voor de hand liggend, vanwege haar grote oeuvre en haar bekendheid. En omdat ze een enorm register aan taal gebruikt, zoals is aangehaald door Michiel van Kempen (1986).[39]

Roemer debuteerde met de bundel *Sasa, mijn actuele zijn* in 1970, onder het pseudoniem Zamani, wat 'verleden' betekent in het KiSwahili. De bundel ging over het persoonlijke gevoel van 'neger zijn', het zich 'neger' voelen, negritude. Van Kempen noemt hier al de stem van de collectiviteit. Met het gezamenlijke sla ik een bruggetje naar Catherine John, die in 2003 schreef over 'Colonial Legacies, Gender Identity and Black Female Writing in the Diaspora'. Het startpunt voor John was de in 1956 gehouden conferentie in Parijs, waar Senghor en anderen de wetten van de Afrikaanse negercultuur analyseerden. Het duurde nog tot de jaren 80 voordat ook vrouwen een rol gingen spelen, hoewel Zora Neal Hurston al in 1934 een aanzet had gedaan om artistieke representatie en kritische analyse in te zetten bij het bespreken van culturele realiteiten van grote orale gemeenschappen, zich richtend tot een wit publiek en de zwarte elite. In zwarte verhalen zijn personages geen kopieën van eeuwenoude archetypen, maar gemoderniseerde uitdrukkingen van een sociale werkelijkheid. Dat was kunst, altijd sociaal! Hurston verbond de culturele realiteit met haar eigen persoon, en beschreef daarmee vrouwelijke genderrollen in de culturele context, uitgedrukt in seksualiteit en gedrag. De zwarte man wil een score vereffenen, en de vrouw is niet de passieve ander. Dit is een opvallende asymmetrie in de negerkunst, waarmee de heteronormatieve binaire sekseparadigma's worden doorbroken. Femininiteit is een blanke mythe, die binnen de slavernij, de geschiedenis van de zwarte vrouwen in de Nieuwe Wereld niet bestond, onder de exploitatie en de-humaniserende omstandigheden van de slavernij. In Euro-gendered gedrag zien we uitingen van vrouwelijkheid die niet bij de kleur en klasse van zwarte vrouwen passen.[40]
Roemer heeft een uitgebreide verzameling literair werk geproduceerd, van poëzie tot toneel, romans, novellen, hoorspelen en essays, waarin originele vrouwentypen zijn geportretteerd. Haar taaluitingen zijn interpretaties van de werkelijkheid. Maar daarbij rijzen ook de vragen: wie leest haar werk? Wie interpreteert haar werk? Is die lezer belezen, is dat een man of een vrouw? In hoeverre heeft de lezer grip op het taalmateriaal. De stijl van Roemer roept zowel be-

---

[39] Kempen, Michiel van. 1986. 'De beweging is gebleven, maar het zwaartepunt is anders. De poëzie van A.H. Roemer'. *Kali*, p. 9-14.
[40] John, C. 2003. Intersectional Collective Legacies and Gendered Identities.

wondering als afkeer op. Wordt het onbegrip over haar teksten veroorzaakt door onwetendheid, en komt dat dan voort uit het andere deel van het volk, of de andere sekse? Roemer is bij uitstek een voorbeeld van de 'écriture feminine', en dan nog zwart daarbij.
Er is een correlatie tussen de persoonlijke en nationale identiteit, en in Suriname kunnen die identiteiten nader tot elkaar worden gebracht, omdat elke groep zijn eigen verhalen heeft. Dit anders zijn, zien we gereflecteerd in een aantal verhalenbundels uit de jaren 80 en 90, en hierin komen in toenemende mate de ervaringen van diverse Caribische vrouwen terug.[41] Dit betekende de afbouw van de koloniale en patriarchale instituties. De stereotype tegenstellingen tussen de beelden zijn overgegaan naar meer realistische personages, niet meer zozeer de tegenstelling man-vrouw, broeder-zuster. Het gaat dus niet meer om feminisme, een begrip dat te zwaar gerelateerd is aan de witte politieke agenda. Ook binnen de literatuur, zeker die van Astrid Roemer, gaat het steeds meer om *womanism*, waar de culturele aspecten de hoofdrol gaan spelen.[42]
De vraag die hieruit voortkomt is: waar bevinden we ons op het culturele continuüm tussen het Europese en het Afrikaanse-Surinaamse wereldbeeld? De prijs aan Roemer was een politiek correcte zet en een compensatie voor de sobere representatie van vrouwelijke auteurs, maar ook de absentie van zwarte auteurs. Dit gold zowel voor de P.C. Hooftprijs in 2016, als voor de Prijs der Nederlandse Letteren in 2021. De controverse rondom Roemers uitspraken over ex-president Bouterse (medio 2021) maken mijns inziens de literaire waarde van haar werk er niet minder om, en ook zeker niet het belang van haar teksten voor burgerschapsonderwijs.

Drie teksten voor drie niveaus

Als voorbeeld van geschikt werk van Roemer is hier *Waarom zou je huilen, mijn lieve, lieve* ingezet.[43] Deze tekst stamt uit 1976 en is in 1987 herschreven.[44] Het is het verhaal van een oude lotenverkoper die voor de trekking een onverkocht lot overhoudt, dat het winnende blijkt te zijn. Dit geeft hem de kans om zijn aan filaria-lijdende vrouw goed te laten verzorgen, en zijn familie wat toe te stoppen. Zij vieren bij voorbaat al het overwinningsfeest, en dan blijkt het lot door de ratten opgevreten. We gebruiken de novelle hier voor het voortgezet

---

[41] Zoals *Verhalen van Surinaamse schrijvers* (1998), *Hoor die Tori!* (1990), *Sirito* (1993). (Allen onder redactie van Van Kempen), *Waarover we niet moeten praten* (2007), Vereniging Ons Suriname.
[42] Wekker, G. (1986) 'Sta op en roep haar naam. Zwarte lesbische dichteressen over de liefde'. Lust en Gratie. Jrg. 3, p. 10. Op dbnl.
[43] Roemer, Astrid (1986) *Waarom zou je huilen mij lieve, lieve*. Schoorl: Uitgeverij Conserve.
[44] Zie hierover Van Kempen 'Een geval van selectief geheugen' in *De geest van Waraku*. 1993. Op dbnl.

onderwijs op juniorenniveau (voj) omdat het een werk betreft in een goed leesbare, voor Surinaamse leerlingen herkenbare stijl geschreven. Maar het belangrijkste argument is de rijkdom aan thema's die uit dit boekje gedestilleerd kunnen worden: liefde, zorg voor ouderen, de feestvreugde van de Creoolse bevolking, de gokcultuur, armoede, ziekte. Gezien de prangende actualiteit van deze zaken, zeker van de wijdverspreide gokcultuur, is zeker nu dit boekje bijzonder geschikt voor het behandelen van diverse burgerschapsthema's binnen het voj.

Voor de diverse schoolniveaus kan gekeken worden naar andere boeken. Zo is bijvoorbeeld 'Kikkertje en slangetje' van Marijke van Mil uitermate geschikt voor het kleuteronderwijs. Dit is een oud-Surinaams volksverhaal waarin beschreven wordt dat Kikkertje en Slangetje vriendjes zijn, maar dat gaat in tegen het advies van moeder Kikker, want uiteindelijk zal slang, als hij groot is, haar zoon opeten. Deze laatste smeert echter boterhammetjes voor Slangetje om steeds zijn honger te stillen, zodat de vriendschap hem niet fataal zal worden. Zo kunnen ze vriendjes blijven. Dit platenboek, bestemd om voor te lezen, biedt allerlei aanknopingspunten om met kleuters of jonge kinderen van het gewoon lager onderwijs (glo) te praten over vriendschap, anders zijn, conflicten, en creatieve oplossingen daarvoor.[45]

In het voortgezet onderwijs op seniorenniveau (vos-scholen)**,** zoals het Natin of het IMEAO**,** staat literatuuronderwijs niet op het programma.[46] Toch kan het lezen van literatuur daar ingezet worden om leesvaardigheden, taalgebruik en burgerschap te stimuleren. Voor het afstuderen, gepland in 2022, schrijven drie studenten van de mo-B-Nederlands van het Instituut voor de Opleiding van Leraren hun scriptie over het inzetten van de roman *Een jager verdween* van Stanley Betterson.[47] Dit boek was de winnende inzending van de tweede Donner/Self Reliance schrijfwedstrijd 2020. De auteur heeft reeds bekendheid verworven met zijn debuutroman: *Haar drie werelden*.[48] Op Starnieuws staat vermeld: 'De rode draad van het boek is de zoektocht van de hoofdpersoon Jane naar Cyriel, haar vader. Die verdween op mysterieuze wijze tijdens een jachtpartij in de buurt van het dorpje Tamarin aan de Cotticarivier in het district Marowijne. Jane was toen vier jaar oud. Nadat jaren niets van hem vernomen is, en er ook geen stoffelijk overschot werd gevonden, is hij bij rechterlijke uitspraak doodverklaard. Maar het enigma rondom zijn heengaan was nooit ontrafeld! Jane, een rechtenstudente, besluit met

---

[45] Mil, M. van (2001) *Kikkertje en slangetje*. Amsterdam: Vassaluci

[46] NATIN: Natuur Technisch Instituut. IMEAO: Instituut voor Middelbaar Economisch en Administratief Onderwijs.

[47] IOL: Instituut voor de Opleiding van Leraren.

[48] Betterson, Stanley. (2001). *Een jager verdween*. Paramaribo: Stichting Don Walther Fonds/Ralicon.

twee vriendinnen in de vakantie op zoek te gaan naar de ware toedracht van het verdwijnen van haar vader. Er rijzen echter meer vragen dan antwoorden. Op één van haar missies waarvan het spoor leidt naar Saint-Laurent in Frans-Guyana, neemt zij haar moeder mee en belandt zij in handen van drugscriminelen die haar op wrede wijze duidelijk maken dat zij moet stoppen met het wroeten in het verleden. Dit wordt op bloedstollende wijze beschreven door Betterson.'[49]
Uit dit boek kunnen onder meer de thema's ontbrekende vader, vrouwenrollen, grensoverschrijdende criminaliteit en de Binnenlandse Oorlog worden geselecteerd. Het moge duidelijk zijn dat er wel degelijk literatuur is voor de jongeren op basis waarvan er intensief gelezen kan worden. Dat er geen werken zouden zijn die in de belevingswereld van Surinaamse adolescenten passen, is een notie die ontkracht kan worden. Het is aan de leerkracht die de mogelijkheden om te integreren, moet willen zien. De drie IOL-studenten hebben deze thema's gekozen uit de roman en kijken welke geschikte didactische werkvormen ze hieraan kunnen koppelen om het boek zo aantrekkelijk mogelijk te presenteren aan de studenten. Ze maken een programma ter interventie, en meten na de lessen of de studenten (afgezet tegen een controlegroep) meer geneigd zijn om het boek te gaan lezen.

Uit deze drie voorbeelden voor drie geheel verschillende schoolniveaus, zal duidelijk worden dat het dus zaak is dat er een handvat geboden wordt aan docenten in het onderwijs om teksten te selecteren op thematiek, en deze in te passen in het raamwerk van burgerschapsonderwijs, zodat het juiste onderwerp bij de passende leeftijdsgroep zal worden behandeld.

De manier waarop
Tot slot kunnen we didactische aspecten met betrekking tot burgerschapsonderwijs onder de loep nemen. Welke instrumenten zijn werkbaar voor welke doelgroep, en met welke methodieken denken we de beste resultaten te bereiken? Hierbij zijn de interessegebieden van de leerlingen - op de verschillende niveaus - van belang. Denk bijvoorbeeld aan de inzet van sociale media.[50] De introductie van Theo Witte om het lezen in niveaus in te delen, is zeer bruikbaar in

[49] Starnieuws: https://www.starnieuws.com/index.php/welcome/index/nieuw sitem/67551
[50] Voor de inzet van media zie: Brussel-De Vriendt, L. van (z.j.) *Cultureel burgerschap in een multiculturele samenleving: een (hoofd)rol weggelegd voor populaire media?* Thesis Communicatiewetenschappen, Brussel.Of: Zoonen, L. van (2004) *Mediacultuur en burgerschap. Een inleiding*. Apeldoorn: Het Spinhuis.

Suriname omdat zo studenten kunnen lezen naar hun eigen leesbeleving.[51] Zij schatten hun eigen niveau in, en kunnen dan via opdrachten groeien in hun leeservaring, van verhaalniveau, tot interpreterende en universele lezers.
Dit concept tot een burgerschapscurriculum heeft een diversiteit aan raakvlakken met onderwerpen die binnen het onderwijs actueel zijn en dus domein overschrijdend kunnen werken. Het feit dat de vraag naar een burgerschapsprogramma voor het gehele Surinaamse onderwijs niet eerder is gesteld, er niet eerder onderzoek naar is gedaan en vervolgens een passend concept is uitgewerkt, toont de wetenschappelijke relevantie ervan. Een mooi voorbeeld van geïntegreerd leren is het programma van Learning Circles (Iearn), waarin verwerven – valideren – verwerken – verstrekken van informatie kan geschieden binnen vakspecifieke doelen, en onderdelen bevatten van internetvaardigheden.[52]
Naast alle voordelen van het lezen van literatuur kunnen de leerlingen hun taalbeheersing en taalontwikkeling uitbreiden, op syntactisch, semantisch en morfologisch niveau. Voor het werk van Roemer geeft Van Kempen hier mooie voorbeelden van. Daarnaast zijn er in haar werk uitstapjes naar het Surinaams-Nederlands en het Sranan. Al deze aspecten en diversiteiten maken literatuur bij uitstek geschikt om op diverse schoolniveaus fragmenten van teksten te gebruiken in ons onderwijs. Roemer is niet de enige auteur van wie het werk in te zetten is voor burgerschapsonderwijs, er zijn legio mogelijkheden binnen de Surinaamse literatuur.
Voor het bedenken van creatieve en verantwoorde, passende didactische werkvormen kunnen de studenten van de lerarenopleidingen (interfacultatief) worden ingezet. Zij hebben de vaardigheden en ruimte om kleine onderzoekjes uit te voeren, interventies worden gecreëerd en uitkomsten en opbrengsten geïnventariseerd.

Hoe verder?

De kinderen worden via het onderwijs vaardigheden aangeleerd hoe om te gaan met maatschappelijke veranderingen. Hierbij zijn de eenentwintigste-eeuwse competenties van toepassing, namelijk kritisch denken, het ontwikkelen van het probleemoplossend vermogen, sociale vaardigheden en creatief denken. De verloedering van normen en waarden uit zich in Suriname vooral in het onvermogen om samen

[51] Voor een introductie van de leesniveaus zie: Witte, T. (2006/5) ‘Van Floortje Bloem naar Inni Wintrop. Zes stadia van literaire ontwikkeling’. Levende Talen Magazine p. 8.
Voor de uitwerking: Lezen voor de lijst. https://www.lezenvoordelijst.nl/
[52] Hofman, B., N. Theunissen, D. Overbeek (z.j.) ‘Learning Circle Suriname Nederland.’ Verslag I-earn reis.

te werken, kritiek constructief te uiten of te ontvangen, en transparantie van handelen (beleidsmatig van micro- tot macroniveau, en financieel). Deze competenties zouden bij uitstek middels het onderwijs kunnen worden aangeleerd, van kleins af aan. Om een zo optimaal mogelijke opbrengst te krijgen, is het evident dat ouders, ja de gehele samenleving (middels voorlichting) daarbij betrokken worden.
Het hoeft niet ingewikkeld te zijn. Neem de Surinaamse literatuur, identificeer welke thema's je op welk niveau wilt inzetten om burgerschapsonderwijs in te voeren binnen het curriculum en kies daarbij passende teksten. Er moet tijd worden ingelast om ook op creativiteit in te zetten, en niet slechts op leeropbrengsten. Daarmee kunnen we, in plaats van de nadruk op content en controle te leggen, middels een zekere vrijheid in het onderwijs de samenleving van dienst zijn, en onze leerlingen tot betere burgers vormen.

••••

Hilde Neus van de Anton de Kom Universiteit te Paramaribo

EEN INTERTEKSTUELE LEZING VAN ALBERT HELMANS *DE DOLLE DICTATOR* EN RAMON DEL VALLE-INCLANS *BANDERAS DE TYRAN*

ANNEKE VISÉE

••••

Inleiding

Albert Helmans speciale belangstelling voor het Zuidamerikaanse continent en als gevolg daarvan zijn gerichtheid op de Spaanstalige schrijvers van "zijn" werelddeel is traceerbaar in een aantal van zijn werken en niet zelden in interviews, gesprekken en voordrachten. Zo zou hij bij het schrijven van *De dolle dictator* sterk geleund hebben op *Banderas de Tyran* van de Spaanse schrijver Ramón del Valle-Inclán (Van Kempen, 2016: 180), dat in 1926 uitkwam onder de titel *Tirano Banderas* en waarvan een Nederlandse vertaling verscheen onder de titel *Banderas de Tyran.* Een andere aanwijzing ervoor, dat Helman zich liet inspireren door het werk van de Spaanse schrijver, is te vinden in *Een geschiedenis van de Surinaamse Literatuur,* waar in een voetnoot naar aanleiding van *De dolle dictator* vermeld staat, dat de stof eerder verwerkt werd in de roman *Tirano Banderas* van Ramón del Valle-Inclán (Van Kempen, 2000, p. 589). *Banderas de Tyran* valt onder het genre "dictatorroman" oftewel "roman van de dictatuur". Dit genre kent in Zuid-Amerika een lange traditie, die teruggaat op de eerste periode van onafhankelijkheid van de Spaanse kolonisator. Onderzoeker Juan Rodríguez (2017: 1.2) spreekt in zijn uitvoerige inleiding op *Tirano Banderas* van een 'vruchtbare ader, die de schrijvers van dictatorromans samen delen en ontplooien.'

Beide in het begin genoemde referenties mogen als reden om *Banderas de Tyran* voor een intertekstuele lezing te betrekken bij *De dolle dictator* op het eerste gezicht summier lijken, maar gezien het belang van *Banderas de Tyran* voor een reeks Zuidamerikaanse literaire reuzen is Helmans ´sterk geleund hebben op´ niet zomaar uit de lucht gegrepen.

Bij deze intertekstuele lezing zal ik me richten op een aantal verschillen en overeenkomsten, die vooral de door beide schrijvers behandelde thema's betreffen, zoals het type dictator, intellectuelen en wetenschap, de relatie met het volk, individualisme versus collectivisme, het buitenlandse corps diplomatique, revolutie en broederschapsidealen, universele eenheidsdromen en het raciale aspect. In *De dolle dictator* en *Banderas de Tyran* is de context een schrikbewind in een Latijnsamerikaans post-koloniaal land[53], het ene in de eerste dekoloniseringsfase (*De dolle dictator)*, het andere een kleine

[53] Met het streepje tussen post en koloniaal duid ik het chronologische karakter van de term aan.

100 jaar na de "onafhankelijkheid" (*Banderas de Tyran*). In *De dolle dictator* staat het Argentinië van de eerste helft van de 19de eeuw centraal tijdens het bewind (1835-1852) van Juan Manuel de Rosas (1793-1877). In *Banderas de Tyran* spelen de gebeurtenissen zich af op een "tierra caliente" (hete aarde), ergens in Zuid-Amerika, wat tevens de ondertitel is van de Spaanse uitgave van *Banderas de Tyran*: *Novela de tierra caliente.* De Leider/Dictator/Caudillo mag dan in beide gevallen een tiran zijn, maar het doel van hun handelen, de manier van optreden en de repercussies daarvan in het land waar de gebeurtenissen zich afspelen, lopen op diverse punten sterk uiteen.

Het dictatoriale landschap: verschillen en overeenkomsten

In *Banderas de Tyran* heeft Banderas net een opstand gewelddadig in de kiem gesmoord. De gebeurtenissen spelen zich, zoals gezegd, af in een al langere tijd "gedekoloniseerd" land. Aan Santo Banderas´ zijde staan de gachupines (geëmigreerde Spanjaarden). Pikant "detail": de dictator is zelf indiaan. De andere indianen in de roman leiden een ellendig bestaan. De Spaanse gezant in Santa Fe de Tierra Firme, de plaats van de handeling, neemt een zeer ambiguë houding aan, die bij Banderas en de gachupines wantrouwen wekt. Het land wordt aangeduid als "de Republiek,"waarmee de schrijver de tegenstelling met het voorafgaande Spaanse onderkoningschap markeert. De creoolse gachupine gemeenschap wordt aangeduid als 'de Spaanse kolonie.' In deel vijf van het uit zeven delen bestaande boek "bezoekt" de lezer de gevangenis aan zee van Santa Mónica, waar de opgepakte revolutionairen zitten en vanuit de gevangenis de in zee aangespoelde lijken van gefusilleerde opstandelingen zichtbaar zijn. Kennelijk hebben de mannen van de dictator behoorlijk huisgehouden, want zelfs 'de haaien hebben al maagpijn van revolutionair vlees.' Zo luidt het macaber cynische commentaar van één van de gevangenen bij het zien vanuit zijn cel van ´de sombere reeks van lijken die wiegden op het groene schuim van de branding´ (Valle-Inclán, 1952: 135). In het laatste deel van het boek verschijnt het buitenlandse corps diplomatique op het toneel, waarbinnen een gevoel van onbehagen heerst over de gebeurtenissen en een "humanitaire" hypocrisie er bij de diplomaten van de westerse mogendheden duimendik bovenop ligt. De gezanten van de "nieuwe" Zuidamerikaanse republieken daarentegen, stellen zich onderdanig op t.o.v. de Spaanse ambassadeur, die immers het land van de voormalige kolonisator vertegenwoordigt. Valle-Inclán geeft in een notendop de kern van de verhoudingen weer tussen voormalige koloniseerders en nieuwe republieken op het Zuidamerikaanse continent. De opstandelingen bestaan overwegend uit de inheemse, onderdrukte bevolking en idealistisch ingestelde intellectuelen. Dit leidt tot gesprekken en theorieën over de maatschappelijke plaats van indio´s en intellectuelen en de politieke en militaire strategie in geval van revolutie.

Albert Helmans *De dolle dictator* speelt zich af in een overgangsfase van laat- naar post-koloniaal. De nieuwe staat is in wording. De roman bestrijkt een veel langere periode dan *Banderas,* namelijk een halve eeuw. Ook hier laat de dictator elk tegengeluid op bloedige wijze door zijn keurbende in de kiem smoren. Ook hier zijn de lijken niet te tellen: ´Er worden net zoveel burgers als koeien geslacht' (Helman, 1935: 228). Volk, zwarte bevolking en soldaten staan echter achter de dictator, terwijl Banderas alleen maar gesteund wordt door een groepje vertrouwelingen. Noch Banderas, noch Rosas heeft de steun van de intelligentsia. De indianen bevinden zich onder Rosas in een proces van stelselmatige uitroeiing, terwijl er in *Banderas* alleen nog maar beklagenswaardige restanten van de oorspronkelijke bevolking over zijn. In *Banderas* hebben de indianen verloren, in *De dolle dictator* wordt er nog gevochten. Een punt van overeenkomst is het mechanisme van de dictatuur, waarbij willekeurige machtsuitoefening een opvallend kenmerk is. Een groot verschil is, dat in Helmans roman de dictator de basis heeft gelegd voor de opbouw van de nieuwe republiek-natiestaat Argentinië en buitenlandse inmenging heeft afgeweerd. In Valle-Incláns roman is er sprake van verval en van buitenlandse mogendheden, die in wezen de macht in handen hebben in een "bananenrepubliek," waar de natuurlijke rijkdommen geëxploiteerd worden door buitenlandse investeerders ten koste van de ´koperen bevolking´, zoals Valle-Inclán de indio´s noemt.

Intellectuelen en wetenschap

Intellectuelen moeten, aldus Banderas, de 'zilveren kogel' krijgen. D.w.z. in het systeem ingelijfd worden via bevoorrechting. Levend zijn zij nuttiger voor de Republiek. Zij moeten in het "beschaafde" buitenland wetenschappen studeren en die kennis, eenmaal terug, in dienst van de nieuwbakken Republiek stellen. Na de bloedige onderdrukking van de revolutie spreekt de Tyran met de gachupín Don Celes, die samen met andere leden van de Spaanse kolonie Banderas komt bedanken voor het 'voorbeeldig afstraffen van de revolutionaire demagogie,' door hem een 'verderfelijke zinsbegoocheling' en een 'onrustzaaiende bacil' genoemd (Valle-Inclán, 1952: 16). Banderas wijst hem erop dat er 'zilveren kogels' nodig zijn, wil men 'revoluties met wortel en tak uitroeien.' Immers: geluidloze kogels doen geluidloos hun werk en zijn daarom de beste. Dan wordt duidelijk waar hij naar toe wil:

´In iedere revolutie zijn er altijd twee kritieke ogenblikken: dat van de felle executies en dan het tweede ogenblik, waarbij zilveren kogels van pas komen. Vriend Don Celes, op dit ogenblik zouden zulke kogels ons de beste veldslagen kunnen doen winnen. Het is nu van politiek belang de revolutionnairen aan te trekken. (...) Er bevinden

zich onder de revolutionnairen mannen van wetenschap, die hun gaven in dienst zouden kunnen stellen van het Vaderland. Intelligentie heeft recht op respect. Vindt u ook niet, Don Celes? (...) Dus voor die mannen van wetenschap wil ik de zilveren kogels hebben. Er zijn onder hen zeer knappe koppen die op één rij met buitenlandse beroemdheden zouden kunnen schitteren. Die lieden zouden in Europa kunnen gaan studeren om ons hier leiding te geven. Hun plaats is in de diplomatie...op wetenschappelijke congressen...in commissies, die voor het buitenland bestemd zijn...´ (…) ´Don Celes, voor die politiek is zware zilveren ammunitie nodig´ (ibid.: 19-20).
Banderas constateert, dat ´we een formidabele achterstand hebben op wetenschappelijk gebied´ (ibid.: 60). Bovengenoemde passage doet denken aan de pogingen van Zuidamerikaanse regeringsleiders en intellectuelen tijdens de dekoloniseringsperiode om cultuur, kennis en wetenschap te importeren uit het "oude continent" en de grote nadruk, die door vele voortrekkers van de emancipatie op onderwijs gelegd werd, al of niet van eigen bodem. Banderas blijkt voor de volgende vorm te zijn: "eigen mensen" moeten in het buitenland hun opleiding gaan halen om die dan in de nieuwe republiek toe te passen, net als de Argentijnse studenten in het laatste hoofdstuk van Helmans *De dolle dictator.* Door Helman wordt daar hetzelfde onderwerp in een heel andere context aangekaart, wanneer hij het gesprek tussen een Engelsman en drie jonge Argentijnen inleidt, die ´gelijk zovele welgestelde zonen van dit land, hun opvoeding in Europa zijn gaan voltooien´ (Helman, 1935: 368). Zijn mening over "eigenheid" komt dan tot uiting in de gepassioneerde reactie van de studenten op de Engelse laatdunkendheid.

Volk en dictator, dictator en volk

In *De dolle dictator* is er geen sprake van opstand onder een onderdrukte bevolking tegen dictator Rosas. Integendeel, Rosas is zeer geliefd bij "het volk": ´(...) na vijftien jaar dictatuur ziet de massa nog steeds in aanbidding naar hem op, als tot een halfgod. De menigte (...) ziet de realiteit en erkent de voordelen van zijn krachtige regering. Wat gaan haar dan nog principes aan?´ (Helman, 1935: 327).
Het gedrag van die "menigte" vergelijkt de schrijver zelfs met dat van de ´heroische´ dagen in de tijd van de Venezolaanse politieke en militaire leider van de eerste periode van Latijns-Amerika´s onafhankelijkheidsstrijd: Simón Bolívar (1783-1830).[54] Op de retorische vraag hoe het mogelijk is, dat een machtsusurpator zo lang aan

[54] Albert Helman schreef een brochure over Simón Bolívar in de reeks "Onze grote voorbeelden" van het Bureau Volkslectuur in Suriname, getiteld *Bevrijder van ons*

het roer van een land kan blijven en tevens als antwoord op de beschuldigingen van Rosas' tegenstanders, dat hij door 'de volkswil of door het volslagen gebrek aan volkswil, meer dan twintig jaar dictator blijven kan' stelt de auteur, dat het 'ditzelfde volk is, dat mét Rosas de autonomie van Zuid-Amerika verdedigd heeft tegen alle imperialistische aanvallen met een dapperheid en doorzetting als sinds de dagen van Bolívar niet meer gevonden werd' (ibid. 265-266). In *Banderas* wordt Simon Bolívar maar één keer genoemd, maar dan in negatieve zin: Domiciano de la Gándara, gedeserteerd uit de federale troepen, vindt Bolívar een 'allerberoerdste generaal' (Valle-Inclán, 1952*:* 11). Het is niet de enige manier waarop de schrijver de kater van een gestrand vrijheidsideaal laat doorklinken. In *De dolle dictator* staat het volk aan de kant van de strenge heerser Juan Manuel de Rosas. Er speelt zich een verwoede strijd af tussen verschillende economische en commerciële belangen vertegenwoordigende groeperingen, in casu de grootgrondbezitters van de provincie en de in de stad opkomende industriëlen. In *Banderas* richt de schrijver het oog van de camera op de opstand van de verworpenen in de samenleving, terwijl de tiran wreed tegen de bevolking optreedt. Er is geen sprake van opbouwende elementen. Het beeld van de nieuwe republiek is in *Banderas* veel negatiever dan in *De dolle dictator,* waar de positieve resultaten van vijftien jaar dictatuur opgesomd worden (Helman, 1935: 327).

Uiteindelijk komen beide dictatoren ten val, maar elk op een andere manier. Banderas wordt van binnenuit verraden (´adders heb ik aan mijn borst gekoesterd!´ (Valle-Inclán 1952: 205) en omsingeld door ´revolutionaire benden´ (ibid.: 204). In paniek laat hij op het laatste moment nog vijftien verdachten ophangen om deserties tegen te gaan. Zijn opzet de opstandige stad te omsingelen mislukt, zijn poging te ontsnappen ook. Met kogels doorzeefd valt hij neer en ´zijn hoofd, met een honend opschrift eronder, bleef drie dagen uitgestald bovenop een schavot met het gele kleed der terechtgestelden overdekt, op de Plaza de las Armas´ (ibid.: 207). Ook Rosas krijgt met ontrouw in eigen gelederen te maken, maar in zijn geval heeft niet het volk hem ten val gebracht: ´Dit volk heb ik gezadeld en de teugels opgelegd, ik heb het gespoord en het heeft gebokt ... maar het is niet dit volk dat mij ondersteboven gegooid heeft. Het zijn de macacos uit Brazilië´ [55] (Helman, 1935: 340), aldus zijn paternalistische gedachten. De tot dan toe federalistische generaal Urquiza wilde namelijk een pact sluiten met Brazilië, Rosas´grootste vijand

werelddeel, Simón Bolívar, El Libertador. Herhaaldelijk vermeldt hij in zijn voordrachten en werken dit boegbeeld van het streven naar Zuidamerikaanse eenheid en onafhankelijkheid, waarbij hij zijn bewondering niet onder stoelen of banken steekt.

[55] De makaak is een soort aap.

en bovendien een verzoening met de Unitariërs tot stand brengen.[56] Dat was iets waarin hij de massa, die al die jaren Unitariërs had leren haten in naam van Rosas, niet met zich mee kon krijgen. Rosas beleeft zijn Waterloo in 1852 in de slag bij Caseros, maar weet het vege lijf te redden door zijn toevlucht te zoeken in het huis van de Engelse gezant: ´Kijk, hier is de engelse vlag, die ik dit volk heb leren respecteren´ (tegen de Engelse gezant, ibid.: 340).[57] Deze helpt hem te ontsnappen naar Engeland, waar hij de rest van zijn leven zal slijten. De vergelijking van beide dictatoriale heersers geeft een beeld van veel verschillen en weinig punten van overeenkomst te zien. Banderas heeft het volk tegen zich en steunt zijn macht op een aantal trouwe volgelingen, die elk hun eigenbelang als motief hebben. Rosas heeft niet alleen het volk aan zijn kant, maar ook de soldaten en de zwarte bevolking. Beiden hebben de intelligentsia tegen zich. Uit Banderas blijkt niets van weldaden voor de bevolking van het land en van post-koloniale opbouw in tegenstelling tot Rosas, die tegenwerking ondervindt van concrete belangengroeperingen. De overeenkomsten zijn niet specifiek voor Rosas en Banderas alleen, maar universele kenmerken van dictatoriale regimes. In *De dolle dictator* noemt Helman er drie: afzwering van het directe verleden, grenzenloze zelfverheerlijking en het opdringen van nieuwe symbolen (ibid.: 135). Bij Rosas zijn ze aanwezig, bij Banderas niet. Zelfs de tiran twijfelt aan zichzelf. Wat als onmiskenbaar gemeenschappelijk punt overblijft, is de gewelddadige onderdrukking.

De roman en zijn agerende entiteiten: individualisme versus collectivisme

Het is interessant stil te staan bij de opvattingen van beide auteurs over de antinomie individualisme-collectivisme. Daarbij komt nog, dat Valle-Inclán, althans wat betreft zijn literaire theorie, de tegenpool schijnt te zijn van wat Helman herhaaldelijk en met nadruk als een voor hem zo bemind typisch kenmerk van "de" Spanjaard heeft genoemd: het individualisme. In *Banderas* zijn er eigenlijk vier hoofdrolspelers, die niet als persoon, maar als groep optreden: de tiran en zijn lakeien, de revolutionairen, de Spaanse kolonie en het buitenlandse corps diplomatique, ook al draagt het boek als titel de naam van de dictator. In *De dolle dictator* is er eigenlijk één hoofdpersoon, Juan Manuel de Rosas, die een duidelijk nationaal doel voor

[56] De Unitariërs waren de felle tegenstanders van het door Rosas gepropageerde federalisme. Argentinië was in die tijd verdeeld in twee kampen wat de keus van een bestuursvorm betreft: de Federalisten en de Unitariërs. Voorstanders van een Federatie waren de provincies, grootgrondbezitters en gaucho's, terwijl de stadsindustriëlen één centraal bestuur voorstonden in de hoofdstad Buenos Aires.

[57] Dit verhinderde Rosas overigens niet in zijn alleenspraak vlak voor zijn dood in Engeland te spreken van ´het britse machtsvertoon, dat slechts terwille van de schijn bestaat´ (Helman 1935: 361).

ogen heeft. De overige acteurs van het nationale drama blijven op de achtergrond. Waar bij Albert Helman de individuele benadering altijd voorop is blijven staan, ondanks zijn vele referenties aan de economische, sociale en politieke achtergronden, die het gedrag van de individuen bepalen, constateert Valle-Inclán een transformatie in de historisch-sociale omstandigheden van zijn tijd, die het individu naar de achtergrond dringen ten bate van het collectieve gebeuren. Die transformatie moet, naar zijn zeggen, haar uitdrukking vinden in de literatuur. Dit in tegenstelling tot een andere denkschool, volgens welke de conflicten die de roman als literair genre voedden, niet meer bestonden. Er zou dus überhaupt geen sociale basis meer zijn om een roman te construeren (in Rodríguez, 2017: 1.2). Valle-Inclán was van mening dat de oude conflicten die de roman voedden, weliswaar niet meer bestonden of naar de achtergrond gedrongen waren, maar dat er in hun plaats een nieuwe voedingsbodem voor het schrijven van een roman was gekomen: sociale en politieke conflicten. Het leven schept de normen voor de schrijfkunst en het leven is weliswaar aan verandering onderhevig, maar onuitputtelijk, aldus de schrijver. Niet dat sociale conflicten en de tegenstellingen van zijn tijd ook niet bij Helman als voedingsbodem voor zijn werk hebben gefunctioneerd. Integendeel, maar er is een wezenlijk verschil met zijn Spaanse voorbeeld wat de rol van het individu in de literatuur betreft. Valle-Inclán was voorstander van een literatuur die de eigentijdse sociale conflicten weerspiegelt, waarbinnen het individu niets meer dan een ´nerveuze tic' zou zijn, die ´ons helpt de groep te modelleren'. Voor de roman was dus een nieuwe fase aangebroken:

'Je hoeft alleen maar een beetje geschiedenis te kennen om je rekenschap te geven van het verschijnsel. De roman laat van nature, meer dan welk ander literair genre ook, de ideologische en politieke transformaties van de mensheid zien. Als je niet verder teruggaat dan deze periode die nu afloopt, zul je zien dat deze het gevolg is van de Encyclopedie en de Franse Revolutie, *de exaltatie van het individu, in één woord van het individualisme*. Van deze periode was de eerste meester Stendhal en de laatste vertegenwoordiger Proust´ (Valle-Inclán in Rodríguez, 2017: 1.2. Nadruk toegevoegd. Vert. A.V.)

Proust vertegenwoordigt, enigszins lapidair uitgedrukt door Valle-Inclán, ´overdrijving, deformatie, morbiditeit en dat zijn altijd aanwijzingen voor verval´. Hij gelooft overigens **niet** dat de roman als genre haar tijd gehad heeft, maar:

´De individualistische (roman) wel. Ik geloof dat er een periode begint, waarin we van de roman van de massa zouden kunnen spreken in tegenstelling tot de roman van de individuen. De oorzaak van deze transformatie is heel diep. Die ligt in de totale verandering met betrekking tot de belangstelling, die de dingen opwekken. *Voorlopig*

interesseert ons het individu niet meer, tenminste niet in eerste instantie ten opzichte van de grotere belangstelling die collectiviteiten, Natie, het sociale gebeuren bij ons opwekken, de dingen worden gezamenlijk bekeken. Het individu, als middelpunt van de sociale groep, is niet meer dan een nerveuze tic, iets wat ons helpt (de groep) te modelleren, [(..)´ (ibid. Nadruk toegevoegd. Vert. A.V.)
Hij noemt zichzelf radicaal in zijn opinies:
´Ik geloof dat wij romanschrijvers onze tijd aan het verliezen waren. (...) In Spanje is de ambiance tot nu toe zeer pover geweest. We schreven *binnenhuisromannetjes.* Het is noodzakelijk de gietvormen te veranderen en de *onbenullige liefdesromannetjes* te laten voor wat ze zijn´ (ibid. Nadruk toegevoegd. Vert. A.V.)
In een interview van 1926 uit hij de mening, dat
´...de beste roman niet de roman is die het hegeliaanse type van de *individualist* behandelt, dat iets *narcistisch* heeft, maar de roman die *collectiviteiten*, *collectieve* handelingen behandelt (...) De roman is geen *individueel*, maar een *collectief* product, dat zich voortdurend vormt in de loop van generaties totdat het de geletterde kunstenaar ontmoet die het opneemt in *gesynthetiseerde* vorm. (...) De romanschrijver ziet het leven en de natuur vanuit zijn gezichtspunt, maar aangezien beide zaken een continue relativiteit vormen, is de visie van de romanschrijver fout en de meest ware (visie) is die van het volk, dat diverse facetten kent. Daarom neemt de ware romanschrijver de ideeën en het voelen van de volkeren in *gesynthetiseerde vorm op* en maakt geschiedenis, omdat dit soort roman ware geschiedenis is´ (ibid. Nadruk toegevoegd. Vert. A.V.)
Ook Albert Helman (1903-1996) heeft zich gewaagd aan literatuurtheorie. Valle-Inclán (1866-1936) formuleerde bovengenoemde ideeën in de jaren ‘20 van de vorige eeuw. Iets later formuleerde Helman een reeks denkbeelden over schrijven en literatuur, geëxpliciteerd in *Wij en de literatuur* (1931), een bundel van vier toespraken oftewel ´redevoerinkjes´ naar de bescheiden uitdrukking van de auteur, en *Leef duizend levens* (1941), een inleiding tot het lezen van romans, zoals ook de ondertitel luidt, geschreven onder zijn eigen naam Lou Lichtveld. Het is interessant deze denkbeelden naast die van Valle-Inclán te leggen uitgaande van sleuteltermen als individualisme, collectiviteit, synthese, veranderende rol van de literatuur en de verschillen en overeenkomsten te constateren. Beiden refereren aan een nieuwe periode voor de schrijver en de literatuur na de wereldschokkende gebeurtenissen van het tweede decennium van de 20ste eeuw, die belangrijke veranderingen brachten in de opvattingen over de rol van de literatuur. Ook Helman vindt, dat een ´moderne schrijver een *synthese* tracht te geven van zijn eigen tijd...´ (Helman, 1931: 62. Nadruk toegevoegd), hetgeen dicht bij de laatste zin in bovengenoemd citaat van Valle-Inclán komt. Helman heeft zich echter niet losgemaakt van het individualisme, ook al is het concept

van collectiviteit wel degelijk in zijn gezichtsveld gekomen zij het op niet geheel en al dezelfde manier als bij zijn Spaanse collega. Om een voorbeeld te noemen:
´Met hoeveel maatschappelijke zin wij ook bezield zijn, hoe altruistisch wij in onze beste oogenblikken ook mogen denken, het lijdt geen twijfel, of wij zijn allen *aartsindividualisten*, die telkens weer trachten te ontsnappen naar aparte genoegens, die ons telkens weer het recht aanmatigen om van de literatuur iets anders te eischen dan waar wij *collectief*, en krachtens het wezen van de literatuur recht op hebben´ (ibid.: 11-12. Nadruk toegevoegd).
Een schrijver, aldus Helman, ´bestaat nu eenmaal bij de gratie van zijn zucht tot suggereren van eigen denkbeelden en gewaarwordingen, door zijn manische mededeelzaamheid. ´ Deze zou zelfs op exhibitionisme lijken, of spraakzaamheid, of hardop dromen, maar komt uiteindelijk neer op zelfexpressie (ibid.: 18). Iets in de schrijver dwingt hem tot spreken, tot mededeelzaamheid, een gevoel dat Helman omschrijft met Nietzsche´s woorden: ´ "Ein Ungestilltes, Unstillbares ist in mir, das will Laut werden"´ (ibid.: 32). Helman zag als hoogste doel van de literatuur het ´wij-besef´, niet de ´zelfexpressie, die van egoïstische aard is´ en die hij als ´navelkijkerij en ikzucht´ kenschetst (ibid.: 23). Nee, dit wij-besef is ´een bron van diepe vreugde en meebeleven van de eeuwige harmonie. Verwerkeling van ons gemeenschapsgevoel, en een overwinning op onze *individualistische* distinctiedrift...´(ibid.: 28). Als de schrijver zich Helmans wij-besef heeft eigen gemaakt, is hij klaar voor zijn 'gemeenschapstaak´ (ibid.: 34). De jonge schrijver, aldus Helman, moet om ´zuivere schoonheid te scheppen´ een ´ideaal in bezit nemen, het groote ideaal van deze tijd´ (ibid.: 56)(...), ´maar de dingen waarover gesproken wordt, zijn nu niet langer *allerindividueelst*, maar raken alle *individuen*; ze zijn niet meer de *narcistische* hymnen van onze uitzonderingstoestand' (ibid.: 57. Nadruk toegevoegd). Het 'groote ideaal van deze tijd' wordt niet verder gespecificeerd, maar gezien Helmans literaire productie van de jaren '30 van de vorige eeuw is de conclusie gerechtvaardigd, dat in deze formulering zijn communistische sympathieën een rol speelden. In de daaropvolgende redenering zijn raakvlakken te constateren met het denken van Valle-Inclán van die tijd. Immers, het ´*individualisme* der vorige generaties´ vervreemde het publiek van de literatuur vanwege de ´goedkope beschrijvinkjes van het eigen burgerlijk milieu, het kwasi-artistieke conterfeiten van het alledagsleven, zonder idealisme, zonder hekeling.´ De elders het individualisme adorerende Helman lijkt in zijn opvattingen over literatuur zich hiervan af te wenden. Ook Helman neemt de liefdesromannetjes onder vuur sprekend van een ´middelmatige literatuursoort die mooie fotografische opnamen brengt van aangename interieurs, bleeke gebeurtenisjes, *aemech-*

tige liefdeshistories´ (denk aan de ´onbenullige liefdesromannetjes´van Valle-Inclán hierboven) en die door hem gevaarlijk wordt geacht (ibid.: 61. Nadruk toegevoegd). Ondanks de raakvlakken wat de kritiek op de vorige generaties schrijvers betreft en de hier en daar zelfde terminologie, blijken beide schrijvers toch een uiteenlopende focus te hebben. Helmans redenering en de toon van de toespraken is doortrokken van de christelijk-moralistische geest van het tijdschrift de *Gemeenschap,* waartoe hij toen nog behoorde, ondanks zijn voorzichtige hints in de richting van een communistische samenleving, zoals in de volgende zinnen:
´Onze eerbied gaat niet langer uit tot het specimen, maar tot de soort. Dit is een vorm van ideëel communisme. Het is dan ook geen toeval, dat de moderne litteratuur zich na onze jeugdaberraties snel wendde tot een gemeenschapsideaal dat in alle bescheidenheid tenslotte parallel liep met volkenbonden, wereldverbroedering en antinationalistische actie. Een communisme naar den geest: één voor allen; de kunstenaar niet alleen om zichzelfswil, maar om zichzelf èn de anderen. Wat is er vroeger gesold met zoo'n goedkoop paradoxje als 'l'art pour l'art' (ibid.: p. 55).
In tegenstelling tot zijn Spaanse collega, is het doel bij hem niet de stem van de massa, van de collectiviteit te laten horen als protagonist in het historische gebeuren, maar ´het diepste en zuiverste deel van ons´ te hervinden, want ´de moderne schrijver die een lezer vindt, hérvindt zijn medemenschen en wordt zelf door hen hervonden´ (ibid.: 57). De schrijver moet overigens wel veranderen om van het ´goedkope paradoxje "l´art pour l´art"´ een´"l´art pour tous"´ te maken (ibid.: 55-56). Toch komt bij Helman even het begrip collectiviteit op de proppen, als hij zegt dat ´de groote winst der moderne letterkunde is, dat zij gericht is op de collectiviteit, zich voedt u i t de collectiviteit´, maar dan wel meer en meer ´in de hoogste, *a-proletarische* zin: gemeenschapskunst´ (ibid.: 76. Nadruk toegevoegd). Met dit ´a-proletarisch´ behoedt Helman zich waarschijnlijk voor misvattingen binnen de ideologische context van zijn katholieke uitgever. Het proletariaat heeft bij Helman recht op medeleven, zoals blijkt uit de passage waarin hij spreekt van ´de arbeiders in de riolen der steden,´ en dat er ´duizenden moeten werken en tobben opdat er enkelen kunnen zijn die rustig daarboven huns weegs gaan´ in tegenstelling tot ´de wandelaars op de bergweiden,´ die van dat alles weinig in de gaten hebben. Maar de schrijver ´is met het lot van die ongelukkigen begaan, hij weet dat de meesten van ons dáár zijn, z´n broeders, vrienden; hijzelf moet soms dagenlang mee in die draf van ploeterende, jachtende ongelukkigen´ (ibid.: 83-84). Met andere woorden, de schrijver is solidair, heeft medelijden, maar verder

komt hij niet.[58] Immers, de taak van kunst is nog altijd de katharsis, aldus Helman, en dus niet een les in "eingreifendes Denken", zoals Bertolt Brecht in die tijd al suggereerde, Aristoteles voorbij. Bij Valle-Inclán verandert het handelende personage al jaren eerder: deze tot dan toe in de schaduw ploeterende proletarische collectiviteit treedt op de voorgrond en komt in opstand. Ook de toon van beide auteurs is verschillend. Waar de profetisch christelijk-moralistische toon van Helman (nog) gevangen zit in wat *De Gemeenschap* wenste (hij zou in 1932 met dit tijdschrift breken), geeft zijn Spaanse voorbeeld in staccato de revolutionaire toon aan van de nieuwe tijd, zoals die hoorbaar moet worden in de literatuur. Waar Helman een gesloten schrijversbeeld geeft, een ego-universum, waardoor de stof van buitenaf binnenkomt om te worden gefilterd door het wezen en de persoonlijkheid van de schrijver (ibid.: 21), breekt bij Valle-Inclán de schrijver uit zijn egocentrische cocon om de samenleving aan het woord te laten. In de loop van de jaren '30 zou ook Helmans toon maatschappelijk extraverter en sociaal krachtiger worden naarmate hij zich meer verwijderde van zijn katholieke opvoeding en banden.
In *Leef duizend levens* (1941) schrijft Helman-Lichtveld uitgebreider over zijn ideeën hoe literatuur geschreven wordt en gelezen kan worden. Hij richt zich niet tot de schrijver, maar tot de lezer, die door zich in te leven in romans duizend levens kan leven, aldus het advies van de titel. Romans, vindt Lichtveld-Helman, zijn mededelingen van de auteur aan de lezer. Het idee van "mededeling" is gebleven. Het begin van de romankunst, evenals de oorsprong van alle kunst, is de behoefte zich te uiten, is ´de behoefte tot mededelen wat men in zijn binnenste heeft.´ We zijn tien jaar verder, maar nog steeds blijken Helmans standpunten naar individualisme over te hellen in tegenstelling tot die van Valle-Inclán. Ook blijft de mystiek-religieuze achtergrond, die hij weliswaar heeft afgewezen, maar waarvan hij nooit helemaal losgekomen, toch weer doorklinken in formuleringen als: ´De wijze waarop in en uit den kunstenaar het kunstwerk geboren wordt, is en blijft een geheim, een onderdeel van het mysterie van alle leven, alle schepping´ (Helman-Lichtveld, 1941: 33). De individualistische benadering, die onmiskenbare en onmisbare elementen

[58] In de jaren ´30 was er een intensief debat gaande onder schrijvers en intellectuelen over de ingrijpende vernieuwingen in de samenleving, die het hele begrip kunst zouden veranderen. Er zouden nieuwe begrippen nodig zijn, die ´bruikbaar zijn [...] voor de formulering van revolutionaire eisen in de kunstpolitiek' (in: *Materialistiese Literatuurteorie*: 289-290). De kunstenaar moest meer doen dan alleen zijn medeleven met het proletariaat tot uitdrukking brengen, maar kunst moest gepolitiseerd worden in de richting van een proletarische revolutie en niet meer een leverancier aan het bestaande productie-apparaat zijn. In zijn voordracht van 1934 getiteld "De auteur als producent" wees Walter Benjamin op het verschil tussen een 'organiserende, ingrijpende schrijver en een leverancier of routinier' (ibidem: 281). Dit ligt in de lijn van Brechts concept van 'eingreifendes Denken' wat de "consument" van de kunst betreft, het publiek.

van waarheid bevat, maar lang niet de hele lading van het schrijversproces dekt, culmineert in een "ik schrijf alleen voor mijzelf" (ibidem: 34), ook al had hij tien jaar eerder in *Wij en de literatuur* gewaarschuwd voor een ´manische mededeelzaamheid´ en een ´literaire navelkijkerij en ikzucht´. De binnenhuisroman krijgt er weer van langs, ditmaal de Hollandse, omdat ´het *individuele* daarin ternauwernood tevoorschijn komt, en daarom vervelen ze op enkele uitzonderingen na, zo gruwelijk op de duur´ (ibid.: 52. Nadruk toegevoegd.) Helman heeft zich nooit bij grotere collectief georganiseerde verbanden aan willen sluiten om de volgende reden:
´(...) door goed te schrijven (...) doe je meer voor het verbeteren van de wereld dan wanneer je je bij de een of andere groepering aansluit´ (...)´Je kunt het socialisme in een roman aan de man of bij de mensen brengen (...) Je kunt ook een algemenere humaniteit, waarin het socialisme een functie heeft, bevorderen door wat je schrijft´ (ibid.: 37).
De laatste optie is ongetwijfeld de veiligste en het is dan ook begrijpelijk, dat "gebrenntes Kind" Albert Helman uiteindelijk met deze ongevaarlijke algemeenheid "flirt". Helmans literaire vormen zijn nooit zo baanbrekend geweest als die van Ramón del Valle-Inclán. Ook deze heeft zich nooit bij grotere collectief georganiseerde verbanden aangesloten, maar zijn literaire opvattingen geven wel aan, dat hij zich bewust was van het eigentijdse belang van collectivisme. In 1928 formuleert Valle-Inclán zijn literaire denkbeelden nog concreter:
´Ik geloof dat de Roman parallel loopt met de Historie en met de politieke bewegingen. In deze tijd van socialisme en communisme lijkt me niet dat het menselijke inidividu, maar de sociale groepen de voornaamste held van de roman kunnen zijn. De Geschiedenis en de Roman buigen zich met dezelfde nieuwsgierigheid over het verschijnsel menigte´ (in: Rodríguez 2017: 1.2. Vert. A.V.)
Deze uitlatingen lijken op het eerste gezicht een tegenstelling te vormen met uitingen van Albert Helman als '...alle historie is legende' en 'verzinsel achteraf' in het hoofdstuk waarin hij in *De dolle dictator* theoretiseert over historie en legende. Helmans naar het metafysische neigende denkbeelden in het bewuste hoofdstuk staan haaks op Valle-Incláns politiek realisme. Wél richt Helman zich met zijn boek op het verschijnsel menigte, in dit geval op de neiging tot meelopen met de Leider, de Caudillo. In *Banderas de Tyran,* daarentegen, geschreven na de Mexicaanse Revolutie van 1910-1917, komt de menigte in opstand. Valle-Inclán bewijst met zijn uitingen dat hij de seinen van zijn tijd registreerde, hetgeen ook blijkt uit *Banderas*, dat anders dan de titel doet vermoeden, niet de tiran als individu op de voorgrond heeft staan, maar het gebeuren met groepen als handelende personages. Het individu kan overigens wel als persoonlijk-

heid de loop der gebeurtenissen beïnvloeden of op sommige momenten zelfs bepalen. In Valle-Incláns werk vormt de literaire invulling, die "leven" geeft aan de personages, een harmonisch geheel met de politieke en/of ideologische boodschap. In dit opzicht verschilt Helmans *De Dolle Dictator* van *Banderas de Tyran*. Dit "zwakke" punt werd o.a. door Max Nord aangestipt met zijn opmerking over Helmans romans uit die tijd, dat het is alsof ´de maatschappelijke bewustwording een proces is dat zich naast dat der menschontdekking afspeelt, de vervlechting van de twee heeft Helman nergens kunnen vinden in zijn romans´ (Nord, 1949: 60).

Albert Helman zal overigens in een interview van tientallen jaren later met Tony van Verre toegeven, dat literatuur bij uitstek de kunstvorm is, waar ideologie tot uiting komt en dat literatuur geëngageerd kan zijn (Van Verre, 1980). Helman luisterde wel degelijk naar zijn tijd en schreef boeken, die als voedingsbodem de sociale en politieke conflicten van zijn tijd hadden.[59]

Het vraagstuk collectiviteit-individualiteit wordt in *Banderas* nog vanuit een ander aspect aangesneden, wat naar voren komt in de term ´pre-columbiaans communisme´, gelegd in de mond van een spreker (Valle-Inclán, 1952 :51). Bij de oorspronkelijke bevolking, die door De Europeanen in het "nieuwe continent" werd aangetroffen, was privébezit een onbekend verschijnsel. De door hun maatschappijstructuur collectieve gerichtheid van de indio´s en daardoor hun door menig sociaal anthropoloog veronderstelde geschiktheid voor het communisme staat in schril contrast met het individualisme van "de" Europeaan. Met de term individualisme wordt een belangrijk historisch moment aangegeven met een diepere oorzaak. De Europese kolonisatoren kwamen uit een kapitalisme in wording, waarbij voor de rijk geworden koopman individueel bezit het summum werd en daarmee dan ook "het individu" als nieuw begrip op de voorgrond van het maatschappelijke gebeuren kwam te staan. Individueel bezit, zoals het in Europa bestond, was bij de inheemse stammen van het Amerikaanse continent onbekend. Na de Conquista werd wat nog restte van die bevolking, totaal bezitsloos. In *Banderas* kijkt de president-tiran, zelf indiaan, minachtend naar zijn in zijn voorbijgaan voor hem kniebuigende rasgenoten en laat zijn gedachten de vrije loop:

[59] Zoals in deel III van zijn lijvige roman *Waarom niet* (1933), waarin de voornaamste ideologisch- filosofische en politieke stromingen van die tijd tegenover elkaar geplaatst worden via de dialogen en de gedachtengangen van de personages. Ook over religie wordt veel gedebatteerd en hier en daar klinken in de redeneringen en gedachtengangen van de personages de nieuwe denkbeelden uit de psychologie door. Maar ook in de anti-fascistische roman *Aansluiting gemist* (1936), de novelle *De kostbare dood* (1936) en *Milioenenleed* (1940) registreert Helman literair de schokkende gebeurtenissen van zijn tijd.

´Schijnbaar zo onderdanig en ze zijn niet te regeren! De mannen van de wetenschap hebben het nog zo mis niet als ze beweren dat *de oorspronkelijke communistische samenleving van de Indianen kapot gemaakt is door het Spaanse individualisme, dat de wortel is van onze tirannie'* (Valle-Inclán, 1952*:* 158. Nadruk toegevoegd.)
Het door Helman hoog aangeslagen Spaanse individualisme wordt in Valle-Incláns roman ingeschat als de wortel van het caudillodom, geplaatst tegenover de oorspronkelijke communale organisatie van de inheemse bevolking.
Het begrip "communisme" wordt niet in *De dolle dictator* genoemd. Daar wordt de oorspronkelijke bevolking stelselmatig gedecimeerd en verdwijnt langzamerhand als agens van het toneel in de nieuwe Argentijnse maatschappij. Er komt niemand in voor, die op de bres staat voor de bevrijding van de indiaan, zoals in *Banderas.* De levensloop van Juan Manuel de Rosas staat centraal met Rosas als individu voorop. In *Banderas de Tyran* staat het revolutionaire ageren van de onderdrukten centraal met een miserabele aan zichzelf twijfelende tiran als pion van heterogene krachten, die uiteindelijk zijn ondergang worden.

De buitenlandse diplomatie: een corps van 'piassen'? Europees en Amerikaans post-koloniaal interventionisme
'De creoolse tirannie, de onverschilligheid van de inboorlingen, de liederlijkheid van de mestiezen en de koloniale theocratie, dat zijn zo de gemeenplaatsen waarmee het yankee-industrialisme en de piassen van de Europese diplomatie ons te lijf gaan. Hun werk bestaat erin de piraten van de revolutie op te vrijen om onze economie te ruïneren en er met mijnconcessies, spoorwegen en douanerechten vandoor te gaan...´(Valle-Inclán, 1952: 158).
De schrijver geeft hier bij monde van Banderas in korte bewoordingen de essentie van de verhouding aan tussen buitenlandse mogendheden en de post-koloniale Zuidamerikaanse republiek. Wat dit ´opvrijen van de piraten van de revolutie´ betreft, is het onthullend te lezen wat het corps diplomatique, deze ´piassen van de Europese diplomatie,´ over de pas onderdrukte opstand in Santa Fe de Tierra Firme te zeggen heeft. In *Banderas* bevinden we ons merkbaar in een latere post-koloniale fase dan in *De dolle dictator*. Waar in Helmans roman Fransen, maar vooral Engelsen proberen hun greep op de nieuwbakken republiek niet te verliezen, zijn in *Banderas* de VS naar de voorgrond van het post-koloniale gebeuren opgeschoven en al enige jaren begonnen hun plaats op te eisen bij de machtsverdeling in hun "achtertuin", Zuid-Amerika. In *Banderas* komt dit o.a. naar voren in een opmerking als: ´Wanneer de Creolen de baas blijven, dan hebben ze dat te danken aan de schepen en kanonnen van Noord-Amerika´ (ibid.: 41). En: ´Rubber, mijnen, petroleum wekken de hebzucht op van de Yankees en de Europeanen´ (ibid.: 185). In

de inleiding van Juan Rodríguez, wordt in noot 153 het volgende commentaar geleverd: ´Op het moment dat Valle-Inclán deze bladzijden schreef, had het Noordamerikaanse interventionisme in Latijns-Amerika - de droevig beroemde doctrine Monroe – al enige van haar eerste hoofdstukken geschreven - interventies in Cuba (1906), Nicaragua (1912-16, 1926), landing in Veracruz (1914) - en vormde een constante bedreiging voor de Mexicaanse Revolutie.' In *De dolle dictator* vermeldt Helman de Monroe-doctrine tussen neus en lippen door, toen deze dus nog geen ´hoofdstukken geschreven´ had wat betreft het Noordamerikaanse interventionisme in Zuidamerikaanse landen. Daarentegen was er toen nog sprake van Europees interventionisme. De auteur kijkt even vanuit zijn eigen tijd naar die van Rosas om op typisch helmaniaanse wijze nogmaals een steek onder water uit te delen:

´De "Argentijnse Commissie" van bannelingen zowel als de regering van Montevideo vinden een europese interventie het aangewezen middel om aan deze zuiver amerikaanse kwestie[60] een eind te maken. Juan Manuel echter, die meer dan Monroe en diens Verenigde Staten in het Zuiden gedaan heeft om de leer van "Amerika voor de Amerikanen" in toepassing te brengen, laat zich zelfs door het dreigen van twee grootmachten niet klein krijgen. Hij besluit desnoods geheel Europa het hoofd te bieden, en beveelt zijn admiraal de blokkade (van Buenos Aires, A.V.) te handhaven´ (Helman, 1935: 245).

In Rosas´ Argentinië speelt de strijd zich af in een afwisseling van bondgenootschappen en confrontaties op militair en diplomatiek niveau met Frankrijk en Engeland vlak nadat Spanje het toneel heeft verlaten. Op het moment van Rosas´ val, is de betrekking met Engeland zodanig, dat Rosas zijn toevlucht kon nemen tot diens gezant en zijn respect voor de Engelse vlag als argument voor zijn redding kon aanvoeren, zoals we hierboven al zagen. Ook wordt in *De dolle dictator* aan het eind de opmerking geplaatst, dat ´Argentinië zich groot maakt met Engels kapitaal´ (ibidem: 372). Beide passages vormen een indicatie voor de ambiguïteit van de nieuwe republiek in wording.

Het meest sprekende hoofdstuk voor de houding van buitenlandse mogendheden ten opzichte van Santa Fe de Tierra Firme in *Banderas* staat in deel VI, boek drie. De ambassadeurs van een reeks Europese en Zuidamerikaanse landen plus de VS treffen elkaar, bijeengeroepen door Sir John Scott, de vertegenwoordiger van ´Hare Britse Majesteit´ naar aanleiding van de zojuist onderdrukte opstand in Santa Fe, Banderas´ "vrije" republiek. Valle-Inclán maakt zijn personages tot protoypen van koloniale verhoudingen én houdingen ten opzichte van de bewoners van deze ex-kolonie. Het corps diplomatique,

---

[60] Helman bedoelt het gewapende conflict tussen Federalisten en Unitariërs, waarbij de laatsten bij Frankrijk en Engeland aanklopten om hulp.

vooral Engeland, is doortrokken van “menselijke gevoelens.” De Engelse en Zuidamerikaanse vertegenwoordigers zijn het erover eens dat fusilleren van de gevangen revolutionairen te ver gaat. Toch vinden de “beschaafde” diplomaten dat de revolutionaire commotie onderdrukt dient te worden. Aanwijzingen zijn op hun plaats, aldus de Britse diplomaat, terwijl de ´Yankee´ diplomaat een vraagteken plaats bij raadgevingen van het corps diplomatique, want dat zou inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van de Republiek Santa Fe zijn (sic!). Hypokrisie is overvloedig aanwezig.
´Engeland heeft bij verschillende gelegenheden uiting gegeven aan haar misnoegen betreffende het niet nakomen van de meeste elementaire oorlogswetten. Engeland kan niet onverschillig toezien bij het fusilleren van krijgsgevangenen tegen alle regels en afspraken tussen beschaafde volken in´ (Valle-Inclán, 1952: 176). [...] ‘Een Christelijk gevoel van menselijke solidariteit reikt ons allen dezelfde kelk om te communiceren in een internationale actie ten bate van de levens en het uitwisselen der krijgsgevangenen. De Regering van de Republiek zal zonder twijfel de aanwijzingen van het Corps Diplomatique niet naast zich neerleggen’ (ibidem: 177).
De Latijnsamerikaanse diplomaten vallen de Engelsman bij. Spanje staat ook aan de kant van Engeland. Spottend beschrijft de auteur het uiterlijk van de Spaanse gezant als ´olifantachtig, opgedirkt en brittaniserend´ (ibid.: 171). Voorafgaand aan de diplomatieke bijeenkomst, met de woorden van Banderas ditmaal, wordt hij beschreven als iemand, die zich belachelijk maakt ´om zich als een instrument te laten bespelen in het orkest van de Engelse gezant´ (ibid.: 53) en die bevrijd moet worden van diens ´funeste invloeden´ (ibid.: 55). Don Celes, een illustere gachupín, heeft het over de Engelsen als ´militante puriteinen´: ´De Engelse labour-beweging begint, om invloed te krijgen over de mijnen en de finantiële aangelegenheden, de Bijbel erbij te halen´ (ibid.: 55). In Helmans *De dolle dictator* speelt de buitenlandse diplomatieke interventie zich in de coulissen af en staat de militaire op de voorgrond. Een belangrijke rol in Rosas´ diplomatie speelde zijn eigen dochter Manuelita, aldus Helman. Rosas had zijn dochter helemaal vrijgelaten in alles
´waarbij hijzelf op de achtergrond wil blijven. Des avonds in haar salon mag ze met grappen en lieve woorden de franse en engelse gezanten overreden, hen welwillend stemmen voor de dingen die haar vader de volgende dag snel en zakelijk voorstelt, hen murw maken voor zijn grote ideaal: de onafhankelijkheid der zuid-amerikaanse republieken´ (Helman, 1935: 207).
Als het puntje bij het paaltje komt, neemt hij wel zelf het heft in handen, zoals in hoge mate later zal blijken bij het grote internationale conflict om de haven van Buenos Aires en de Rio de la Plata. Na de militaire interventie van Engeland en Frankrijk op verzoek van Rosas´ tegenstanders, de Unitariërs, omdat Rosas de haven van

Buenos Aires had geblokkeerd, volgen er zeeslagen met Engelsen en Fransen, die de Rio de la Plata tot internationaal gebied hadden verklaard. Zij gaan niet langer op de onderhandelingen in, maar vallen aan en Rosas´ zeeofficieren en generaals moeten zich overgeven. Dan gooit Rosas het op de diplomatie, waarin hij zeer bedreven blijkt te zijn:

´Hij onderhandelt en dingt af als een volleerd koopman, hij mat de engelse en franse gezanten af, de ene volgt de ander op, en hij slaagt er ook in, lichte tweedracht tussen de geallieerden te zaaien, door juist de nadruk te leggen op die dingen waarin hun belangen uiteenlopen´ (ibidem: 248).

De Engelsen gaan er al gauw op in, maar de Franse gezant wil ´ofwel een volledige diplomatieke overwinning, ofwel een krachtig militair ingrijpen dat Rosas geheel en al verpletteren zal´ (ibid. 248). Helman suggereert dat de Engelse gezant zich door Rosas´dochter Manuelita, ´die waarlijk wel met genoeg charme het corps diplomatique bij zich ontvangt´ heeft laten inpalmen (ibid.: 248). Een grotesk element wordt ingevoerd in een anecdotisch getinte passage in het hoofdstuk "Een nieuwe Borgia", waarin Manuelita

´van haar salon een soort bordeel moet maken, waar zij buitenlandse gezanten van weerstand berooft om hen tenslotte zulke listen en lagen te leggen in haar schemerig en welriekend boudoir, dat ze daarna geheel willoos aan Juan Manuel zijn overgeleverd´ (ibid.: 304).

Na deze degradatie van het buitenlandse corps diplomatique, wordt een Engelse gezant nog eens voor aap gezet door de sardonische grapjes van Rosas. Helman is voorzichtig, want hij leidt de passage in met een ´het verhaal gaat dan ook´ dat:

´...Rosas, na een bezoek van de engelse gezant Mandeville, die vues heeft op Manuelita, de vertegenwoordiger van Hare Britse Majesteit naar de keuken brengt, waar de dochter van de dictator juist bezig is in een grote stenen vijzel mais te stampen. – "Zoudt u Manuelita niet een beetje helpen, Excellentie," insinueert Juan Manuel lachend. "Zij vermoeit zich zo." De correcte Engelsman aarzelt, en zegt ´hoffelijk, maar nog weifelend "In dat geval..." ´Manuelita reikt hem echter terstond de stamper toe en ´of hij wil of niet, moet mister Mandeville mais stampen als de eerste de beste neger. Terwijl Rosas zich staat te verkneukelen van de pret, dat hij de gezant van de machtigste koloniale mogendheid zover weet te krijgen´ (ibid.: 304-305).

Ook in *Banderas* wordt de benaming ´Hare Britse Majesteit´ een paar maal spottend aangehaald. De Europese diplomatie komt er in geen van beide werken eervol vanaf. Integendeel. In deze laatste scène met de rijststamper belandt ook deze ´gezant van de machtigste koloniale mogendheid´ in de categorie ´piassen.´

In *De dolle dictator* is er nog geen sprake van een Spaanse ambassadeur. Spanje is via een machteloze onderkoning zijn gezicht aan

het verliezen en heeft niets meer te vertellen in Argentinië. Voor de onafhankelijkheid wordt gevochten in de tijd dat Rosas opgroeide. Ruim een eeuw later, in Valle-Incláns Zuidamerikaanse land, wordt de nationale onafhankelijkheid nog steeds bedreigd en Banderas wenst een goede relatie met het Spaanse moederland. Op de bijeenkomst van diplomaten stelt de Gezant van Ecuador een meeting voor van de Spaansamerikaanse diplomaten ´voorlopig gepresideerd´ door Spanje: ´De jeugdige arenden die hun vleugels gereedhielden voor een heroïsche vlucht, onder de hoede van de moederarend´ (Valle-Inclán, 1952: 178). Het vernederende, maar karakteristiek voor de verhoudingen, antwoord van ex-kolonisator Spanje bij monde van diens Gezant met ´een glimlach zo zoet als nonnenstroop en een smachtende maar lepe blik,´ luidde: ´Waarde collega, ik aanvaard dit slechts wanneer U mij wilt bijstaan als secretaris!´ (ibid.: 178). Maar de Spaanse vertegenwoordiger, ambassadeur in de Republiek van Santa Fe, krijgt lik op stuk van de Duitse en Oostenrijks-Hongaarse Keizerrijken, die hem ´op het spoor van een intrige brachten en het verdroot hem oprecht dat in die wereld, zijn wereld, alle gekonkel plaats vond zonder rekening te houden met de Spaanse Gezant ´ (ibid.: 179-180). De vertegenwoordiger van de VS is het echter niet eens met het voorstel van zijn Engelse ambtgenoot voor een internationale actie om de krijgsgevangenen uit te wisselen. Hij uit zijn vertrouwen in Banderas´ regime onder het voorwendsel van niet-inmenging in de binnenlandse politiek van de Republiek van Santa Fe:

´Sir John Scott heeft welbespraakt uitdrukking gegeven aan de humanitaire gevoelens die het Corps Diplomatique bezielen. Zonder twijfel. Maar is het verantwoord om, zij het dan ook raadgevend, tussenbeide te komen in de binnenlandse politiek van de Republiek? De Republiek lijdt zonder twijfel aan diepgaande revolutionaire woelingen en de onderdrukking daarvan dient overeenstemmend te zijn. Wij zijn tegenwoordig bij de executies, wij horen de schoten knallen, wij sluiten onze ogen, wij stoppen onze oren dicht en wij hebben het over goede raad geven...Mijne heren, wij zijn veel te sentimenteel. De Regering van Generaal Banderas, vol verantwoordelijkheidsgevoel en voldoende in staat tot oordelen, zal al die gestrengheid noodzakelijk achten. Kan het Corps Diplomatique in dergelijke omstandigheden met raadgevingen komen aandragen? ´ (ibid.: 179).

Het is onthullend deze opmerkingen te associëren met de opmerking van Mister Contum – de ´avontuurlijke Yankee die iets met mijnen te maken had´ - over de kanonnen van Noord-Amerika! De vertegenwoordiger van het Duitse Keizerrijk (´rijk geworden in de Boliviaanse rubberstreken,´ aldus de steek onder water van de schrijver) en die van het Oostenrijks-Hongaarse Keizerrijk stemmen in met de VS-diplomaat. Zij probeerden een trio te vormen, aldus de auteur, ondanks hun onderlinge meningsverschillen. Het Corps Diplomatique

besluit een nota te zenden aan de regering van Santa Fe, waarin aangeraden wordt de drankgelegenheden te sluiten...en de bewaking van buitenlandse legaties en banken te versterken. In een gesprek na dit gebeuren tussen Banderas en zijn tegenkandidaat in de op handen zijnde verkiezingen, Don Roque Cepeda, ´een opstandeling binnen de grenzen van de wet´, aldus Banderas (ibid.: 159) — daarom haalt hij hem uit de gevangenis — wijst de tiran op de bedreiging voor de Republiek:

´Vriend Don Roque, *de nationale onafhankelijkheid is momenteel in gevaar*, aangevallen als ze wordt door alle buitenlandse begerigheden. Het Geachte Corps Diplomatique – **een** *boevenbende met koloniale belangen* – valt ons van terzijde aan door chicanerende nota´s per telegram te verspreiden. De heren diplomaten hebben hun lasteragenten en die zetten ze nu in tegen de Republiek van Santa Fe. Rubber, mijnen, petroleum wekken de hebzucht op van de Yankees en de Europeanen. Ik voorzie uren van uiterste smart voor alle vaderlandslievenden. *Misschien worden we bedreigd door een militaire interventie* en daar ik u een wapenstilstand wilde voorstellen, had ik om een audiëntie gevraagd´ (ibid.: 185. Nadruk toegevoegd).

Onthullend is ook het gesprek tussen de vertegenwoordigers van Ecuador en Uruguay nakaartend over de diplomatieke bijeenkomst en de nota, die daaruit voortvloeide. Uruguay schat in, dat Sir John enkel achter een schadevergoeding van twintig miljoen voor de West Company Limited aan zit: ´Voor de zoveelste maal schuilt er een addertje in de bloemenstruik van de humanitaire gevoelens´ en *´Ons Amerika is helaas nog steeds een Europese kolonie*...Maar de Regering van Santa Fe zal zich in dit geval misschien niet laten dwingen. Zij weet dat de denkbeelden van de revolutionairen strijdig zijn met de monopolies van de Maatschappijen´ (ibid.: 189-190. Nadruk toegevoegd).

Dit soort "steken" over de ware aard van de (post?)koloniale relaties lopen als een rode draad door Valle-Incláns bitter satirische novelle. Zo spreekt de bevlogen en inmiddels gevangengenomen jurist Sánchez Ocaña van *´de verderfelijke feniks van het koloniale absolutisme´*, die ´weer uit haar as verrijst die naar de vier windstreken verstrooid was en de schimmen opjaagt van de grote vrijheidshelden´ (ibid.: 140. Nadruk toegevoegd). Ook hanteerde Ocaña op een eerder punt in zijn openbare redevoering de uitdrukking *´geestelijke kolonie van de oude wereld´* (ibid.: 46. Nadruk toegevoegd).

Valle-Incláns post-koloniale fictieve Zuidamerikaanse land is totaal corrupt, een speelbal in handen van buitenlandse mogendheden. Dit wordt de lezer duidelijk gemaakt bij monde van hun diplomaten, met een in een miserabele toestand verkerende bevolking en een utopisch visionaire intelligentsia die massaal gefusilleerd wordt. Ondanks het feit dat rond 1888 de Engelsman in het laatste hoofdstuk

van Helmans *De dolle dictator* zijn opmerking plaatst over Zuid-Amerika als een ´bende, waar het onderling krakelen, de corruptie en de onderdrukking aan de orde van de dag zijn´[61] (Helman, 1935: 370), geeft Helmans post-koloniale Argentinië onder Rosas zeker een positiever beeld te zien. In zijn niet-fictieve Zuidamerikaanse land wordt er veel opgebouwd, ook al worden intellectuelen met Europees georiënteerde idealen in de ban gedaan. In *Banderas* is de post-koloniale onafhankelijkheid deerlijk mislukt, eigenlijk ten dode opgeschreven o.a. door behoud van de tijdens de koloniale periode opgebouwde economische structuren. In Argentinië is er in Rosas´ tijd nog een grondslag voor hoop op een betere ontwikkeling, totdat ook dit land uiteindelijk binnen de gehandhaafde economische structuren tot op heden een bestaan "à la Zuid-Amerika" leidt met alle ondemocratische wisselvalligheden vandien om een fors understatement te gebruiken. De indirecte indicaties voor dit als natie nooit echt van-de-grond-komen zijn in *Banderas* te vinden in het hoofdstuk met de dialogen tussen de buitenlandse diplomaten, die in notendop treffend de verhouding weergeven tussen de koloniserende wereld t.o.v. de voormalige koloniën.

Revoluties en broederschapsidealen

Een opmerkelijk verschil tussen beide werken betreft de inschatting van de Franse Revolutie. Van Helman krijgt deze een sneer tussen neus en lippen door bij monde van de jeugdige Argentijnen in hun bevlogen philippica tegen de Engelsman op terugreis naar hun geboorteland: ´Neen, sir! Dit is juist wat Europa ons geleerd heeft. Fraaie woorden spreekt men daar van vrijheid, broederschap...een internationale van de arbeid´ (Helman, 1935: 370), waarbij de schrijver ook de Derde Internationale in één adem meeneemt in een algehele betwijfeling van uit Europa komende vrijheids- en verbroederingsidealen. In *Banderas* worden de idealen van de Franse Revolutie gereminisceerd in het gesprek tussen twee politieke gevangenen over het verband tussen religieus bewustzijn en politieke idealen. Volgens Don Roque Cepeda is er religieus bewustzijn voor nodig om volledig revolutionair te zijn. Zijn gesprekspartner vindt dat religie niets te maken heeft met hun politieke strijd en voert de leuze van de Franse Revolutie aan: 'Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap waren, als ik het goed heb, gemeenplaatsen van de Franse Revolutie. [...] Verkondigde de Franse Revolutie dan niet het atheïsme? Marat, Danton, Robespierre...´ (Valle-Inclán, 1952: 143). Waarop Don Roque repliceert: ´Diep religieuze geesten, ook al wisten ze het soms zelf niet.´ In *Banderas* wordt de broederschap van de ´gele rassen'

[61] De term ´gekrakeel´ zal de schrijver jaren later weer gebruiken naar aanleiding van Suriname´s onafhankelijkheidsproces!

tot uitdrukking gebracht in de vurige en bevlogen redevoering van de jurist Sánchez Ocaña:
´De gele volkeren ontwaken, niet om aangedane beledigingen te wreken, maar om de juridische tyrannie van het kapitalisme te vernietigen, die hoeksteen van de bouwvallige Europese staten. Het rhytme der brandingen van de Stille Oceaan wordt begeleid door de eensgezinde stemmen der Aziatische en Amerikaanse rassen, [...]´(ibidem: 47).
Niet alleen de Franse Revolutie wordt in dit werk van Valle-Inclán gereminisceerd, maar ook de Oktober Revolutie in Rusland, aldus Juan Rodríguez in één van de noten in zijn inleiding op *Tirano Banderas* (Rodriguez, 2017: noot 176).[62]
De aanleiding daartoe zijn de volgende zinnen:
´...wanneer wij ons verzetten tegen dat abjecte juridisch-religieuze verbond (van het ´katholicisme en de corrupte rechtsgeleerden´, A.V.), laat het dan zijn om nieuwe banden te smeden door het doen herleven van onze duizendjarige communistische traditie in een toekomst vervuld van menselijke solidariteit, de toekomst die met panische sidderingen de buik van de wereld doorschokt´ (Valle-Inclán 1952: 46).

Toekomstbevlogen toespraken en universele eenheidsdromen

De toon van Ocaña´s speech in *Banderas* en die van Rosas in zijn alleenspraak én die van de Argentijnse studenten in het laatste hoofdstuk van *De dolle dictator* geeft een grote gelijkenis in stijl te zien: het zijn bijbels-profetisch getinte preken. In beide gevallen wordt streng veroordelend over Europa gesproken, het verdoemde koloniserende continent:
´Weest zelfstandig! (...) Daarom moeten wij van de eilanden, van de Malvinas en de Antillen alle europese imperialisten jagen. Daarom moet op het continent de melaatse plek van de Guyanas van de fransen, engelsen en hollanders gezuiverd worden. Weg die schandvlek van het heerlijk aangezicht van mijn Amerika! Weg die franse strafkolonie met haar helse Duivelseiland. Weg het hollands reservaat van kreupele ambtenaren. Weg het britse machtsvertoon, dat slechts terwille van de schijn bestaat. (...)´ (Helman, 1935: 361).
´De Europese staten, geboren uit oorlogen en bedrog, beseffen de schande van hun geschiedenis niet, maken geen einde aan hun misdaden en walgen niet van hun bloedige rooftochten. De Europese

[62] Rodríguez verwijst in zijn noot naar John Reeds boek over de Russische Revolutie, *Ten days that shook the world,* en haalt tevens diens *Mexico in Flames* aan over de Mexicaanse Revolutie.

staten gaan in hun eerloosheid zover dat zij zich beroemen op hun misdaden en bluffen over hun cynische immoraliteit door de eeuwen heen´ (Valle-Inclán, 1952: 47-48).
´[...] de prille eenzaamheid waarin wij opgroeiden, heeft de kanker van het oude Europa ver van ons gehouden. Haar leugens, haar verschrompelde tradities, haar vermoeienis en haar grenzenloze lafheid tegenover de vernieuwing van het leven en de toekomst. (...) in werkelijkheid is alles voos en zinloos en gelogen daar. Zelfs hun Christendom. Er is niets anders dan verdeeldheid, haat en oorlogszucht uit wanhoop...werkloosheid zonder uitzicht op de toekomst, levensangst, seniliteit...Een voor een ontdekten wij de leugens, tegen wil en dank soms, meestal zonder moeite.´ (Helman, 1935: 370-371).
Universaliteit, eenheid en verbroedering vormen de idealen:
´Wij, meer nog dan politiek-revolutionairen, (...), zijn de belijders van een nieuwe religie. Beschenen door de gloed van een nieuwe overtuiging, verzamelen wij ons in deze nauwe ruimte als eens de slaven in de catacomben, om een Universeel Vaderland te stichten´ (Valle-Inclán, 1952: 48).
´(...) Van Mexico tot Patagonië, van Brazilië tot Chili zijn wij allen broeders, kinderen van één gedachte, van één taal, van éen verlangen. (...) Wij allen houden van Amerika, en er is maar één Amerika, één moeder van ons allen. Laat ons één zijn, alle broederveten staken´ (Helman, 1935: 360-361).
´De verering van de eeuwige harmonie die enkel bereikt kan worden door de gelijkheid van alle mensen (...) laten we ons inspannen om de uiteindelijke broederschap te veroveren, laten we onze zielen onbevlekt houden van het egoïsme dat het mijn en dijn voortbrengt, laten we verheven zijn boven de cirkelgang van gierigheid en roofzucht´ (Valle-Inclán, 1952: 48-49).
´Vandaag gaat Zuid-Amerika haar eigen weg. Zodra de laatste jongensachtigheid bij ons en onze broeders in de andere republieken is verdwenen, zullen wij een weg gaan die Europa niet meer kent...een nieuwe wereld scheppen waarin nieuwe idealen zich verwerken, zonder al die oude leugens omtrent ras, religie, rijkdom. Zonder ballast van geschiedenis, aristocratie, traditie. Jong en nieuw´ (Helman, 1935: 371).
´De voormalige Spaanse koloniën moeten, om de weg van hun historische bestemming terug te vinden, luisteren naar de stemmen der oorspronkelijke Amerikaanse beschavingen. Alleen zódoende zullen wij op een goede dag niet langer een geestelijke kolonie van de oude wereld zijn´ (Valle-Inclán, 1952: 46).
´Amerika, wees weer jezelf, als in de dagen van de grote Inca-vorsten toen de Majas en Tolteken in het Noorden en de grote Araukanerstamouders daar in het Zuiden nog als goden en heroën vrij het vrije land doorschreden...´ (Helman, 1935: 361).

´Er is nog geen begin gemaakt met de verheffing van de Indiaan die, uitgemergeld en weerloos, zwoegt voor de grootgrondbezitters en in de mijnen onder de zweepslagen der opzichters´ (Valle-Inclán, 1952: 47).
´Waar zijn de indianen? De trotse Pampas, de Tehueltsches en de Pueltsches? (…) De legers van Buenos Aires en de kolonisten hebben hen verdelgd. Er zijn slechts vijftig kommerlijke stakkers over van het hele machtige volk der Oostlieden. En van de Rio Negro tot de Straat van Magelhaes vindt men maar tweeduizend Tehueltsches, een bezienswaardigheid van menselijke ellende. Er zijn geen indianen meer. De grote generaals hebben ze uitgeroeid´ (Helman, 1935: 373).

Ongetwijfeld springt de geestverwantschap van beide schrijvers in het oog wat hun thematiek en idealisme betreft. Om de heetste hangijzers in het dekoloniseringsproces aan de kaak te stellen en de droom van een betere toekomst te expliciteren, maken beiden gebruik van redevoeringen, die in de opeenvolging van de gebeurtenissen ingelast worden. De enscenering verschilt wel enigszins: waar Valle-Inclán de redenaar voor een publiek plaatst, waaronder de Spaanse gachupines scheldend en vloekend hun afkeer van de spreker luchten, het indiaanse publiek juist de tegenovergestelde mening uitschreeuwt en de gendarmes sabelhouwen beginnen uit te delen, gaat het er bij Helmans redenaars heel wat rustiger aan toe: een zichzelf verbannen hebbende Rosas oreert alleen in zijn kamer in Engeland en de jonge Argentijnen hebben als enige publiek op de boot een beleefd luisterende Engelsman. Bij Valle-Inclán wordt een revolutie tegen de tiran bloedig de kop in gedrukt. Bij Helman houdt de terroristische keurbende van de tiran er zo´n vijftien jaar de schrik in bij alle tegenstanders.

Diverse raciale en racistische aspecten in beide werken

Een opvallend verschil tussen beide werken is, dat er in *Banderas* in gesprekken veel geprononceerder een doordringend beeld wordt gegeven van het racisme in de nieuwe Republiek wortelend in de koloniale tijd. De gevolgen van racisme kunnen zich ook uiten als een lage zelfinschatting. Zo heeft Banderas de Tyran geen geloof in zijn eigen ras: ´Ik (...) een Indiaan door mijn vier voorouders, heb geen geloof in de deugden en mogelijkheden van mijn ras´ (Valle-Inclán, 1952: 186). In Helmans *Dolle dictator* komt het idee van rasseneenheid voor en wel bij monde van Rosas in zijn alleenspraak over de noodzaak tot eenheid van Amerika: '(...) Onze indiaanse moeders, onze spaanse en latijnse vaders hebben reeds zo lang hun bloed vermengd, *er is geen ras-verschil!´* (...) (Helman 1935: 360. Nadruk toegevoegd). In *Banderas´* voelde Don Celes de verachting van de blanke voor de geelhuidige in zich opkomen´ bij het zien van een

Chinees (Valle-Inclán, 1952: 29). Een demonstratie wordt gehouden door gachupines voor Spanje, vóór het ´latijnse ras,´ maar ook voor Banderas, de indiaanse leider. Een andere scène geeft het beeld van een demonstratie juist tegen Banderas, tegen de gachupines, maar vóór de indianen en vóór Don Roque Cespeda, de bevrijder van de indianen. Don Teodosio del Araco, Spaans landeigenaar en ´voortzetter van de koloniale traditie van de belastinggaarder´ is van mening, dat

´de Indiaan van huisuit vals (is), nooit is hij dankbaar voor de weldaden van zijn meester, hij huichelt nederigheid en slijpt stilletjes zijn mes. Enkel een zweep doet hem in de rechte richting lopen; hij is slapper, werkt minder en bedrinkt zich vaker dan de neger van de Antillen. Ik heb negers gehad en ik verzeker U dat de zwarte meer waard is dan de Indiaan van deze republiek van de Stille Zuidzee´ (ibid.: 40).

Don Celes vindt dat de Indiaan niet geschikt is voor politieke functies en Don Teodosio houdt vol, dat de zweep van de blanke over de ´slappe en veralcoholiseerde´ indiaan moet ´om hem te doen werken voor de samenleving, ´ maar de Yankee, mister Contum, waarschuwt in zijn gebroken Spaans, dat ´wanneer ergens geel gevaar dreigt, dan in deze republieken´ (ibid.: 40). Ondertussen schreeuwt een groep indianen ´-Dood aan Oom Sam. – Dood aan de gachupines. — Dood aan de vervloekte indringers´ (ibid.: 41).

Racisme en onderlinge haat blijven in Valle-Incláns roman terugkomen tot aan het eind toe. Zo zijn er de anti-Spaanse steken van een indiaanse en een blinde man tegen een gachupín, die pandjesbaas is en bovendien nog jood. Het mestizaje-element doemt ook herhaaldelijk op, o.a. door de aanwezigheid van mulatten, maar ook het zwarte ras komt even aan de beurt: 'Don Cruz, de kappersknecht, was een bronskleurige, versleten oude neger met een grijzende kroeskop. In slavernij geboren had hij de vochtige en neerslachtige blik van afgestrafte honden' (ibid. p. 154). In *De dolle dictator* is de indiaanse aanwezigheid de droevige van een bijna uitgestorven ras, maar er komt geen expliciet racisme in voor. Alleen in de beschrijving van Rosas' moeder, die indio's haatte, een haat, door de oude Spaanse adel meegebracht naar het nieuwe continent, maar die zich in de "Nieuwe Wereld" in plaats van tegen ´joden en moren´ richtte op indio's en 'dociele negerslaven' (Helman, 1935: 21). Zij vond de enige goede 'wilde' de 'wilde, die zich temmen laat' (ibid.: 22). Indianenvriend Rosas, die hen overigens noodgedwongen verraadt, overpeinst het lot van de oorspronkelijke bevolking op een onverwachte manier: hij noemt ze de ' (...) joden van de nieuwe wereld, die het lot van alle joden delen: door dictators uitgeroeid, vervolgd te worden. Deze rode joden...´ (ibid. 359). Wat de zwarte bevolking betreft: zij zijn de uitverkorenen van Rosas. Rosas' Argentinië was het eerste land dat de slavernij afschafte, maar er zit een addertje

onder het gras. De zwarte bevolking vereert Rosas weliswaar als een halfgod, maar Rosas´ kijk op hen is denigrerend, want ´het dierlijk-primitieve in hun uitingen en het dierlijk-trouwe van hun aanhankelijkheid is datgene wat Rosas het meest in hen aantrekt´ (Helman, 1935: 236).

Conclusie

Gezien de grote verschillen tussen beide werken in de uitwerking van de materie, zou het niet juist zijn Helmans *De dolle dictator* te zien als een soort imitatie van zijn briljante Spaansamerikaanse voorgangers in het genre "dictatorroman". Helmans eigen bewering dat hij sterk geleund zou hebben op *Banderas de Tyran,* geeft aan dat zijn benadering past in de inschatting, die Juan Rodríguez gaf van het verschijnsel: het gaat niet om imitatie, maar om de 'vruchtbare ader' van een lange literaire voorgeschiedenis, waar ook de Surinamer Albert Helman in deelde.

Verwijzingen

Del Valle-Inclán, Ramón (1952). *Banderas de Tyran,* Wereldbibliotheek.

Helman, Albert (1931). *Wij en de literatuur,* De Gemeenschap Uitgevers.

Helman, Albert (1935). *De dolle dictator,* Nijgh & Van Ditmar N.V.

Helman Albert (1941). *Leef duizend levens (*onder de naam Lou Lichtveld*),* N.V. Amsterdamsche Boek- en Courantmaatschappij.

Nord, Max (1949). *Albert Helman*, D.A. Daamen's Uitgeversmaatschappij N.V.

Materialistiese Literatuurteorie (1973). Socialistische Uitgeverij Nijmegen.

Van Kempen, Michiel (2003). *Een geschiedenis van de Surinaamse Literatuur, Band II 1957-2000.* De Geus.

Van kempen, Michiel (2016). *Rusteloos en Overal.* In de Knipscheer.

Rodríguez, Juan (2017). *Tirano Banderas, Novela de Tierra Caliente.* In: Del Valle-Inclán, Ramón, Edición, introducción y notas de Juan Rodríguez. Edición no venal, 1º de enero. https://www.tiranobanderas.es/

Verre, Tony & Verre, Tony van (1980). *Tony van Verre ontmoet Albert Helman. Uit het leven van een dwarsliggende indiaan,* De Gooise Uitgeverij, Bussum.

••••

••••

KRONIEK VAN EEN AANGEKONDIGDE VAL. ASTRID ROEMER EN DE PRIJS DER NEDERLANDSE LETTEREN: EEN POSTKOLONIALE CASUS

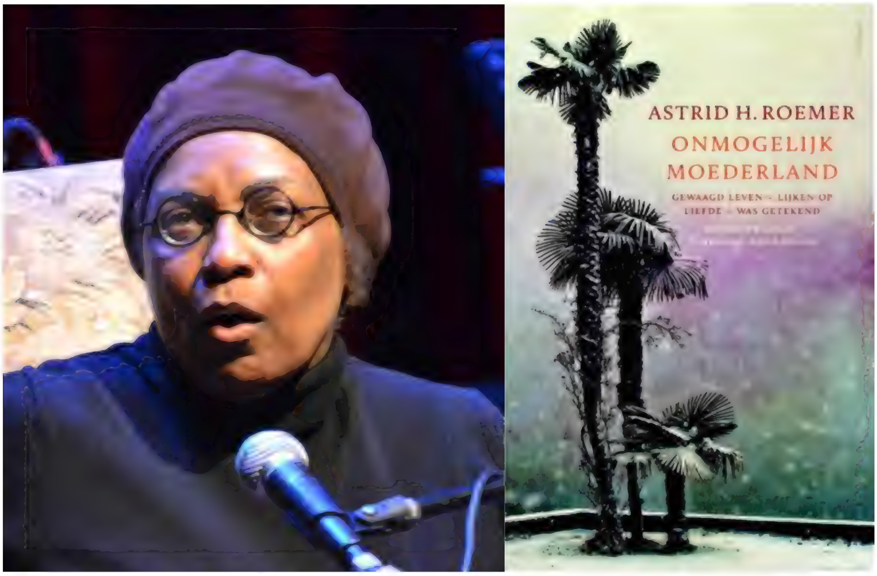
MICHIEL VAN KEMPEN, UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

••••

Op 20 maart 2021 maakte de minister-president van de Vlaamse Regering en Vlaams minister van Cultuur Jan Jambon namens het Comité van ministers van de Taalunie bekend dat de Prijs der Nederlandse Letteren 2021 was toegekend aan Astrid Roemer. De prijs kan beschouwd worden als de hoogste literaire onderscheiding voor Nederlandstalige literatuur, omdat die wordt uitgereikt namens de drie landen die het Nederlands als officiële taal hebben: Vlaanderen, het Koninkrijk der Nederlanden en Suriname. Dit in aanmerking genomen is de prijs nogal bescheiden gedoteerd met een bedrag van 40.000 euro – tegen bijvoorbeeld de hoogste prijs van Nederland, de P.C. Hooftprijs die 60.000 euro voor de laureaat in de tas heeft. Maar het prestige ervan is groter, en wordt ook uitgedrukt doordat de Prijs wordt uitgereikt door afwisselend het staatshoofd van België en Nederland, in respectievelijk het Koninklijk Paleis in Brussel en het Paleis op de Dam in Amsterdam.
Jan Jambon voerde bij de bekendmaking het woord namens de twee ministers van Vlaanderen en de twee van Nederland die in het Taaluniecomité zitten, én namens de Surinaamse minister van Onderwijs die Suriname als geassocieerd lid van de Taalunie vertegenwoordigt.[63] De Prijs der Nederlandse Letteren is dus óók een bekroning door Suriname, zij het dat de ministers niet zelf met een voordracht komen maar dit overlaten aan een jury.
Binnen 24 uur na de bekendmaking over de prijstoekenning namen zowat alle Nederlandse gedrukte en andere media, alsook tal van websites het perscommuniqué over, al dan niet in aangepaste vorm. Op 12 oktober 2021 zou de prijs aan Astrid Roemer worden uitgereikt

[63] Het Comité van Ministers was ten tijde van de prijstoekenning als volgt samengesteld: Ingrid van Engelshoven, Nederlands minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (voorzitter); Arie Slob, Nederlands minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media; Jan Jambon, Vlaams minister-president en minister van Buitenlandse Zaken, Cultuur, ICT en Facilitair Management; Ben Weyts, Vlaams viceminister-president en minister van Onderwijs, Sport, Dierenwelzijn en Vlaamse Rand. De vergaderingen werden bijgewoond namens de Republiek Suriname door Marie Levens, minister van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur, of door Rajendre Khargi, ambassadeur van de Republiek Suriname in Nederland. (https://taalunie.org/informatie/33/organen, Geraadpleegd op 16 november 2021)

door de Belgische Koning in het Koninklijk Paleis in Brussel. Er werden programma's gepland in het kunstencentrum Bozar in Brussel en in het Internationaal Theater Amsterdam. De laureate zelf was 'ondersteboven van vreugde', liet zij weten.[64]

Astrid Roemer in 2017 (foto Michiel van Kempen); Onmogelijk moederland

In het juryrapport wees de jury op het bijzondere taalgebruik van Roemer, 'gevormd in contact met talen en culturen in het Caribisch gebied'.[65] Over haar werk zegt het juryrapport:
'Haar werk thematiseert en gaat in gesprek met het koloniale verleden en de slavernij, maar evengoed met de geschiedenis van de dekolonisatie. De "grote" geschiedenis vertaalt zich in vele "kleine" verhalen: die van de familiekroniek en vertellingen over en van uiteenlopende etnisch-culturele groeperingen. Roemer laat het traumatische verleden – de slavernij, de koloniale geschiedenis, de militaire dictatuur – doorwerken in het heden van families en individuele mensen, over verschillende generaties heen.'
En:
'Naast de écriture feminine, met tal van vrouwelijke motieven, en de focus op etniciteit, heeft Roemers werk ook een maatschappijkriti-

[64] Vlaar, 2021a en ook Leuwsha, 2021a.
[65] De tekst van het juryrapport is hier te vinden: https://prijsderletteren.org/juryrapport-astrid-h-roemer/, geraadpleegd op 22 november 2021.

sche dimensie. Dat zij de klassieke structuur van de roman, een conventionele stijl en beeldengrammatica aan de kant schuift en daarvoor een hoogstpersoonlijke schriftuur in de plaats zet, kan als een literair-esthetisch en ook politiek-ideologisch statement worden gelezen.'
De jury adstrueert dit met observaties over verschillende romans van Roemer, en dan met name over de trilogie *Onmogelijk Moederland*. Op twee plaatsen komt de jury ook met wat in de retorica een *argumentum ad verecundiam* heet, ofwel een beroep op autoriteit, door citaten in te lassen van een kenner van het werk van Roemer, jawel *yours truly*.

In tijden van BLM
Het was voor het eerst dat een auteur uit het Nederlandstalig Caraïbische gebied[66] de Prijs der Nederlandse Letteren ontving; het was überhaupt de eerste keer dat een auteur van kleur de prijs kreeg. Astrid Roemer had overigens vijf jaar eerder, in 2016, ook al de P.C. Hooftprijs gekregen, die evenmin ooit eerder aan een schrijver van kleur was toegevallen. Het is evident dat de toekenning van deze twee prijzen aan een zwarte auteur deel uitmaakt van de inhaalslag die in het Nederlandse cultuurgebied de laatste vijf jaar gaande is en die naadloos past in een sterk 'verkleurend' cultuurklimaat. In recente jaren en zeker ook onder stimulans van de BLM-beweging zijn de tekenen daarvan in tal van domeinen zichtbaar en zij zullen aan weinigen ontgaan zijn: de kritische blik op koloniaal erfgoed zoals de standbeelden van Jan Pieterzoon Coen en Van Heutsz, het publiekssucces van de grote Suriname-tentoonstelling in de Amsterdamse Nieuwe Kerk in 2019-2020, de grote slavernijtentoonstelling in het Rijksmuseum in 2020-2021 (en dus niet zeven jaar eerder, in 2013, toen de afschaffing van de slavernij in de West-Indische koloniën werd herdacht…), de gewijzigde verschijning van Zwarte Piet, de kritische blik op de panelen van de Gouden Koets, de herijking van tal van woorden en begrippen bij de media, de herziening van bijschriften bij kunstwerken in musea, de gewijzigde geschiedeniscanon met een prominente positie voor Anton de Kom, de initiatieven om de geschiedenis van de slavernij te herschrijven en te komen tot een

[66] Onder Nederlands-Caraïbische auteurs wordt hier verstaan: auteurs geboren in het (voormalig) Nederlands-Caraïbisch gebied, èn auteurs van wie minstens één van de ouders uit dat gebied komt. Dat zo langzamerhand een nieuwe generatie is opgestaan die een andere positie inneemt tussen de (voormalige) delen van het Koninkrijk in het Caraïbisch gebied en het zgn. 'moederland' Nederland, en wat daarvan zowel formeel als naar inhoud de consequenties zijn voor het literaire werk, heb ik elders besproken: Van Kempen, 2019, 2020, 2021.

slavernijmuseum, de intrede van de Anansi-figuur als onderwerp van een opera/danspektakel bij de Nederlandse Opera, enz. enz.
Ook het hele sociologisch-literatuurwetenschappelijke instrumentarium is onder scherp nieuw licht komen te staan: de betekenis van acculturatie, culturele toe-eigening ('appropriation'), identiteitspolitiek, *white privilege*, *wokeness*, meertaligheid, intersectionaliteit en 'buffercultuur' worden op hun soortgelijk gewicht van alle kanten bekeken. De eerste postkoloniale teksten werden opgenomen in de reeks *Tekst in context*, waarin tot voorheen de bekende kanonnen als Vondel, Hooft, Bredero, Multatuli enz. werden opgenomen. Maar hoezeer de prijstoekenningen aan Astrid Roemer naadloos passen in het post-BLM-klimaat kan misschien het best gedemonstreerd worden als we eens op een rijtje zetten welke prijzen er wanneer zijn toegekend aan Nederlands-Caraïbische auteurs *in Nederland en Vlaanderen*:[67]
1953 Albert Helman: Vijverbergprijs
1961 Boeli van Leeuwen: Vijverbergprijs
1969 Hans Faverey: Poëzieprijs van de gemeente Amsterdam
1974 Frank Martinus Arion: Van der Hoogtprijs
1977 Hans Faverey: Jan Campert-prijs
1990 Hans Faverey: Constantijn Huygensprijs
1995 Hugo Pos: E. du Perronprijs[68]
1997 Anil Ramdas: E. du Perronprijs

2002 Alfred Schaffer: Jo Peters Poëzieprijs
2005 Raoul de Jong: Dick Scherpenzeelprijs
2009 Alfred Schaffer: Jan Campert-prijs
2010 Alfred Schaffer: Ida Gerhardt Poëzieprijs
2014 Alfred Schaffer: Awater Poëzieprijs
2014 Alfred Schaffer: Paul Snoekprijs
2014 Antoine de Kom: VSB Poëzieprijs

---

[67] Ik laat hier dus Caraïbische prijzen als de Surinaamse Staatsprijs voor Literatuur, de Rahman Khan-prijs, de Trefossaprijs, de Write Now!-prijs en 'Het Beloofde boek', en de Curaçaose Cola Debrotprijs, de Boeli van Leeuwenprijs, de Premio Joseph Sickman Corsen en de UNESCO Curaçao-prijs buiten beschouwing. Ook niet-algemene prijzen, voor een bepaalde taal of bij een schrijfwedstrijd, zoals de El Hizjra Literatuurprijs, de Kwakoe Literatuurprijs, de Black Magic Woman Literatuurprijs, de Srefidensi Puwema Dey Award, de Tapushi Literario, de Jit Narain Cultuurprijs en de Anil Ramdas Essayprijs, neem ik niet mee, evenmin als bijvoorbeeld de prijs voor het Beste Rotterdamse Boek, en awards van serviceclubs als de Rotary. (Men kan er zich over verbazen dat Roemer nooit de Black Magic Woman Literatuurprijs kreeg, maar daar moet bij opgemerkt worden dat deze slechts enkele jaren werd uitgereikt vanaf 2009 toen Roemer gedurende een lange periode niet publiceerde.)
[68] In 1987 hadden Noni Lichtveld en Gerda Havertong dezelfde prijs ontvangen voor hun verdiensten voor de instandhouding en verspreiding van het Anansi-verhaal.

2015 Raoul de Jong: Bob den Uyl Prijs
2015 Raoul de Jong: Het beste Rotterdamse boek
2015 Dean Bowen: Van Dale Spoken Award
2016 Astrid Roemer: P.C. Hooftprijs
2016 Radna Fabias: Poëzieprijs van de Stad Oostende
2017 Alfred Schaffer: Charlotte Köhler Prijs voor Literatuur
2018 Etchica Voorn: Opzij Literatuurprijs
2018 Radna Fabias: C. Buddingh'-prijs
2018 Radna Fabias: Awater Poëzieprijs[69]
2018 Radna Fabias: Herman de Coninckprijs
2018 Johan Fretz: Boekhandelsprijs
2019 Radna Fabias: Grote Poëzieprijs (voormalige VSB Poëzieprijs)
2019 Gershwin Bonevacia: Young Amsterdam Award
2019 Radna Fabias: Poëziedebuutprijs aan Zee
2019 Johan Fretz: Hebban Luisterboek Award
2019 Roberta Petzoldt: C. Buddingh'-prijs
2020 Lemuël de Graav: ILFU-verhalenwedstrijd
2021 Astrid Roemer: Prijs der Nederlandse Letteren
2021 Alfred Schaffer: P.C. Hooftprijs
2021 Michael Tedja: Sybren Poletprijs
2021 Alfred Schaffer: Herman de Coninckprijs

Het overzicht zal onmiddellijk inzichtelijk hebben gemaakt wat er aan de hand is: in de eerste twintig eeuwen na Christus gingen er in totaal 8 prijzen naar Nederlands-Caraïbische auteurs[70]; zelfs inmiddels binnen de Nederlands-Caraïbische context gecanoniseerde auteurs als Cola Debrot, Tip Marugg, Edgar Cairo, Bea Vianen en Leo Ferrier ontvingen nooit een prijs. Ook Astrid Roemer niet.[71] Na het jaar 2000 tot en met 2021 werden er maar liefst 28 uitgedeeld. In dit overzicht is dan nog niet eens de hele reeks van *nominaties* voor literaire prijzen ook van ná het jaar 2000 meegenomen.[72]

---

[69] Dat Radna Fabias in 2018 door *de Volkskrant* tot Literair Talent was verkozen, blijft buiten de lijst. Ook blijft buiten beschouwing het stadsdichterschap van Amsterdam door Gershwin Bonevacia en dat van Rotterdam door Dean Bowen.
[70] En dan is in dit overzicht ook werk opgenomen van auteurs die zich nauwelijks als Caraïbische auteur profileerden zoals Hans Faverey en Alfred Schaffer. Over hun literair-historische, al dan niet postkoloniale inkadering valt veel te zeggen, maar die kwestie laat ik hier rusten.
[71] Wel kreeg zij voor het tweede deel van haar romantrilogie, *Lijken op liefde*, in 1999 een literaire prijs in Duitsland, voor de Duitse vertaling van het boek; de LiBeraturpreis 'ist mit einem symbolischen Preisgeld von 500 euro dotiert'.
[72] Alfred Schaffer kreeg nominaties voor de C. Buddingh'-prijs 2001 voor *Zijn opkomst in de voorstad*, voor de VSB Poëzieprijs 2003 voor *Dwaalgasten*, de VSB Poezieprijs 2004 voor *Geen hand voor ogen*, voor de Paul Snoekprijs 2007 voor *Schuim* en voor de VSB Poëzieprijs 2008 voor *Kooi*. Annel de Noré werd genomineerd voor

Natuurlijk is het interessant om te constateren dat in de loop van luttele jaren de toegekende prijzen in belang toenemen, culminerend in de Prijs der Nederlandse Letteren in 2021 voor Astrid Roemer. Maar er is nog iets interessants: de enige feministische literatuurprijs in dit rijtje, de Opzij Literatuurprijs, die sinds 1979 wordt toegekend, viel in drie decennia nooit toe aan Roemer, toch bij uitstek een auteur die het met werk in tal van genres sinds haar debuut in 1970 consequent had opgenomen voor de vrouw en het vrouwelijk schrijven.[73] Opzij haastte zich dit verzuim goed te maken door in 2018 de prijs toe te kennen aan Etchica Voorn, die de prijs gegund was maar slechts 1 titel op haar naam had staan, terwijl Roemer al 38 boeken had gepubliceerd.

Kleur in de jury

Het BLM-klimaat is ook aan de Taalunie niet voorbijgegaan en heeft ertoe geleid dat er meer 'kleur' is gekomen in de jury's van de Prijs der Nederlandse Letteren. Als we kijken naar de samenstelling van de jury voor de Prijs voor 2019 dan zien we dat de kaarten daarin voor een postkoloniaal auteur goed lagen – zonder dat dat welke garantie ook geeft. Voorzitter was prof. dr. Yves T'Sjoen, hoogleraar moderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit van Gent die nadrukkelijk bezig is de banden met Zuid-Afrika aan te halen en die ook in Caran-verband actief is (de vereniging van Caraïbische neerlandistiek). Leden waren prof. dr. Jacqueline Bel die de Multatuli-leerstoel aan de VU bekleedt, Joost de Vries die verbonden is aan *De Groene Amsterdammer* dat juist in 2020-2021 nadrukkelijk aandacht vroeg voor de Nederlandse postkoloniale literatuur, verder schrijver, performer en columnist Babs Gons, die met haar Amerikaans-Nederlandse roots zich ook met regelmaat manifesteert binnen Caraïbische kringen in Nederland, en prof. dr. Thys Human, professor Afrikaans en Nederlands aan de North-West University South-Africa. Van de

---

de Halewijnprijs 2017 en de Reinaerttrofee 2017. Radna Fabias scoorde veel prijzen met haar bundel *Habitus*, maar werd ook genomineerd voor de Eline van Harenprijs 2018. Dean Bowen werd met *Bokman* genomineerd voor de C. Buddingh'-prijs 2018. Julien Ignacio kreeg met zijn roman *Kus* in 2021 een nominatie voor de Bronzen Uil. Raoul de Jong werd met *Jaguarman* genomineerd voor de Libris Literatuurprijs 2021, de European Union Prize for Literature 2021, de Boekenbon Literatuurprijs en de Boon. Voor de Inktaap Literatuurprijs werden genomineerd Ruth San A Jong (2014), Els Langenfeld (2015), Shantie Singh (2016) en Tessa Leuwsha (2017). Vroegere auteurs die ooit werden genomineerd waren Tip Marugg met *De morgen loeit weer aan* voor de AKO-Literatuurprijs 1988. Tessa Leuwsha werd met *De Parbo blues* genomineerd voor de Debutantenprijs 2006 en de Vrouw&Kultuur Debuutprijs 2006, en met *Fansi's stilte* voor de Inktaap Literatuurprijs 2017.

[73] Opmerkelijk: in maart 1988 was het omslagartikel van *Opzij* aan Astrid Roemer gewijd (Wytzes, 1988) en Roemer hield wel in 1990 de Opzij-lezing (Roemer, 1990).

overige twee leden is mij geen bijzonder post-koloniale profilering bekend.[74] Opmerkelijk: er zat geen vertegenwoordiger uit Suriname in de jury, zoals bij eerdere edities wel het geval was.

Vanzelfsprekend geeft geen enkele jurysamenstelling een garantie voor welke kandidaat dan ook, maar dat de samenstelling de selectie beïnvloedt, moge duidelijk zijn als je kijkt naar de jaren 1970-2000 toen in de Nederlandse jury's overwegend mensen zaten die geen affiniteit hadden met de Nederlandse postkoloniale literaturen, die er ook nooit over schreven en die vaak auteurs selecteerden die uit hun eigen kringen kwamen of met wie zij intens correspondeerden. Een centrale figuur was bijvoorbeeld Tom van Deel, jarenlang recensent van het dagblad *Trouw*, waarin hij bij mijn weten nooit een postkoloniale schrijver heeft besproken. Een andere centrale figuur was Kees Fens, voor wie hetzelfde gold: hij bewoog zich niet in kringen van migranten en de zeldzame keer dat hij eens over postkoloniale literatuur schreef – een bespreking van een roman van Bea Vianen – sloeg hij de plank totaal mis; het voert hier te ver om daarop in te gaan.[75]

Bom

Aan de euforie rond de toekenning van de Prijs der Nederlandse Letteren aan Astrid Roemer zou spoedig een einde komen. De bom barstte na uitspraken van Roemer over de Surinaamse legerleider en voormalig president Desi Bouterse na diens veroordeling door de Surinaamse Krijgsraad vanwege zijn betrokkenheid bij de Decembermoorden van 1982. Dat deed Roemer op 30 juli 2021 op haar Facebook-pagina en in een daaropvolgende stuk in *de Volkskrant*. Op haar Facebook-pagina schreef Roemer: 'DENK. Kan iemand ambtshalve verantwoordelijk zijn en gevangenisstraf verdienen voor andermans moorden?!' En voorts dat 'onze Surinaamse gemeenschap Desi Bouterse hard nodig heeft gehad om zelfbewuster te worden.

[74] Dit waren de Vlamingen Veerle Vanden Bosch, cultuurredacteur bij *De Standaard* en recensent gespecialiseerd in jeugdliteratuur voor *De Standaard der Letteren*, en Marnix Verplancke, recensent voor *Knack*, *De Morgen* en *Trouw*. Uit de 441 recensies van zijn hand verschenen bij *De Leesclub van Alles* blijkt een brede oriëntatie maar geen bijzondere focus op postkoloniale literatuur: https://deleesclubvanalles.nl/recensent/verplancke-marnix/, geraadpleegd op 25 november 2021. Alle juryleden staan vermeld op de site van de Taalunie: https://www.emeel.be/t/ViewEmail/r/D31DC20C1E1A3AB52540EF23F30FEDED, geraadpleegd op 25 november 2021.

[75] Dit alleen: in zijn recensie van Vianens *Sarnami, hai* oordeelde Fens dat de exotische natuurbeschrijvingen niet in structureel verband tot de personen of de gebeurtenissen staan, terwijl de ruimtebeschrijvingen in de roman juist sterk de benauwenis beaccentueren waaraan de hoofdpersoon wil ontsnappen (Fens, 1969).

Merci Man'. Zij zwoer 'trouw aan 25 februari' (1980 – de dag van de militaire coup in Suriname).

Het is moeilijk om Roemers exclamaties anders te zien dan als uitingen van iemand die zich deel voelt van een kleine, zelf-geselecteerde gemeenschap met een gedeelde moraal. Een bekende uitspraak van Roemer is 'Sommigen vinden me te Nederlands, anderen te Surinaams. Ik weet het niet, ik pas nergens in. Dat is een ideale situatie voor een auteur.'[76] Maar ook zo iemand voelt zich in een onlinekring van gelijkgestemden – de 'FB-vrindenkring' zoals ze het zelf noemt - zo senang dat er kennelijk geen filter zit tussen impuls en taaluiting. Wat Roemer mogelijk over het hoofd zag, was dat uitspraken van een gemediatiseerde persoonlijkheid als de hare, ook altijd buiten die kring van toegelaten 'friends' razendsnel rondgaan. Wel worden die 'friends', zoals dat vaker gaat, buitengesmeten zodra zij met commentaar komen dat de beheerder van de Facebook-pagina niet aan staat.

Zo noteert Glenn W.R. Weisz Sr, 'maatschappijcriticus, muzikant, strafrechtjurist': 'Ik heb geprobeerd om haar, wat mij betreft, verwerpelijke standpunten op haar wall uitgelegd te krijgen maar werd in het debat door haar geblokkeerd.' Hij schreef dan maar een Open brief aan Roemer, die onder meer verscheen op zijn eigen Facebook-pagina.[77] Hij reageerde daarin op enkele posts van Astrid Roemer naar aanleiding van het aantreden van de nieuwe regering-Santokhi, een coalitie van een hindostaanse met een marronpartij. De tekst van twee posts luidden (de kapitalen zijn van Roemer):

'D D BOUTERSE heeft ons geschiedenis in een nieuwe koers gedwongen en een NIEUWE TOEKOMST geforceerd voor SURINAMERS. Onvergetelijk moedig ….'

'Wil niet in een land wonen BESTUURLIJK gedomineerd door Hindoes en moslims'

Glenn Weisz wees Roemer onder meer op de Decembermoorden, op de veroordeling van Bouterse tot twintig jaar cel, op het feit dat de regeermacht in Suriname al sinds lang door verschillende etnische groepen wordt gedeeld en op de desastreuze politiek van de regeringen gedomineerd door de NDP, de partij van Bouterse.

Tenslotte ging Weisz nog in op een post van Roemer over de bij een ongeval om het leven gekomen politicus van de groepering A-20 die

---

[76] De uitspraak wordt ook aangehaald bij het bericht op de site van de Taalunie: https://prijsderletteren.org/laureaten/astrid-h-roemer/, geraadpleegd op 23 november 2021.

[77] Behalve daar verscheen zijn brief ook op *medium.com*, 31 mei 2020 en op *Caraibisch Uitzicht*, 31 mei 2020 (Weisz, 2020).

de NDP de rug had toegekeerd. Die post luidde: 'Van harte condoleances … en MET MOEITE wens ik de verongelukte toe Rust ZACHT'. Weisz becommentarieerde: 'Deze bewoordingen zijn een oude vrouw onwaardig.' En hij meende dat ze door haat en rancune waren ingegeven.

Maar nu komt het interessantste: deze posts van Astrid Roemer verschenen op haar Facebook-pagina op 26 mei 2020, dus al bijna een jaar vóór de toekenning van de Prijs der Nederlandse Letteren in maart 2021. Ze verwijderde haar racistische opmerking later wel.

Curieus is dat de nieuwe Surinaamse president, Chan Santokhi op zijn Facebook-pagina van 31 maart 2021 een bezoek vermeldde van Roemer, compleet met foto van hemzelf en de dezelfde auteur die naar eigen zeggen niet onder de dominantie van Hindoes kon leven.[78] President Santokhi bracht namens de regering de felicitaties over voor de prijstoekenning, bood een boek over hemzelf aan en ontving een exemplaar van *Onmogelijk Moederland* waarin Roemer hem in knotsen van kapitalen ALLE GOEDS toewenste. Hij noteerde voorts: 'De auteur gaf te kennen dat ze me al een geruime tijd volgt op het gebied van de Surinaamse politiek. Ze is geïnteresseerd in de verschillende beleidsissues die ik haar heb voorgehouden.' Historicus Peter Meel becommentarieerde de ontmoeting fijntjes: 'We kijken uit naar Santokhi's recensie van *Onmogelijk Moederland* en Roemers recensie van *Chan*.'

Astrid Roemers uitspraken van een jaar eerder waren blijkbaar niet bekend bij de heer Santokhi (wat gezien alle reuring op social media onwaarschijnlijk lijkt), of werden met een interetnische mantel der liefde bedekt (wat wel past in Santokhi's ideeën over vernieuwing binnen zijn partij als een multi-etnische politieke groepering). Hoe dan ook, het is wel opmerkelijk dat de uitspraken van Roemer uit 2020 over Bouterse bij de publieke zaak van de Prijs der Nederlandse Letteren een jaar later geen enkele rol speelden.

[78] Zie *Caraïbisch Uitzicht*, 1 april 2021: https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/astrid-roemer-op-bezoek-bij-chan-santokhi/, geraadpleegd op 27 november 2021. In *de Volkskrant* van 5 augustus 2021 zei Roemer over deze kwestie, dat Santokhi haar met zijn 'multi-etnische coalitie' inmiddels heeft overtuigd 'dat hij beleid wil ontwikkelen en uitvoeren voor alle etnische en religieuze groepen in Suriname'. Helemaal gerust is zij als 'westerse en een moderne vrouw' niet: 'In bepaalde beroepsgroepen domineren hindoes en moslims en wat dat op den duur betekent, weet ik nog niet.' Maria Vlaar (2021a) meldt dat Roemer aan het einde van een interview in 2016 had gemeld dat ze nooit meer in Suriname zou willen wonen, maar dat is niet in de tekst van het interview terechtgekomen (Vlaar, 2016). Ook in andere interviews gaat Roemer hierop in (Redactie de Ware Tijd, 2021a, Leuwsha, 2021a en Leuwsha, 2021b).

De Prijs en het Brusselse Hof

Een eerste reactie op Roemers uitspraken van juli 2021 maakte Roemer zelf bekend: 'de bekende Surinaams-Nederlandse oud-Journaalpresentator Noraly Beyer, die de bijeenkomst ten paleize zou presenteren, zegde vanwege 'mijn zogenoemde VISIE op de politiek in Suriname' af voor de prijsuitreiking.'[79]

Kees Broere, een op Curaçao gevestigde journalist, vroeg Roemer om een toelichting, die kwam in een mailtekst die werd verwerkt in een stuk in *de Volkskrant* van 5 augustus. Volgens Roemer zal Bouterse in de toekomst een standbeeld krijgen: het is Bouterse gelukt 'ondanks massieve tegenwerking een dekolonisatieproces op gang te krijgen dat helaas mijn geboorteland nog meer heeft verarmd, maar het bewustzijn van onze burgers enorm heeft verrijkt'.

Ook door de NOS-actualiteitenrubriek *Nieuwsuur* om toelichting gevraagd, zei Roemer over de telefoon op vrijdag 6 augustus 2021:

'Iemand moordenaar noemen, daar moet je harde bewijzen voor hebben. Meneer Bouterse heeft kennelijk gezegd dat hij de verantwoording voor wat er gebeurd is op zich neemt omdat hij legerleider was. Voor mij houdt dat niet in dat hij de moorden heeft gepleegd. Ik begrijp dat mensen dat niet prettig vinden, maar ik ben geneigd om Desi Bouterse te geloven als hij zegt: ik heb geen burgermoorden gewild. Ik geloof hem.' [80]

En:

---

[79] Het is niet helemaal duidelijk wanneer dit exact gebeurde. Roemer deed haar uitspraken op vrijdag 30 juli 2021. Kees Broere vermeldt in *de Volkskrant* van donderdag 5 augustus de reactie van Noraly Beyer als te zijn van 'afgelopen donderdag', maar dat zou dan 29 juli geweest moeten zijn, terwijl hoogstwaarschijnlijk 5 augustus bedoeld is. De posts van Roemer zijn niet voor iedereen toegankelijk, en mogelijk deels weer gewist. Maar een hele reeks, daterend van 30 juli tot en met 6 augustus 2021, is te vinden op *Caraïbisch Uitzicht* van 6 augustus 2021, inclusief de geciteerde:
https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/surinaamse-auteur-roemer-blijft-bouterse-steunen-ik-weiger-hem-moordenaar-te-noemen/, geraadpleegd op 26 november 2021. Posts uit 2020 zijn gereproduceerd in Weisz, 2020.

[80] In de pers zijn verschillende weergaven te vinden van haar woorden. Deze is gebaseerd op 'Astrid Roemer moet Prijs der Nederlandse Letteren niet krijgen' op *NOS.nl*, 6 augustus 2021 (https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2392926-astrid-roemer-moet-prijs-der-nederlandse-letteren-niet-krijgen
Geraadpleegd op 24 november 2021) en op "'Ik weiger Bouterse moordenaar te noemen, ik geloof hem"; Astrid Roemer in opspraak wegens lof voor Bouterse', in *de Ware Tijd*, 6 augustus 2021, ook verschenen op *Caraïbisch Uitzicht*, 6 augustus 2021: https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/ik-weiger-bouterse-moordenaar-te-noemen-ik-geloof-hem/, geraadpleegd op 24 november 2021. De beelden van *Nieuwsuur* zijn terug te vinden op Twitter @nieuwsuur: https://twitter.com/Nieuwsuur/status/1423730769713840129, geraadpleegd op 26 november 2021.

‘Ik vind de uitspraak [van de Krijgsraad] heel erg politiek. Men mag theoretisch hem verantwoordelijk achten voor wat zijn manschappen hebben gedaan, maar dat betekent niet dat hij verantwoordelijk is of dat hij moordenaar genoemd kan worden. Ik ben geneigd te zeggen dat hij na zoveel jaren geen gevangenisstraf zou moeten krijgen, gezien zijn inzet voor de dekolonisatie van Surinamers.’
Ook zegt zij:
‘Ik denk niet dat zij de koning kunnen bewegen de prijs niet aan mij uit te reiken. En bovendien: de prijs heb ik al.’
De eerste reactie van de Taalunie is terughoudend: zij laat weten dat de jury de prijs aan Roemer heeft toegekend omdat zij met haar romans, toneelteksten en gedichten ‘een belangwekkende en unieke positie bekleedt in het Nederlandstalige literatuurlandschap. Ze acht de kwaliteit en het belang van dit literaire werk onomstreden.’
Maar uit de uitzending van *Nieuwsuur* wordt al direct duidelijk dat het stof daarmee niet is gaan liggen. In dezelfde uitzending geeft ook jurist Lilian Gonçalves-Ho Kang You commentaar. Zij is oud-voorzitter van Amnesty International Nederland en het Prins Claus Cultuurfonds en lid van het Comité Herdenking Slachtoffers Suriname. Zij zegt: ‘Ik was geschokt en verbijsterd door de uitspraken van Roemer.’ En: ‘Ik wist eigenlijk niet wat ik zag en hoorde. Ik kijk er vooral van op dat ze zegt dat er geen bewijs is voor de uitspraak dat Bouterse een moordenaar zou zijn. Er is een vonnis, uitvoerig gemotiveerd. Ik was bij die zitting. Het is evident dat hij is veroordeeld voor medeplichtigheid aan moord.’
‘Dat vonnis beslaat 116 pagina's, gebaseerd op 56 bewijsmiddelen’, zegt advocaat Gerard Spong, ook in dezelfde uitzending. ‘Uit haar opmerkingen blijkt dat ze geen kaas heeft gegeten van het recht. Bouterse is veroordeeld voor het medeplegen van moord, dat betekent dat je strafrechtelijk aansprakelijk kan zijn, ook al heb je zelf geen uitvoeringshandeling verricht.’ Spong kende uiteraard het vonnis van de krijgsraad, die had uitgesproken dat Bouterse met ‘voldoende mate van zekerheid een cruciale rol had bij de voorbereiding om de slachtoffers van het leven te beroven’ en dat hij ‘een wezenlijke bijdrage geleverd heeft bij de uitvoering van het draaiboek.’[81]
Spong is net als Gonçalves verbijsterd, zegt hij tegen *Nieuwsuur*: ‘Ze is niet goed snik, het is alsof je kort na de Tweede Wereldoorlog een

---

[81] Het vonnis, gedateerd 29 november 2019, is openbaar en gepubliceerd op website van Rechtspraak Suriname:
https://rechtspraak.sr/wp-content/uploads/2019/12/KRG-2019-46.pdf. De uitspraak waarbij het bij verstek gewezen en uitgesproken vonnis, op 30 augustus 2021 is bekrachtigd is gepubliceerd is op: https://rechtspraak.sr/sru-2021-1/. Ook Brave 2021c vond dat Roemer ‘tragisch uitgleed’ door aan dat vonnis voorbij te gaan.

literaire prijs uitreikt aan een NSB'er.'[82] Spong gaat de commissie van de Taalunie vragen om de prijs niet uit te reiken, zegt hij.[83]
Intussen hebben Spong en oud-Journaal-lezeres Noraly Beyer de Belgische koning verzocht de prijs niet aan Roemer uit te reiken. Zij schrijven: 'Vele verontruste Surinamers menen dat uw eer en goede naam in ernstige mate zal worden aangerand, indien u deze prijsuitreiking met uw aanwezigheid zou vereren en luister bij zou zetten. Want in dat geval zou de ontegenzeggelijke onderwaardering van de Surinaamse rechtsstaat door Roemer op u zijne majesteit afstralen.'[84]
'Het is niet aan mij,' zegt Lilian Gonçalves in reactie op het initiatief van Spong en anderen, 'maar de mensen die deze prijs uitreiken moeten deze uitspraken wel in overweging nemen.' En: 'Ik kan de brief van de heer Spong wel begrijpen. Door het uitreiken van zo'n prijs kan je de indruk wekken dat je achter de uitspraken over deze kwestie staat. Ik roep de koning en de Nederlandse regering op dat heel zorgvuldig nog eens te bekijken.'
Roemer reageerde op 7 augustus 2021 op haar uitspraken met de FB-post: 'Lilian ga je nieuwe echtgenoot pijpen en laat mij met rust…'
Dit was niet een vriendelijke uitwisseling van intimiteiten tussen twee vriendinnen: Lilian Gonçalves-Ho Kan You had haar eerste echtgenoot, deken van de Orde van Advocaten Kenneth Gonçalves, verloren bij de Decembermoorden en was een van de actiefste nabestaanden die het proces tegen legerleider Bouterse en anderen volgde; zij had een nieuwe relatie gekregen met de dichter Antoine de Kom, kleinzoon van Anton de Kom.
Op een ander social medium, Twitter, haalde *Volkskrant*-columniste Harriët Duurvoort op dezelfde dag aan hoe zij in 1982 op straat te horen kreeg dat vakbondsleider Cyrill Daal in Fort Zeelandia ontmand zou zijn. In een reactie hoonde Astrid Roemer haar weg: 'LULTRUT...

---

[82] De woordkeus is interessant: Hugo Brandt Corstius kreeg de P.C. Hooftprijs aanvankelijk niet omdat hij een minister had vergeleken met Eichmann, zoals ook Vlaar, 2021b opmerkt.
[83] ' "Niet goed snik", zoals Roemer volgens Spong is, is een staat van zijn die alleen voor vrouwen is weggelegd,' sneerde Marja Pruis in *De Groene Amsterdammer* (Pruis, 2021). Daarmee gaf zij lucht aan haar feministische inborst, maar maakte ook duidelijk niet op de hoogte te zijn van de veelvuldig in publicaties terugkerende problematiek van de 'gekte' in de Surinaamse cultuur.
[84] Dichter Chrétien Breukers vond dat maar een achterbakse actie: 'Hoe onbegrijpelijk of schokkend Roemers uitspraken ook zijn, je gaat geen klikbriefje sturen. Dat is net zo on-rechtsstatelijk.' https://denieuwecontrabas.blog/een-literaire-prijs-voor-een-nsber-niet-mekkeren-maar-procederen/
Geraadpleegd op 26 november 2021.

IK HEB JE NOOIT VERTROUWD... GA EEN GOED BOEK SCHRIJVEN...'[85]

In een ongedateerde brief namens het Comité Herdenking Slachtoffers Suriname gericht aan de Nederlandse ministers van het Taaluniecomité, ging Romeo Hoost, neef van een van de Decemberslachtoffers, in op het interview in *Nieuwsuur*. Hij vond dat de opstelling van Roemer geheel voorbijging aan Bouterse's veroordeling en daarmee een vorm van *contempt of court* was. Hij zette nog eens breedvoerig een aantal feiten rond de Decembermoorden en de gerechtelijke vervolging van de daders op een rij en vervolgde:

'Van een laureaat van de Prijs der Nederlandse Letteren verwachten we solidariteit met de martelaren van het vrije woord en niet met hun beul. Als een laureaat zich gedraagt als pleitbezorger van geweld en straffeloosheid, als bewieroker van een dictator en mensenrechtenschender, dan voegt dat niet alleen toe aan het morele leed van de nabestaanden. Dat gedrag markeert een affront tegen de rechtsstatelijke Nederlandse taalgemeenschap.' Hoost deed een dringend beroep op de ministers 'openlijk stelling te nemen tegen de anti-democratische en anti-rechtsstatelijke uitlatingen van de laureaat'.[86]

Astrid Roemer schamperde in *de Ware Tijd* op 9 augustus 2021 over de 'nabestaandelobby':

'Ik heb de Prijs der Nederlandse letteren aanvaard en toegezegd mee te werken aan het uitreikingsfeest aan het Hof van de Belgische Koning. Ik neem aan dat het feest gewoon doorgaat ondanks de destructieve lobby van een aantal personen in Nederland en mogelijk in Suriname.'

Maar die race was al gelopen toen haar woorden in de krant verschenen. Het verzoek van Spong c.s., gericht aan de Belgische koning,

---

[85] Twitter, 8 augustus 2021:
https://twitter.com/roemerastrid/status/1424148875020050432?lang=hi, geraadpleegd op 29 november 2021. Op 7 augustus 2021 had Duurvoort getwitterd: 'In haar boek *Lijken op liefde* wist ze op een gelaagde, literaire manier het grote trauma van de decembermoorden te verwerken. Maar dat ze zich nu zo lovend over Bouterse uitlaat, is echt een klap in het gezicht van Suriname, van Nederlandse en Surinaamse Surinamers.'
(https://twitter.com/Politicals122/status/1423984581296984081
Geraadpleegd op 29 november 2021). Nog een aantal andere Twitter-posts zijn na te lezen bij Peppelenbos 2021.

[86] Uit de brief werd op 6 augustus 2021 in verschillende media geciteerd; de tekst is integraal te lezen op *Caraïbisch Uitzicht* van
7 augustus 2021: https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/als-een-laureaat-zich-gedraagt-als-pleitbezorger-van-geweld-en-straffeloosheid-brief/
Geraadpleegd op 23 november 2021. Ook in *de Ware Tijd*, 10 augustus 2021: http://www.dwtonline.com/laatste-nieuws/2021/08/10/astrid-roemer-vervangt-intellectuele-eerlijkheid-door-hyperpartijdigheid/.

om Roemer niet ten paleize te ontvangen was gehonoreerd. Volgens Spong binnen 24 uur.[87]

As en sintels

Die eerste week van augustus 2021 was voor Roemer werkelijk de pleuris uitgebroken: er was praktisch geen krant, medium of internetplatform dat niet as en sintels op haar hoofd deed neerdalen, zelfs *The Guardian* wijdde een fors artikel aan de zaak.[88] De historicus Hans Ramsoedh vond dat het niet ongerechtvaardigd zou zijn als de Taalunie alsnog zou besluiten de toekenning van de Prijs der Nederlandse Letteren aan Roemer in te trekken.[89] Hij was niet de enige die zo dacht: op 9 augustus 2021 werd er een petitie ingesteld 'Astrid Roemer moet Prijs der Nederlandse Letteren niet krijgen' die 158 ondertekeningen vergaarde.[90] Advocaat Gerard Spong schreef een brief van gelijke strekking. Zijn belangrijkste argument: 'Belangrijker is echter dat Nederlands belastinggeld (40.000 euro) niet moet worden besteed op welke grond dan ook aan een persoon die antirechtsstatelijke opvattingen verspreidt, bovendien ten behoeve van een persoon die jarenlang Nederland heeft verketterd.'[91] De laatste uitspraak is overigens tendentieus en niet op grond van Roemers uitspraken hard te maken.
Spongs pleidooi en de petitie werden ingehaald door een perscommuniqué van het ministersoverleg van de Taalunie, dat in samenspraak met de letterenfondsen van Nederland en België stelde dat Roemers uitspraken 'dermate ongepast' waren dat 'het door laten gaan van een feestelijke prijsuitreiking niet op zijn plaats' zou zijn[92]; en dat een onafhankelijke jury had geoordeeld puur op basis van het gehele literaire oeuvre en dat persoonlijke standpunten van auteurs niet bij de beoordeling van hun oeuvre worden meegenomen.

---

[87] Aldus zijn brief, gereproduceerd op *Caraïbisch Uitzicht*: https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/astrid-roemer-mag-deze-staatsprijs-niet-krijgen/, geraadpleegd 26 november 2021.
[88] Flood, 2021.
[89] Ramsoedh, 2021a; nogmaals ging hij op de kwestie in (en dat vooral of Roemers vrijheid van meningsuiting beknot werd) in Ramsoedh, 2021b.
[90] Zie de site https://www.petities.com/astrid_roemer_moet_prijs_der_nederlandse_letteren_niet_krijgen?, geraadpleegd op 26 november 2021.
[91] De brief verscheen in *NRC Handelsblad*, 14 augustus 2021 en is integraal gereproduceerd op *Caraïbisch Uitzicht*: https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/astrid-roemer-mag-deze-staatsprijs-niet-krijgen/ , geraadpleegd 26 november 2021.
[92] https://taalunie.org/actueel/237/geen-uitreiking-prijs-der-nederlandse-letteren-dit-jaar, geraadpleegd op 29 november 2021. Zie ook https://prijsderletteren.org/geen-uitreiking-2021/, geraadpleegd op 29 november 2021. Het laatste persbericht is gedateerd 13 oktober 2021, ongetwijfeld moet dat zijn: 13 augustus 2021.

Fanon

Roemer zonder persoonlijke standpunten: ging het nog altijd over dezelfde schrijver? Nu ja, Roemer zou de prijs dus niet worden ontnomen. Literatuurcriticus Aart G. Broek hoonde: 'Het is een gotspe om het werk van literair auteurs te reduceren tot een kleurrijk bellenblazen dat geen vlieg kwaad doet. Er is natuurlijk sprake van een noodgreep. Uit schaamte, zo mag gevoeglijk aangenomen worden. De Nederlandse en Belgische literaire schatbewaarders van de Taalunie, Literatuur Vlaanderen en het Nederlandse Letterenfonds hechten ongetwijfeld veel meer belang aan literatuur dan inzake Roemer naar voren komt. De betreffende organisaties, de adviserende jury, de ministers en een of meerdere koninklijke hoogheden zijn in verlegenheid gebracht.'[93] Broek ziet in Roemers loftuitingen aan het adres van Bouterse

'de uiterste consequentie van een specifiek denken over dekoloniseren. Roemers denkbeelden werden luidkeels bejubeld in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw en worden sindsdien minder luidruchtig nog steeds her en der gekoesterd. Die waren losjes verbonden met het zorgvuldig onderbouwde gedachtegoed van de psychiater/filosoof Frantz Fanon (Martinique, 1925–1961). In zijn fameuze publicaties – waaronder *Peau noire masques blancs* (1952) en *Les damnés de la terre* (1961) – tekent hij de pijnlijke gevoelens van vernedering in gekoloniseerde mensen en hun samenlevingen, die onvermijdelijk leiden tot agressie en geweld. Als geen voor hem wist Fanon de mentale gevolgen van kolonisering en de zware inspanningen om zich ervan te bevrijden, te beschrijven. Het was voor activistische lezers van zijn werk een eenvoudige stap om oorzaak en gevolg om te draaien: om zich te bevrijden van het koloniale juk diende geweld gebruik te worden. Waarvan akte, zo meent Roemer inzake Bouterse.'

Hier gaat Broek een stap te ver. Het dekoloniserend gedachtegoed van Fanon en anderen is Roemer zeker niet vreemd; maar zij heeft zich altijd uitgesproken tégen het gebruik van geweld.[94] Het wringt als een pacifist zich uitspreekt vóór iemand als Bouterse die met geweld wordt geassocieerd. Maar Roemer heeft het altijd gehad over wat Bouterse betekend heeft binnen het dekoloniserende denken in de samenleving, die betekenis wéégt zij – en daar kun je dan met haar van mening over verschillen.

---

[93] Broek, 2021.

[94] Hilde Neus wees hier ook op (Neus, 2021) en verwees naar een tekst van Roemer over geweld (Roemer, 2019).

Rita Rahman
En op dat punt komt het vlijmscherpe floret van Rita Rahman in beeld. Ook op 9 augustus 2021 publiceerde Rita Rahman een brief waarin zij, als voorzitter van de Werkgroep Caraïbische Letteren, de uitnodiging om de prijsuitreiking bij te wonen afwijst. Rita Rahman, oud-diplomate en schrijfster, had bij de Decembermoorden twee naasten verloren: haar echtgenoot, de journalist Bram Behr, en haar broer Lesley Rahman. Zij laakt de schofferende en racistische uitspraken van Roemer en de aanvallen op Noraly Beyer en Lilian Gonçalves-Ho Kang You. Rahman schrijft:
'In uw juryrapport wordt Astrid H. Roemer geprezen voor haar vermogen om thema's uit de recente geschiedenis, zoals corruptie, schuld, kolonisatie en dekolonisatie, te verbinden met de kleine geschiedenis, het verhaal op de mensenmaat. Met haar verwarde geest, wonend in het door haar blijkbaar onbegrepen Suriname, heeft zij de dekolonisatiestrijd vanaf de jaren dertig tot en met de jaren zeventig op grote afstand meegemaakt en beseft blijkbaar niet dat juist die strijd in de jaren 80 door de militaire staatsgreep bloedig is neergeslagen om plaats te maken voor een autoritaire narcostaat. Zij slaat dus de plank dezer dagen goed mis, en kan daarvoor geen handreiking krijgen.'[95]
Geen enkel bericht in de hele affaire werd zo vaak geciteerd en gedeeld als dat van Rita Rahman.

Bijval
Waren er ook geluiden pro Roemer te horen? Die waren er, aanvankelijk zeer luidkeels en sterk anti-Nederlands op social media. Op 12 augustus nam Maria Vlaar, auteur en zelf eerder jurylid van de Prijs der Nederlandse Letteren, het op voor Roemer op de Opiniepagina van *De Standaard*. Vlaar plaatst het gebeuren in de context van de *cancel culture* en ook van eerdere vergelijkbare gevallen als die van Peter Handke die de oorlogsmisdadiger Milošević steunde en desondanks in 2019 de Nobelprijs uit handen van de Zweedse koning ontving. Vlaar schrijft:
'Een oude dame die een prestigieuze prijs krijgt en zich dan als een vechtende kat gedraagt? Niet chic. Roemer is nog steeds de tegendraadse vrouw die ze altijd geweest is. Zij laat zich niet in welk hokje dan ook duwen, zeker niet dat van de dankbare zwarte vrouw die moet zeggen wat haar wordt voorgeschreven. Die strijdbaarheid zit

[95] Rahman, 2021

in haar werk, dat door bijna niemand van de elkaar klakkeloos napratende columnisten gelezen is. Ook niet door de koning, vermoed ik.'[96]

H.M. van den Brink valt haar een week later bij in *NRC Handelsblad.* Hij schrijft:

'Natuurlijk heeft de toekenning van deze prijs aan een uit Suriname afkomstige auteur symbolische waarde. En logisch, dat wie eenzelfde achtergrond heeft dit graag als een doorbraak wil vieren. Maar iedere schrijver heeft er recht op om zelf uit te maken of zij een politieke opdracht heeft en een groep wil vertegenwoordigen – of misschien toch liever alleen maar zichzelf. Wanneer anderen die beslissing voor je nemen, en dan ook nog eisen aan je werk gaan stellen, is dat zacht gezegd onbeleefd en neerbuigend. Hard gezegd: een miskenning en vernederend.'[97]

Om te voorkomen dat bij een volgende bekroning opnieuw eerst een jury en daarna de regering een oordeel uitspreekt over de standpunten van een schrijver, stelt hij voor om de staatshoofden van de twee landen er voortaan buiten te laten: 'En ook al meten schrijvers zich soms vorstelijke allures aan, de letteren zijn geen koninkrijk. Ze vormen een republiek – en daarin heeft iedereen, op grond van haar literaire werk, gelijke rechten.'

Surinaamse reacties

De reuring aan de Noordzee was dus groot. Maar hoe werd er in Suriname tegen de kwestie aangekeken? Iwan Brave, hoofdredacteur van *de Ware Tijd*, trok erop uit om meningen te sprokkelen van vijf lokale schrijvers. Kinderboekenschrijver Gerrit Barron vond: 'Astrid Roemer heeft gewoon haar mening geuit als schrijver, als iemand die bezig is met de Surinaamse samenleving en kijkt vanuit het nu naar de toekomst. En dat moet mensen aan het denken zetten.' Dat standbeeld voor Bouterse zag hij wel komen.[98] Dichter Sombra viel hem bij: 'Moet iemand die haar mening geeft ervoor gestraft worden, omdat anderen een andere mening erop nahouden?' Misschien goed erop te wijzen dat Barron ooit woordvoerder

---

[96] Vlaar, 2021b. In de Vlaamse pers nam ook Walter Lotens het meer impliciet voor Roemer op, door te schrijven over 'de grote verliezer': het literaire werk (Lotens, 2021); het stuk was op de openingsalinea's na overigens een herneming van Lotens, 2020.

[97] Van den Brink, 2021. Hans-Maarten van den Brink en Daan Heerma van Voss organiseerden op 9 september 2021 onder het motto 'Laten we praten' een kleinschalige bijeenkomsten in voorheen het Amsterdamse Rozentheater rond de kwestie-Roemer en de Prijs der Nederlandse Letteren.

[98] Brave, 2021b.

van Bouterse was geweest en dat Sombra's *finest moment* was geweest dat hij tijdens een hongerstaking tegen de protesten aan het adres van de regering-Bouterse door Bouterse zelf was getroost.[99]
Schrijfster Ismene Krishnadath, lange tijd voorzitter van Schrijversgroep '77, gaf Roemer ook inhoudelijk gelijk:
'Bouterse heeft in 1980 een coup gepleegd en speelt daarmee mijn hele leven lang een hoofdrol binnen de Surinaamse politiek. Hij is de invloedrijkste figuur in Suriname in de afgelopen veertig jaar. Dat is nu eenmaal zijn historische rol en wat Roemer aangeeft. (…) Je kunt haar hoogstens tegenwerpen dat Bouterse vanuit een onafhankelijke rechtsprocedure is veroordeeld.'
Schrijver en uitgever Rappa vond ook niet dat de koning Roemer de prijs kon weigeren:
'Dan ontneemt hij iemand die al gelauwerd is, het recht die prijs in ontvangst te nemen. (…) dan kom je aan een belangrijk fundament van democratie: de vrije meningsuiting. De koning kan hooguit zeggen: "Ik reik niet persoonlijk de prijs uit, dat laat ik over aan een adjudant." Maar men kan Roemer de prijs niet weigeren.'
De meningen van Krishnadath en Rappa vonden ook bijval in een hoofdredactioneel commentaar van *de Ware Tijd*: 'hij [Bouterse] kan nog steeds op een forse aanhang rekenen, die net zo denkt als Roemer.'[100] Ook de Surinaamse theatermaakster en columniste Sharda Ganga sloot zich hierbij aan, maar zij maakte nog een andere observatie:
'Of ze is verward en dan zeg je: "Oei, hier spreekt een verward iemand, die heeft hulp nodig". En je hebt mededogen en je openbare reacties ademen dat mededogen uit. Of ze is niet verward en je bent het hartstikke oneens met haar. En dat mag. Dan geef je dat te kennen. Het ligt geheel aan jezelf of je dat op dezelfde alle grenzen overschrijdende beledigende wijze wil doen als zij. En voor de duidelijkheid: ik ben het heel erg oneens met mevrouw Roemer.'[101]
Een geheel afwijkende mening had Ruth San A Jong, auteur en oprichter van de Schrijversvakschool Paramaribo. Zij sprak van 'Roemers terreur', waarmee ze bedoelde: 'Het gaat maar door, die lelijkheid in woorden en die zogenaamde vrije meningsuiting.'[102] Ook San A Jong is geblokkeerd door Roemer op haar Facebook-pagina:

---

[99] Zie 'Sombra beëindigt hongerstaking na gesprek met president' in *Starnieuws*, 1 mei 2017 en *in Caraïbisch Uitzicht*, 2 mei 2017 (https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/sombra-beeindigt-hongerstaking-na-gesprek-met-president/).
[100] Hoofdredactie de Ware Tijd, 2021b.
[101] Ganga, 2021.
[102] Brave, 2021b.

'Ik ben geen direct slachtoffer van Bouterse maar wel indirect zoals de gehele samenleving. Als je kijkt naar hoe we steeds laveren in die slechte economische omstandigheden en de hele ellende van Suriname. Kijk maar waarin we ons nu weer bevinden. Ook de persoon Bouterse zit achter dit indirect-slachtofferschap.'
San A Jong vertaalde Bouterse's invloed op het Surinaamse volk dus radicaal anders dan Roemer had gedaan en vond het terecht dat Roemer de prijs ontzegd was: 'Aangezien Roemer Suriname vertegenwoordigt, vind ik het geen leuke gedachte dat zij als schrijfster zo een prijs ontvangt, terwijl zij zo afgeeft tegen het recht van het volk op een rechtsstaat door Bouterse te adoreren. Controverse mag er zijn maar het moment dat het luguber wordt dan moet je ermee ophouden.' In de betrekkelijk kleine gemeenschap van Paramaribo waren dit forse uitspraken, temeer daar Roemer zelf docent was geweest bij de door San A Jong gerunde Schrijversvakschool.
Hilde Neus, neerlandica en redacteur van *de Ware Tijd Literair*, beaamde haar visie op Bouterse's invloed: 'Ons land is jarenlang in gijzeling gehouden en er is een desastreus beleid via de DNA [De Nationale Assemblée – MvK] gelegitimeerd. Het schisma is daar nog dagelijks voelbaar, het trauma werkt verlammend op de schuldvraag en rationele dialoog, en vervolgens op het opereren van de samenleving.'[103]
Surinames populairste schrijfster, Cynthia McLeod, liet zich niet uit over de politieke uitspraken van Roemer: 'Ik benadruk ieders recht op een eigen mening, iets wat Holland hoog in het vaandel voert.'[104]

Roemer reageert
Hoe keek Roemer er zelf op terug? Op 25 augustus verschenen twee interviews met haar. De kwestie had haar niet onberoerd gelaten, bleek wel uit wat ze zei tegen *HP/De Tijd*: 'In mijn dromen huil ik bij het in ontvangst nemen van zo'n prijs. In waaktoestand blijf ik er veel te nuchter bij.' En tegen *Trouw*: 'Mijn feest is mij afgepakt op uiterst slinkse wijze want niemand heeft mij gehoord. Zo gaat men om met een zwarte oudere dame aan wie net weer een literaire topprijs is toegekend. Onbehoorlijk!' En: 'Waarom de uitreiking is gesaboteerd is mij een raadsel. Maar het is een pak van mijn hart. Een feest mag geen angst bij gasten oproepen. Het is goed zo.'[105] Zij ontkende ooit geschreven te hebben dat Bouterse 'onvergetelijk

[103] Neus, 2021.
[104] Samwel, 2022.
[105] Brave, 2021a. Het andere interview is Eeken & Kellerhuis, 2021. In beide gevallen ging het om schriftelijk geformuleerde vragen en antwoorden. De citaten die volgen komen uit *Trouw* (Brave, 2021a).

moedig' is – een duidelijk geval van selectief geheugen, de Facebook-post van 26 mei 2020 was dan ook al een jaar oud. Verder schreef zij:

'De commotie komt op mij intens vals en compleet misplaatst over. Getraumatiseerden kunnen niet helder denken. Ik articuleer wat ik al veertig jaar lokaal hoor en waarneem. Vergeet niet dat de commotie door de nabestaandenlobby is ingezet en hun motieven blijven uiterst irrationeel. Ik heb geen mening kenbaar gemaakt. Als romanauteur en academicus beschrijf ik de realiteit vanuit diverse perspectieven. Ik ben geen politicus die een achterban moet genereren; ik ben onafhankelijk.'

Haar visie op Bouterse was door alle commotie niet gewijzigd:

'Ik wil Bouterse geloven in wat hij als verdediging inbrengt. Geloven is iets anders dan "weten". Ik weet niet of Bouterse de waarheid spreekt. Wat ik doe is zijn verdediging voor waarachtig aannemen. Daar heb ik persoonlijke en professionele redenen voor die ik niemand opdring. Het gaat om mijn artistieke vrijheid. Ik zal de vrijheid blijven nemen om de realiteit op een artistieke wijze weer te geven. Ik ben geen historicus.'

Opmerkelijk hier is natuurlijk dat Roemer met geen woord rept over de problematische relatie tussen haar eigen 'artistieke' weergave van de realiteit en de gedetailleerde onderbouwing van het oordeel van de Surinaamse krijgsraad. Ook niet wanneer haar daarnaar gevraagd wordt. 'Ik heb mij niet verdiept in de details van het strafproces,' luidt haar dooddoener. In *HP/De Tijd* deed ze nog een schepje op haar eerder oordeel: 'voor duizenden landgenoten is Bouterse geen moordenaar maar hun verlosser.'

Gevraagd naar haar vulgaire taalgebruik op social media, reageert Roemer: 'Welke vulgaire woorden? Pijpen is normaal taalgebruik als geaccepteerde seksuele handeling. Lultrut is een volwassen kletskous. Wat uit hun smoel is gekomen is schadelijk voor mijn professionele en mentale integriteit. Ik zal ze eeuwig haten deze wijven.'

Maar heel anders, verdrietig, bijna melancholisch en tegelijk sereen, is de toon in een stuk dat zij daarna schrijft en dat zij publiceert op *Caraïbisch Uitzicht* op 12 oktober 2021. Maar ze dateert (of antedateert) haar tekst op 29 augustus, de datum van het verongelukken in 1935 van de geliefde Belgische koningin Astrid, zoals zij zich in een droom realiseert. Twaalf jaar later besluit de moeder van Astrid Roemer haar eersteling Astrid te noemen:

'Hoe wonderlijk zou moeder het hebben gevonden als ik uit handen van de kleinzoon van koningin Astrid van België de Prijs der Nederlandse letteren 2021 in het koninklijk paleis te Brussel in ontvangst zou mogen nemen? Moeder is in 2019 overleden. Zij heeft nog breed

en diep kunnen meegenieten van de P.C. Hooftprijs die mij in 2017 feestelijk werd uitgereikt.'[106]
En dan zet ze het hele gebeuren van de weken ervoor in een breed maatschappelijk licht:
'Recent heeft het bericht mij bereikt. Koning Filip van België zal mij niet ontvangen en er zal geen feestelijke uitreiking van de prijs zijn aan laureaat Astrid H. Roemer. In het openbaar heb ik verkondigd te weigeren mee te gaan met de menigte die D.D. Bouterse, ex-president van mijn geboorteland, moordenaar noemt en hem de verarming van Suriname compleet in de schoenen schuift. SINDS 2019 VERBLIJF IK in Paramaribo waar ik geboren ben. Ik focus op wat verbeterd is sinds de Paramaribodecembermoorden1982. Ik ben immers romanauteur en haal mijn inspiratie vooral ook uit de actuele geschiedenis van Suriname en Nederland. Ik wens niet te verzuipen in het langlopende decembermoordenstrafproces. Ik zoek naar patronen van groei en ontwikkeling. En die vind ik. De weggelopen slavernijarbeiders en de inheemsen hebben hun dorpen die eerst vluchtplaatsen waren diep in het Amazoneregenwoud grotendeels verlaten om hun heil te zoeken en te vinden in de kuststad Paramaribo. Moeiteloos eisen zij op wat hen honderden jaren onthouden is. Achtergehouden stedelingen laten zich niet langer wijsmaken dat het hun historische afkomst is welke hen op achterstand blijft houden. De Nederlandse taal wordt zonder vrees door iedereen gebruikt met leenwoorden uit diverse andere moedertalen. Soms klinkt het belachelijk en buiten Suriname kun je er weinig mee. Maar ik noem dat emancipatie en de verarming die ik eveneens constateer is voor mij een bijproduct van een door militairen geforceerde dekolonisatie.'
En zij eindigt:
'Koningin Astrid van België is al 85 jaar dood maar ik voel iets van rouw denkend ook aan het bloedbad van 1982 dichtbij de Surinamerivier. Kaarslicht steek ik aan om deze ongelukkigen te gedenken. En om mij bij mijn moeder te verontschuldigen: geen feestelijke uitreiking voor mij op 12 oktober op het paleis te Brussel bij Koning Filip. Maar de Prijs der Nederlandse Letteren 2021 blijft opgedragen aan onze moeder Heligonda Louise Cornelia Roemer.'[107]

---

[106] Roemer, 2021. Ook in een later interview met Nina Jurna zegt zij dat de kwestie haar mentaal geraakt heeft. Zij haalt daarin nogmaals uit naar Spong en anderen die zij aanduidt als 'kliek' en – weinig fijngevoelig - de '8 decembermoordenlobby', maar zij spreekt daarin vooral over haar bestaan in Paramaribo waar zij zich dan sinds twee jaar weer heeft gevestigd (Jurna, 2021).
[107] Roemer, 2021. Tussen de twee citaten in staat nog een herinnering aan een bezoek aan een Scandinavische stad met haar minnaar, een diplomaat die voor Suriname duikboten kwam kopen; voor Roemer is het een onwerkelijke gedachte dat het leger onder de eigen bevolking een bloedbad zou kunnen aanrichten.

Nergens ergens

Astrid Roemer is een auteur die zich literair nadrukkelijk met de moderne geschiedenis van haar geboorteland heeft bemoeid, en dat heeft zij naar eigen zeggen nooit gedaan als spreekbuis van een bepaalde achterban. Roemer was *woke* lang vóór het woord gemeengoed werd, maar houdt zich verre van de politiek-correcte figuren die *woke* vertalen in termen van *cancel culture*.[108] Over de vertaalkwestie Gorman-Rijneveld liet Roemer weten: 'Marieke Lucas Rijneveld als vertaler afwijzen omdat ze wit en autochtoon Nederlands is, is zo racistisch en discriminerend als wat.'[109] En ook geografisch is Roemer niet vast te pinnen; een vaak op haar boekomslagen terugkerende uitspraak luidt: 'Met Suriname ben ik getrouwd, Nederland is mijn minnaar, met Afrika heb ik een homofiele relatie en met elk ander land ben ik geneigd slippertjes te maken.'

Om te zien hoe Roemer in het krachtenspel van de hele kwestie rond de Prijs der Nederlandse Letteren staat, is het noodzakelijk te zien hoe Roemer zich verhoudt tot het Surinaamse publiek. En dan is de eerste vaststelling dat het brede Surinaamse publiek haar niet leest, niet in Nederland en niet in Suriname. Dat publiek is er niet in geslaagd haar of enige andere auteur een degelijk platform te bieden, dat bijdraagt aan hun culturele aanzien of enige vorm die belangwekkend is voor een gecanoniseerde positie. Roemer heeft vóór 2016 nooit een prijs ontvangen in Nederland maar ook niet in Suriname. Zij komt wel voor in enquêtes naar leesgedrag op de Surinaamse scholen, maar slechts met oudere boeken als *Neem mij terug Suriname* en *Waarom zou je huilen, mijn lieve lieve* en de minder bekende novelle *Rosa*, en dan met lage noteringen die magertjes afsteken bij de populariteit van een auteur als Cynthia Mc Leod.[110] Haar geringe publiciteit aan beide zijden van

[108] Het woord 'woke' heeft een semantische verschuiving gekregen van 'wakker als het gaat om zwarte issues' naar een meer negatieve betekenis: overcorrect en weinig verdraagzaam. (Verg. Blussé, 2021.)
[109] Vlaar, 2021a.
[110] De meeste recente inventarisaties verrichtte Dewnarain, 2021.

de oceaan, wortelt om te beginnen in een uiterst beperkte belangstelling voor literatuur *tout court* onder Surinamers. Maar in haar specifieke geval geldt dat zij een aantal dingen *niet* is. Zij is *niet* nationalistisch, zoals het geringe aantal wèl populaire dichters die politiek-geëngageerde, gemakkelijk toegankelijke verzen schrijven in de traditie van de strijddichter R. Dobru. Daarin speelt de oude orale traditie door: voordrachtskunst is in Suriname duidelijk populairder dan het lezen van romans, die maar mondjesmaat gepubliceerd worden.[111] Haar werk is *niet* gemakkelijk toegankelijk en wordt door Surinamers vaak aangeduid als *wer'ede*, wat zoveel betekent als verwarrend of complex. Dat lot deelt zij dan met andere Surinaamse schrijvers die bewust kozen voor het taalexperiment, zoals de eerste belangrijke zwarte Caraïbische schrijver in Nederland Edgar Cairo die om zijn buitengewoon creatieve variant van het Surinaams-Nederlands veel tegenwind kreeg en om die reden door een bepaalde groep Surinamers werd afgewezen. En wat mogelijk ook meespeelt: Roemer behoort *niet* tot de categorie mensen met een eenduidige seksuele oriëntatie.

Waardering vanuit Surinaamse hoek krijgt zij vooral vanuit een kleine, hoogopgeleide groep, die moeite wil doen om haar werk te doorgronden en die inzicht heeft in de artistieke strategieën waarmee Roemer haar postkoloniale positie reliëf geeft. Die groep overlapt slechts ten dele de veel kleinere groep die het voortouw nam in de debatten rond de politieke standpunten van Roemer. Die laatste groep heeft zich nadrukkelijk en jarenlang gemanifesteerd in alle kwesties rond Bouterse en de Decembermoorden, en heeft om die reden ook gemakkelijk toegang gekregen tot de media; daarmee verwierven zij ook een aura van morele autoriteit en dus verwierven zij ook veel invloed als het ging om de beeldvorming over (politiek) Suriname.

Andersdenkenden werden in de eerste jaren na de militaire coup van 1980 nog wel met zekere regelmaat uitgenodigd in bijvoorbeeld actualiteitenrubrieken van de televisie (men denke aan de beruchte schietpartij in het praatprogramma van Karel van de Graaf in

---

[111] Schrijfster en uitgeefster Ismene Krishnadath wijst hier ook op tegenover Diederik Samwel. Als Surinamers al romans lezen, zegt zij 'dan liever de taal van Cynthia McLeod. Haar stijl komt duidelijk voort uit onze verteltraditie. In Nederland wordt dat veel minder gewaardeerd.' (Samwel, 2022) Bij de geringe romanproductie in Suriname speelt natuurlijk ook de factor van het bijna geheel ontbreken van uitgeverijen een rol. Romanschrijvers zijn in bijna alle gevallen aangewezen geweest op uitgeverijen in Nederland, al heeft Ralicon van schrijver Rappa met een printing-on-demand-systeem in recente jaren wel een kleine inhaalslag gemaakt.

1984[112]). Maar zij verdwenen allengs in de tweede helft van de jaren ’80 uit de mainstream-media naar de journalistieke marginaliteit van lokale radiozenders. Daar kon Roemer zelf ook nog worden aangetroffen met haar radiocolumns voor de Haagse Radio West. Maar voor Roemer noch enige andere Surinaamse schrijver, met uitzondering van essayist Anil Ramdas, was er vóór 2016 structureel ruimte op de mainstream televisiezenders. Wel dus voor een handvol spraakmakende *opinionmakers* en het zijn die personen geweest die zich inspanden om Roemer de Prijs te onthouden. Noch in Nederland noch in Suriname was er sprake van een bredere beweging onder Surinamers.

Taalrelatie

In Roemers denken en opstelling zijn enkele constanten aan te wijzen en één ervan is dat zij altijd stelling heeft genomen tegen elke vorm van knechting, onderdrukking en (neo)kolonialisme in elk denkbaar bereik. Daarbij heeft zij oog gehad voor de potenties en deficiënties van de taal: zij nam al nadrukkelijk afstand van woorden als ‘slaaf’ en ‘neger’ toen dat nog bepaald geen gemeengoed was in Nederland, en zij wees ook op de negatieve context waarin het woord ‘zwart’ vaak gebruikt is.[113] Talige interventies van Roemer betreffen vaak het geven van nieuwe inhoud aan begrippen, het preciseren van een woord, het rechtzetten van het niet-doordachte. Over de meest gesproken volkstaal van Suriname, merkt ze op: ‘De taal Sranan is een taal die tijdens de onderdrukking van mijn volk is ontstaan; om die reden heb ik er iets ambivalents mee.’ En in het verlengde daarvan: ‘Ik heb vanaf mijn jeugd een onverbrekelijke relatie met Nederland, misschien moet ik zeggen: een taalrelatie.’[114]
En het lijkt mij ook belangrijk nog een notie toe te voegen aan het taalgebruik van Astrid Roemer: het is bij uitstek een taal die de ambiguïteiten van het menselijk bestaan blootlegt. Die zitten in elke postkoloniale verhouding, die zitten in Roemer zelf, die zitten in elk individu, in elke lezer.

---

[112] De beelden van het programma waarin voor- en tegenstanders van het Bouterse-regime met elkaar slaags raakten, zijn na te kijken op Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=ZLUcYschmM4 (geraadpleegd 19 januari 2022).
[113] Verg. Krzyzanowski & Van Kempen, 1994, p. 129 waar verslag wordt gedaan van de herhaaldelijke interventies van Roemer tijdens een congres in Lille in april 1993.
[114] Beide citaten van Krzyzanowski & Van Kempen, 1994, p. 129. Over Roemer en taal ook Leuwsha, 2021a en Leuwsha, 2021b.

Complexiteit

In wezen spelen binnen dit hele gebeuren drie vragen: 1. Moet het hele gedachtegoed van een auteur als één geheel beoordeeld worden, ongeacht de vorm waarin dat gebeurt, de plaats waar dat gebeurt en de context waarin dat gebeurt? 2. Hoe moet met een auteur worden omgegaan, indien dat gedachtegoed wordt gezien als politiek niet correct, of tenminste niet aansluitend bij het politieke gedachtegoed van de verantwoordelijke prijstoekenners? De laatste vraag vereist uiteraard een politieke afweging (in dit geval dus van de ministers die zitting hebben in het comité van de Taalunie), en laten we hier om die reden rusten. Maar zij is wel sterk afhankelijk van welk antwoord op de eerste vraag wordt gegeven, dus daar gaan we op in. En dan is er nog een derde vraag: 3. welke factoren hebben een rol gespeeld die dit hele gebeuren tot zo'n enorm fel mediagebeuren hebben gemaakt?

De eerste vraag is uitermate complex, en roept tal van subvragen op. Het denken van een auteur drukt zich uit in transformaties van dat denken in taal. Die transformaties kun je opdelen in drie groepen: de bewust geconstrueerde fictionele literaire teksten (dus romans, novellen, verhalen, theaterteksten), de teksten die tot het bewuste metadiscours behoren: non-fictioneel werk waarin wordt gereflecteerd op de werkelijkheid en op het eigen werk (dus in columns, essays, kritieken) en het orale discours dat al dan niet kan worden aangezwengeld als antwoord op vragen (dus uitspraken in interviews) of als directe reactie op wat er speelt in de samenleving (het pus, spuug, snot en braaksel dat terechtkomt op social media). De vraag is of al deze taaluitingen dezelfde status bezitten. Een kanttekening die direct gemaakt moet worden is dat de interviews met Roemer waaruit hierboven geciteerd is, schriftelijke ondervragingen waren, niet het resultaat van een live gedachtewisseling tussen twee mensen. Een weldoordacht neergeschreven visie mag zwaarder gewogen worden dan bijvoorbeeld een uitspraak in een live televisiegesprek.

Hoe dan ook, alle taaluitingen lijken in ieder geval ontsproten aan één en hetzelfde schrijversbrein en uitgaande van een personalistisch standpunt zoals dat door de invloedrijke critici Ter Braak en Du Perron werd gehanteerd, zou je kunnen zeggen dat al het fictionele werk gezien moet worden als uitdrukking van de persoonlijkheid en het gedachtegoed van de schrijver en dat die fictionele teksten dus ten principale geen andere status bezitten dan de andere taaluitin-

gen. Roemer lijkt dat ook zelf te bevestigen, als zij becommentarieert: 'De status quo wijst mij als burgervrouw af, omdat ik mijn artistieke vrijheid ook gebruik op mijn Facebookpagina.'[115]

Het is in ieder geval duidelijk dat de jury die de voordracht voor de Prijs der Nederlandse Letteren formuleerde, er *niet* vanuit ging dat fictioneel werk en andere uitspraken tot hetzelfde ene en ondeelbare gedachtegoed moeten worden gerekend. De prijs werd toegekend voor Roemers *literaire werk*. Valt die afbakening te verdedigen? Ik kom daar verderop op terug.

De eerste belangrijke kanttekening die nu moet worden gemaakt is uiteraard dat het heel wat complexer is om uit bijvoorbeeld het veelstemmige vlechtwerk van Roemers proza exact te destilleren waar de schrijver zelf zich met haar denken positioneert, dan in niet-fictionele teksten, interviews of oneliners op social media.

Een tweede belangrijke kanttekening is dat de status van uitspraken op social media anders gewogen moet worden. Maar hoe? Die uitspraken maken geen deel uit van een weloverwogen literaire constructie, en hebben veelal geen andere status dan die van borrelpraat in een café, of in de termen van de antieke retorica: de kreten van de *canicula*, ofwel het viswijf. Maar ook die vaststelling lost de complexiteit niet op: zegt een spontaan neergeknalde oneliner op Twitter of Facebook niet misschien nog meer over het denken van een persoon, dan een behoedzaam en zorgvuldig geconstrueerde tekst die de auteur eindeloos heeft kunnen afwegen en bijschaven, en waarin bij de laatste redactie misschien ook allerlei maatschappelijke gevoeligheden zijn meegewogen? Wat geeft duidelijker signalen over iemands denken: de constructie of de spontaneïteit? En in hoeverre liggen die twee in elkaars verlengde, of spreken ze elkaar juist tegen?

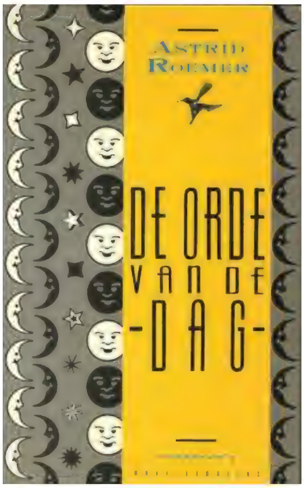
Empirie & literatuur

Dat taal een cruciaal onderwerp is binnen zowat elke postkoloniale problematiek, moge duidelijk zijn. Nu wij gezien hebben hoe die taalvorm kreeg in verhitte social media-uitingen, moeten we natuurlijk

[115] Eeken & Kellerhuis, 2021.

ook gaan kijken naar het literaire werk. Is Roemers houding tegenover de politiek in Suriname fundamenteel van een andere natuur, wanneer zij die deconstrueert in haar eigen karakteristieke literaire taal? De historische werkelijkheid van Suriname ten tijde van het militaire bewind tot en met een berechting van de verantwoordelijkheden heeft zij vormgegeven in uiteenlopende teksten. Zij deed dat in haar artistiek meest ambitieuze literaire project, de drie romans die tezamen *Onmogelijk Moederland* vormen – overigens al geschreven jaren vóór het proces tegen legerleider Bouterse aanving.

Ik zal echter aan dat enorme bouwwerk hier voorbijgaan, omdat ik aandacht wil besteden aan drie andere boeken uit de periferie van de drie moederland-romans, teksten die gelezen kunnen worden als metacommentaar op de trilogie. Allereerst is dat *Zolang ik leef ben ik niet dood*, het boek met de ondertitel 'een autobiografisch proces' dat in 2004 verscheen en dat werd aangekondigd als het eerste deel van een autobiografisch drieluik.[116] Het boek kan duiding geven aan de mentaliteit van waaruit Roemers trilogie is geschreven. Verder wil ik aandacht besteden aan Roemers non-fictionele teksten die verschenen als *Oost West Holland Best*, 44 columns die zij uitsprak voor de Haagse Radio West en die in 1989 werden gebundeld.[117] En tenslotte kijk ik naar de novelle waarin zij duiding geeft aan de psyche van een hooggeplaatste militair*: De orde van de dag* uit 1988. Autobiografie, columns, novelle: twee non-fictionele en één fictionele literaire tekst. Ik ben benieuwd hoe die zich verhouden tot haar politieke uitspraken.

Autobiografie

Zoals eerder gezegd genereert de Nederlandse samenleving nu veel meer aandacht voor alles wat met zwarte cultuur te maken heeft dan tien jaar geleden. De vraag is natuurlijk wel hoe die aandacht wordt

[116] Het tweede deel verscheen in 2016 onder de titel *Liefde in tijden van gebrek; Memoires van een thuisloze*. Over de trilogie schreven Moor, 1999, Lotens, 2020 en Van Dijk & Kowsoleea, 2021.

[117] Radio West kocht het boek ook aan om als relatiegeschenk weg te geven ('Boek van Astrid Roemer als relatiegeschenk', in *Weekkrant Suriname*, 20 t/m 26 mei 1989).

ingestoken. Zo zette *Nieuwsuur* bij de uitzending over Roemers gewraakte woorden dat Bouterse een standbeeld verdient: 'Een opmerkelijke uitspraak die kwaad bloed zet in de Surinaamse gemeenschap.'[118] De vraag is dan natuurlijk wie bedoeld zijn met die Surinaamse gemeenschap. Voor *Nieuwsuur* is dat klaarblijkelijk de Amsterdamse élite die frequent in Nederlandse televisieprogramma's opduikt: Gerard Spong, Lilian Gonçalves-Ho Kang You, Noraly Beyer, Romeo Hoost. In haar autobiografie *Zolang ik leef ben ik niet dood* noemt Roemer dit gezelschap 'de kliek die van de decembermoorden een soort virus maakt'.[119] Op dezelfde pagina zet zij zich af tegen Noraly Beyer die samen met anderen bij haar uitgever een boek over de decembermoorden wil publiceren. Eerder in hetzelfde boek verhaalt zij hoe zij op een vergadering van de Adviesraad Internationale Vraagstukken bij het ministerie van Buitenlandse Zaken wordt uitgejouwd, omdat zij niet meegaat in een sterk anti-Bouterse-discours: 'Door de ontstane twijfel en het feit dat ik mij uiterst gekwetst voel door deze pertinente onwaarheid – ik ken Bouterse en consorten nauwelijks en in politieke zin helemaal niet – zeg ik mijn lidmaatschap op.'[120]

In *Zolang ik leef ben ik niet dood* noteert Roemer 'Ik doe wat ik meen te moeten doen en dat is schrijvend de weerzinwekkende gebeurtenissen in mijn geboorteland proberen te begrijpen. Ik schrijf niet over personen maar over waarden.'[121] Roemer heeft zich altijd verweerd tegen pogingen tot annexatie, zij wil niet de ethica en stem van het collectieve gevoel zijn. In 1994 verwoordde zij deze positie als volgt: 'Ik heb als schrijfster geen achterban. Bovendien pretenderen veel mensen mijn werk gelezen te hebben, al kennen ze mij slechts via de media. Mij als publiciste beoordelen kunnen zij dan helaas niet. Maar ik wil ook helemaal geen achterban hebben, ik wil vrij zijn om te schrijven wat ik wil, vrij om mijn authentieke diep-persoonlijke

---

[118] https://twitter.com/Nieuwsuur/status/1423730769713840129
Geraadpleegd op 27 november 2021.

[119] Roemer, 2004, p. 172. Ook in Het Grote Schrijversinterview in De Balie op 8 juli 2020 met Ianthe Mosselman had Roemer al op dezelfde mensen afgegeven: 'Vooral de zogenaamde elite van Suriname die waren ermee bezig, maar het volk had daar geen relatie mee en kende deze mensen nauwelijks. En dat speelt nog steeds […] dat het een zwaarbeladen ding is voor de intelligentsia maar het gewone volk heeft zoiets van: het heeft ons nooit iets gedaan; we kenden die mensen niet en weten niets van die mensen.'
(https://www.youtube.com/watch?v=QqIJs2U6vAs
Geraadpleegd op 29 november 2021).

[120] Roemer, 2004, p. 136-139. Er wordt geen datum genoemd, op grond van het feit dat er sprake is van een 'beladen datum' en dat de daaropvolgende passage zich afspeelt in januari 1998, is het mogelijk dat het ging om 25 november 1997.

[121] Roemer, 2004, p. 172.

mening te ventileren. Een vrouwengroep in Utrecht vroeg me een tijd geleden om te komen spreken. Afspraak gemaakt. Tot ik enkele dagen daarvoor via de radio een naar hun gevoel positieve uitspraak over Bouterse deed. Toen wilde het Surinaamse deel van de organisatie me opeens niet meer hebben: ik heb daar ruim begrip voor. Ik ben geen spreekbuis voor niets en niemand. Ik belijd mijn eigen verantwoordelijkheid!'[122]

Vanzelfsprekend is het Roemers goed recht om niet te willen fungeren als spreekbuis of geestverwant van welke factie ook in Suriname of Nederland, en haar recht op te eisen als onafhankelijk denkend individu. Maar waarom zij dan wel zo tekeergaat tegen 'de kliek van de decembermoorden' en niet tegen de kliek rond Bouterse blijft toch een ongemakkelijke vraag. Als het haar niet om personen gaat, waarom maakt zij sommige mensen dan met de grond gelijk, zoals de 'schoft' 'Lionaris'[123] – met wie zij *Weekkrant Suriname*-redacteur Wilfred Lionarons bedoelt. Als het iemand gaat om waarden en niet om personen, dan zou je toch enige empathie kunnen voelen met de trauma's van een journalist wiens krant, drukkerij en woonhuis in brand zijn geschoten en die ternauwernood nummer 16 was in de nacht van 8 op 9 december 1982?

Schermen met Lionarons

We gaan dertig jaar terug in de tijd. De naar Nederland gevluchte krantenman Lionarons was uiteraard een fervent tegenstander van het regime-Bouterse. Hij had fel geageerd toen Bouterse een aantal politici in 1991 uitnodigde naar Suriname te komen voor een tweedaags congres over 25 februari 1980 (de datum van de militaire coup). Eén van de politici die de uitnodiging van de juntaleider hadden geaccepteerd was Astrid Roemer: zij was in die tijd - kort - lid van de Haagse gemeenteraad.[124] Roemer daarover: '[de regering-Bouterse] deed een poging Surinaamse smaakmakers over zee te betrekken bij de dialoog over het neokolonialisme. Dat is pas erkenning krijgen en serieus worden genomen door landgenoten met macht.' En:

[122] Citaat in Krzyzanowski & Van Kempen, 1994, p. 135.

[123] Roemer, 2004, p. 205.

[124] Zie 'Nederlandse politici van Surinaamse origine; Standpuntbepaling Nederlandse politiek beïnvloeden', in: *de Ware Tijd*, 16 maart 1991. Het bezoek in maart 1991 werd in Suriname opgevat als een propagandastunt van de NDP, geruchten die de Amsterdams-Surinaamse politicus Chas Warning ontkende ('Nederlandse politici verwacht', in *de Ware Tijd*, 12 maart 1991). In haar ontmoeting met de pers bracht Roemer een genderproblematiek ter sprake die de *West* van 22 maart 1991 in een kop aanduidde als: 'Surinaamse vrouw in Nederland kampt met onevenwichtige relatie'.

'Bij die vervloekte gelegenheid heb ik Bouterse en enkele van zijn naaste medewerkers voor het eerst ontmoet. Zij gedroegen zich innemend. Bij die gezegende gelegenheid heb ik gevoeld hoe hulpeloos mijn landgenoten opereerden, en dat een koloniale constructie die gemaakt is om *output* voor Nederland te produceren, dat tot in de lengte van mijn levensdagen, en die van mijn generatiegenoten, zal blijven doen.'[125]
De termen 'vervloekte gelegenheid' en 'gezegende gelegenheid' kunnen gelezen worden als verwijzingen naar de fel tegengestelde meningen over het bezoek binnen de Surinaamse gemeenschap, maar bij het ontbreken van aanhalingstekens om de termen heen, maken ze Roemers tekst vooral ambigue.
Dat Wilfred Lionarons, die nooit een blad voor de mond nam, zich nogal opwond over de 'gezegende gelegenheid' van Roemers ontmoeting met de innemende militaire dictator: wie had het anders verwacht? Maar waar doelde Roemer op toen zij het had over 'de rotzooi die hij over mij heeft geschreven'?[126] Met afgrijzen had Lionarons de woorden aangehoord die Roemer gebruikte toen zij uit Suriname terugkeerde in Nederland: zij had heerlijk geslapen omdat zij wist dat de legerleider over haar waakte.[127] Maar hier vergiste hij zich lelijk: het was een romanpersonage uit de roman *Nergens ergens* door wiens hoofd het gaat dat bevelhebber Bouterse je zal behoeden tijdens je slaap.[128] Toen Lionarons dat tot drie keer toe op het conto van Roemer had geschreven, schreef zij zelf een brief naar de *Weekkrant Suriname* om te waarschuwen dat zij zelf 'voortdurend geïdentificeerd (lamgeslagen en geslachtofferd)' werd met haar romanpersonage.[129]

---

[125] Roemer, 2004, p. 208-209. De hulpeloze landgenoten keken erover wat anders tegenaan, getuige twee snierende columns van Winied ('Dingen van de dag' in *de Ware Tijd*) en HEM ('Ook een stem' in *de West*, 30 maart 1991). Winied hoonde vooral Roemers uitspraak dat zij opkeek 'van onze fierheid, hier in Sranan'.
[126] Roemer, 2004, p. 205.
[127] Voor het eerst in Lionarons, 1993, later in Lionarons, 1996 en Lionarons, 1997a. In 1993 was hij was voor zijn doen nog tamelijk mild in zijn oordeel: 'Een aloude ervaring is dat een profeet in eigen land en in eigen tijd altijd onvoldoende geëerd wordt.' Overigens zegt hij dat als conclusie van een stuk waarin hij ook Roemers uittreden uit de raadsfractie van Groen Links in Den Haag bespreekt; Roemer gaf haar zetel niet op omdat zij was gekozen 'met voorkeursstemmen die niets met Groen Links te maken hebben.' Eerder had Lionarons de draak met Roemer gestoken toen een lezing voor de Masterclass Contextuele Therapie aan de Hogeschool van Amsterdam werd aangekondigd met de titel 'My father is a rolling stone; Een poging tot contextuele interventie in de ouderschapsrelatie bij (Creoolse) eenoudergezinnen' (Lionarons, 1991).
[128] Roemer, 1984, p. 110.
[129] Roemer, 1997. Overigens wijst zij zelf naar de verkeerde pagina van haar boek.

Wilfred Lionarons had met regelmaat Roemers boeken gerecenseerd en erkende haar als 'een van de beste en productiefste' schrijvers van Suriname.[130] Maar van haar politieke opvattingen deugt niets, vond hij. In een radio-interview in april 1997 naar aanleiding van het tweede deel van haar romantrilogie, *Lijken op liefde*, had zij – in lijn met haar roman – een pleidooi gehouden voor een tribunaal over de Decembermoorden. Voor haar is de schuld van Bouterse niet bewezen: 'Bovendien ALS hij betrokken was bij de moorden, dan was het puur uit liefde voor zijn land en volk, om een politieke puinhoop op te ruimen.' En stel dat hij wordt vrijgepleit, dan hebben we een enorme held voor Suriname gecreëerd, 'En wie weet verdient hij die eer.'[131]

Curieus is overigens dat Roemers politieke idee zoals verwoord in het radio-interview en de fictionele aankleding van dat idee een spagaat vertonen. In de roman *Lijken op liefde* loopt het tribunaal waar de daders van de Decembermoorden worden berecht uit op een chaos en een mislukking. In een recensie van het boek interpreteerde dezelfde Wilfred Lionarons dat als een zwaktebod: 'Dat ze als schrijfster het tribunaal laat mislukken is het beste bewijs dat ze geen moreel standpunt durft in te nemen over Bouterse's staatsgreep en de vele misdaden die hieruit zijn voortgekomen.'[132] Dat was wel erg kort door de bocht. Want Lionarons ging daarmee geheel voorbij aan het waarom van de mislukking van het tribunaal: ook allerlei vrouwen traden daar op als aanklagers en beschuldigden de geëxecuteerden ervan hun zwangere vriendinnen te hebben aangezet tot moord. Daarmee plaatst Roemer maatschappelijk geweld en intiem-persoonlijk geweld op hetzelfde plan. Roemer stelt dat mannelijke vrouwvijandigheid in de samenleving ten grondslag ligt aan een samen-leven waar de moordzucht kan voortwoekeren.[133]

Ook een ander radio-interview, later dat jaar in 1997, schoot Lionarons in het verkeerde keelgat. Zij beweerde daarin dat Bouterse en

---

[130] Lionarons, 1997c. Wilfred Lionarons, die Roemer hard had aangepakt om haar politieke uitspraken, scheidde klaarblijkelijk publieke uitspraken ook van het literaire werk en bepleitte in zijn bespreking van Roemers roman *Was Getekend*, het laatste deel van haar trilogie, de hoogste literaire prijs vanwege haar originaliteit van uitdrukking (Lionarons, 1999). Zekere Sohadra Santokhi reageerde op de recensie met kritische kanttekeningen bij het boek; hij stoorde zich er o.m. aan dat een personage met de hindoe naam Tewari moslimprenten aan de muur had hangen (*Weekkrant Suriname*, 24 februari 1999 en 10 maart 1999). Artistieke vrijheid vond de redactie.
[131] Aanhalingen in de tekst van Lionarons, 1997b.
[132] Lionarons, 1997a.
[133] Een kanttekening die een andere Surinaamse recensent, Archie Sumter, dáárbij dan weer maakte was: 'Zij vergeet daarbij dat de creoolse mannen worden opgevoed en verwend door moeder-de-vrouw.' (Sumter, 1996). Dat deed hij naar aanleiding van het *Gewaagd leven*, het eerste deel van Roemers romantrilogie.

de zijnen gedwongen werden tot grootschalige drugssmokkel omdat Nederland na 1982 de ontwikkelingshulp had stopgezet. Zij vond de vervolging van Bouterse door Nederland 'slecht buitenlands beleid' en zei 'En wat is cocaïne anders dan een puur genotmiddel, net als tabak en alcohol.' Lionarons: 'Ze veroordeelde de decembermoorden, maar meent dat Bouterse daarvoor al meer dan voldoende gestraft is "door als een vrij man rond te lopen en de woede, verbijstering, pijn en verachting te zien in de ogen van vele mensen die zich de decembermoorden nog herinneren." "Deze man lijdt daarom behoorlijk wat pijn. Wat Nederland nu weer probeert is Bouterse in de beklaagdenbank plaatsen. En dat is verontrustend. Dat lijkt niet op liefde."' Lionarons typeerde de woorden als de 'meest achterbakse, kinderlijk-onnozele verdediging van Bouterse'.[134]
Xanta Jabini, een studente in Nederland, besprak *Zolang ik leef ben ik niet dood* voor het tijdschrift *Oso, tijdschrift voor Surinamistiek*, met vitriool in de pen:
'Het wordt allemaal nog verschrikkelijker, wanneer je eens op een rij zet welke voorstelling Roemer zich van de decembermoorden maakt. Voor haar is Bil "het ultieme slachtoffer van de militairencoup". Deze Bil is de man met wie Roemer van bil ging, of zoals zij het zelf uitdrukt met wie het "bevredigend bijslapen" was. Hij is de Grote Liefde uit haar leven geweest, een Surinaams diplomaat. Natuurlijk kreeg hij van de militairen een schop onder zijn gat, zo gaat dat met papegaaien van corrupte politici. Zo'n schop is natuurlijk veel erger dan bespogen, gemarteld en met kogels doorzeefd te worden. "Heer, u weet het," zo steunt Roemer, "vanwege mijn verbondenheid met één Surinaams-creoolse man heb ik vanaf de coup-dagen pijn geleden voor een heel volk." Ik vrees dat de Heer, die in de loop der jaren toch al zo weinig mededogen heeft gehad met Suriname, Roemers woorden zal interpreteren als een ultieme provocatie gedeponeerd op zijn stenen stoep. Want Hij had vanuit zijn Herenhuis al lang bekeken wat de lezers nu in autobiografisch proza tot in detail te zien krijgen: in haar zijden broek, de roze champagne onder handbereik, kreeft op het bord, het bad met zeezout zacht bubbelend wachtend, de Mona Lisa aan de muur en honderd paar schoenen in de kast, zo leed de Surinaamse Imelda Marcos voor haar hele volk.'[135]

[134] Lionarons, 1997d.
[135] Jabini, 2006, p. 127.

Columns

Nu gaan we nog twee jaar terug. In het bovenstaande zijn uitspraken van Roemer voorbijgekomen uit social media, uit interviews en uit het autobiografische *Zolang ik leef ben ik niet dood*. Hoe positio-

Astrid Roemer, het autobiografische *Zolang ik leef ben ik niet dood* en haar bundel met columns *Oost West Holland Best?*

neerde Roemer zich in 1989 in haar bundel met columns *Oost West Holland Best*? Wat mag de lezer van het boek verwachten? De tekst op de voorzijde is duidelijk door Roemer getoonzet en meldt dat het zal gaan over Roemers 'genoegen en ongenoegen'. Verder: 'de kunst van het overleven buiten de natuurlijke grenzen van haar geboortestad Paramaribo wordt door de schrijfster hartstochtelijk maar bedachtzaam aan de noordzee bedreven' en het boek is 'als een rukwind waarin roemers taal- en levenstekens in meer dan onze nationale driekleur blijven wervelen'. Ik ben in een boekhandel wel eens beter geïnformeerd.

Wel moge duidelijk zijn dat Roemer in deze niet-fictionele teksten haar persoonlijke reflecties geeft op alles wat haar beweegt in Suriname en Nederland. Zo gaat ze in op de in 1987 opnieuw aangetreden Surinaamse democratische regering. Citaat van p. 13: 'namen, gezichten en retoriek zijn onveranderd gebleven maar de ervaring

met het militaire regime van Bouterse en consorten, de economische boycot van het buitenland, de pijn van het volk – hebben meer veranderingen in onze geest teweeggebracht dan wij kunnen bedenken.' In wezen staat hier hetzelfde als wat Roemer in 2021 zou zeggen met de gewraakte woorden, dat 'onze Surinaamse gemeenschap Desi Bouterse hard nodig heeft gehad om zelfbewuster te worden.' Maar het citaat op pagina 13 gaat verder: 'Want iedereen heeft van het vuurpeleton [sic – MvK] geleerd: het Surinaamse volk, waar ook ter wereld, onze politici én de militairen zelf.' Wat zij daarmee bedoelt, wordt op de volgende pagina duidelijk waar zij Desi Bouterse een pluim geeft voor 'zijn respekt voor demokratische waarden'. Hoe groot dat democratische respect wel niet was, bleek ruim een jaar later, toen Bouterse met de zgn. 'telefooncoup' de regering naar huis zond en de macht opnieuw overnam.
Natuurlijk is het mogelijk om in te gaan op andere columns waarin Roemer uitspraken doet over politiek, democratie en Bouterse, maar dan vervallen we in herhaling van zetten. Ik wil enkel nog één uitdrukking citeren die Roemer gebruikt in haar reeks observaties om de andere, zgn. anti-koloniale versie van de geschiedenis te laten zien. Op pagina 109 spreekt zij over 'het zogenoemde bloedbad in het dorp Pokigron'. Met deze uitdrukking echode zij de ontkenning van de militaire machthebbers als zouden zij in 1987 bij de Binnenlandse Oorlog geen slachtoffers hebben gemaakt bij het marrondorp Pokigron. Het is lastig om hier *geen* ethische kwalificatie aan Roemers taal te geven, maar laten we ons beperken tot een feit: in 1993 veroordeelde het Inter-Amerikaanse Hof voor de Rechten van de Mens de Surinaamse regering tot betaling van een schadeloosstelling van 400.000 Amerikaanse dollar aan de nabestaanden van zeven geïdentificeerde slachtoffers.

Fictie

Nog een jaar terug: 1988. De novelle *De Orde van de Dag* over de relatie tussen een soldatenechtpaar verscheen in 1988, maar was in een theaterbewerking al vier jaar eerder opgevoerd in opdracht van de Arnhemse Schouwburg onder de titel *Een Vrouw Van Een Man*. Voornaamste verschil tussen novelle en theaterstuk is dat het proza is geschreven vanuit een personaal hij-perspectief, zodat we dicht bij de blik van de man blijven, terwijl in het theaterstuk de focus overhelt naar de vrouw.[136] Daar dient direct aan toegevoegd te worden dat de novelle ook bestaat uit een flink aantal dialogen, waarbij

[136] Die indruk geeft althans de recensie van Noraly Beyer, 1984. De tekst van het toneelstuk werd ook gedrukt: Roemer, 1985.

nergens wordt aangegeven wie welke claus zegt, zodat veel – niet alle - clausen ook evengoed door man of vrouw zouden kunnen worden uitgesproken.
De novelle beschrijft de nacht die een hoge militair (in zijn land begonnen in de rang van kolonel) doorbrengt met zijn vrouw. Ze hebben zich verschanst in de slaapkamer van hun door alarminstallaties en nachtwakers beveiligde villa. Hun dialogen zijn zwanger van toekomstdromen maar ook van angsten dat het wel eens afgelopen zou kunnen zijn met de macht van de militair. Als deelgenoot van zijn verleden heeft de vrouw ook bloed aan haar handen. Zij bereiden zich voor op een persconferentie waarop zij met hun verschijning het volk naar hun hand willen zetten.
Ook hier is er sprake van maatschappelijk geweld en intiem geweld, niet zozeer door hun tamelijk grof verwoorde seks, alswel door het einde wanneer blijkt dat de militair de kat van zijn vrouw met wie zij obsessioneel bezig is, heeft vermoord. Deze kat heet Ba'kra, in het Sranantongo: Broeder Ziel, maar ook de algemene aanduiding voor Nederlander. De daad kan dus worden opgevat als een symbolisch einde aan de koloniale aanwezigheid, maar door de connotaties van het woord (grote ziel, maar ook wel broederziel) resoneren allerlei betekenisvelden mee: de onderlinge verdeeldheid van landgenoten, de onbereikbaarheid van de seksen voor elkaar, de principiële gelijkheid van vaderland en moederland….
De novelle is duidelijk geïnspireerd door Bouterse, zei Roemer ook zelf[137], maar nergens wordt zijn naam of land genoemd, dus Roemer stuurt aan op een archetype van de militaire leider:
'Hij wordt geroepen om een leger te bevrijden. Een volk maakte hij ervan. Het leger had zichzelf bevrijd. Het volk bleef ongewapend. Hij wordt bezield om een revolutie te leiden. Hij maakte er een koudeoorlog van. Jaren eerder was de revolutie begonnen. De gevallenen werden de Nationale Symbolen. De Overlevenden dreigden achter de grenzen. Langzaam maar zeker laat iedere spiegel de Vijand zien.'[138]
Roemer maakt van de militair een man van vlees en bloed, die wreed en meedogenloos kan zijn maar ook teder als een lammetje als hij slaapt en in die situatie fanatiek door zijn vrouw beschermd wordt – één van de vormen van omkering van de traditionele genderverhoudingen in de novelle. De echtgenote is idolaat van haar man: 'Eens noemen ze de straten naar je; hun volksuniversiteit, verenigingen; hun lievelingszonen zullen ze naar jou heten.'[139] Tegelijk geeft de

[137] Roemer zegt dit ook zelf, volgens Beyer, 1984.
[138] Roemer, 1988, p. 33.
[139] Roemer, 1988, p. 21. Of Roemer met het personage van de vrouw ('ik huil om de kat en om de moorden') ook nog een kritiek heeft willen geven op de vrouw die met

hele setting van de nacht van de twee echtelieden aan dat zij volstrekt losgezongen zijn van de werkelijkheid en in hun cocon al evenzeer een absurdistisch op zichzelf gericht stuk opvoeren als de dictator uit Gabriel Garciá Márquez' *De herfst van de patriarch*. Jos de Roo, journalist bij de Caraïbische Afdeling van de Wereldomroep, schreef in *Trouw* dat hij het gezien de daden van de militair 'ethisch onbegrijpelijk' vond dat er zoveel medegevoel met de man wordt opgeroepen.[140]

Helderheid als ethische categorie

De Roo kaartte nog een kwestie aan in zijn bespreking van *De Orde van de Dag*: hij kritiseerde dat door het gebruik van het Sranantongo in een Nederlandstalige novelle de boodschap over het verdrijven van het neokolonialisme ambivalent werd.[141] Hiermee komt dus het vraagstuk in beeld in hoeverre de inzichtelijkheid of juist de troebelheid van de taaluitingen ook een ethische categorie kan worden. Die kwestie deed zich al veel vroeger in Roemers literaire loopbaan voor. In 1983 constateerde de schrijver Hugo Pos dat Astrid Roemer zich met haar lezing op het derde colloquium Surinamistiek solidair vertoonde met Ludwich van Mulier, toen, in het roerige jaar volgend op de Decembermoorden de spreekpop van Bouterse met zijn Liga van Surinaamse Patriotten. Astrid Roemer haastte zich om nog dezelfde dag het bestuur van de Stichting Instituut ter Bevordering van de Surinamistiek te laten weten dat zij onaangenaam verrast was door Pos' constatering. Zij schreef dat zij zich altijd tegen alle vorm van geweld had uitgesproken, geen nationaliste of lid van Muliers Liga was en uit overtuiging geen politieke standpunten innam.[142] De vraag is nu of Hugo Pos, die werkelijk indrukwekkende oren had, Roemer niet goed heeft aangehoord, of dat Roemer zich niet helder had uitgedrukt.

De taal van de novelle is sterk poëtisch en weinig realistisch, maar of dat hier als een spiegel voor de conditio van het echtpaar moet worden opgevat, valt te betwijfelen, want Roemer schrijft praktisch altijd in die metafoorrijke taal. Maar samengevat: *De Orde van de Dag* is alles behalve het literaire getuigenis van een verwachting dat

Bouterse de sponde deelde, terwijl haar eigen echtgenoot bij de decembermoorden was omgekomen – wie zal het zeggen?

[140] De Roo, 1988.

[141] De Roo, 1988.

[142] Brief Astrid H. Roemer aan het Bestuur van de Stichting Instituut ter Bevordering van de Surinamistiek, dd. 24 februari 1983. Afkomstig uit archief Hugo Pos. Nu in mijn archief – MvK.

het maatschappelijk heil van de militaire sterke arm zal moeten komen. Binnen het oeuvre kun je de novelle dan ook zien als een voorstudie voor de romantrilogie *Onmogelijk Moederland*, waar in het laatste deel, *Was Getekend*, ook staat opgetekend: 'De slachtoffers rusten, maar de moordenaar zal altijd rusteloos blijven.'[143]

Esthetiek en ethiek revisited

Daarmee zou dus ook de conclusie kunnen luiden dat er geen enkel vuiltje aan de lucht is wanneer een jury Astrid Roemer de hoogste Nederlandse literatuurprijs toekent voor haar literaire werk. Tenzij niet-fictionele teksten zoals die uit *Oost West Holland Best* en *Zolang ik leef ben ik niet dood* ook tot het oeuvre gerekend worden, iets wat voor Roemer zelf geen enkele vraag is, gezien haar eerder geciteerde uitspraak over de artistieke vrijheid die zij ook claimt voor wat zij op Facebook zegt. Dit alles in aanmerking genomen is het wel vreemd dat Paul Hermans, directeur van Literatuur Vlaanderen de organisatie die in 2021 instond voor de organisatie van de prijs, opmerkte dat de prijs was toegekend 'om louter literair-esthetische redenen'.[144] Als dat echt zo zou zijn, zou dus het hele pregnante postkoloniale gedachtegoed van Astrid Roemer geen enkele rol hebben gespeeld bij de toekenning, wat absurd zou zijn.

Het is dan ook niet zo. Kern van het juryrapport was dat de jury in het werk van Roemer een literair-esthetisch en ook een politiek-ideologisch statement ontwaarde, en die beide zo hoog waardeerde dat de jury unaniem van oordeel was dat Roemer de Prijs der Nederlandse Letteren toekwam. Die literair-esthetische afweging ligt bij een literair taalkunstwerk nogal voor de hand, maar kennelijk heeft de jury in het werk van Roemer geen politiek-ideologische ideeën ontwaard op grond waarvan haar de prijs zou kunnen worden onthouden. Althans niet in het *literaire werk* en bij die corpusbepaling doet de vraag er niet zoveel meer toe of de jury wel bekend was met uitspraken in ouder werk van Roemer, zoals de columns, en of dat de uitkomst van de beraadslagingen zou hebben beïnvloed.

---

[143] Het is niet onwaarschijnlijk dat Wilfred Lionarons mede om deze, door hem aangehaalde woorden, in zijn recensie opeens buitengewoon lovend over Roemer schreef (Lionarons, 1999). Het werd hem niet in dank afgenomen door zekere O. Emanuelson, die in een ingezonden brief signaleerde dat Lionarons nu opeens van een *gowtu pipit*, een goudklompje sprak. Emanuelson: 'Goudklompje? Dan toch gehuld in militair groen zeker!' ('Schaamte voor Roemer', in *Weekkrant Suriname*, 5 maart 1992).

[144] Aangehaald bij Sels, 2021. Paul Hermans lichtte nog toe: 'De kwaliteit van haar oeuvre is onomstreden. Dat oordeel blijft overeind. Haar werk is bijzonder. Haar recente uitspraken zijn dat niet en maken een serene viering moeilijk. Een prijstoekenning zonder ceremonie is daarom de juiste beslissing.'

Dat de politiek-ideologische achtergrond van een auteur wel degelijk zwaar meetelt bij publieke appreciatie bewijst het geval van een ontegenzeglijk belangwekkende literator als Louis-Ferdinand Céline die tot de top van de wereldliteratuur wordt gerekend, maar als rabiaat antisemiet geen enkele kans maakte op de Nobelprijs.[145] Of om het wat kleiner te houden: het feit dat de ontegenzeglijk belangrijke jeugdboekenschrijfster Miep Diekmann geen koninklijk lintje kreeg toen zij daar in 1999 voor werd voorgedragen, kan niet los gezien worden van de NSB-sympathieën van haar vader en een kleine *faux pas* van Diekmann in de oorlog.[146] Maar eenduidige conclusies trekken uit deze voorbeelden is gevaarlijk: Gabriel García Márquez was innig bevriend met Fidel Castro, toch ook geen groot vriend van democratie en mensenrechten, maar dat heeft niet verhinderd dat de schrijver van *Honderd jaar eenzaamheid* de Nobelprijs kreeg.
Het is duidelijk waarom zoveel mensen moeite hadden met de uitlatingen van Roemer. Maar waarom werd zij zoveel harder aangepakt dan anderen? Had zij geheuld met de vijand? Maar dat had toch niemand op het idee gebracht W.F. Hermans dezelfde prijs te ontzeggen, al had hij zich in de oorlog aangemeld bij de Kultuurkamer?[147] Roemer: politiek incorrect? Maar de herhaalde racistische uitspraken van Gerard Reve hadden hem toch ook niet de Prijs der Nederlandse Letteren gekost?[148] Het is gemakkelijk te veronderstellen dat er een heel scala aan emoties meespeelde. Dat Roemer een vrouw is. Dat Roemer vaak ongemakkelijke kwesties aan de orde had gesteld, soms beschamend voor Nederlanders soms voor haar landgenoten. Dat haar werk niet echt gemakkelijk toegankelijk was en dus ook nooit een grote schare liefhebbers had weten aan te trekken. Dat het soms raden was wat Roemer exact met haar metaforen bedoelde, en het evenmin altijd duidelijk was waar ernst overging in ironie. Dat zij moeilijk vast te pinnen was: niet vanuit genderoptiek (soms een mannenminnares, niet klassiek lesbisch al publiceerde zij wel een bundel bij een lesbische uitgeverij), niet vanuit feministische optiek (zij liet zich niet door een gezelschap inlijven), niet vanuit een antagonisme Nederland-Surinamegetuige haar liefdesboodschappen richting beide landen. Maar al die zaken zijn lastig hard te maken,

[145] Zie een recente beschouwing daarover van Arnold Heumakers, 2021. Bij het denken over dit onderwerp en zeker ook bij het formuleren van mijn slotconclusie heeft het opstel van Arnold Heumakers mij bijzonder geïnspireerd.
[146] Aart Broek heeft dit uit de doeken gedaan: Broek, 2013, p. 15-16 en Broek, 2020, p. 180-181. De kleine *faux pas* van Diekmann was dat zij na de bevrijding haar gearresteerde vader en een andere NSB'er eten bracht in hun gevangenschap.
[147] Otterspeer, 2013, p. 269.
[148] Hilberdink, 2017, p. 193 zet verschillende van die uitspraken op een rijtje.

en kunnen misschien evengoed op haar creditzijde genoteerd worden: dat vrouw-zijn, genderfluïditeit, antikoloniaal denken enz. juist vóór haar pleitten.
Twee omstandigheden maakten echter een groot verschil. Allereerst dat het mentaal-culturele klimaat van 2021 als het ging om alles wat te maken had met zwarte cultuur totaal anders was dan in 2001. Mensen waren meer *woke* dan ooit en keken dus ook Roemer veel scherper op de vingers. De kans dat iemand met de opvattingen van Gerard Reve ('Gooi al dat zwarte tuig eruit') in 2021 de Prijs der Nederlandse Letteren zou krijgen, is nihil te noemen.[149]

Koninklijk

En daarmee komen we dan ook nog op die eigenaardigheid dat alles wat koninklijk gedoopt wordt, extra glans krijgt in de voormalige koloniën. Tot op de dag van vandaag kent het Nederlandse koningshuis een grote populariteit in Suriname en op de Nederlands-Caraïbische eilanden. Willem III mag nauwelijks zin hebben gehad om uit het bad van zijn kuuroord te komen om in 1863 de Emancipatiewet te ondertekenen, híj ging de geschiedenis in als de Bevrijder der Slaven. Daar moeten we dan bij aantekenen dat de affectie in de (voormalige) gebiedsdelen overzee niet anders van aard is dan die aan de Noordzee: hoe republikeins Nederland zich soms ook wil voordoen, ook in Nederland slaat geen medium een nieuwtje over een persoon van koninklijken bloede, hoe triviaal ook, over.
In België is de positie van het koningshuis wat sensitiever, maar van het koninklijk decorum valt voor veel Belgen nog altijd de mond wijd open. De voorvader van koning Filip, Leopold II, was in de Congo beestachtig tekeergegaan, maar zijn nakomeling uit het jaar 2021 moest wel uit de wind gehouden worden als kroonhouder van het unitaire België. Maria Vlaar stelde een scherpe vraag: 'Niemand zou Filips ontmoeting met Poetin of Bolsonaro afgelasten, terwijl die doden op hun geweten hebben. En nu zou deze vrouw geen hand mogen krijgen van de koning?'[150] Je zou vanuit wakker postkoloniaal standpunt misschien de zaak om kunnen draaien: welke recht had deze koning om een hand te krijgen van Astrid Roemer? En nog een indringende kwestie: als het staatshoofd van één van de drie landen binnen de Taalunie, te weten president Santokhi van Suriname, Roemer wèl kon ontvangen, waarom de koning van België dan niet?

---

[149] Er speelde bij Reve, zoals bekend, wel iets anders: er kwam voor hem geen feestelijke uitreiking ten paleize, omdat zijn partner seksuele intimiteiten had gehad met een minderjarige, zoals ook Sels, 2021 vermeldt.
[150] Vlaar, 2021b.

De voorzitter van de jury, Yves T'Sjoen reageerde zo: 'Het glazuur van een koninklijke overhandiging is voor de publieke galerij niet onbelangrijk en strekt doorgaans tot eer en soms tot glorie. Maar het gaat finaal over de betekenis voor de literatuurgeschiedenis. Eindelijk ontvangt een Surinaamse auteur de onderscheiding en dat blijft in het gulden boek van deze prijs staan.'[151]
Dat neemt niet weg dat de hele affaire mèt Roemer nòg een verliezer kende. De enige die daarop wees was Kris Van de Poel, algemeen secretaris van de Taalunie: 'Het is jammer dat het Surinaamse volk geen deel kan hebben aan de luister. De erkenning dat de Surinaamse literatuur een bijdrage levert aan de Nederlandse letteren heeft een droeve wending genomen.'[152] Zij wees erop dat de prijsuitreiking ook betekend zou hebben dat Suriname als relatief onbekend land, meer aandacht gekregen zou hebben in de Belgische media. Dit is een waar punt. De toekenning van de prijs kadert zoals eerder betoogd, in een context waarin zwarte cultuur bezig is aan een inhaalslag. Roemer mag dan nog honderd keer roepen dat zij niet de spreekbuis is van wie dan ook, het Surinaamse volk ziet een auteur uit zijn midden die de hoogste onderscheiding krijgt, wèl als zijn vertegenwoordiger.[153] Non-conformisme oogst in een kleine gemeenschap in de regel weinig applaus, maar een prijs lijft de nonconformist in bij het pantheon van de laureaten en voor zo'n verheffing gaan de handen altijd op elkaar. Dus: een prijs voor Roemer is een prijs voor Suriname. En de annulering van het koninklijke feestje is dan ook een afwijzing van het Surinaamse volk.

Conclusies

De affaire rond de Prijs der Nederlandse Letteren denderde nog lang na en verstoorde veel betrekkingen. Zo weigerde Astrid Roemer mee te werken aan een bloemlezing die zou worden ingeleid door Noraly Beyer.[154] De hele kwestie rond Roemer en de Prijs laat een kluwen van postkoloniale trauma's en gevoeligheden zien. Het opmerkelijkst was misschien nog wel dat alles wat Roemer op social media had

[151] Sels, 2021.
[152] Sels, 2021.
[153] Zie de opening van het hoofdredactioneel commentaar van *de Ware Tijd*: 'Enkele maanden geleden waren Surinamers nog eensgezind trots op schrijfster Astrid Roemer.' (Hoofdredactie de Ware Tijd, 2021b). Zie ook de eerder geciteerde woorden van schrijfster Ruth San A Jong 'Aangezien Roemer Suriname vertegenwoordigt…' in Brave 2021b. Zie ook de openingszinnen van het interview met Roemer in *de Ware Tijd*: 'Het is feest in Suriname. Astrid H. Roemer (73) heeft de belangrijkste prijs voor literatuur gewonnen.' (Redactie de Ware Tijd, 2021a).
[154] Het ging om het *Album van de Caribische poëzie*, uitgegeven door uitgeverij Rubinstein. Mail van Astrid Roemer aan Laura Hak van uitgeverij Rubinstein, dd. 29 december 2021.

gezegd in 2021 en wat zo enorm werd uitvergroot in de pers, ook allemaal al decennia eerder door haar gezegd was. Om welke reden dan ook, was dat blijkbaar onbekend in 2021. Zo verbaasde schrijfster Ruth San A Jong zich over Roemers lof voor Bouterse: 'Wie haar eerdere werken heeft gelezen zou concluderen dat zij uitgesproken anti-Bouterse was. Dus waar die omslag heeft plaatsgevonden, is mij een raadsel.'[155] En historicus Hans Ramsoedh schreef: 'Ik betwijfel ten zeerste of de Taalunie Roemer de prijs had toegekend indien zij vóór de toekenning van de prijs haar uitspraken over Bouterse had gedaan.'[156] Zoals hierboven aangetoond had zij dat dus wel degelijk, een jaar ervóór, twintig jaar ervóór en zelfs bijna veertig jaar ervoor. In haar politieke opvattingen is Astrid Roemer afgaande op haar uitspraken in non-fictionele contexten als social media, interviews, columns en autobiografie vrij consistent geweest. Vreemd genoeg is haar fictionele werk, afgaande op *De Orde van de Dag* en enkele voorlopige vaststellingen over haar trilogie *Onmogelijk Moederland*, niet direct een verbeelding-met-andere-middelen van diezelfde gedachtewereld. Maar hier kruipt de empirie onverbiddelijk de fictie binnen: het verschil was dat in 2021 de schuld van Bouterse door een krijgsraad was vastgesteld en dat Roemer bij zijn schuld niettemin vraagtekens bleef zetten. Kon Wilfred Lionarons haar politieke uitspraken in 1997 nog afdoen als losse flodders, nog een belangrijk verschil was dat Roemer in 2021 een *big shot* was geworden in de letteren en dat haar schoten voor de boeg resoneerden tot in de kroonluchters van het Koninklijk Paleis in Laken.
De ongemakkelijkheid van de hele kwestie lag niet in de laatste plaats in het feit dat politici een oordeel uitspraken over politiek-historische opvattingen gegoten in een literaire vorm.[157] Maar ook buiten de politieke arena kan het tot bloedens toe schuren. De artistieke vorm in haar relatie tot de empirie heeft vele wrange casussen opgeleverd. Mozart schreef het allermooiste Requiem, terwijl hij zelf door poep en kak geobsedeerd was.[158] Wagner was duidelijk antisemiet maar er is geen operaseizoen zonder zijn opera's. Lenie Riefenstahls beeldesthetiek was uniek maar diende het Derde Rijk. Michael Jackson was the King of Pop terwijl we nu weten van zijn duistere

[155] Brave, 2021b.
[156] Ramsoedh, 2021b.
[157] Ook Marc Reynebeau (2021b) stelde dat al vast: 'Het ideale literaire oeuvre zou er – licht overdreven gesteld – dan een zijn waar kraak noch smaak aan is, bij voorkeur van een al in het rusthuis opgeborgen schrijver met een blanco strafblad, in wiens gezelschap iedereen wel nog gezien wil worden.' Hij had al eerder over de kwestie geschreven (Reynebeau 2021a).
[158] Hildesheimer (1979) geeft talloze citaten hierover uit Mozarts brieven.

gescharrel met jongetjes. Woody Allen ontbreekt in geen filmencyclopedie maar wat te denken van zíjn erotische escapades? Zeer populaire rappers zijn soms ècht crimineel.
De ongemakkelijkheid zit hem ook in ons, de lezers. Roemers werk verdeelt het Surinaamse volk, stelde Rita Rahman. Afgaande op de meningen van vijf schrijvers die in Suriname wonen, zou je haar gelijk moeten geven. Maar Roemer verdeelt dan toch eerst en vooral de lezers. Zij stelt in al haar taaluitingen de vraag op scherp naar de prijs van dekolonisatie, het waardeoordeel dat daaraan gehangen moet worden en de ethische kwestie of je dat onder alle omstandigheden in binaire opposities van goed en fout kunt uitdrukken. Haar eigen oeuvre is ambigue, maar de mens ís bij tijd en wijle ambigue. Literatuur kan die schurende ambiguïteit naar buiten brengen. Dat is soms gênant, zoals we ons over zekere momenten en bepaalde zaken beschaamd kunnen voelen. Die momenten, die zaken drukken we maar het liefste weg uit ons alledaagse leven. De kunst, de literatuur kan die weggestopte dingen voor ons in een gesublimeerd artistiek werk tot leven brengen. Het allermooiste en het allerlelijkste. Aan kunstenaars moet die ruimte gelaten worden.

Verwijzingen

Beyer, N. (1984, 10 november), 'Theaterstuk geïnspireerd op Bouterse; "Een Vrouw van een Man" zou niet in Suriname gespeeld kunnen worden.' In: *Weekkrant Suriname*.

Blussé, J. (2022, 8/9 januari), 'Woorden worden woker - en wekken weerstand op.' In: *NRC Handelsblad* (https://www.nrc.nl/nieuws/2022/01/07/woorden-worden-woker-en-wekken-weerstand-op-a4075988).

Brave I. (2021a, 25 augustus), 'Astrid Roemer heeft geen spijt van haar lof voor Bouterse: "Ik denk diep na voordat ik publiceer".' In: *Trouw*.

Brave, I. (2021b, 11 augustus), 'Van Astrid Roemer zijn we gewend dat ze zaken recht voor zijn raap zegt.' In: *de Ware Tijd* (http://www.dwtonline.com/laatste-nieuws/2021/08/11/van-astrid-zijn-we-gewend-dat-ze-zaken-recht-voor-zijn-raap-zegt/). Ook op *Caraïbisch Uitzicht*, 12 augustus 2021 (https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/van-astrid-roemer-zijn-we-gewend-dat-ze-zaken-recht-voor-zijn-raap-zegt/).

Brave, I. (2021c, 13 augustus), 'Verliezers.' In: *de Ware Tijd online.com*

(http://www.dwtonline.com/laatste-nieuws/2021/08/13/column-verliezers/).
Breukers, C. (2021, 7 augustus), 'Een literaire prijs voor een NSB'er – Niet mekkeren, maar procederen.' Op: *De Nieuwe Contrabas* (https://denieuwecontrabas.blog/een-literaire-prijs-voor-een-nsber-niet-mekkeren-maar-procederen/).
Brink, H.M. van den (2021, 19 augustus) 'Prijs der Nederlandse Letteren had gewoon uitgereikt moeten worden.' In: *NRC Handelsblad*.
Broek, A.G. (2013), 'Werken aan een biografie van Miep Diekmann; De kenau van de kinder- en jeugdliteratuur.' In: *Literatuur Zonder Leeftijd*, 27, 7-21.
Broek, A.G. (2020), 'Irrelevant en kwetsend biografisch speurwerk; Over gebrekkige bronnen, gebelgde erven en dienstvaardig onderzoek.' In: *Het andere postkoloniale oog; Onbekende kanten van de Nederlandse (post)koloniale cultuur en literatuur.* Onder redactie van Michiel van Kempen. Hilversum: Verloren, 175-182.
Broek, A.G. (2021, 1 september), 'Neem Astrid Roemer serieus; en onthoud haar de Prijs der Nederlandse Letteren.' In *Wynia's Week* (https://www.wyniasweek.nl/neem-astrid-roemer-serieus-en-onthoudt-haar-de-prijs-der-nederlandse-letteren/), ook in *Caraïbisch Uitzicht*, 1 september 2021 (https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/neem-astrid-roemer-serieus/).
Broere, K. (2021, 5 augustus), 'Surinaamse auteur Roemer blijft Bouterse steunen: "Ik weiger hem moordenaar te noemen", In: *de Volkskrant*.
Dewnarain, J. (2021), De bijdrage van literaire competentie middels leesniveaus aan het vormen van een Surinaamse canon. Thesis ter verkrijging van de graad van Master of Literature in de Nederlandse taal en cultuur, Anton de Kom Universiteit van Suriname, Institute for Graduate Studies and Research. Paramaribo.
Dijk, H. van (2021, 6 augustus), 'Gelauwerde schrijfster Astrid Roemer prijst Bouterse, weigert hem "moordenaar" te noemen.' In: *Trouw*.
Dijk, Y. van & G. Kowsolea (2021), 'A Central Voice in Caribbean Literature: Media and Memory in the Novels of Astrid Roemer.' In: *New West Indian Guide/Nieuwe West-Indische Gids* (published online ahead of print).
(Doi: https://doi.org/10.1163/22134360-bja10015).

Eeken, M. & T. Kellerhuis (2021, 25 augustus), 'Astrid Roemer reageert op Bouterse-rel: "Dat mij dit overkomt is bespottelijk!".' In: *HP/De Tijd*.
Fens, K. (1969, 4 oktober), 'Het noodlot van de herhaling; Mooi debuut van Bea Vianen.' In: *de Volkskrant*.
Flood, A. (2021, 16 Aug), 'Dutch literary prize ceremony cancelled over winner's comments about convicted ex-president.' In: *The Guardian*.
Ganga, S. (2021, 14 augustus), 'Gebelgd.' In: *de Ware Tijd online.com* (http://www.dwtonline.com/laatste-nieuws/2021/08/14/column-gebelgd/).
Heumakers, A. (2021, 19 augustus), 'Is de literaire genialiteit van de Franse schrijver Céline los te zien van zijn foute ideeën?' In: *NRC Handelsblad*.
Hilberdink, K. (2017), *J.B.W.P.; Het leven van Johan Polak.* Amsterdam: Van Oorschot.
Hildesheimer, W. (1979), *Mozart*. Vertaald door Hans Hom. Amsterdam: De Arbeiderspers.
Hoofdredactie de Ware Tijd, 'Commentaar: Astrid Roemer.' In: *De Ware Tijd online.com*, 12 augustus 2021 (http://www.dwtonline.com/laatste-nieuws/2021/08/12/commentaar-astrid-roemer/).
Jabini, X. (2006), 'Een lijk in het waterreservoir; Essay.' In: *OSO. Tijdschrift voor Surinaamse taalkunde, letterkunde en geschiedenis*, 25, 122-128.
Jurna, N. (2021, 11 oktober), 'Schrijver Astrid Roemer: "De kliek is ontmaskerd".' In: *NRC Handelsblad*.
Kempen, M. van (2016), 'Vrouwelijk schrijven in het Caraïbisch gebied; Stellingen en vooronderstellingen omtrent het werk van Astrid Roemer.' In: *Vooys, tijdschrift voor letteren*, 34 (1-2), 39-50.
Kempen, M. van (2019), 'De teruggekeerde migrant is de volwassene is. Een nieuwe generatie in de Nederlands-Caraïbische literatuur.' In: *Ons Erfdeel*, 62 (augustus), 54-68.
Kempen, M. van (2020), 'Een banaan afpellen, een bloedende banaan. Een nieuwe generatie in de Nederlands-Caraïbische literatuur.' In: Michiel van Kempen (red.), *Het andere postkoloniale oog; Onbekende kanten van de Nederlandse (post)koloniale cultuur en literatuur.* Hilversum: Verloren, 289-303.

Kempen, M. van (2021), 'De nieuwe Caraïbische schrijvers in Nederland.' In: *Kristòf, Revista Sosialkultural/ Sociaalcultureel tijdschrift*, 22 (2), 7-26.
Kregting, M. (2021, 20 augustus), 'Luidruchtig zwijgend, tegensprekelijk literair.' In: *Neerlandistiek, Online tijdschrift voor taal en letteren* (https://neerlandistiek.nl/2021/08/luidruchtig-zwijgend-tegensprekelijk-literair/).
Leuwsha, T. (2021a, 25 augustus), 'Astrid H. Roemer: "Het Nederlands zal langzaam maar zeker verdwijnen in Suriname".' In: *De Lage Landen* (https://www.de-lage-landen.com/article/het-nederlands-zal-langzaam-maar-zeker-verdwijnen-in-suriname-interview-met-astrid-h-roemer).
Leuwsha, T. (2021b, 26 augustus), 'Astrid H. Roemer: "Dutch Will Slowly but Surely Disappear From Suriname". Interview with the winner of the Dutch Literature Prize. Translated by Anna Asbury. In: *The Low Countries.com* (https://www.the-low-countries.com/article/astrid-h-roemer-dutch-will-slowly-but-surely-disappear-from-suriname?).
Lionarons, W. (1991, 20-26 juni), 'De gekte van een vrouw.' In: *Weekkrant Suriname*.
Lionarons, W. (1993, 29 juli), 'De eigen waarheid van Astrid Roemer.' In: *Allochtonenkrant* (bijlage *Weekkrant Suriname*).
Lionarons, W. (1996, 28 maart), [rubriek Mi kondre tru] 'Het rampzalige leven'. In: *Weekkrant Suriname*.
Lionarons, W. (1997a, 28 mei), 'Een mislukt tribunaal dat Suriname verschoond de 21ste eeuw moest laten ingaan.' In: *Weekkrant Suriname*.
Lionarons, W. (1997b, 4 juni), [rubriek Mi kondre tru] 'Roemer over Bouterse'. In: *Weekkrant Suriname*.
Lionarons, W. (1997c, 23 juli), 'Suriname, een land van bizarre contrasten' [bespreking van *Suriname – een gids voor* vrienden van Astrid H. Roemer en Gerlof Leistra]. In: *Weekkrant Suriname*.
Lionarons, W. (1997d, 20 augustus), [rubriek Mi kondre tru] 'Roemer over Bouterse'. In: *Weekkrant Suriname*.

Lionarons, W. (1999, 10 februari), 'Roemers taal is een goudmijn vol pipiten' [recensie van *Was Getekend*]. In: *Weekkrant Suriname*.

Lotens, W. (2020, 4 juni) 'De Surinaamse "dekolonisatieromans" van Astrid Roemer.' In: *Caraïbisch Uitzicht* (https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/de-surinaamse-dekolonisatieromans-van-astrid-roemer/).

Lotens, W. (2021, 17 augustus), 'Is er dan iets mis met het werk van Astrid Roemer?' In: *dewereldmorgen.be* (https://www.dewereldmorgen.be/artikel/2021/08/17/is-er-dan-iets-mis-met-het-werk-van-astrid-roemer/).

Moor, E. (1999), ' "Je bent wat je wil zijn". Sporen van hoop in de trilogie van Astrid H. Roemer.' In: *Armada* 4 (16), 73-81. (dbnl: https://www.dbnl.org/tekst/moor029jebe01_01/colofon.php).

Neus, H. (2021, 13 augustus), 'Roemer in redeloos redeneren.' In: *Caraïbisch Uitzicht*, (https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/roemer-in-redeloos-redeneren/).

Otterspeer, W. (2013), *De mislukkingskunstenaar; Willem Frederik Hermans; Biografie, deel 1.* Amsterdam: De Bezige Bij.

Peppelenbos, C. (2021, 8 augustus), 'Nieuws: Astrid Roemer jaagt Harriet Duurvoort van Twitter: 'LULTRUT… IK HEB JE NOOIT VERTROUWD…' In: *Tzum, literair weblog* (https://www.tzum.info/2021/08/nieuws-astrid-roemer-jaagt-harriet-duurvoort-van-twitter-lultrut-ik-heb-je-nooit-vertrouwd/).

Ponte, M. (2021, 22 maart), 'Exces schrijven.' In: *Terras* (https://tijdschriftterras.nl/exces-schrijven/?fbclid=IwAR1I_GXQWZf6tvbCQdTNhCwKJ0ChPIi-ZYV1UkOqcAelJc3gUPNRb3Xs3Q04).

Pruis, M. (2021, 18 augustus), 'De zaak-Roemer, of: kun je de literatuur buitenspel zetten?' In: *De Groene Amsterdammer*, 33 (https://www.groene.nl/artikel/de-zaak-roemer-of-kun-je-de-literatuur-buitenspel-zetten).

Rahman, R. (2021, 9 augustus), 'Brief van Rita Rahman over Astrid Roemer.' In: *Caraïbisch Uitzicht*,

(https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/brief-van-rita-rahman-over-astrid-roemer/).

Ramsoedh, H. (2021a, 5 augustus), 'Over de gekte van de schrijfster Astrid Roemer.' In: *Hindorama* (https://www.hindorama.com/over-de-gekte-van-de-schrijfster-astrid-roemer-hans-ramsoedh/). Ook op *Caraïbisch Uitzicht*, 6 augustus 2021 (https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/69361-2).

Ramsoedh, H. (2021b, 21 augustus), 'De commotie rond schrijfster Astrid Roemer: Is haar vrijheid van meningsuiting in het geding?' In: *Hindorama* (https://www.hindorama.com/de-commotie-rond-schrijfster-astrid-roemer-is-haar-vrijheid-van-meningsuiting-in-het-geding-hans-ramsoedh/). Overgenomen op *Caraïbisch Uitzicht*, 20 augustus 2021 (https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/de-commotie-rond-schrijfster-astrid-roemer-is-haar-vrijheid-van-meningsuiting-in-het-geding/).

Redactie de Ware Tijd (2021a, 5 april), 'Gezworen heb ik, als het ware, nooit weer in Suriname te zullen wonen.' In: *De Ware Tijd online.com* (http://www.dwtonline.com/laatste-nieuws/2021/04/05/gezworen-heb-ik-als-het-ware-nooit-weer-in-suriname-te-zullen-wonen/).

Redactie de Ware Tijd (2021b, 9 augustus), 'Gelauwerd ben ik en blijf ik.' In: *De Ware Tijd online.com* (http://www.dwtonline.com/laatste-nieuws/2021/08/09/astrid-roemer-gelauwerd-ben-ik-en-blijf-ik/)

Reynebeau, M. (2021a, 9 augustus), 'Voor Astrid Roemer is ex-dictator Bouterse nog de kwaadste niet.' In: *De Standaard* (https://www.standaard.be/cnt/dmf20210808_97647216)

Reynebeau, M. (2021b, 12 augustus), 'Laat kunst toch knetteren.' In: *De Standaard* (https://www.standaard.be/cnt/dmf20210813_97257567).

Roemer, A. (1984), *Nergens ergens*. 2de herziene druk. Haarlem: In de Knipscheer.

Roemer, A. (1985), 'Een Vrouw Van Een Man.' In: Astrid Roemer [en anderen], *Een Vrouw Van Een Man* [en andere stukken]. Utrecht/Antwerpen: Veen, 20-65.

Roemer, A. (1988), *De Orde van de Dag; novelle.* Schoorl: Conserve. Conserve's novellen reeks, nr. 7.

Roemer, A. (1989), *Oost West Holland Best. Columns.* Schoorl: Conserve.

Roemer, A. (1990, november), 'Een witte man als creditcard; Zwarte vrouwen versus witte vrouwen.' In: *Opzij*, 11-17.

Roemer, A.H. (1997, 11 juni), 'Lijken op liefde.' In: *Weekkrant Suriname*.

Roemer, A.H. (2004), *Zolang ik leef ben ik niet dood noteert; een autobiografisch proces*. Soesterberg: Aspekt.

Roemer, A.H. (2019, 3 juni), 'Astrid H. Roemer over seksueel geweld. En het wordt zomer…' In: *Caraïbisch Uitzicht* (https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/astrid-h-roemer-over-seksueel-geweld/).

Roemer, A.H. (2021, 12 oktober), 'De tragiek van een feestelijke prijsuitreiking.' In: *Caraïbisch Uitzicht* (https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/de-tragiek-van-een-feestelijke-prijsuitreiking/).

Roo, J. de (1988, 13 juni), [rubriek Boeken - bespreking van *De Orde van de Dag*], in: *Trouw*.

Samwel, D. (2022, 8 t/m 14 januari), 'Suriname zonder lendendoek.' In: *VPRO-gids*, 2, 16.

Sanders, S. (2021, 9 augustus), 'Ik had wel moeten reageren op de uitnodiging voor de Prijs der Nederlandse Letteren.' In: *NRC*.

Sels, G. (2021, 12 augustus), 'Als een letterenprijs het zonder royaal glazuur moet doen.' In: *De Standaard*.

Spong, G. (2021, 17 augustus), 'Astrid Roemer mag deze staatsprijs niet krijgen.' In: *NRC Handelsblad*. Ook op dezelfde datum verschenen op *Caraïbisch Uitzicht*: https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/astrid-roemer-mag-deze-staatsprijs-niet-krijgen/

Sumter, A. (1996, 18 april), 'Teloorgang van een Surinaams gezin' [bespreking van Roemers roman *Gewaagd leven*]. In: *Brabants Dagblad*.

Szulc-Krzyzanowski, M. & M. van Kempen (1994), 'Astrid Roemer: Herdefiniëren, preciseren, rechtzetten. In: *Woorden op de westenwind. Surinaamse schrijvers buiten hun land van herkomst.* Fotografie: Michel Szulc-Krzyzanowski. Teksten: Michiel van Kempen. Amsterdam: In de Knipscheer, 1994, 126-153.

Vlaar, M. (2016, 20 mei), 'Wanhoop, onrecht en liefde.' In *De Standaard* (https://www.standaard.be/cnt/dmf20160519_02297072). Onder een enigszins gewijzigde titel ook op de site van Maria Vlaar, 24 mei 2016 (https://mariavlaar.com/2016/05/24/astrid-roemer-wanhoop-onrecht-en-liefde/).

Vlaar, M. (2021a, 15 mei), 'Nu ben ik thuis'. In: *De Standaard*.

Vlaar, M. (2021b, 12 augustus), 'Astrid Roemer krijgt onterecht geen handdruk van de koning.' In: *De Standaard* (Opiniepagina) (https://www.standaard.be/cnt/dmf20210811_97651314). Ook te lezen op de site van Maria Vlaar (https://mariavlaar.com/2021/08/13/astrid-roemer-krijgt-onterecht-geen-handdruk-van-de-koning/) en op *Caraïbisch Uitzicht* (https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/astrid-roemer-krijgt-onterecht-geen-handdruk-van-de-koning/).

Weisz sr, G. (2020, 31 mei), 'Glenn Weisz antwoordt op Astrid Roemers politieke uitspraken; Open brief aan Astrid H. Roemer' In: *medium.com*. Ook in: *Caraïbisch Uitzicht*, 31 mei 2020. (https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/glenn-weisz-antwoordt-op-astrid-roemers-politieke-uitspraken/).

Wytzes, L. (1988, maart), '"Eenzaamheid maakt duurzaam gelukkig". Schrijfster Astrid Roemer houdt "ontzettend veel van zichzelf".' In*: Opzij*, 16 (3), 10-13.

••••

SURINAME
I CAN'T BREATHE
BLACK LIVES MATTER
De nieuwe koloniale
Hallo
UNIVERSITY OF CURAÇAO

UNIVERSITY OF CURAÇAO

••••

OVER DE REDACTEUREN

Bernadette Bérénos MEd (Curaçao) studeerde af als eerstegraads docent Nederlands aan de Universiteit van Curaçao (UoC). Ze werkte als docent Nederlands op de havo/vwo-school Kolegio Alejandro Paula en is als deeltijddocent taalvaardigheid Nederlands, en diverse modules vakdidactiek Nederlands, verbonden aan de UoC. Bernadette Bérénos is momenteel de CARAN-vertegenwoordiger voor Curaçao.
bernadette.berenos@uoc.cw

•••

Drs. Ria Severing-Halman (Curaçao) studeerde aan de Universiteit Tilburg en de Radboud Universiteit. Ze is docente Nederlands aan de Universiteit van Curaçao. Haar PhD-onderzoek betreft de tweetalige ontwikkeling in narratieve monologen bij Curaçaose kinderen. Ze is hoofdauteur van de Nederlandstalige en Papiamentstalige methoden Trampoline, Trampolin, Salto en Fiesta di Idioma. Ook is ze medeauteur van de literatuurmethode Perspectief (FPI) en de NT2-methode Alfa van Malmberg. maria.severing@uoc.cw

•••

Dr. Eric Mijts (Aruba) studeerde Taal- en Letterkunde aan de Universiteit Antwerpen en is gespecialiseerd in sociolinguïstiek. Hij promoveerde in Antwerpen en Gent (2022). In 2000 trad hij toe tot de Universiteit van Aruba, waar hij werkt als onderzoeker en docent in taalvaardigheid en taalkunde. Zijn onderzoek en publicaties richten zich op meertaligheid, identiteit en sociale inclusie, en uitsluitingsprocessen.
eric.mijts@ua.aw

•••

Prof. dr. Elisabeth Echteld (Curaçao) is hoogleraar literatuurwetenschap en literatuurgeschiedens aan de Algemene Faculteit en is chair van het University of Curaçao Research Institute (UCRI). Zij promoveerde aan de Universiteit van Utrecht op de Spaanstalige literatuur op Curaçao in de tweede helft van de negentiende eeuw en de eerste helft van de twintigste eeuw. Ze is medeauteur van de literatuurmethode Kadans, de ECICC-conferentiebundels en is redactielid van het tijdschrift Kristòf. elisabeth.echteld@uoc.cw

•••

Drs. Hilde Neus-van der Putten (Suriname) gaf bij-aanvang van haar carrière les in Tanzania en Suriname, studeerde Nederlandse Taal en Cultuur aan de Universiteit van Amsterdam en was werkzaam als Educatief Medewerker voor Stichting Surinaams Museum. Hilde Neus schrijft boekrecensies voor de krant 'de Ware Tijd' en geeft les aan de Lerarenopleiding (IOL) in Paramaribo over Koloniale en Moderne Literatuur, waar zij momenteel hoofd van de afdeling Nederlandse Taal is. heneus@sr.net

•••

Prof. dr. Ronald Severing (Curaçao) is hoogleraar taalverwerving en taalleren aan de Universiteit van Curaçao. Hij studeerde Nederlandse taal en Letterkunde in Nijmegen en sociolinguïstiek en toegepaste taalwetenschap aan de Universiteit van Tilburg. Hij promoveerde in Nijmegen bij Sociale Wetenschappen op tweetalig leren. Hij werkte in het onderwijs zowel in Nederland als op Curaçao. Hij is medeauteur van menig studieboek, o.a. de literatuurmethoden Kadans en Perspectief. ronald.severing@uoc.cw

•••

OVER DE AUTEURS

Drs. Lisette Agatha (Curaçao) studeerde Nederlandse Taal- en letterkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Ze was docent Nederlands in het lbo, mbo en hbo. Zij is verbonden geweest aan het opleidingsonderwijs voor leerkrachten in het basis/funderend onderwijs (de LOFO), vanaf 1999, aan de Akademia Pedagógiko Kòrsou en daarna (2009-2022) aan de Algemene Faculteit van de University of Curaçao. Zij verzorgde aan de UoC colleges taalvaardigheid aan de masteropleiding Nederlands.

•••

Usha Balesar MA (Suriname) deed de masteropleiding Nederlands aan de Anton de Kom Universiteit van Suriname en werkt al 16 jaar in het onderwijs. Eerst als docent op een pedagogisch instituut, vervolgens (vanaf 2012) aan het Instituut voor de Opleiding van Leraren (IOL) bij de opleiding Nederlands. Zij is sinds 2020 ook als deeltijdse docent verbonden aan de Anton de Kom Universiteit van Suriname bij de faculteit der Humaniora. ushabalesar@outlook.com

•••

Sita Doerga Misier-Patadien MA (Suriname) studeerde Linguïstiek in Nederlandse taal en cultuur en is sinds 2018 projectleider van het onderzoek de Staat van het Nederlands in Suriname. Van huis uit is zij docent Nederlands en lerarenopleider Nederlands. Thans doceert Sita aan de Anton de Kom Universiteit van Suriname en houdt zich daar ook bezig met de bestudering van taal, cultuur en samenleving. Verder schrijft zij populairwetenschappelijke artikelen voor VakTaal.
sitapatadien@hotmail.com

•••

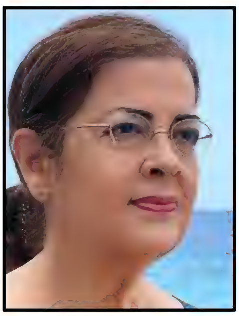
Drs. Adriënne Fernandes (Curaçao), studeerde Engelse Taal en Cultuur aan de Universiteit van Amsterdam. Daaraan voorafgaand behaalde zij haar professional master Engels. Zij is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Algemene Faculteit van de UoC en fungeert sinds 2021 als decaan van de faculteit. Zij is tevens coördinator van de bacheloropleidingen leraar Engels, en stagecoördinator voor de bacheloropleidingen leraar Papiaments, Engels, Nederlands en Spaans. adrienne.fernandes@uoc.cw

•••

Drs. Madeleine van den Berg (Curaçao) is opleider aan de lerarenopleiding primair onderwijs, bij de Algemene Faculteit van de University of Curaçao. Ze studeerde Frans en Nederlands en verzorgt bij de Lerarenopleiding Funderend Onderwijs, LOFO, o.a. het vak taaldidactiek Nederlands. Naast ervaring met het geven van (vreemde-)taalonderwijs in Nederland en Curaçao, heeft zij ervaring in het onderwijsmanagement en heeft zij meegewerkt aan diverse lesmethodes.
madeleine.vandenberg@uoc.cw

•••

Bernadette Heiligers (Curaçao) is journaliste, radiomaker en schrijfster. Haar publicaties zijn divers (34 titels, Worldcat). Zij schreef de biografie van de Curaçaose auteur: Pierre Lauffer. Het bewogen leven van een bevlogen dichter (2012) en van een oud-premier: Miguel Pourier. Leven om te dienen (2016). Verder schrijft zij fictie in het Papiaments en het Nederlands. Recent zijn Schutkleur (roman, 2015) en Van zo ver gekomen (roman, 2021), beide uitgegeven door In de Knipscheer, Haarlem. bernadette.heiligers@gmail.com

•••

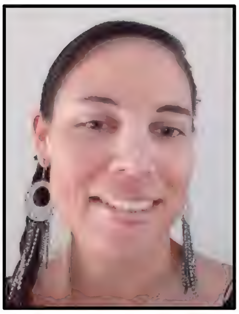
Prof. dr. Michiel van Kempen (Nederland) is bijzonder hoogleraar Nederlands-Caraïbische Letteren aan de Universiteit van Amsterdam. Zijn laatste boeken zijn Het andere postkoloniale oog (2020), de bloemlezing uit het werk van Jit Narain, Een mensenkind in niemandsland (2021), de herwerkte biografie van Albert Helman Pionier en rebel (2022), een onderwijseditie van De Koms Wij slaven van Suriname (2022), het Album van de Caraïbische poëzie (2022) en Dat wij zongen (2022). M.H.G.vanKempen@uva.nl

•••

Drs. Martijn Nicolaas (Nederland) is Neerlandicus, eerstegraads docent Nederlands en gecertificeerd docent NT2. Hij werkte 6 jaar bij Stichting Lezen en 15 jaar als beleidsadviseur bij de Taalunie. Daar werkte hij onder andere aan literair vertaalbeleid, digitalisering van Nederlandstalige literatuur, NVT in het Caribisch gebied en hij organiseerde de Prijs der Nederlandse Letteren en de Toneelschrijfprijs. Recent startte hij als docent Nederlands op het Segbroek College in Den Haag. Hij schrijft ook recensies voor de website Tzum.info. martijnnicolaas@hotmail.com

•••

Vanessa Pietersz MA (Aruba) studeerde aan de Universiteit Groningen bij de Faculteit der Letteren, Engelse Taal en Cultuur en behaalde haar eerstegraadsbevoegdheid docent Engels. Bij Toegepaste taalwetenschap deed zij de specialisatie taalbeleid. Ze studeerde af bij prof. De Bot op het onderzoek How to open the door to Papiamento? Aruban language policy in secondary education (2008). Vanessa Pietersz is beleidsmedewerker bij Directie Onderwijs van het Ministerie van Onderwijs en Sport. scholingpietersz@gmail.com

•••

Prof. dr. Wim Rutgers em. (Aruba) was hoogleraar Literatuurwetenschap en literatuurgeschiedenis aan de University of Curaçao (2007-2019). Hij promoveerde aan de Universiteit Utrecht (1994) op Literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba en publiceerde over de Surinaamse literatuur. Bij zijn afscheid van de UoC als afsluiting van de 6e CARAN-conferentie, boden collega's en vrienden, de scheidende hoogleraar een rijk geïllustreerd *Liber Amicorum* aan: *Wim Rutgers, Vijf decennia literatuurstudie*. wimrutgers145@gmail.com

•••

Drs. Anneke Visée (Nederland) behaalde aan de Rijksuniversiteit van Utrecht een doctoraal in Klassieke Taal- en Letterkunde met als specialisatie Nieuw-Grieks, Vergelijkende Taalwetenschap en Oud-Grieks. Zij werkte als freelance tolk/vertaler en was producent en presentator van een boekenprogramma voor een Griekse radio- en tv-omroep. Zij vertaalde boeken in het Grieks, waaronder Multatuli's Max Havelaar. Zij doet PhD-onderzoek naar Albert Helmans Zuid-Amerikaanse dimensie. anvisee2@hotmail.com

•••

Marjan de Visser-Lemstra MHD (Curaçao) is als consultant werkzaam voor de Taalunie aan de Universiteit van Aruba, voor het bieden van Nederlands als Vreemde Taal (NVT) en tweetalig onderwijs (tto). Ze werkte in het secundair onderwijs als docent Frans en Duits, afdelingsleider tto in Nederland en woont sinds 2012 in het Caribisch gebied. Zij werkt nu als coördinator voor het netwerk NVT Carib, een consortium voor NVT tussen de zes eilanden in het Caribisch deel van het Koninkrijk. innomarsxm@gmail.com

•••

Drs. Mineke de Vries (Nederland) studeerde Nederlandse taal en letterkunde (mediëvistiek) aan de Universiteit Utrecht en deed de Vakopleiding Boekenuitgeverijbedrijf. Ze werkt als tekstschrijver, journalist en communicatieadviseur en is correspondent voor de Ñapa als bijblad van het Antilliaanse dagblad Amigoe. Momenteel doet zij promotieonderzoek, dat een biografische studie van de auteur Frank Martinus Arion wordt. Hiertoe is zij recentelijk aangevangen met de ontsluiting van het persoonlijk archief de auteur op verzoek van de weduwe. minekedevries@hotmail.com

•••

Dr. Veronica Wenzel (Duitsland) promoveerde in Duitsland op het gebied van de verwerving van het Nederlands door Duitstaligen en heeft expertise opgebouwd in meertaligheidsonderzoek en vakdidactiek. Ze geeft les Nederlands als vreemde taal in Duitsland (Steinfurt) en is in Münster verbonden aan de opleiding van docenten NVT. In 2019 maakte ze voor het eerst kennis met de situatie in Aruba en woonde er in 2021/2022 meer dan vier maanden om onderzoek uit te voeren. Wenzelv@uni-muenster.de

••••

NOG ENKELE DEELNEMERS

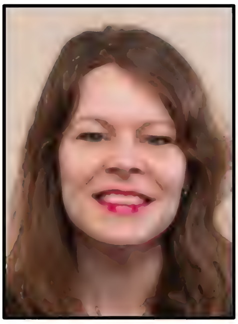
Suzan Larmonie-Van Heydoorn (Curaçao), Secretaris-Generaal Ministerie OWCS

Karlijn Waterman MA (Nederland), senior beleidsadviseur, Nederlandse Taalunie

Regine Croes MA (Aruba), PhD-kandidaat Tilburg University

Dr. Ryanne Keltjens (Nederland), coördinatie DBNL, Koninklijke Bibliotheek

Dr. Jenneke Oosterhoff (USA), College of Liberal Arts, University of Minnesota

Joke Rutgers (Aruba), Gepensioneerd Leraar en trouw CARAN-deelnemer

Esther Stroucken, MEd (Aruba), Instituto Pedagogico Arubano (IPA).

Merlynne Williams, MA, MEd (Aruba), Instituto Pedagogico Arubano (IPA)

Dr. Claudia Zeller (Oostenrijk) Universiteit van Wenen

Op vrijdag 10 december was er voor de CARAN-deelnemers een ontvangst bij de Vertegenwoordiger van Nederland in Willemstad, gehuisvest in het toenmalige geboortehuis van de verzetsheld George Maduro, aan de Scharlooweg.

••••

Mevr. drs. Hildegard Nefs, waarnemend Vertegenwoordiger van Nederland, gaf informatie over de rol en werkzaamheden van het bureau. Er was gelegenheid om het herenhuis te bezichtigen.

Verrassend was een eerder onbekend schilderij van de moeder van George Maduro, de verzetsheld waarnaar Madurodam in Den Haag vernoemd is; een initiatief van de ouders.

Lezing: ir. Michael Newton sprak over Gebouwd erfgoed van Curaçao en illustreerde zijn verhaal met beelden.
Muziek: het ensemble bracht lokale klassieke muziek, zoals de wals, mazurka, mars en tumba ten gehore met Ilja de Bell-Huang (piano), Judy Sprock (kuarta en fluit), Rogier, Strijbis (viool) en Charaima Perozo (Zang).
Dans: de groep, Futuro Memoria di Kòrsou presenteerde typische 'Antilliaanse' dansen in passende kleding.

PROGRAMMA CARAN-CONFERENTIE 2021 TE CURAÇAO

Neerlandistiek in een meertalige Caribische context, met bijzondere aandacht voor vreemdetaalbenadering
Datum: 9-10-11 december 2021
Adres: Universiteit van Curaçao UoC, Jan Noorduynweg 111

PROGRAMMA

••••

Donderdag 9 december 2021

08.30-09.00 uur: Ontvangst
09.00-09.10 uur: Opening en opzet conferentie
09.10-09.20 uur: Welkomstwoord, rector Magnificus dr. F. de Lanoy
09.20-09.30 uur: Woord van de decaan van de Algemene Faculteit, drs. A. Fernandes
09.30-10.00 uur: Nederlands in het hoger onderwijs op de Caribische eilanden, prof. dr. Elisabeth Echteld, drs. Adrienne Fernandes, Madeleine van den Berg, drs. Lisette Agatha en Bernadette Bérénos, MEd
10.00-10.30 uur: Zelfevaluaties van taalvaardigheid in de meertalige samenleving, dr. Eric Mijts en dr. Veronika Wenzel
10.30-11.00 uur: Pauze
11.00-11.30 uur: Het leren van Papiamentu en Nederlands in historisch en toekomstig perspectief. Van onderzoek naar praktijk, drs. Ria Severing-Halman en prof. dr. Ronald Severing
11.30-12.00 uur: Diversiteit en inclusiviteit in het curriculum, dr. Jenneke Oosterhoff
12.00-13.15 uur: Lunchpauze

13.15-13.45 uur: Test jouw meertaligheid! Het samen ontwerpen van de MOOC diagnostische meertalige toets, drs. Roy Croes, Esther Stroucken, MEd, Karin Werleman, MA, Merlynne Williams, MA
13.45-14.15 uur: Voorstel taalwet in Suriname, Usha Balesar, MSc
14.15-14.30 uur: Afronding en sluiting

Avond: Culturele avond in de West-Indische Zaal van "Het Curaçaosch Museum" Van Leeuwenhoekstraat z/n te Otrobanda
19.00-19.30 uur: Inloop
19.30-21.30 uur: Programma:
Gebouwd erfgoed van Curaçao, lezing verzorgd door: ir. Michael Newton
Muziek Ilja de Bell-Huang (piano), Judy Sprock (kuarta, fluit) en Rogier Strijbis (viool)
Zang: Charaima Perozo
Dans: groep: Futuro Memoria di Kòrsou

••••

Vrijdag 10 december 2021

08.30-08.55 uur: Inloop
08.55-09.00 uur: Opening dag 2
09.00-09.30 uur: Surinaamse fictie als burgerschapsinstrument: Astrid H. Roemer, drs. Hilde Neus
09.30-10.00 uur Bureaucratie in de recente Nederlandstalige literatuur, dr. Claudia Zeller
10.00-10.45 uur: Caribische DBNL-collecties, dr. Ryanne Keltjens en

Sarah Fierens, MA (online workshop)
10.45-11.00 uur: Pauze
11.00-11.30 uur: Een moment met de Nederlandse Taalunie, Karlijn Waterman (online)
11.30-12.15 uur: Astrid Roemer en de Prijs der Nederlandse Letteren: een postkoloniale casus, prof. dr. Michiel van Kempen

12.15-13.15 uur: Lunchpauze
13.15-14.00 uur: Caribische literatuur op literatuurgeschiedenis.org, drs. Martijn Nicolaas (online)
14.00-14.30 uur Frank Martinus Arion: De zoektocht in taal en identiteit, drs. Mineke de Vries
14.30-14.45 uur Pauze
14.45-15.30 uur: 21-digitaal vertaalportfolio, Twan Zegers, MA en dr. Claudia Zeller (workshop)
15.30 uur: Afronding en sluiting

Late middag-avond
17.00-19.00 uur: Ontvangst deelnemers CARAN-conferentie bij de Vertegenwoordiger van Nederland te Curaçao, Scharlooweg 55

●●●●

Zaterdag
09.30-09.55 uur: Inloop
09.55-10.00 uur: Opening dag 3
10.00-10.30 uur: Schrijven in het Nederlands vanuit een niet-Nederlands perspectief en een niet-Nederlandse achtergrond en moedertaal, Bernadette Heiligers en Jeroen Heuvel, MEd (interview)
10.30-11.00 uur: Validering van een academische taalvaardigheidstoets in de Surinaamse context: testscores en testpercepties, W. Matawlie, Msc, Suzanne Pelgrim, MSc, J. Heeren, MEd en prof. dr. L. de Wachter
11.00-11.30 uur: Een dekoloniale benadering van taalbeleid in het Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden, dr. Eric Mijts
11.30-12.00 uur: Korte pauze i.v.m. lichte lunch
12.00-12.30 uur: Het Sarnami als hulptaal in de onderbouw van het Nederlandstalig basisonderwijs in Suriname (Kansen die onbenut blijven), S. Doerga Misier-Patadien, MA
12.30-13.00 uur: Tweetalig Onderwijs (tto), meertaligheid en NVT, Marjan de Visser-Lemstra
13.00-13.30 uur: NVT in het voortgezet onderwijs: het perspectief van docenten in Aruba, dr. Veronika Wenzel en Vanessa Scholing-Pietersz, MA
13.30-14.00 uur: Evaluatie en afronding
14.00 uur: Sluiting

Avond
20.00-22.00 uur: Afscheidsrede van prof. dr. Wim Rutgers in de aula van de UoC. Vooraf registeren is noodzakelijk door beperkt aantal zitplaatsen. (digitale uitnodiging aan de CARAN-deelnemers.)

VERSLAG CARAN-CONFERENTIE 2021

Op de eerste en de derde dag van deze conferentie kwamen voornamelijk die onderwerpen aan de orde die te maken hadden met het centrale thema van de bijeenkomst. Op de tweede dag ging de aandacht naar de Nederlandse en Caribische literatuur.

••••

Op 9 december volgde na de officiële opening van de conferentie en het welkomstwoord, de toespraak van rector magnificus van de universiteit van Curaçao, dr. Francis de Lanoy. Vervolgens richtte de decaan van de Algemene Faculteit drs. Adrienne Fernandes het woord tot alle aanwezigen.

••••

De allereerste lezing van die dag had als onderwerp het 'Nederlands in het hoger onderwijs op de Caribische eilanden'. Er werd door de sprekers onder andere uitgeweid over de bachelor- en masterlerarenopleiding Nederlands op de UoC. Het auteursteam van de lezing bestond uit enkele docenten van de Algemene Faculteit van de University of Curaçao te weten: Elisabeth Echteld, Adrienne Fernandes, Madeleine van den Berg, Lisette Agatha en Bernadette Bérénos.
Vervolgens deden Eric Mijts en Veronika Wenzel verslag van de resultaten van hun onderzoek naar zelfinschatting van eerstejaarsstudenten van het Academic Foundation Year aan de Universiteit van Aruba. Uit het onderzoek kwam naar voren dat er significante verschillen bestaan voor wat de inschatting betreft van studenten in verband met hun competenties in de talen Papiamento, Nederlands, Engels en Spaans. Een tweede onderzoek gaf tevens inzicht in het zelfvertrouwen dat studenten hebben of missen in hun eigen taalvaardigheid Nederlands.

••••

Na de pauze gaven twee andere medewerkers van de Algemene Faculteit, Ria Severing-Halman en Ronald Severing een voordracht over het meertalig leren van de talen Papiaments en Nederlands. Ronald gaf eerst de historische ontwikkeling weer van het naast elkaar leren van deze twee talen. Vervolgens vertelde Ria over recent onderzoek naar het leren van het Papiaments en het Nederlands op Curaçao. Het betrof onderzoek naar de tekstkwaliteit van kinderen waarbij naar coherentie en cohesie in narratieve monologen werd gekeken. Ten slotte werd tijdens deze lezing stilgestaan bij het taalleren in de toekomst.
Jenneke Oosterhof besprak de diversiteit en inclusiviteit in het curriculum. Van haar vernam het gehoor dat de University of Minnesota met steun van de overheid een project lanceerde met als doel een serie modules voor het talenonderwijs te ontwikkelen waarin verschillende maatschappelijke vraagstukken centraal staan. Jenneke is verantwoordelijk voor de modules Nederlands als vreemde taal.

Daarna volgde de lezing van Usha Balesar van de Anton de Kom Universiteit in Suriname. Zij deed uit de doeken wat een taalwet in een veeltalig land als Suriname inhoudt. Zo moeten alle moedertalen worden beschermd en moet er beleid worden geformuleerd ten aanzien van talen die nu nog op bescheiden schaal worden gebruikt, maar die in de toekomst van groter belang kunnen worden.
Aan het einde van de eerste conferentiedag bespraken Esther Stroucken en Merlynne Williams uit Aruba ook namens de medeauteurs Roy Croes en Karin Werleman, aan de hand van voorbeelden het testen van meertaligheid. Het betrof het ontwerpen van de MOOC-diagnostische meertalige toets.

●●●●

In de avonduren kwamen op de eerste dag de conferentiegangers bij elkaar voor een culturele avond in 'Het Curaçaosch Museum'. Na een lezing van Michael Newton over 'Gebouwd erfgoed op Curaçao' waarbij de spreker het gezelschap via een virtuele tour rondleidde in historisch Willemstad, werden de aanwezigen daarna meegevoerd in de verrassende wereld van de klassieke Curaçaose muziek. Het muziekgezelschap bestond uit: Ilja de Bell-Huang (piano), Judy Sprock (kuarta en fluit), Rogier Strijbis (viool) en Charaima Perozo (zang). Het swingende optreden van de dansgroep voor cultuur en folklore, Futuro Memoria di Kòrsou, gaf de avond een extra feestelijk tintje.

●●●●

De tweede conferentiedag stond in het teken van de fascinerende wereld van de Nederlandse en Caribische literatuur. Er waren weer diverse interessante lezingen en workshops.

●●●●

Hilde Neus beet het spits af met de lezing 'Surinaamse fictie als burgerschapsinstrument: Astrid H. Roemer'. Zij presenteerde hoe burgerschapsonderwijs aan de hand van literatuurfragmenten van eigen bodem (bijvoorbeeld van Astrid Roemer) kan dienen tot het vormen van betere burgers.
Claudia Zeller had het in haar voordracht over Bureaucratie in de recente Nederlandtalige literatuur. Daarna volgde voor de pauze de online-presentatie van Ryanne Keltjens over de Caribische Digitale Bibliotheek van de Nederlands Letteren (DBNL). Zij hield deze presentatie mede namens Sarah Fierens. Het werd duidelijk dat literaire teksten in het Papiamentu ook worden opgenomen in de digitale DBNL-collecties.

●●●●

Via een onlineverbinding ging Karlijn Waterman van de Nederlandse Taalunie na de pauze in op de rol van de Taalunie die al ruim veertig jaar de belangen van het Nederlands zowel in het moedertaalgebied als in het buitenland behartigt. Karlijn bracht onder meer naar voren

dat er mogelijkheden bestaan om projecten in te dienen bij de Taalunie. Via projecten voor het onderwijs en via onderzoek kan het gebruik van het Nederlands immers worden gestimuleerd.

●●●●

Michiel van Kempen, de volgende spreker, gaf de verwikkelingen en perikelen weer in verband met de toekenning van de Prijs der Nederlandse Letteren aan Astrid Roemer. De uitreiking van de prijs werd afgelast. Dit omdat Roemer opzien baarde met de lof die zij op Facebook en Twitter uitsprak voor de veroordeelde oud-legerleider en ex-president, Desi Bouterse.

Vervolgens vertelde Martijn Nicolaas online het een en ander over de website literatuurgeschiedenis.org. Een website die de leraren Nederlands een inhoudelijke basis en didactiek biedt om literatuurgeschiedenisonderwijs op een moderne manier te brengen.

Natuurlijk kon een lezing over Frank Martinus Arion niet ontbreken op de conferentie.

In haar verhelderende voordracht gaf Mineke de Vries de zoektocht naar taal en identiteit van Frank Martinus voortreffelijk weer.

De tweede dag werd besloten met de workshop 21 - digitaal vertaalportfolio. In deze workshop bespraken Twan Zegers en Claudia Zeller aan de hand van een aantal casestudies de toepassingsmogelijkheden van 21 in de context van de internationale neerlandistiek. 21' is een praktijk- en taakgericht vertaalonderwijsproject dat tot stand kwam met steun van de Taalunie. Het doel van het project is om beginnende vertalers en auteurs een podium te bieden waarop ze hun werk aan anderen kunnen presenteren.

●●●●

In de avonduren was er een bijeenkomst bij de Vertegenwoordiger van Nederland, gehuisvest in het toenmalige geboortehuis van de verzetsheld George Maduro. Na een toespraak van de Waarnemend Vertegenwoordiger, gaf Ronald Severing een uiteenzetting over de rol en de praktijk van het Nederlands op Curaçao. De conferentiedeelnemers konden hierna genieten van de happy hour die door de gastvrouw, Hilde Nefs, werd aangeboden. Daarna werd in groepjes het geboortehuis van de verzetsheld George Maduro bezichtigd.

●●●●

Op zaterdag, de laatste dag van de conferentie, waren er ook studenten en leerkrachten Nederlands van diverse scholen aanwezig. Ook uit Aruba waren er een aantal studenten.

De dag begon met een interview van Bernadette Heiligers. Het interview werd afgenomen door Jeroen Heuvel. Het onderwerp was: Schrijven in het Nederlands vanuit een niet-Nederlands perspectief en een niet-Nederlandse achtergrond en moedertaal. Het interview werd gehouden naar aanleiding van de tweede roman van Bernadette, Van zover gekomen.

Het programma werd vervolgd met de lezing: Validering van een academische taalvaardigheidstoets in de Surinaamse context. Widya Matawlie, Suzanne Pelgrim, (Universiteit van Suriname) en Lieve de Wachter (KU Leuven) vertelden mede namens Jordi Heeren (KU Leuven) over een academische Belgische taaltoets die werd ingezet om eerstejaarsstudenten te testen op hun academische taalvaardigheid. Wil de test in de toekomst verder nog worden gebruikt dan is optimalisatie van deze test binnen de Surinaamse context eerst nodig.
In zijn tweede lezing tijdens deze conferentie wees Eric Mijts op de geërfde koloniale benadering van het huidige taalbeleid. Dat taalbeleid geeft voorrang aan het Nederlands. Eric pleitte voor een dekoloniale benadering van taalbeleid in het Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden.

●●●●

Sita Doerga Misier-Patadien betoogde in haar lezing Het Sarnámi als hulptaal in de onderbouw van het Nederlandstalig basisonderwijs in Suriname, dat in Suriname het talige roer omgegooid moet worden, wil het onderwijs in het Nederlands een betere kans van slagen krijgen. Dit noopt tot accommodatie van het Sarnámi in het onderwijs op een didactisch en pedagogische verantwoorde wijze.
Marianne de Visser-Lemstra hield een lezing over Tweetalig Onderwijs (tto), meertaligheid en NVT. Zij vertelde onder andere hoe de begeleiding verliep van het Schakel College op Aruba dat zij in de transitie naar een tto-school begeleidt.
De allerlaatste lezing van de zesde CARAN-conferentie werd verzorgd door Veronika Wenzel en Vanessa Scholing-Pietersz.

●●●●

Al met al kan gesteld worden dat de zesde CARAN-conferentie een succes was. Er zijn veel ideeën opgedaan. Over twee jaar, in 2023, hopen we elkaar weer te zien, en dan op Aruba.

●●●●

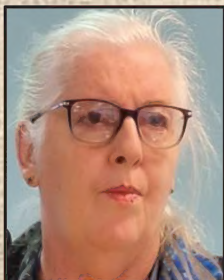

Bernadette Bérénos

Ria Severing-Halman

Eric Mijts

Elisabeth Echteld

Hilde Neus

Ronald Severing

De Caribische Associatie voor Neerlandistiek, CARAN, is in november 2011 in samenwerking tussen de universiteiten van Aruba, Curaçao en Suriname opgericht. Doel is de versterking van de samenwerking in onderwijs en onderzoek in de neerlandistiek van het Caribisch gebied. Dit gebeurt onder meer door middel van een tweejaarlijks colloquium en een daaraan gekoppelde publicatie. Mede dankzij de Taalunie zijn inmiddels 6 bijeenkomsten georganiseerd, tweemaal op Aruba, tweemaal op Curaçao en tweemaal in Suriname. Dit boek bevat voordrachten die werden gehouden tijdens de zesde bijeenkomst op de Universiteit van Curaçao te Willemstad op 9, 10 en 11 december 2021. De artikelen zijn niet alleen van belang voor leraren Nederlands, maar ook voor andere taaldocenten en belangstellenden, vooral voor Neerlandici buiten Nederland; neerlandici extra muros.

CARAN
Caribische Associatie voor Neerlandistiek
taal: unie
Anton de Kom Universiteit van Suriname IMWO
University of Aruba
University of Curaçao Dr. Moises da Costa Gomez
ISBN 978-99904-4-070-6

Jan Noorduynweg 111 • T: 5999-744-2222 • F: 5999-744-2100 • uoc@uoc.cw • www.uoc.cw